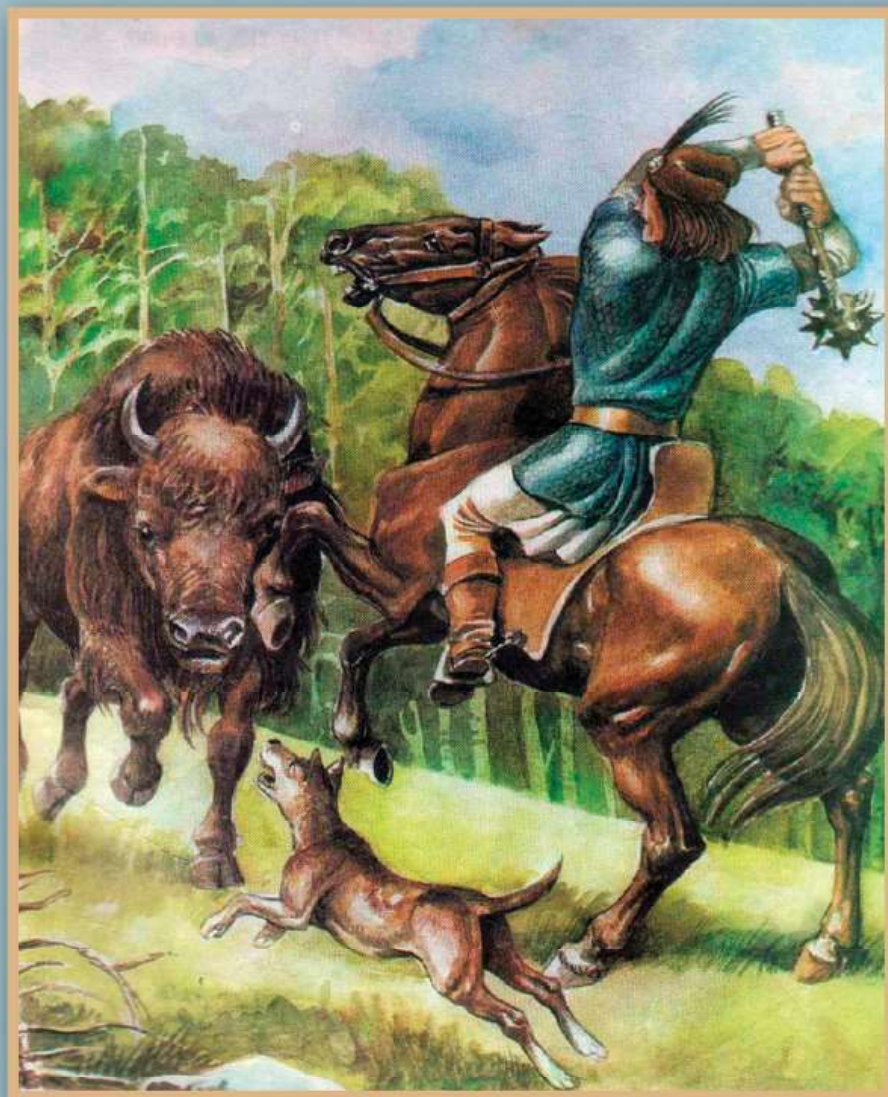

L. I. Fetescu, V.V. Chiosea

Curs integrat

LITERATURA

moldovenească și universală

9

L. I. Fetescu, V. V. Chiosea

**CURS INTEGRAT
«L I T E R A T U R A»
(moldovenească și universală)**

**Manual pentru clasa a 9-a
a instituțiilor de învățământ general cu limba moldovenească de predare**

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Odesa
FOP «Suhaciou»
2017

УДК 821.1(091)(075.3)
Ф45

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України № від 20.03.2017 № 417)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Експерти, які здійснювали експертизу:

Кірчіу Зінаїда Остафіївна, методист Ренійського відділу освіти Одеської області;

Страт Любов Павлівна, вчитель молдовської мови та літератури Новоселівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-ліцей» Саратського району Одеської області, вчитель-методист;

Сирбу Любов Григорівна, вчитель молдовської мови та літератури Крутоярівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Білгород-Дністровського району Одеської області, спеціаліст першої категорії;

Ф 45 Фетеску Лариса Іванівна

Кьося Віра Вікторівна

Інтегрований курс «Література» (молдовська та зарубіжна) підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням молдовською мовою /Фетеску Л.І., Кьося В.В. / — Одеса: ФОП «Сухачов», 2017 — 280 с.

F 45 L.I. Fetescu,

V.V. Chiosea

Curs integrat «Literatura» (moldovenească și universală) Manual pentru clasa a 9-a a instituțiilor de învățământ general cu limba moldovenească de predare /L. I. Fetescu, V. V. Chiosea / — Odessa: FOP «Suhaciov», 2017 — 280 pag.

ISBN 978-617-7366-19-4

Матеріал підручника відповідає вимогам чинної програми «Інтегрований курс «Література»(молдовська та зарубіжна)» 5-9 класи для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням молдовською мовою». У ньому представлені рекомендовані програмою художні твори, нариси про життя і творчість письменників, наводяться необхідні відомості з теорії літератури. Простежується зв'язок літератури з іншими видами мистецтва (живописом, музикою, кіно). Кращому засвоєнню прочитаних творів сприяє система різнорівневих завдань та запитань і багатий ілюстративний матеріал.

© L.I. Fetescu, V.V. Chiosea, 2017

© FOP «Suhaciov», 2017

CUPRINS

INTRODUCERE	7
Literatura moldovenească – reflectare artistică a vieții poporului din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent.	7
CREAȚIA POPULARĂ ORALĂ	12
Epica populară.	12
<i>Codreanu</i>	13
Genul epic. Balada populară. Narațiunea.	19
LITERATURA MOLDOVENEASCĂ VECHIE	21
Premisele apariției literaturii vechi moldovenești	21
Literatura moldovenească în limba slavă veche (slavonă).	23
Genuri ale literaturii vechi	26
Cronografia oficială moldo-slavonă (sec. XV-XVI)	27
Literatura moldovenească din sec. XVII	39
Literatura religioasă din sec. XVII.	41
Varlaam. Cazania	43
Dosoftei. Psaltiria în versuri	46
Literatura artistică și literatura istoriografică	48
Verificați-vă cunoștințele	49
LITERATURA MOLDOVENEASCĂ DIN SEC. XVII-XVIII	51
Grigore Ureche. Letopisețul Țării Moldovei	53
Miron Costin. Letopisețul Țării Moldovei	61
Ion Neculce. Letopisețul Țării Moldovei.	69
Elemente de literatură artistică.	79
Dimitrie Cantemir. Descrierea Moldovei.	81
Umanismul	87
Verificați-vă cunoștințele	88
DIN LITERATURA SEC. XIX	90
Alecu Russo. Poezia populară	92
Studiul literar	95
Lectură. A. Russo. <i>Piatra teiului</i>	96
Costache Negruzzi. Istoria unei plăcinte	101

Genul epistolar. Clasicismul	105
Lectură. C. Negruzzi. <i>Fiziologia provincialului</i>	106
Verificați-vă cunoștințele	107
DIN LITERATURA SEC.XX	109
Literatura plaiului natal	109
Ariadna Șalari. Un om printre oameni	111
Lectură. A. Șalari. <i>Neastîmpăr</i>	125
Victor Teleucă. O altă limbă mai frumoasă nu-i	129
Sensul simbolic al imaginilor	133
Lectură.V. Teleucă. <i>Copiii</i>	133
Nicolae Costenco. Limba moldovenească	135
Strofa	139
Lectură. N. Costenco. <i>Stricătorilor de limbă</i>	139
Petru Cărare. Cuvîntul buclucaș	141
Poezia satirică. Umorul.	147
Lectură. I. A. Burghiu. <i>Soare în cîrjă</i>	147
Verificați-vă cunoștințele	149
Din literatura română.	150
Mihail Sadoveanu. Baltagul.	153
Romanul	196
Lectură. M. Sadoveanu. <i>Istorisirea lui Zaharie Fîntînarul</i>	197
LITERATURA UNIVERSALĂ	198
<i>Cîntec despre oastea lui Igor</i>	198
Unitatea dintre conținutul și forma operei literare	211
RENAȘTEREA.	212
Francesco Petrarca. Sonete	212
<i>Sonetul CXXXII</i>	214
<i>Sonetul LXI.</i>	216
<i>Sonetul CXXXIV.</i>	217
Sonetul	217
Lectură. Francesco Petrarca. <i>Sonetul CXXXIV.</i>	218
LITERATURA UNIVERSALĂ (SEC. XVII-XVIII)	219
Clasicismul	219
Moliere. Burghezul gentilom	221
Lectură. Moliere. <i>Tartuffe</i>	231
Comedia – specie a genului dramatic..	238

LITERATURA UNIVERSALĂ (SEC. XIX)	239
Aleksandr Pușkin. <i>Evghenii Oneghin</i>	240
Realismul. Romantismul	263
Lectură. A. Pușkin. <i>Mozzart și Salieri</i>	265
Mihail Lermontov. <i>Moartea poetului</i>	271
Lectură. Mihail Lermontov. <i>Poetul</i>	275
Verificați-vă cunoștințele	276
Mic dicționar de terminologie literară	278

SEMNE CONVENȚIONALE:

Activitate în grup

Activitate în perechi

Să creăm

Temă pentru acasă

Dragi elevi !

Prin negura secolelor a răzbătut un sfat chibzuit al unuia din marii înaintași, care ne-au vegheat și păstorit scrisul, al cronicarului Miron Costin (sec. XVII): «Nu iaste altă și frumoasă, și mai de folos în toată viața zăbavă decît cetitul cărților». O carte ne dăruiește cu înțelepciunea și puritatea-i morală, ne înavuțește mintea și sufletul, necesită anumite cunoștințe despre arta cuvîntului, cere o sensibilitate aleasă, pe care sîntem chemați a ne-o cultiva cu sîrguință.

Manualul pe care îl deschidem acum intenționează să-și aducă și el aportul la realizarea obiectivului pentru care «s-au trudit» manualele dinaintea lui: să continue a ne apropia de tainele cuvîntului poetic — premisa necesară a procesului de statornicire a noastră ca personalități irepetabile, armonios dezvoltate.

Nici un alt obiect de studiu nu e în stare să realizeze funcția de cunoaștere și cea educativă ce-i revine literaturii. Literatura artistică rămîne pentru generațiile care se succed letopiseț al istoriei naționale, al devenirii noastre, căci ea este considerată «știință despre om», «manual al vieții».

Manualul *Literatura* pentru clasa a 9-a corespunde Programei de Literatură în vigoare.

Literatura veche (sec. XIV—XVIII) și cea modernă (începînd cu deceniul al patrulea al sec. XIX) — a slujit mereu cauza propășirii neamului nostru, cauza binelui și a frumosului. Pentru această cauză au pledat cronicarii și apoi scriitorii veacului XIX, începînd cu G. Asachi, harnicul iluminist, care susținea cu patos: «Spre virtute versul îmbie...», iar A. Russo era ferm convins că literatura este «expresia vieții unei nații... pîinea zilnică a unui neam».

Manualul pentru clasa a 9-a continuă să ne inițieze în «secretele» teoriei literaturii.

În centrul atenției noastre se vor afla cîteva pagini de folclor, opere literare clasice, opere ale scriitorilor sec. XX, cîteva pagini de literatură universală. Nu va fi lăsată în umbră nici literatura plaiului natal. Revenind la literatura clasică, îi vom considera scriitori clasici moldoveni pe cei mai reprezentativi artiști ai cuvîntului din sec. XIX și de la începutul sec. XX: A. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, A. Mateevici ș.a.

Celebrul scriitor rus Fiodor Dostoevskii spunea că «frumusețea va salva lumea». Și fiindcă literatura este parte componentă a acestei frumuseți, ea are menirea de a celebra adevărul și frumosul.

Să ne ajute și actualul manual de literatură a valorifica noi straturi ale frumosului și ale adevărului, învățîndu-ne a le sluji cu dăruire.

INTRODUCERE

Literatura moldovenească — reflectare artistică a vieții poporului din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent.

Apariția și evoluția literaturii moldovenești. Relația literatura — viața și importanța ei în progresele spirituale ale fiecărui om și ale întregii societăți.

Literatura este una din cele șapte ramuri ale artei. Ca material de zugrăvire a realității ea folosește cuvîntul. Literatura joacă un rol important în viața omului, în cunoașterea artistică a lumii. Opera artistică oglindește un tablou, un eveniment din viață. Cîmpul de cercetare al scriitorului îl constituie lumea întregă, universul omului, adică mediul material și spiritul în care trăiește el.

Omul de creație are anumită atitudine, poziție față de cele zugrăvite, iar locul principal în literatură îl ocupă personajul.

Scritorul trebuie să cunoască profund viața poporului. Numai astfel el va putea zugrăvi just întîmplările și crea personaje.

Literatura ne familiarizează cu trecutul popoarelor, cu lupta lor pentru libertate, altoiește dragostea față de eroii săi. Eroul zilelor noastre luptă pentru victoria idealurilor sale. Fiind în strînsă legătură cu viața poporului, cunoscînd aspirațiile poporului, scriitorul realizează o adevărată literatură, contribuind astfel la afirmarea frumosului și măreției valorilor morale. Literatura și arta nu au alte interese decît interesele poporului.

Literatura moldovenească este o întrupare a spiritualității proprii poporului moldovenesc, a conștiinței sale de neam, a trăsăturilor de caracter, a individualității lui artistice.

Ca și alte literaturi, ce aparțin Evului Mediu, literatura moldovenească veche are o accepție deosebită de cea atribuită literaturii contemporane, aceasta definindu-se ca o formă specifică de reflectare a realității prin mijlocirea imaginilor artistice. Literatura veche se compune din cărți religioase, din letopisețe și cronografe, din romane populare, cărți astrologice, tratate, lucrări de popularizare științifică ș.a. Într-un cuvînt, literatura veche sau medievală se identifică cu totalitatea producțiilor scrise din epoca feudalismului.

Literatura moldovenească veche este o literatură de tip medieval, iar procesul de dezvoltare a ei se desfășoară de la sfîrșitul sec.XIV pînă la sfîrșitul sec.XVIII. Se disting două perioade mari în dezvoltarea literaturii moldovenești vechi.

Prima este perioada afirmării raporturilor feudale în Moldova, a feudalismului timpuriu (sec.XIII—XIV) și a perioadei feudalismului dezvoltat de pînă la sfîrșitul sec.XIV. În acest rîstimp este asimilat patrimoniul literar slav, are loc înfîripirea literaturii originale moldovenești în limba slavonă.

Perioada a doua a literaturii feudalismului dezvoltat (sec.XVII—XVIII) se împarte, la rîndul ei, în două etape: a) literatura sec.XVII și b) literatura sec.XVIII pînă la ultimul pătrar. Limba moldovenească, limba vorbită de întregul popor, devine și limba scrisului, limba literară a vremii. În sec.XVII ia avînt dezvoltarea publicisticii și a cronografiei. Dezvoltarea literară din sec. XVIII (pînă în 1775), secolul consolidării regimului turco-fanariot, decurge sub semnul decăderii. Cu toate acestea, în primele decenii ale sec.XVIII se fac remarcate două figuri ilustre ale literaturii moldovenești, cele ale lui D. Cantemir și I. Neculce.

În literatura moldovenească din ultimele decenii ale sec.XVII și din primele decenii ale secolului următor (aa. 1775—1820) au loc transformări semnificative, care marchează evoluția ei de la starea veche, feudală, la cea nouă, modernă. Modificările țin de formarea unei mentalități preponderent laice, de o înțelegere nouă a sarcinilor literaturii, a ideii despre om, de elaborarea unor noi metode de zugrăvire artistică a realității, de reînnoirea genurilor și speciilor.

Răstimpul dintre anii 1820-1840 circumscrie o fază nouă, superioară în dezvoltarea literaturii moldovenești moderne. Literatura moldovenească din deceniile trei și patru ale sec.XIX cunoaște transformări semnificative: creația literară își pierde omogenitatea, caracterul anonim, caută să-și apropie trăirile și năzuințele celor mulți. Motivul e că scriitorii ies din solitudinea în care s-au aflat mai înainte, nu mai creează izolat unii de alții, stabilesc relații reciproce. În această perioadă se activează și procesul de plămădire a limbii literare contemporane. Procesul consolidării literaturii moldovenești în faza dezvoltării ei moderne a început încă în perioadele precedente, însă cotitura hotărîtoare în această direcție a fost săvîrșită anume în anii 40-60 ai sec.XIX. Poezia, proza și dramaturgia moldovenească doreau să depășească acel nivel de dezvoltare care fusese atins în perioada precedentă. Locul poeziei lirice elegiace vine să-l ocupe lirica modernă de dragoste, socială și patriotică, inspirată din realitățile contemporane. S-au remarcat prin poeziile sale V. Alecsandri, A. Hîjdău, A. Russo, A. Donici ș.a. Schimbări esențiale se produc în domeniul dramaturgiei, pe primul plan situîndu-se speciile satirice: comedia de moravuri, vodevilul, cîntecelul comic. O activitate intensă în acest sens desfășoară V. Alecsandri. Succese reale înregistrează proza. În fruntea tuturor speciilor se află nuvela. Printre nuveliștii timpului se numără G. Asachi, C. Negruzzi, V. Alecsandri. În cadrul prozei documentare de o mare popularitate se bucură schița fiziologică, specie ce zugrăvea aspecte sociale și caractere umane tipice de pe poziții realiste, analitice, științifice, critice. Sînt bine cunoscute schițele fiziologice, semnate de C. Negruzzi, V. Alecsandri, A. Russo.

Scriitorii, reprezentanții ai literaturii anilor 1860-1890, fac eforturi de a lărgi tematica operelor. De aceea ei caută să creeze opere cu caracter nați-

onal și universal, care să fie înțelese nu numai pe meleagul propriu, dar și peste hotarele lui. Pentru aceasta e necesar ca natura umană și problemele ei să fie zugrăvite mai amplu. Bucuriile, durerile și năzuințele omenești se cereau situate într-un mediu mai larg, iar acțiunile și faptele eroilor operelor literare umane să fie motivate mai adânc de contradicții sociale și structura lor psihologică. Problema adevărului în opera literară îi preocupă pe scriitori. Literatura timpului tinde să fie veridică și convingătoare prin tablourile zugrăvite, iar această tendință deschide calea pentru biruința realismului în literatură. Printre străluciții reprezentanți ai realismului în literatura clasică se numără V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, B. P. Hașdeu ș.a.

Marile frământări sociale de la sfârșitul sec.XIX și din primele decenii ale sec.XX au înviorat viața literară și au adus modificări în literatura moldovenească a timpului. Literatura înaintată se caracterizează prin apropierea ei de realitățile concrete ale vremii, de viața maselor largi. Pentru literatura moldovenească din această perioadă este caracteristică lărgirea tematicii, explorarea unor sfere noi ale realității. O trăsătură distinctă a literaturii acestei perioade o formează caracterul ei combativ. Literatura e consacrată atît cauzei celor ce muncesc, cît și demascării exploataților de tot felul. Semnificative în acest sens sînt scrierile lui V. Crăsescu, poeziile lui A. Mateevici.

Literatura moldovenească aparține literaturilor cu tradiții bogate și statornice. Începînd cu sec.XIV, ea a parcurs o cale îndelungată, ce numără mai mult de o jumătate de mileniu, cunoscînd răstimpuri de avînt, de adevărată prosperare, dar și de etape de declin și de relativă stagnare. Procesul de devenire a literaturii moldovenești a înfățișat o mișcare de progres treptat și continuu de la primele modelări de fraze în limba maternă pînă la acele culmi, pe care le constituie operele lui C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, B.P. Hașdeu, I. Creangă, A. Mateevici.

Literatura moldovenească n-a fost niciodată ruptă și înstrăinată de celelalte literaturi europene; ea s-a dezvoltat constant în ambianța nemijlocită a acestora. Evoluția de mai departe a literaturii moldovenești medievale a fost orientată succesiv spre alte literaturi, cum a fost cea greacă, ucraineană, poloneză și rusă. Dar cu toate influențele interceptate, literatura moldovenească și-a păstrat fața proprie, un specific al ei irepetabil, constituind întotdeauna o expresie fidelă a fondului intim al poporului moldovenesc, a conștiinței lui naționale, a potențelor lui creatoare.

Procesul de dezvoltare a limbii literare moldovenești a fost destul de îndelungat și dificil. La această acțiune și-au adus prinosul cîteva generații de condeieri: G. Ureche, M. Costin, I. Neculce, cărturarii Varlaam și Dosoftei, N. Milescu Spătarul și D. Cantemir. Dar rolul decisiv în constituirea limbii literare contemporane moldovenești l-au jucat marii scriitori clasici.

Ampla și prețioasa moștenire literară, acumulată timp de secole, a format fundamentul trainic, pe care s-a dezvoltat și se dezvoltă literatura moldove-

nească contemporană. Scriitorii moldoveni nutresc față de marii lor înaintași sentimente de venerație filială, fapt ce-și găsește neconținut expresie în versuri inspirate, în eseuri, studii și cercetări. Editarea pe scară largă a moștenirii literare a poporului moldovenesc este mărturia unei griji față de tradițiile progresiste din trecut.

(După «Istoria literaturii moldovenești»,
lucrare a unui colectiv de autori sub conducerea
lui N.G. Corbu, redactor responsabil)

Literatura artistică — aspect al conștiinței obștești și individuale

Pornind de la cuvântul latin «litera», termenul «literatura» înseamnă totalitatea operelor orale, scrise și tipărite din orice domeniu al culturii și activității omenești (opere științifice, artistice, filozofice ș.a.), aparținând unui popor, epoci, grup social sau a întregii omeniri. Termenul *literatură* în sens restrâns e folosit cu sens de *literatură artistică*.

Literatura artistică (*lat. litera — litera*) este una din ramurile principale ale artei, specificul căreia constă în zugrăvirea vieții prin *imagini artistice*, create cu ajutorul cuvântului; artă a cuvântului.

La fiecare popor literatura artistică apare, mai întâi, în forma ei orală, care servește ca izvor pentru dezvoltarea ulterioară a *literaturii artistice* scrise.

Importanța *literaturii artistice* constă în caracterul ei instructiv și educativ. Reproducând în imagini tablouri din viață, *literatura artistică* ajută cititorul să înțeleagă mai adânc viața, să-și lărgască experiența socială și să-și determine mai precis atitudinea sa față de diferite laturi ale vieții. Subliniind acest caracter al ei, *literatura artistică* a fost numită «manual al vieții». Spre deosebire de știință, care ne oferă o cunoaștere a realității prin noțiuni și legi, *literatura artistică* ne face să cunoaștem viața cu ajutorul imaginilor artistice.

Literatura artistică, adresându-se conștiinței omenești, caută să trezească, pe lângă idei, și anumite sentimente față de om, societate, față de lumea înconjurătoare. De aceea, alături de limbajul logic, *literatura artistică* folosește într-un grad mai mare limbajul *figurativ* sau *afectiv*. Acesta din urmă este mai potrivit pentru a exprima stările afective, adică sentimentele, trăirile, năzuințele omului, aspectele realității. Cu alte cuvinte, *literatura artistică* folosește imagini artistice, adică *aspectele figurative ale limbii*: tropii, figurile de stil.

Literatura artistică se divizează în trei genuri literare principale (liric, epic, dramatic), care la rândul lor se subdivizează în mai multe specii literare, caracteristice pentru fiecare gen literar.

(După «Mic dicționar de terminologie literară»)

Medităm, conversăm

1. Cu ajutorul *Dicționarului explicativ* aflați sensul cuvintelor: *artă, aspirație, accepție, letopiseț, cronografie, laic, omogenitate, solitudine, combativ*. Alcătuiți, cu aceste cuvinte, îmbinări de cuvinte, pe care mai apoi le veți încadra în enunțuri.

2. Ce oglindește literatura aristică și care este câmpul de cercetare al scriitorului?

3. Continuați apelînd la fragmente din text:

a) «Literatura moldovenească este o întrupare a spiritualității.....»;

b) «Literatura veche moldovenească se compune din cărți religioase,..».

4. Cît timp a durat procesul de dezvoltare a literaturii vechi moldovenești?

5. Caracterizați perioadele de dezvoltare a literaturii vechi moldovenești.

6. Prin ce se relevă literatura moldovenească dintre anii 1775-1820? Relatați despre transformările esențiale, semnificative ce au loc în procesul de dezvoltare a literaturii moldovenești în răstimpul dintre anii 1820-1840.

8. Arătați trăsăturile caracteristice ale poeziei, prozei și dramaturgiei anilor 1840-1860?

9. Care este scopul scriitorilor — reprezentanți ai literaturii anilor 1860—1890?

10. Evidențiați trăsăturile generale (apelînd la text) ale literaturii moldovenești de la sfîrșitul sec.XVIII și primele decenii ale sec. XIX. Enumerați literaturile care au influențat asupra evoluției literaturii moldovenești?

11. Citiți independent din monografia «Istoria literaturii moldovenești», vol. II, sub redacția lui N. Corbu, pag. 276-280, pagini consacrate vieții și activității lui I. Sîrbu, faceți notițe, apoi realizați referatul «File vechi necunoscute».

12. Alcătuiți planul desfășurat (compus) al textului «Introducere». Pregătiți-vă pentru expunerea detaliată, orală a acestui text, în clasă.

13. Care literatură se numește artistică? Care este deosebirea dintre literatura aristică și cea științifică? Numiți genurile literare principale.

CREAȚIA POPULARĂ ORALĂ

Epica populară

Eposul eroic popular (*epos* — povestire, cântec, cuvînt) reflectă viața istorică a poporului și exprimă cele mai nobile idealuri și trăsături eroice ale acestuia. Caracterul eroic al conținutului, faptele supraomenești ale personajului central, întruchipare a unei colectivități umane, forma versificată, interpretarea melodico-recitativă — toate acestea, luate în ansamblu, constituie trăsăturile definitorii ale *eposului eroic*.

În tradiția orală cântecele eroice erau denumite «cântece voinicești» (în alte cazuri «vitejești», «haiducești»). Și mai răspîndită era noțiunea de «cântec bătrînesc».

Eposul eroic moldovenesc se împarte în trei straturi:

a) *arhaic* cu rădăcini posibile în mileniul întâi («Voinicul și balaurul», «Stoian și Vidra»).

b) Începînd cu sec.XIV, în eposul moldovenesc are loc trecerea de la tematica străveche la cea a luptelor împotriva invaziilor străine și a conflictelor de clasă. Un ciclu bogat de cântece epice, aparținînd perioadei feudalismului (sec.XIV-XVII), formează *eposul voinicesc*. Figura centrală devine voinicul care ține piept cotropitorilor străini («Toma Alimoș», «Doncilă», «Novac și Gruia» ș.a.)

c) În sec.XVII-XVIII, cînd un avînt puternic capătă haiducia, apar cântecele noi care formează *eposul haiducesc*.

Cîntecele haiducești reflectă orientarea antiotomană și antifeudală a mișcării haiducești («Badiul», «Mihu și Ștefan-Vodă», «Codreanu», «Stancu și Voichița» ș.a.).

Eposul eroic capătă o amplă dezvoltare în perioada feudalismului. Eroii acestor cântece, după A.Russo, sînt «vitejii care păzesc țara». Tot A. Russo este cel care a propus prima periodizare a eposului eroic moldovenesc, subliniind faptul că înlocuirea cântecelor voinicești cu cele haiducești a fost condiționată de schimbarea situației politice a Moldovei.

Eposul eroic popular a servit ca izvor de inspirație pentru scriitori.

EPICA POPULARA CODREANU

PARTEA INTÎI Capitolul I

Frunzuliță de dudău!
S-a aflat la Movilău
De Codreanu cela rău,
Că se plimbă prin ponoare,
Prin potice fără soare,
Cu sarică mocănească
Și căciulă țurcănească,
Nime să nu mi-1 cunoască.
Mult e mîndru, sprintenel
Cel voinic, cel voinicel!
Și tot cat-un călușel
Roibuleț cu părul creț,
De-a lui Codrean drăguleț.
Mult aleargă, s-ostenește,
Cal pe gîndu-i nu găsește;
Cîți fugari i s-arăta,
El de coamă-i apuca,
Peste tufe-i arunca.
Dacă vedea și vedea
Că norocul nu-1 slujea,
În baltag se rezema,
Colea-n vale se lăsa,

Colea-n vale, la strîmtoare,
Unde trec mocani cu sare.
Iar în drum, cînd se punea,
C-un mocan se întîlnea
Și din gură-așa grăia:
Cale bună, măi muntene!
— Mulțămim, frate Codrene!
— Măi mocane, frățioare,
Nu ți-i roibul de schimbare?
Să-ți dau chebea din spinare
Ș-un car mare plin cu sare,
Un car mare cu opt boi,
Să mergi bogat de la noi?
— Nu mi-i roibul de schimbare,
Nici mi-e roibul de vînzare,
Că cu mama roibului
Plătesc valeda Oltului,
Și de-aș vinde și roibul,
Aș plăti Movilăul.
— Alelei! mocănaș dragă,
De mine dorul se leagă.
Fă și tu pe dorul meu,

Codreanu

Că bunu-i cel Dumnezeu!
Dă-mi pe roibul drăguleț,
Ca să cerc de-i șoimuleț.
De mi-a plăcea umbletul,
Eu ți-oi da și sufletul.
Mocănașul se pleca,
Codreneașu-ncăleca...
Trei rugini el îi trăgea,
Astfel roibul meu fugea —
Văile se limpezea!
Se ducea hoțul rîzînd,
Fugea roibul nechezînd,
Iar mocanul sta plîngînd
Și din gură tot zicînd:
— Alelei! măi Codrenele!

Frunză verde de alună,
Codreneaș cu voie bună
Se urca în deal la stîină,
Se urca și chiuia...
Toți ciobanii că fugea!
Numai unul rămînea,
Lîngă foc se întindea,
Bolnăvior că se făcea.
Codreneaș îl pricepea
Și din gură-așa-i zicea:
— Mîncă-te-ar lupii, cioban!
La ce te mai faci viclean,
Că ți-oi trage-un iatagan,
De-i sări ca un șoldan!
Scoal' de-mi alege un cîrlan,
Cîrlănaș de la Ispas,
Tinerel, rotund și gras.
El cîrlanul și-l lua,
La ciochine și-l lega
Și cu roibul iar pleca,
Și cu roibul se lăsa
.....
Deasupra Copoului,
Colo-n rediul Breazului,

Te vezi de pe sprîncenele,
Că ești făcător de rele.
Vin, Codrene, înapoi,
Dă-mi încalte cei opt boi,
Cîțiva bani de cheltuială
Și chebea de primeneală.
— Ba-ți fă cruce, măi mocan,
Zi c-ai cinstit pe Codrean,
Că de-oi veni înapoi,
În loc de car cu opt boi
Ți-oi da niște pumni zgîrciți,
De ți-or părea bani gășiți.
Și s-a dus, s-a dus, s-a dus,
Pîn' ce soarele-a apus.

Capitolul II

Lăcașul viteazului.
El la umbră se punea,
Cîrlanu-ntreg și-l frigea,
Masă mîndră-și întindea
Și mîncă, bea, veselea,
De poteră nici gîndea!
Da potera-1 urmărea,
Potera arnăuțească
Cu iarbă vînătorească,
Unde-a da, să nu greșească!
Codreneaș cînd o vedea,
Plosca la gură-aducea,
Iar potera-i tot zicea:
— Dă-te, Codrene, legat,
Să nu te ducem stricat.
Codreneaș le răspundea:
— Mielu-i gras, ploșcuța-i grea,
De sînteți niscaiva frați,
Iată masa și mîncati!
Arnăuții se izbea,
Armele de foc scotea
Și-n Codrean le slobozea..
Pieptul lui Codrean sărea!
Iar el rănile-și strîngea,

Plumbii din carne-și scotea,
Cu ei durda-și încărcă
Și din gură-așa striga:
— Alelei! tâlhari păgîni!
Cum o să vă dau la cîini,
Că de atîta sînteți buni!
Apoi durda-și întindea,
Și-n plin durda lui pocnea,
Poterășii jos cădea,
În sînge se zvîrcolea,
Iar Leonte-Arnăutul,—
Inghiți-1-ar pămîntul! —
Nasturi de argint scotea,
De-ncărca o șușanea
Și-n Codrean o slobozea,

Frunză verde măcieș,
Pe Codreanu-1 duc la leș,
La domnul, la Ilieș,
Și mi-1 duc într-un divan,
Unde domnul, cu caftan
Și pe cap cu gugiuman,
Stă culcat pe-un buzdugan
Lîng' un grec țarigrădean.
— Măi Codrene, voinicele,

Haiducii

Pe Codreanaș mi-1 rănea!
Voinicelul meu turba,
În durdă se rezema,
Baltagul și-1 ridica,
În Leonte-1 repezea
Și capul i-1 reteza,
Capul de-a dura sărea,
Sîngele bolborosea,
Trupul mătăanii făcea.
Dar Codreanu tot slăbea,
Pe genunchi, bietul, cădea,
În palme se sprijinea.
Și potira mi-1 prindea,—
Lega-s-ar moartea de ea!

PARTEA A DOUA

Capitolul III

Spune tu domniei mele:
Mulți creștini ai omorît,
Cît în țară ai hoșit?
— Domnule, Măria Ta!
Jur pe maica precista:
Eu creștin n-am omorît,
Cît în țară-am voinicit;
Vreun boier de întîlneam,
Averile-i împărțeam.
Cu doi cai de-1 apucam,
Unu-i dam, unu-i luam,
Mîna-n pungă de-i băgăm,
Jumătate-o deșertam.
Unde vedeam săracul,
Îmi ascundeam baltagul
Și-i dam bani de cheltuială
Și haine de primeneală.
Iar unde zăream grecul,
Mult îmi ardea sufletul,
Pîn' ce-i retezam capul!
În cap mîna că-i puneam,
La pămînt îl aduceam,
Căpățîna i-o tăiam

Și la corbi o juruiam!
Cel grec mîndru, coroiat,
Ce ședea cu domnu-n sfat,
Pe Codrean cît l-auzea,
La față se-ngălbenea,
Pe covor îngenunchea
Și din gură-așa grăia:
«De-a mai fi Codrean vro vară,
Îmi scoate grecii din țară».
— Domnule, Măria Ta!
Pe Codreanu nu-l ierta,
Că el capul ți-a mînea
Și foc tîrgului ți-a da,
Și pe doamna ți-a fura.
Domnul că se speria,
Semn călăului făcea,
Iar Codreanu, priceputul,
Priceputul și pățitul,
Semnul domnului zărea
Și din gură-așa grăia:

Frunză verde de bujor,
La biserică-n pridvor
Sta Codreanu frățior
Cu butucul la picior.
Popa slujbele-i citea,
De moarte mi-l pregătea,
Codreanaș se umilea
Și popii, gemînd, zicea:
— Părinte, sfinția ta!
Mai dezleagă-mi pe dreapta,
Să-mi fac cruce cu dînsa,
Să-mi fac cruce, să mă-nchin,
Ca să mor ca un creștin.
Popa dreapta-i dezlega,
El în sîn mîna-și băga,
Dalb de paloș că scotea,
De butuc că și-l trîntea
Și butucul deschidea:
— Alelei! tîlhari păgîni!

— Domnule, Măria Ta!
Tu pe greci nu-i asculta,
Că ei viața ți-or scurta,
Grecu-i fiară dușmănoasă,
Grecu-i limbă veninoasă,
Grecu-i boală lipicioasă,
Ce pătrunde pîn' la oase!
Iar de vrei tu să mor eu,
Mai lungește veacul meu,
Să mă-mpac cu Dumnezeu,
Las' să mă mărturisesc,
De moarte să mă gătesc
Și s-ascult slujba cea mare
Din gura popii Macare!
Domnul pe gînduri cădea,
Semn armașului făcea,
Porțile se deschidea,
Iar Codreanu-n gîndul său
Zicea: «Bun e Dumnezeu!»

Capitolul IV

Cum o să vă dau la cîini,
Că de atîta sînteți buni!
Cum zicea, așa făcea,
Potera măcelărea
Și la curte se-ntorcea
Și-n glas mare așa zicea:
— Domnule, Măria ta!
Ian deschideți fereastra,
Să ne vedem fețele.
Să ne auzim vorbele.
Să știi, doamne, să știi bine,
Că nu-i vrednic pentru tine
Să omori voinici ca mine!
Domnul fața-și aprindea,
Grecu-n beciuri s-ascundea,
Curtenii cu toți sărea,
Poarta curții închidea.
Codreanaș, dacă vedea,
Paloșul și-l zîngănea

Și deodată chiuia:
 — Alelei! cal roibuleț,
 De-al lui Codrean drăguleț,
 Unde ești, voinicule,
 Să mă scapi cu zilele!
 Iată roibul l-auzea,
 Iată roibul necheza,
 De la iesle se zmuncea,
 La glas de stăpîn venea,
 Venea vesel, ne-nșeuat,
 Ne-nșeuat și ne-nfrînat,
 Zbura vesel pe pămînt,
 Narea-n vînt și coama-n vînt.
 Codreneaș se-nveselea,
 Pe el iute s-azvîrlea,
 Printre glonțuri viu trecea,
 Zid de piatră-nalt sărea
 Și, sărind, așa zicea:

— Rămîi, doamne, pe domnie,
 Eu mă duc în haiducie!
 Rămîi, doamne, sănătos,
 Că tu vrednic nu mi-ai fost.
 Ilieș, rămîi cu bine,
 Că nici tu nu ești de mine,
 Și nici eu nu sînt de tine!
 Scăpatu-mi-a voinicul!
 Eu mă-nchin cu cîntecul,
 Ca codrul cu freamătul,
 Ca roibul cu umbletul.
 Roibul sare zid în loc,
 Scoate voinicul din foc.
 Codrul frunza-și îndesește,
 Pe voinic îl mistuiește.
 Rămîneți în veselie,
 Ca Codreanu-n haiducie,
 Și-mi faceți parte și mie.

Medităm, conversăm

1. Despre care luptă este vorba în text? Cînd a avut loc ea? Citiți expresiv versurile care exprimă atitudinea cîntărețului popular față de poteră. Ce împrejurări provoacă mînia haiducului?

4. Evidențiați trăsăturile de caracter ale lui Codreanu.

5. Identificați versurile care descriu invulnerabilitatea haiducului. Comparați oral tablourile I și II ale cîntecului și explicați prin ce este importantă fiecare parte.

6. Enumerați întîmplările descrise în tablourile trei și patru ale cîntecului.

7. Care din versuri ar servi drept titlu pentru fiecare parte a cîntecului? Argumentați?

8. Cum este zugrăvit Leonte Arnăutul? Ce urmărea ciobanul care se prefăcea bolnav?

9. Relatați detaliat cum a fost prins Codeanu. Motivați cauzele care l-au făcut pe Codreanu să ia calea luptei.

10. Caracterizați-i pe boierii divanului și domnitor în comparație cu haiducul Codreanu.

11. Exemplificați utilizarea hiperbolei în text. Ce sentimente, gînduri vă trezește finalul textului?

SUGESTII ANALITICE

În sec. XVII—XVIII și în prima jumătate a sec. XIX în Moldova a luat avînt mișcarea haiducească. Din cauza jugului și a birului, oamenii înjosiți și asupriți luau calea codrului. Unindu-se în cete, luau averea de la cei bogați și o împărțeau celor săraci. Deși stihiiică, lupta haiducilor sporea speranța poporului împilat în forța sa, trezea și cultiva ideea de dreptate și libertate.

Viața haiducilor era lupta în numele celor asupriți, de aceea poporul îi iubește, îi ajută în caz de nevoie, alcătuieste despre ei cîntece. Faptele răzbunătorilor populari sînt oglindite în cîntece epico-eroice, balade, cîntece istorice, doine, legende. Toate aceste creații exprimă dragostea pentru «păunașii codrului» și conțin îndemnul de a porni la lupta împotriva asupritorilor.

Vestiți conducători de haiduci au fost: Lăpușneanu, Bujor, Voicu, Tobul-toc, Karmeliuk ș.a.

O răspîndire largă în Moldova a avut cîntecul despre haiducul Constantin Codreanu. Unele legende moldovenești susțin că haiducul Codreanu a trăit toată viața în codrii Orheiului.

Balada «Codreanu» a fost înscrisă de V. Alecsandri și tipărită în ziarul «Bucovina». Este alcătuită din două părți. În prima parte haiducul este în căutarea unui cal — «zmeu-bun» pentru luptă. A doua parte este compusă din două tablouri: interogarea haiducului de către domnul Ilieș la divan și salvarea eroului.

Eroul central, haiducul Codreanu, este zugrăvit cu căldură și simpatie. Haiducul întruchipează idealurile poporului exploatat, de aceea acesta din urmă l-a înzestrat cu cele mai alese calități fizice și morale: e curajos, îndrăzneț, isteț, dibaci, mărinimos, ingenios, neînvinș. Codreanu are o forță herculană: prinde calul de coamă și-l aruncă peste tufe, își scoate plumbii din piept și încarcă arma. Dragostea poporului față de Codreanu se datorește faptului că haiducul nu-și adună avere, ci împărțea raptul celor săraci. Prin calitățile sale morale Codreanu este mai presus față de boieri și domnitori care-s niște tirani fricoși și meschini.

Leonte-Arnăutul, cel care a contribuit la prinderea lui Codreanu, este condamnat de popor, este prezentat ca trădător și își găsește pieirea.

O deosebită ură nutreau haiducii față de grecii fanarioți, care, ajunși în Moldova, asupreau groaznic poporul.

«Codreanu» este baladă populară. Compozițional, balada «Codreanu» este o înlănțuire de tablouri, avînd între ele o legătură organică, iar fiecare în parte contribuind la formarea unui subiect.

Desfășurarea evenimentelor, procedeele de zugrăvire a personajelor sînt proprii creației populare orale. Fiecare din cele patru capitole începe cu «frunză verde», formulă specifică cîntecelor populare, care, după afirmațiile lui C. Negruzzi, înseamnă «nădejde», «viață». Alegerea plantelor: dudău, alună, bujor — nu este întâmplătoare; ele servesc la exprimarea poetică a ideilor și

acțiunilor eroilor. Poetul popular, alegînd frunza de bujor, de alună, a exprimat tinerețea haiducului, căci acești luptători, cum spunea V. Alecsandri, «sînt nați ca bradul, tari ca stejarul și rumeni ca bujorul».

O trăsătură specifică speciei populare sînt diminutivele: *voinicel*, *șoimuleț*, *sprintenel*. La redarea figurii haiducului autorul anonim folosește portretul. La desfășurarea evenimentelor, zugrăvirea personajelor contribuie și figurile de stil: epitetul (*dalb*, *paloș*, *masă mîndră*), comparația (*Rămîneți în veselie/Ca Codreanu-n haiducie*), hiperbola.

În baladă este folosit dialogul. Dialogul dintre poteră și Codreanu exprimă mîndria, voinicia și dărnicia haiducului. Întîlnim în baladă un șir de arhaisme: *arnăut*, *baltag*, *chebă*, *iatagan* ș.a. Rima, de cele mai multe ori, în poezia populară este împerecheată: *frățior-picior*; *ostenește-găsește*; *mocănească-turcănească* ș.a. Evocînd lupta împotriva exploataților, poporul a evidențiat victoria binelui asupra răului, a promovat ideea că dușmanul nu e în stare să omoare răzbușătorii poporului.

Medităm, conversăm

1. Ce perioadă din istoria poporului moldovenesc este zugrăvită în baladă?
2. Vorbiți despre compoziția baladei «Codreanu».
3. Expuneți conținutul baladei după un plan întocmit.
4. Exemplificați, folosind textul baladei, mijloacele artistice de exprimare artistică.
5. Realizați textul unei compuneri cu tema: «Haiducul Codreanu — ocrotitorul celor săraci».

Genul epic. Balada populară. Narațiunea

Genul epic cuprinde opere artistice narrative, în care autorul oglindește viața omului, comportarea, atitudinea și sentimentele sale față de diferite întîmplări, fenomene, oameni ș.a.

În operele genului epic faptele, caracterele și sentimentele personajelor sînt redade cu ajutorul povestirii. Evenimentele și întîmplările reflectate în operele epice pot fi reale sau create de imaginația scriitorului. Spre exemplu, povestea «Ivan Turbincă» de I. Creangă și povestirea «Mormîntul frățesc» de Em. Bucov fac parte din genul epic. În ambele lucrări sînt prezentate diferite evenimente, sînt descrise caracterele și relațiile dintre ele, însă prima reprezentare eroi și fapte fantastice, pe cînd a doua — oameni și evenimente reale.

De obicei, modul de prezentare artistică, în operele epice, este *narațiunea*, *descrierea*, *monologul*, *dialogul*.

Genul epic cuprinde următoarele specii: *romanul*, *nuvela*, *povestirea*, *schița*, *legenda*, *basmul*, *fabula*, *poemul*, *snoava* ș.a.

«Codreanu», specie a genului epic, oglindește lupta purtată de haiduci împotriva exploatatorilor locali și cotropitorilor străini.

Balada populară este o specie a genului epic, care într-o formă versificată istorisește fapte însemnate, vitejești din viața poporului, săvârșite de personaje cu însușiri supranaturale.

Balada populară a fost creată în trecutul îndepărtat al poporului, oglindește lupta poporului împotriva exploatării, poate zugrăvi viața pastorală. Baladele populare redau patriotismul, dragostea de viață și bucuria de a trăi a maselor largi, ura față de asuprirea socială. Luptele sau faptele descrise în baladă sînt generalizate, de aceea eroul baladelor întruchipează înțelepciunea poporului.

După tematică, baladele se clasifică în:

- a) *fantastice* («Soarele și Luna», «Cucul și turturica»);
- b) *păstorești* («Dolca», «Miorița»);
- c) *istorice* («Ilincuța»);
- d) *sociale* («Bogatul și săracul», «Ciocoiul»).

Balada populară are formule de introducere («Frunzuliță de dudău») și formule de încheiere («Rămîneți în veselie,/ca Codreanu-n haiducie»). Baladele au un caracter narativ și descriptiv. Caracteristic pentru balade este varietatea și mulțimea de mijloace poetice: *epitete, comparații, metafore, hiperbola, contrastul, repetiții* ș.a.

Pe lîngă balada populară este cunoscută și balada cultă, a cărei autor este cunoscut.

Narațiunea (lat. *naratio-povestire*) este un mijloc artistic de exprimare, ce constă în relatarea unor evenimente, întîmplări în desfășurarea lor succesivă.

Narațiunea poate fi dusă de însuși autorul sau de unul din personajele operei literare.

În opunere cu *descrierea*, narațiunea reprezintă elementul dinamic al unei opere literare, ce accelerează desfășurarea acțiunii ei.

Medităm, conversăm

1. Care opere fac parte din genul epic? Enumerați speciile genului epic. Argumentați prin exemple.
2. Prin ce se deosebește balada populară de balada cultă? Exemplificați.
3. Cine sînt autorii baladelor populare?
4. Demonstrați că opera «Codreanu» este baladă populară.
5. Clasificați baladele după tematica lor. Definiți narațiunea.
6. Apelînd la *Dicționarul explicativ* sau *Dicționarul de terminologie literară*, aflați definiția *narațiunii* — operă literară.

LITERATURA MOLDOVENEASCĂ VECHE

Premisele apariției literaturii vechi moldovenești

Fenomenul crucial, pe care-l prezintă apariția literaturii, ca și a culturii moldovenești medievale în general, fusese determinat de încheierea în sec.XIV a câtorva fundamentale procese istorice. Primul dintre ele l-a constituit însăși formarea poporului moldovenesc, căci o literatură nu poate exista în afara unei colectivități etnice, al cărei exponent ea e chemată să fie. E stabilit de acum că strămoșii direcți ai moldovenilor au fost *volohii*, nume dat populației romanice din răsăritul Europei. Din sec.XII și, mai ales, din a doua jumătate a sec.XIII volohii din regiunea munților Carpați și a platoului intercarpatic, căutând a se salva de asuprirea socială, națională, și religioasă a feodalilor unguri, și a bisericii catolice, au început a se strămuta în număr tot mai mare pe teritoriul dintre Carpați și Nistru. Aici nimerind într-o nouă ambiață geografică, în noi condiții economice și politice și venind în contact nemijlocit cu populația rusă veche, ei au început să capete particularități etnice distincte, care i-au făcut să se deosebească de celelalte ramificații ale volohilor. În așa fel s-a alcătuit treptat o populație aparte, avînd conștiința individualității sale, limba sa, o cultură materială și spirituală proprie. Ea a primit și un etnonim deosebit, acela de popor moldovenesc.

La rîndul său, în definitivarea procesului de constituire a poporului moldovenesc un rol decisiv l-a jucat apariția Statului Moldovenesc în anul 1359. La o jumătate de secol de la întemeierea sa, pe vremea lui Alexandru cel Bun, Principatul Moldovei prezenta de acum un stat pe deplin format. Apoi, după aproape trei decenii de războaie feudale și lupte, Statul Moldovenesc cunoaște o perioadă de consolidare internă pe timpul îndelungatei domnii a lui Ștefan cel Mare.

În sec. XIV-XVI domnitorul și boierii erau stăpînitori atotputernici ai țării și ai poporului. Avînd averi uriașe din exploatarea poporului, domnitorul folosește o parte din ele la consolidarea statului feudal. Treptat se construiesc cetăți la hotarele țării, orașe și tîrguri, prin care se fac schimburi de mărfuri în interiorul Moldovei și cu țările vecine. Datorită necesității de a se întocmi diferite acte de vînzare/cumpărare și altele, se dezvoltă scrisul.

În epoca feudală mănăstirile devin importante centre culturale religioase. În interiorul lor existau școli de copişti și de ornamente sau împodobire a cărților și manuscriselor cu desene, deseori în culori, cu scoarțe ferecate în metale prețioase. Caligrafia manuscriselor moldovenești erau adevărate opere de artă, în care deseori se vedea meșteșugul neîntrecut al copiştilor din Mol-

dova, priceperea lor de a introduce în această artă a scrisului bogăția culorilor melegului natal.

Limba oficială a cancelariei domnești și a bicericii în sec.XIV-XVI era slavona sau slava veche, care a fost introdusă odată cu scrisul slavon, aproximativ prin sec.X, cu mult înainte de crearea statului feudal moldovenesc.

Periodizarea literaturii vechi moldovenești

Procesul de dezvoltare a literaturii medievale moldovenești se desfășoară de-a lungul a patru secole, de la sfârșitul sec.XIV până la sfârșitul sec.XVIII. Ritmul de dezvoltare a literaturii moldovenești vechi a fost mai lent, comparativ cu ritmul dezvoltării literaturii moderne. Literatura moldovenească veche (medievală) cunoaște două perioade de dezvoltare (despre ele s-a vorbit în «Introducere»). Prima perioadă cuprinde sfârșitul sec.XIV — sfârșitul sec.XVI. În acest timp domină cărțile în limba slavonă. Tot acum apar primele scrieri moldovenești în limba slavonă. Perioada a doua este legată de apariția și dezvoltarea literaturii în limba moldovenească. Perioada a doua se împarte în două etape: 1) literatura sec.XVII și 2) literatura sec.XVIII până la ultimul pătrar. În acest timp își desfășoară activitatea celor mai mari cărturari din epoca veche: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Nicolae Milescu Spătarul, Dimitrie Cantemir.

Importanța documentară, ideologică și artistică a literaturii vechi

Literatura moldovenească veche ne oferă nu numai un tablou de ansamblu al propriei sale geneze și evoluții. Ea a înregistrat scrupulos și ne-a păstrat însăși istoria poporului dintr-o perioadă de peste patru sute de ani, începând cu întemeierea Statului Moldovenesc, cu primele domnii, continuând cu epoca de glorie, pe care a cunoscut-o țara pe timpul lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi, și sfârșind cu vremurile de răstriaște, ce s-au abătut asupra Moldovei după înrobirea ei de către osmanlîi.

În lumina celor spuse se relevă clar marea importanță instructivă a literaturii moldovenești medievale, izvor prețios pentru cunoașterea istoriei civice și culturale a poporului. Dar nu mai puțin evidentă este și valoarea educativă a literaturii vechi. Cu tot spiritul religios și caracterul de clasă, ea a înveșnicit chipurile personalităților istorice și ale unor oameni de rînd, care au proslăvit prin faptele lor patria, a dat glas iubirii de moșie și a năzuinței către eliberarea de sub jugul apăsător străin.

Literatura moldovenească veche cuprinde și un ponderabil material artistic, cu deosebire în genul narativ-istoric. Letopisețele multînzestraților cărtu-

rari G. Ureche, M. Costin, I. Neculce se prezintă ca monumente de literatură și limbă, fiind citite și astăzi cu interes.

Literatura moldovenească veche a servit drept izvor de inspirație pentru scriitorii de mai târziu. Episoade, subiecte, personaje din scrierile literare vechi i-au inspirat pe scriitorii clasici C. Negruzzi, V. Alecsandri, B. P. Hașdeu, M. Eminescu.

Literatura veche înfățișează etapa inițială a dezvoltării literaturii moldovenești.

În cultura și literatura epocii feudale s-a cristalizat treptat acea spiritualitate neoașă moldovenească, de care s-au simțit organic legați toți scriitorii moldoveni de mai târziu. Ei au recurs din plin și la limba scrisă a secolelor de mijloc, la savurosul grai bătrânesc al lui Varlaam și Dosoftei, G. Ureche, M. Costin, I. Neculce, care a constituit principalul izvor de formare a literaturii moldovenești contemporane.

(După «Istoria literaturii moldovenești»,
sursă anunțată în primele pagini ale acestui manual)

Medităm, conversăm

1. Relatați despre premisele apariției literaturii vechi moldovenești.
2. Numiți perioadele de dezvoltare a literaturii vechi moldovenești.
3. Care cărțurari au activat în sec. XVII-XVIII?
4. În ce constă însemnătatea literaturii vechi?

Literatura moldovenească în limba slavă veche (slavonă). Literatura religioasă

Literatura moldovenească în limba slavonă nu cedează cu mult altor literaturi europene de tip feudal. În literatura medievală predomină numeric lucrările religioase, care sînt și cele mai vechi din cele scrise pe pămîntul Moldovei. Cu tot caracterul ei teologic, literatura religioasă nu poate fi ignorată de istoria literară.

În primul rînd, pentru că spiritualitatea creștină a rezultat din întrepătrunderea a două culturi antice: greco-romană și a Orientului Apropiat. În al doilea rînd fiindcă în textele bisericești au intrat și opere proeminente, în care elementele religioase se împletesc cu cele laico-literare.

Sfîntul Ierark
Ioan Gură de Aur. 438

Acesta și este cazul Bibliei — monument al creștinismului. Operă de proporții, *Biblia* se compune din două cărți bine distincte: *Vechiul și Noul Testament*. *Vechiul Testament* prezintă o amplă antologie a literaturii feluritor neamuri din Orientul Apropiat dintr-o perioadă de peste un mileniu. Mai redus ca volum decât *Vechiul Testament*, *Noul Testament* încorporează evangheliile, patru la număr, purtînd numele autorilor închipuiți (Matei, Marcu, Luca și Ioan) și «Faptele apostolilor», care cuprind laolaltă bazele mitologiei creștine.

Pagină din
«Vechiul Testament».
1582

În manuscrisele slavonești, copiate și răspîndite în Moldova, nu se află textul integral al *Vechiului Testament*, dar în diferite culegeri sînt reproduse compartimente întregi din el. Copiile *Vechiului Testament*, *Noului Testament* erau depășite numeric de manuscrisele lucrărilor liturgice, menite a servi la oficierea slujbei bisericești. Liturghierile, tipicarele, triodurile, molitvenicele (trebnicele), ceasloavele conțineau felurite servicii religioase și rugăciuni de rigoare.

Pe lîngă cărțile liturgice, din patrimoniul bizantino-slav, preluat de moldoveni, făcea parte și literatura patristică (dogmatică), care aparținea părinților bisericii și în care se expuneau bazele moralei creștine. De o mare autoritate se bucurau în Moldova omiliile (predicile) lui Ioan Gură de Aur. Un alt gen foarte popular al literaturii religioase îl constituie hagiografia sau viețile sfinților, care urmărea să atingă obiectivele prin exemplificări concrete din viața sfinților.

Pagină din
«Noul Testament». 1648

Concomitent cu scrierile hagiografice în Moldova a pătruns și primul curent ideatic – isihasmul, care-și are originea în lucrările contemplativ-astetice ale lui Isaac Sirul. Este un curent mistico-filozofic. Pornind de la ideea că omul poate să-și recapete perfecția divină, pe care a pierdut-o odată cu prima cădere în păcat, teologii greci Grigore Sinaitul și Grigore Palamas (sec. XIV) au elaborat un sistem de norme și reguli în vederea înălțării treptate a spiritului uman înspre dumnezeire. În condițiile Moldovei feudale isihasmul n-a reușit să depășească limitele unei gîndiri strict religioase.

Pe lîngă cărțile religioase canonice și necanonice, în literatura comună sud-est europeană au fost răspîndite și scrierile apocrife, în care învățătura religioasă este tîlcuită într-o măsură oarecare din punctul de vedere al legendelor folclorice, din care motiv erau combătute de biserică și interzise.

Activitatea lui Grigore Țamblac

Pe baza tradiției literare comune din sud-estul Europei se înfiripează, spre sfârșitul sec. XIV — începutul sec. XV literatura moldovenească originală, care inițial recurge și ea la limba scrisă a întregii arii — cea slavonă. Din acest moment și începe propriu-zis istoria literaturii moldovenești. Primele manifestări literare originale în Moldova au fost răzlețe și modeste: la unele mănăstiri s-au alcătuit pomelnice, s-au compus cîntece bisericești și rugăciuni ocazionale, s-au creat imnuri religioase. Încercări de creație originală au fost făcute în domeniul hagiografiei și ale omileticii. Cele mai substanțiale lucrări de acest gen sînt legate de numele lui Grigore Țamblac, cărturar de vază, care a trăit la sf. sec. XIV — încep. sec. XV.

Bulgar de origine, Grigore Țamblac s-a născut în anul 1364 la Tîrnova (Bulgaria) și a fost învățacelul patriarhului Eftimie, căruia i-a consacrat la moarte un emoționant panegiric (elogiu). După cotropirea capitalei Bulgariei de către otomani, în 1393 a pibejît în Siberia. Spre sfârșitul sec. XIV se afla la Constantinopol în slujba patriarhului, de care, în 1401, este trimis la domnitorul Alexandru cel Bun pentru a aplana o divergență între patriarhia din Constantinopol și biserica moldovenească. Țamblac hotărăște să rămînă în cnezatul Moldovei, unde, mai întîi, este «presbiter al mării biserici a Moldovlahiei» din Suceava, iar apoi stareț al mănăstirii Neamț. Aici el organizează o școală de copiști și se ocupă de copierea și alcătuirea cărților religioase.

Ca și alte țări creștine independente, Moldova avea nevoie de patronajul unui sfînt, iar pentru canonizarea lui se cerea neapărat să fie glorificat într-o scriere hagiografică. Răspunzînd la această necesitate, învățatul călugăr compune «Viața Sfîntului Ioan cel Nou», prima lucrare literară, legată prin conținutul ei de realitatea Moldovei. În toamna anului 1406 Țamblac se găsește de acum la Vilno, iar de acolo pleacă la Kiev, unde în 1415 este ales mitropolit. În acești ani, în afară de pomenitul panegiric consacrat lui Eftimie, a scris și un cuvînt de laudă la adresa mitropolitului Moscovei Kiprian, o lucrare dogmatică «Mărturisirea credinței» și cîteva cazanii. Se presupune că ar fi murit prin 1419—1420.

Protagonistul principalei lucrări a lui G. Țamblac «Viața Sfîntului Ioan cel Nou», creată în Moldova și pentru moldoveni, este un negustor grec din portul asiatic Trapezonda, care a purces la Cetatea Albă pentru afaceri și care se remarca printr-o aplecare constantă spre meditație, smerenie, compasiune, dar, mai ales, prin marea lui pietate. Este pîrît de căpitanul corabiei, care era catolic, comandantului tătar al cetății. Ultimul vrea să-l silească pe negustor să se lepede de

Sfîntul Ioan cel Nou. 1402

legea sa, de credința lui nestrămutată în creștinism. În trei discursuri înflăcărâte Ioan sfidează amenințările tătarului, divulgă nimicnicia cultului lor, apără principiile, poveștele credinței sale pravoslavnice. Sfântul este schingiuit și ucis, dar îndată după moarte, lângă sicriul său, cum se obișnuiește în scrierile hagiografice, încep să se petreacă minuni.

Cu toate elementele ei tradiționale obligatorii pentru lucrările hagiografice, «Viața Sfântului Ioan cel Nou» ne oferă și unele amănunte veridice privitoare la realitățile, moravurile și evenimentele timpului. Deosebit de elocvent în această privință este tabloul aducerii moaștelor lui Ioan la Suceava în 1402, când în întâmpinarea lor a ieșit Alexandru cel Bun, înaltul cler, boierimea și norodul, tablou ce putea fi descris numai de un martor ocular al întâmplării.

Deși eroul ei fusese străin de obârșie, lucrarea lui Țamblac a căpătat repede o importanță națională, simbolizînd independența bisericii și a Statului Moldovenesc, opunerea hotărîtă față de acțiunile invadatoare ale tătarilor și ale turcilor.

Scrierea lui G. Țamblac a fost integrată organic în literatura moldovenească. În 1430 a copiat-o cu grijă meșterul caligraf Gavriil Uric, după aproape un secol a fost amplificată de episcopul Teodosie, iar mitropolitul Varlaam, prelucrînd-o și traducînd-o în limba maternă, a încorporat-o în «Cazania» sa, monument valoros al literaturii moldovenești medievale.

Genuri ale literaturii vechi

Scrierile apocrife își denotă afinitatea cu unele scrieri, din epoca feudalismului, preponderent literare, care au primit denumirea de romane sau, într-un sens mai larg, de cărți populare. Narațiuni beletristice, laice prin proveniența și subiectele lor, romanele populare au fost supuse în Bizanț unei substanțiale prelucrări în spirit creștin, căpătînd astfel o accentuată notă religios-moralizatoare. De aceea biserica nu s-a împotrivit circulației lor. În vechile manuscrise moldo-slavone, datînd din secolele XIV—XVI, se întîlnește romanul lui Varlaam și Ioasaf, versiune creștinizată a legendei despre Buda. Nu mai puțin răspîndite în Moldova au fost romanele «Alexandria», «Archirie și Anadan», «Esopia». O circulație intensă cărțile populare o vor cunoaște în secolele următoare, cînd vor fi tălmăcite în moldovenește.

Din patrimoniul literar bizantino-slav făceau parte și numeroase scrieri istorice. O specie tipică a istoriografiei feudale prezintă cronografele. Cronograful, ca tip de narațiune istorică, a apărut în sec. VI în Bizanț. În Moldova au pătruns diverse cronografe, dar deosebit de apreciat pentru plasticitatea limbii, abundența tropilor și stilul pompos era cronograful lui Constantin Manasses (sec. XII), care a exercitat o influență simțitoare asupra scrierilor cronicarilor noștri din sec. XVI Macarie, Eftimie și Azarie.

De la popoarele slave de sud ne-au parvenit și câteva lucrări filologice. Cea mai veche dintre ele e intitulată «Despre litere» (sec. X), în care se explică originea alfabetului slav.

Conținând unele rudimentare lucrări astronomice, astrologice, medicale și de științe naturale, repertoriul general al literaturii bizantino-slave se termină cu câteva culegeri juridice. Cele mai vechi coduri slavone, răspândite la noi, au fost nomocanoanele care, în afară de dreptul canonic, ele au inclus noțiuni din dreptul penal și din cel civil. Unul din răspînditele nomocanoane modificate a fost «Sintagma». De pe vremea lui Ștefan cel Mare s-au păstrat două manuscrise ale «Sintagmei». Învățații au conchis că ilustrul voievod a tins să impună o unitară legislație scrisă în locul disparatelor «obicee ale pămîntului», al «dreptului local», ca astfel să contribuie la terminarea războaielor feudale și la cimentarea Statului Moldovenesc.

(După «Istoria literaturii moldovenești».)

Medităm, conversăm

1. De ce istoria literaturii nu ignoră literatura religioasă?
- 2. Aflați, individual, din câte părți este alcătuit Vechiul Testament al Bibliei. Ce e hagiografia? Numiți scrierea artistică ce se bucura de autoritate în Moldova. Din ce cauză biserica a interzis scrierile apocrife?
3. Relatați despre activitatea lui G. Țamblac.
- 4. În ce constă importanța lucrării hagiografice «Viața sfîntului Ioan cel Nou»?
5. Enumerați romanele populare ce erau răspîndite pe teritoriul Moldovei. Care au fost concluziile învățătorilor în privința nomocanonului «Sintagma», folosit de Ștefan cel Mare?
- 6. Citiți și studiați atent pagina 49-56 din «Istoria literaturii moldovenești», vol I (E. Levit, redactor responsabil) și prezentați clasei informații suplimentare cu privire la literatura religioasă.

Cronografia oficială moldo-slavonă (sec. XV-XVI)

Inițiată la curtea lui Ștefan cel Mare în cea de-a două jumătate a sec. XV, cronografia moldo-slavonă are un caracter oficial atît prin mesajul ideologic și tendițele-i politice — justificarea politicii de consolidare a cronografiei feudale autocrate, cît și prin forma ei slavonă — limba bisericii, a cancelariei domnești și a literaturii din perioada dată.

Străvechiul letopiseț moldo-slavon, de la care se presupune că a pornit cronografia oficială, nu ne-a parvenit, conținutul lui putând fi restabilit cu aproximație prin colaționarea cronicilor anonime din prima jumătate a sec. XVI, care au un fond de știri comune.

În procesul elaborării acestui prototip, numit în mod convențional «Analele curții lui Ștefan cel Mare», anonimul lui autor, înainte de a trece pe răboj isprăvile domnescului său comandor, trebuia să expună laconic cele întâmplate în Moldova de la legendara ei întemeiere de către miticul Dragoș-Vodă în 1359 și pînă în 1457, cînd Ștefan urca treptele scaunului domnesc al țării.

Drept izvoare scrise de informație la elaborarea primei părți a stăvechiului letopiseț domnesc au slujit însemnările lapidare de pe marginea cărților manuscrise, pomelnicele bisericești, inscripțiile de la biserici, răzletele date de istorie moldovenească din traduceri slavonești ale cronografelor bizantine, precum și acelea din letopisețele sîrbești.

Drept sursă orală de inspirație a slujit tradiția istorică moldovenească a legendarei descălecări a țării de către Dragoș-Vodă și tovarășii lui de vînătoare și amintirile unora dintre bătrînii boieri moldoveni.

Partea esențială a stăvechiului letopiseț moldovenesc cuprinde o detaliată și precisă narațiune a faptelor de arme ale oștenilor moldoveni, comandați de Ștefan.

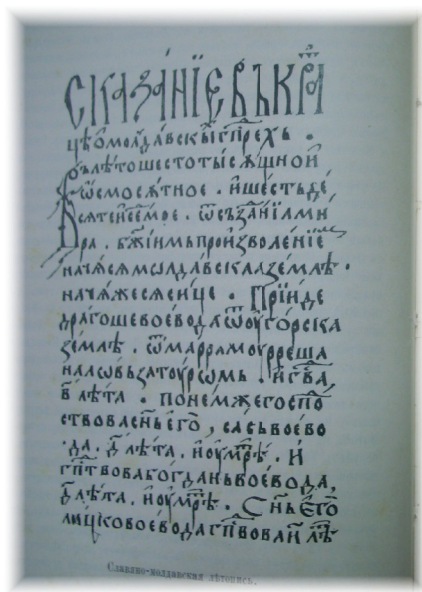
Ca model pentru creația anonimului autor al letopisețului — prototip i-a servit cronografia sud-slavă.

Una dintre cele mai vechi și mai fidele variante ale «Analelor curții lui Ștefan cel Mare» este socotit așa-numitul «Letopiseț anonim al Moldovei»,

care se caracterizează prin amploarea descrierii faptelor slăvite ale domnitorului. Opera poartă titlul «Acesta-i letopisețul, de cînd prin vrerea lui Dumnezeu început-au Țara Moldovei» și cuprinde o descriere precisă a celor mai însemnate evenimente din istoria țării între 1359 și 1507.

«Letopisețul de la Putna», intitulat «Povestire pe scurt despre domnia Moldovei», s-a păstrat în două redacții.

Prima este cronologiceste mai amplă (1359-1526), a doua mai amănunțită în descriere și se încheie cu relatarea celor întâmplate în 1518. Cea mai mare parte a narațiunii cronicărești este consacrată domniei lui Ștefan cel Mare.

Letopisețul de la Putna. 1518

Istoriografia oficială moldo-slavonă e reprezentată și de variante externe, menite să informeze străinătatea despre cele mai însemnate evenimente ale strălucitei domnii a lui Ștefan cel Mare. Aceste variante sînt:

a) «Cornica moldo-germană», care poartă titlul «Cornica scrisă pe scurt a lui Ștefan din mila lui Dumnezeu voievod al țării Moldovei și Valahiei». Descrie faptele domnești între anii 1457-1499 și este elaborată în limba germană.

b) «Cronica moldo-rusă», intitulată «Povestire pe scurt despre domnii moldoveni, pe cînd s-a început Țara Moldovei în anul 1359». Era menită să informeze vîrfurile conducătoare ale Moscovei asupra nobilei origini romane a moldovenilor, asupra întemeierii Statului Moldovenesc și asupra răsunătoarelor fapte de arme ale lui Ștefan-Vodă.

c) «Cornica moldo-polonă, scrisă în poloneză, care cuprinde o descriere bogată a evenimentelor din istoria Moldovei între anii 1359-1564.

Letopisețele lui Macarie, Eftimie și Azarie

Cronografia oficială moldo-slavonă din cel de-al doilea și al treilea pătrar al sec. XVI conține atît știri despre autorii operelor respective cît și despre comandatorii acestora.

În cazul *Letopisețului lui Macarie* se știe nu numai persoana care s-a trudit la elaborarea acestei cronici, dar se cunosc și unele amănunte din viață, strecurate cu finețe în narațiunea lui cronicărească, ce inițiază de altfel, *genul memorialistic în vechea literatură moldovenească*.

Anul nașterii cărturarului nu se cunoaște. Din cronica lui aflăm că el era elevul mitropolitului Moldovei chir Teoctist. La începutul anilor 20 ai sec. XVI izvoarele vremii îl pomenesc pe Macarie în funcția de stareț al mănăstirii Neamț, ctitorie a lui Petru-Vodă Mușat. În acesată ipostază l-a cunoscut pe Macarie Petru-Vodă Rareș, care îi va încredința «răspunzătoarea misiune de a continua cronica oficială a țării și a-i descrie domnia».

Macarie a fost înalt apreciat de voievod, care în curînd l-a numit în scaunul episcopal. Sub urmașii lui Petru Rareș viața lui Macarie e plină de frămîntări, destituit fiind din funcția de episcop. Spre fericirea lui, destituirea lui n-a ținut mult timp. Ștefăniță-Vodă Rareș, după spusele lui Macarie, «cu mîna domniei sale mi-au dat cîrja episcopală». Scaunul episcopal Macarie îl deține pînă la moarte. Din mărturiile lui Azarie — cronicarul, Macarie a copiat cu deosebită atenție *Psaltiria slavonă* și a tradus în slavonă nomocanonul bizantin «Sintagma lui Matei Vlastares».

Așa ni se prezenta calea vieții cărturarului — episcop Macarie, *care inițiază în Moldova un nou gen literar — cronografia artistică*.

Din primele rînduri ale letopisețului său Macarie subliniază că de truda lui cronicărească el se apucă din îndemnul lui Petru-Vodă Rareș și a logofătului Teodor.

Letopisețului lui Macarie s-a păstrat în două redacții, prima descriind evenimentele anilor 1504-1541, iar a doua, în continuare, pe acelea dintre anii 1541-1551. Eroul cronicii este Petru Rareș, care este caracterizat prin cele mai migălitoare epitete. Scriindu-și letopisețul, Macarie a fost preocupat mai mult de forma aleasă a cronicii —«împodobirea scrisului său cu cununi din cuvinte de aur împletite» —, decât de fondul istoriografic.

Prima variantă se compune din două părți: a) de la moartea lui Ștefan-Vodă cel Mare pînă la înscăunarea lui Petru-Rareș și b) de la urcarea acestuia în scaun și pînă la revenirea-i din refugiu cu a doua domnie (1527-1541). Pentru elaborarea primei părți a acestei variante Macarie a folosit în mod creator *Letopisețul de la Putna I*.

Varianta a doua descrie compania lui Petru-Rareș în Ardeal, moartea acestuia, domnia bicisnicului Iliăș Rareș, pătimirile cronicarului, înscăunarea lui Ștefăniță-Rareș ș.a.

Înalt apreciată de contemporani și urmași, opera lui Macarie a făcut epocă în Moldova și a marcat nașterea unui gen nou — *cronografia artistică*.

Letopisețul lui Macarie *(Fragment tradus din slavonă)*

... În același an, iarăși, din pricina obrăzniciei acelora, Ștefan voievod, în timp de toamnă, a intrat în țara lor și a pătruns pînă unde a vrut și s-a întors de acolo, purtînd în trupul său boala, de care i s-a tras și sfirșitul vieții la Hotin, în anul 7035 (1527), luna ianuarie. În același an și lună, după revelația lui dumnezeu, a fost ales în domnie Petru cel Minunat și în același timp a fost împodobit cu cununa domniei, cel despre care am pomenit puțin și mai înainte. Și acesta era una din odraslele veșnic pomenitului Ștefan, ascuns ca odinioară lumina sub obroc, care a fost înălțat la scaunul domniei cu cinste, după sfatul obștesc și sfințit cu untdelemnul binecuvîntării, cu mîna celui pe care l-am pomenit înainte că l-a uns și pe nepotul său.

După trecere de un an, deci împlinindu-se atunci anii lumii de șapte ori cinci și tot de atîtea ori cîte o mie și adăogîndu-se unul la 15 (7036-1528) ale aceleiași luni, înainte de 17 ale calendelor lui februarie, a adormit întru domnul, la adînci bătrînețe, cel care ungea pe domni și învățătorul Moldovei, mitropolitul chir Theoctist, în păstorirea sa, la sfirșitul soartei dăruite lui de dumnezeu și și-a schimbat numele în marele chip îngeresc, numindu-se Teodor. Era bărbat învățat, ca nimeni altul, cele vechi și cele noi le-a învățat pînă la capăt și a îndeplinit multe înainte de plecarea lui către dumnezeu.

Din anii tinereții fiind în călugărie, după cei ce mărturisesc despre el, cunoscîndu-l bine, că era un făcător de bine și a fost egumen la Neamț aproape 17 ani și ca episcop în Tîrgul de Jos a stat 8 ani împliniți și în scaunul de mitropolit a împlinit 19 ani și aproape 8 luni; tot cursul anilor strădaniei lui întru Hristos 60 și ceva mai mult. Și a plecat părintele pe drumul cel lung, ca

să primească răsplata dreaptă pentru truda sa de la judecătorul cel drept. Și nimeni să nu mă bănuiască că laud în acest chip pe părintele meu sufletesc și pe învățătorul meu, căci toți cei ce cugetă bine vor folosi aceleași cuvinte ca și mine. Căci dacă cel ce scrie despre cele ce se petrec în afară este fericit, cu atât mai mult cel ce se îngrijește de cele mai înalte va fi cu totul vrednic și de cunună. Dacă eu, cel care m-am hrănit cu cuvintele lui duhovnicești ca și cu lapte și am fost învățat de dînsul cu dragoste părintească, oare nu voi fi vrednic de ocara robului leneș care a ascuns talentul, nearătînd roadele trudei sale și n-aș scoate la lumină virtutea bărbatului și nu aș face cinste, după puterile mele, părintelui iubitor de copil? Dar acestea cu atât mai mult, după ce a primit pace după strădaniile sale. Acest sfînt răposat părinte a fost îngropat în chip prea cuvios la Neamț, în mănăstirea în care din tinerețe a fost închinat lui Dumnezeu, cu ale cărui rugăciuni Dumnezeu să ne ferească de rele, amin.

După un an, iarna fiind, Petru voievod a pornit prima oară război împotriva secuilor, de limbă ungurească, și a împărțit oastea lui în două pîlcuri și a trecut munții pe două căi și a ajuns în hotarele lor și bătîndu-se cu fruntașii lor într-un loc și într-altul și peste tot secuii au fost înfrînți și cu armele de război au dărîmat una din cetățile lor și pe cei care erau într-însa i-au tăiat în ascuțișul săbiei pe toți pînă la unul. Și întorcîndu-se de acolo, Petru voievod și i-a făcut supuși.

Iarăși în același an, în luna iunie, la rugămintea craiului mai înainte spus, Ionăș, ca să-i vie în ajutor împotriva vlastelinilor răsculați ai acelei țări, făgăduindu-i cetatea Bistriței în acea țară, cu tot ținutul din jurul ei și veniturile, dacă va dobîndi domnia și alte mai multe spunea că va căpăta de la dînsul, deci domnul Petru voievod a trimis pe cei dinții dintre boierii mari ai lui, pe Grozav mare vornic și pe Barbovski, căpetenia oștilor, și le-a încredințat o parte din oameni și le-a poruncit să iasă în dreptul Brașovului, pe drumul de jos, pe alții i-a îndreptat să intre în hotarele lor pe drumul de sus, al Sucevii. Cei dintre unguri cari erau potrivnici, dacă au auzit aceasta, s-au orînduit puternic în oaste, însă n-au purtat atîta grije de cei de sus, cît despre cei de jos. Adunîndu-se cu ei mulți dintre fruntașii ardeleni și dintre episcopii altor provincii și aducînd cu ei arme grele, iar cei de jos erau deamă aproape de ei mai sus de Brașov, și se îndemneau unii asupra altora la luptă. Iar dușmanii se arătau a fi mai puternici și prin armele, care se obișnuiesc a se numi puști și prin altele mai mici asemănătoare lor, din care aveau mulțime mare, pe unele le aveau gata, iar pe altele le pregăteau. Și secuii, care se prefăceau că sînt supuși, s-au alipit și aceia dușmanilor. Iar creștinii au chemat în ajutor pe Dumnezeu și au pornit lupta cu dînșii; dușmanii îndată au luat-o la fugă și au dat dosul, iar armele despre care am vorbit mai înainte, cu carele și vizitii, despre cari mai bine știu cei ce au grijă de asemenea lucruri, cît de folositoare erau atunci, pe toate le-au părăsit cu rușine. Și au căzut o mulțime dintre dînșii lîngă rîul Bîrsei, străpunși și tăiați, și uciși, și au fost ca un gunoi al pămîntului, după psalmist, care spu-

ne despre Avim cel de demult: streinii de altă limbă în pîrîul Chisului. Și s-au întors învingători de la luptă cei cu nume de creștini, cu căpeteniile lor și luînd pradă de la dușmani, au adus-o cu multă cinste domnului Petru voievod.

Iar cei de sus, despre cari am pomenit mai înainte, și aceștia nu mai puțin au făcut vitejii împotriva dușmanilor și întorcîndu-se cu partea lor, de asemenea au dat-o celui ce îi trimisese.

Iar craiul Ioanăș, auzind de aceasta, a fost bucuros și a mai adăugat pe lîngă cetatea făgăduită și alta, anume Boluanăș.

Acestea dar fiind astfel orînduite, Petru voievod a trimis pe dregătorii lui în cetățile care îi fuseseră date. Bistrițenii n-au vrut însă să se supuie cîrmuirii care le fusese dată; urmînd lor și altele dintre cetăți s-au lepădat de craiul Ionăș, anume Brașovul și cele din jurul lui. Iar viteazul domn Petru voievod, a doua oară în același an, în luna septembrie, s-a repezit în persoană ca un tînăr erou asupra lor și a arătat împotriva lor minunată pornire și fapte bărbățești. Unele din cetățile despre care am vorbit mai înainte, împinse de nevoie și fără voia lor, s-au supus craiului Ionăș, altele de teamă, aflînd despre celelalte că n-au putut ține piept vitejiei acestui bărbat, s-au turburat și s-au cutremurat, și s-au alipit, și acestea cu supunere de bună voie. Și întorcîndu-se Petru voievod de acolo, la ale sale, cu strălucită izbîndă, după ce făcuse bună rînduială, a adus cu dînsul o mulțime de talanți de aur și altele, pe cari le-a luat de la locuitorii acelei țări, cu cari în chip vădit a îndulcit domnia.

Medităm, conversăm

1. Cine este întemeietorul genului moralistic în literatura veche moldovenească? Cui și cine va încredința «răspunzătoarea misiune de a continua cronica oficială»?
2. Identificați izvorul de inspirație la alcătuirea *Letopiseșului lui Macarie*.
3. Identificați în fragmentul din *Letopiseșul lui Macarie* pasajele ce demonstrează că Macarie a fost elevul lui Theoctist.
4. Împotriva cui a pornit Rareș-Vodă, întâia oară, război? A fost un război victorios?
5. Extrageți din fragmentul *Letopiseșului* elemente ale limbii artistice utilizate de Macarie la alcătuirea operei sale.
6. Din porunca cărui domnitor scrie Macarie *Letopiseșul* și cine este proslăvit în cronica sa?

Letopisețul lui Eftimie

Ștabela cronografiei oficiale moldo-slave e preluată de starețul mănăstirii Căpriană ieromonahul Eftimie.

Viața lui Eftimie nu s-a învrednicit de suficiente consemnări cronicărești. Singura notiță autobiografică e cât se poate de laconică și amintește doar de înscăunarea domnească, dată «celui din urmă dintre egumeni, ieromonahului Eftimie». Compatriotul nostru P. Sîrbu, docent la universitatea din Peterburg, autoritate în materie de romanistică, în baza analizei unui material documentar, prezentînd argumente solide, reușește să-l identifice pe cronicarul nostru cu Eftimie, egumen al străvechii mănăstiri Căpriană din Basarabia.

Eftimie și-a scris cronică în anii 50 ai sec. XVI. Letopisețul lui continuă prima variantă a *Letopisețului lui Macarie*, relatează evenimentele din anii 1542-1554 și este scrisă din porunca domnitorului Alexandru Lăpușneanu.

Spre deosebire de predecesorii săi, Eftimie își împarte materialul în trei capitole, fiecare închinată unei domnii aparte — aceea a lui «Ilieș Mahmet», a lui «Ștefan cel Tânăr» și a lui «Alexandru Voievod cel viteaz și Nou».

După ce descrie în chipul cel mai negativ domniile fraților Rareș, Eftimie, recurgînd la comparații metaforice, îl descrie pe patronul său — domnitorul Alexandru Lăpușneanu, numindu-l «luceafărul de dimineață», «oșteanul viteaz și înțelept», «suflet mare», «deștept, preaînțelept și milostiv», ocolind tot ce ar putea umbri gloria eroului său.

Contemporan cu evenimentele relatate, Eftimie își scrie cronică pe baza celor văzute și auzite.

Letopisețul lui Eftimie rămîne o creație reprezentativă a cronografiei Moldovei feudale din sec. XVI, este o verigă a prețiosului lanț de cronici moldo-venești, se constituie o adevărată podoabă a vechii noastre culturi.

Letopisețul lui Eftimie (Fragment tradus din slavonă)

DOMNIA LUI ALEXANDRU VOIEVOD CEL VITIAZ ȘI CEL NOU

În același an și în aceeași lună, după revelația lui Dumnezeu, a fost ales și ridicat la domnie oșteanul viteaz și înțelept, minunatul Alexandru, adus din hotarele leșești, cu toți pribegii moldoveni. Și a tras cu sine mult ajutor și de la craiul leșesc și dintre nobilii cei mari ai acestei țări și viteji luptători de la margine și mulți pedestrași, pe care obișnuiesc să-i numească drabi. Căci este și acesta unul dintre fiii veșnic pomenitului Bogdan voievod și a fost ascuns ca odinioară lumina sub obroc sau ca luceafărul sub pămînt. Și a strălucit ca o stea strălucitoare de la mieznoapte și în drum spre miezăzi, s-a îndreptat bărbătește către moșia sa pămîntescă, ca să ia domnia în Moldovlahia și a ajuns la Nistru cu toți pribegii săi și cu căpeteniile de pîlcuri leși și cu oștile.

Iar boierii moldoveni și locuitorii, dacă au auzit, au alergat către dînsul și au primit cu strălucire pe Alexandru și i s-au închinat. Iar el a privit către toți cu ochi luminați și prea frumoasa față cu bunăvoință și milostivire.

Dar Gavril, mare vornic, și cu Sturza hatman, și cei puțini ce erau cu ei într-un cuget nu au socotit întru nimic jurămintele și făgăduințele, pe care mai înainte le trimiseseră și le întăriseră prin scrisori și dăduseră credință pribegilor, ci și-au pus domn la Șipote pe nenorocitul Joldea. Iar Alexandru voievod cel cu sufletul mare, dacă a auzit aceasta, s-a umplut foarte de furie și mînie și a trimis pe vornicul Moțoc căpitanul oștilor și cu ceilalți pribegi și cu leșii, toți bărbați și viteji în războaie, și toată cealaltă mulțime a oștilor, care erau într-un suflet pentru Alexandru și au năvălit împotriva lor la Șipote noaptea, și i-au învins, și au prins pe Joldea, și pe toți boierii mari, care erau cu dînsul, și i-au adus la Alexandru voievod. Dar Alexandru voievod, ca un om deștept și înțelept și milostiv, i-a învrednicit de i-a iertat pe toți. După aceea, făcîndu-se adunare a întregului popor, au căzut de s-au închinat lui Alexandru voievod cu mare bucurie și multă veselie, deci s-au bucurat în chip strălucit.

Iar Alexandru voievod cel Bun și cel Nou a poruncit ca toți cei ce se aflau în temnițe și în surghiunuri să fie lăsați slobozi. Și a ajuns la Botoșani cu oștile spuse mai înainte și acolo a cinstit, și a dăruit bine cu multe daruri pe nobilii leși. Și de acolo s-au întors înapoi în țara lor.

Iar Alexandru voievod cel pus de dumnezeu a ajuns la Hirău, unde a fost ridicat în scaunul domnesc cu vrednicie prin sfatul obștesc și apoi uns. Au venit deci de peste tot, din toate locurile și părțile, ca să se îndulcească cu vederea feții lui, a bunătații și blîndeții, și frumuseții, și ca la icoana lui Hristos, așa priveau la voievod. Li se părea că este în vis și nu aieva, pentru necinstea domnilor de mai înainte, foști din neamul lui Petru voievod. Ca un creștin credincios, Alexandru voievod stătea de vorbă cu toți cu blîndețe și bunăvoință și cuvînta cu măsură aleasă și cu modestie, și cu liniște, și cu facere de bine. Toți cei ce priveau la dînsul aduceau mulțumire atotțiitorului dumnezeu cu laudă, căci era bun și milostiv față de toți oamenii. Boierii toți au primit demnitățile și moșiile de mai înainte; față de cei asupriți și față de cei osîndiți pe nedrept în obezi amare, și în temnițe, tuturor pe față le-a arătat mila sa.

Și pe cînd acestea se petreceau așa, a auzit și marele singur stăpînitor împăratul turcesc Suliimen despre bunătatea moravurilor lui, despre mintea lui deșteaptă și că are obiceiuri domnești și înțelepciune și virtute, și toate cele care sînt spre laudă, și a trimis pe unul dintre dregătorii săi turci la Alexandru voievod, și cu un schiptru minunat și cu mare cinste i-a întărit, și i-a așezat domnia, și l-a cinstit cu daruri împărătești, și a așezat pace trainică. Voievodul l-a cinstit bine cu multe daruri și l-a trimis înapoi cu cinste, și i-a dat călăuze pînă la însăși cetatea împărătească.

Binecinstitorul și marele domn Alexandru voievod, dacă a întocmit toată cîrmuirea Moldovei sub dînsul și a coborît asupra tuturor pacea lui dumnezeu, a făcut mare cinste bisericii din țara Moldovei și cinstitelor mănăstiri. Și voievodul făcea strălucită sărbătoare, și se veselea din suflet, și mulțumea lui dumnezeu, care îi făcuse atîtea, și așa de mari binefaceri, împreună și cu preaiubita lui mamă Anastasia, doamna binecinstitoare, și cu toți boierii săi, și cu oștenii lui care se aflau în palat.

De altfel era pace adîncă peste tot, care bucura auzul oamenilor și pentru toți pacea însemna o comoară. Și slava înaripată despre dînsul s-a răspîndit peste țări și mult se povestea peste tot pămîntul luminat de soare despre rîvna lui binecinstitoare și despre dragostea lui către dumnezeu și către sfintele biserici și s-a făcut vestit numele său și în toate părțile și în domniile dimprejur. Și acestea dar pînă aci.

Medităm, conversăm

1. Cine este Eftimie și din porunca cărui domnitor este scrisă cronica sa?

2. Numiți părțile componente ale cronicii lui Eftimie.

3. Povestiți cum a ajuns domn al Moldovei Alexandru Lăpușneanul, reieșind din cele relatate de cronicarul Eftimie.

4. Selectați din fragmentul letopisețului cuvintele de laudă, epitetile folosite la descrierea lui Alexandru Lăpușneanul.

Letopisețul lui Azarie

Ultimul promotor cunoscut al cronografiei oficiale moldovenești este călugărul Azarie, istoriograf oficial al lui Petru-Vodă Șchiopul. *Letopisețul lui Azarie* înregistrează evenimentele dintre anii 1551-1574 și a fost descoperit de I.A. Bîcikov, șef al secției de manuscrise a fostei Biblioteci publice imperiale din Peterburg.

Despre călugărul Azarie știm foarte puțin, cronicarul dînd dovadă de o extremă discreție în privința propriei sale persoane. Singurul lucru pe care îl subliniază cu stăruință este acela că se dă drept ucenic al lui Macarie.

La alcătuirea letopisețului Azarie nu a folosit izvoare de informație. Drept modele literare i-au servit *Letopisețul lui Macarie* și *Cronica lui Manasses*. Ca și dascălul său Macarie, cărturarul Azarie concepe cronografia ca o artă a cuvîntului frumos.

Reluînd povestirea cronicărească de acolo de unde o părăsise dascălul Macarie, Azarie își începe narațiunea cu relatarea întâmplărilor prin care a trecut Ștefăniță Rareș. Urmează descrierea domniei lui Alexandru Lăpușneanu,

«ales prin revelația de sus», «om voinic și chipeș», «liniștit și blînd», darnic față de biserică, partizan al păcii. Cronicarul relatează pe larg uneltirile uzurpatorului Despot. După scurta domnie a lui Bogdan Lăpușneanu, ușurel propozit pentru trecerea de care se bucurau la voievod sfetnicii străini, cronicarul ajunge la Ioan-Vodă cel Cumplit, descriind în cele mai negre culori scurta, dar glorioasa domnie a acestuia. Din păcate, nici un cuvînt nu spune cronicarul întru proslăvirea strălucitelor fapte de arme ale lui Ioan cel Cumplit — voievodului luptător pentru neatîrnarea patriei și a credincioșilor săi tovarăși de luptă — oamenii muncii moldoveni și bravi cazaci zaporojeni în frunte cu slăvitul hatman Ivan Svercevskii.

Pe acest sumbru fundal apare chipul luminos al lui Petru Șchiopul, la zugrăvirea căruia cronicarul n-a cruțat culorile roze. Sub pana cronicarului bicisnicul Petru Șchiopul — această unealtă docilă în mîinile atotputernicilor boieri și slugă prea plecată a potentăților țarigrădeni, apare aureolat de o sumedenie de calități mitice: «bunul Petru», «iubitor de bine», «arătos la chip, cu suflet luminat, milostiv din fire, tare darnic...» Dat tocmai atunci cînd ne așteptăm ca Azarie să înceapă descrierea înfăptuirilor patronului său voievodul, cronicarul își curmă brusc narațiunea, căci domnia lui Petru Șchiopul era departe de idilicul tablou zugrăvit de autorul letopisețului. A făcut-o, probabil, din nedorința de a scrie lucruri prea puțin plăcute eroului său.

Așa ni se prezintă *Letopisețul lui Azarie*, operă de prestigiu a istoriografiei oficiale moldo-slavone.

În ce constă însemnătatea literară a letopisețelor moldo-slavone?

Trăsătura caracteristică a primelor letopisețe o constituie consemnarea succintă a evenimentelor.

Cronicarii sec. XVI recurg din plin la comparații plastice. Macarie îl compară pe Petru Rareș cu «o făclie ascunsă sub oboroc», pentru Eftimie, Iliăș Rareș este «un cîine turbat», iar fratele acestuia, Ștefan — «un zmeu îngrozitor». În închipuirea lui Azarie Ioan-Vodă cel Cumplit este «nor întunecos».

Cronicarilor domnești le datorăm și primele tentative de valorificare a proverbelor, și zicătorilor populare moldovenești. Demascîndu-l pe principele Transilvaniei Ioan Zapolia, Macarie recurge la proverbul «cu limba linge, cu coada lovește». Viclenia lui Iliăș Rareș este caracterizată de către Eftimie prin populara zicală «lup cu piele de oaie».

Lui Azarie îi aparține primul portret în literatura moldovenească. Este vorba de portretul moral al doamnei Ruxanda, fiica lui Petru Rareș și soția lui Alexandru Lăpușneanu: «era cu minte de bărbat, bună la inimă, împodobită cu neprihănirea, ca un rai însuflețit...»

Scrisă în limba slavonă, cronografia din sec. XV-XVI a fost influențată și de graiul moldovenesc. Moldovenismele se referă la nume comune și proprii: «zidati», «război», «noroc», «glezna», «Laslău», «Nistra» ș.a.

Cronografia oficială moldo-slavonă a pus începutul genului cronicăresc în Țara Moldovei, prezentînd un monument de ideologie feudală, prețios izvor istoric, operă majoră a literaturii moldovenești medievale.

(După «Istoria literaturii moldovenești»
și «Cronografia moldo-slavonă» de V. Stati)

Letopisețul lui Azarie *(Fragment tradus din slavonă)*

I-a venit lui Alexandru cinstea domniei și a intrat în țară, nu era nimeni să-l oprească, și s-a încununat iarăși cu cununa, și s-a arătat a doua oară stăpîn, căci fusese lipsit de stăpînire 3 ani și 5 luni, în anul 7073 (1565), luna martie. Iarăși a văzut Alexandru voievod zi slobodă, iarăși a fost singur stăpînitor al Țării Moldovei, iarăși au strălucit razele binefacerii ortodoxiei. Și s-a stins tăciunile cu fumul necredinței, a fugit iarna întunecată a luteranilor necurați și a înflorit primăvara, pricină a tuturor chipurilor de bucurii, adică bunăstare a bisericilor și în locul valurilor a zîmbit liniștea.

Care au fost cele de după acestea? A adunat deci pe cei ce uneltiseră mai înainte cu viclenie o sfișiere, mai ales pe boierii care se lepădaseră, și pe toți i-a dat morții vrednice de milă. Iar pe ostașii împăratului, dăruindu-i, i-a trimis înapoi la ale lor. De atunci s-a liniștit furtuna aducătoare de valuri și se plutea fără turburare pe marea vieții, căci sufla de-a dreptul zefirul dumnezeiesc al dreptei credințe.

Nu mult după aceea, a adus la dînsul din Ungrovlahia pe doamna Roxanda și pe copiii de bun neam, Bogdan și Petru, și s-au bucurat toți împreună de bunătațile dulci și-și duceau viața în teama lui Dumnezeu, și cu milostenii pentru cei săraci și cu binefaceri pentru biserici își ungeau întotdeauna sufletele. Dar viața lor a fost dureroasă și boli dese diferite și grele au căzut asupra lor.

Să spunem celor cărora le place să asculte scurtă povestire și despre împărățiile din afară. În anul 7074 (1566) s-a ridicat marele împărat al turcilor, Suliimen și a adus cu dînsul o mare mulțime de oameni și s-a orînduit în arme spre cucerirea Țării Nemțești și acolo l-a aflat sfîrșitul vieții, în luna iulie. El a domnit 42 de ani și a lăsat domnia fiului său, Selim.

În al patrulea an din domnia lui a doua, Alexandru a căzut în boală rea și de moarte, și prevăzîndu-și moartea, a chemat pe căpeteniile bisericii, și pe preoți, și pe toți cei ce erau în dregătorii, și le-a împărțit multe învățături dumnezeiești, și a dat schiptrul singurei stăpîniri fiului său, Bogdan. Și încă viu fiind, i-au plăcut mai mult cele viitoare decît cele de față și în locul porfirului țesut cu aur, a primit asupra lui haina de lînă călugărească și în locul cununei de mărgăritare și cu pietre scumpe, a îndrăgit viața cu tunderea capului și și-a schimbat și numele, după rîndul îngeresc, în Pahomie. Dar a mai trăit numai puțin, a adormit în somnul cel obștesc, din care nu te mai deștepti, al morții. Și piatra care nu miluiește pe cel mai slab, nici nu este darnică pentru

cei mai buni, ci pe toți îi așează împreună, a acoperit și pe acest om așa de mare, în anul 7076 (1568), luna martie.

Cînd Bogdan a primit steagul domniei, fiind încă tînăr, era ocîrmuitoarea domniei mama lui, Roxanda, iar îndrumători erau Gavriil logofătul și Dimitrie hatmanul și doamna cîrmuitoare peste toți. Căci era cu minte de bărbat, cu suflet mare, împodobită cu înțelepciune, căci era ca un rai însuflețit care-și hrănea grădina cu binefaceri. Iar această doamnă prea darnică a cinstit cu mii de binefaceri pe cnezii care erau sub dînsa și-i mîngîia cu daruri foarte bogate și de mare cinste, și privind cu ochii în toate părțile, necruțînd aurul, și fără să socotească, a vărsat ploaia pentru mîngîierea celor chinuți de boale, cu binefaceri pentru cei neputincioși și săraci, și a umplut cu binefaceri mîinile celor ce se trudeau cu bătrînețe rele, și pline de dureri, iar pe preoți îi îndemna la rugăciune cu milostenii mîngîietoare spre bine, și călugărilor iubitori de Dumnezeu din mănăstiri, care duceau viața curată, și celor care petreceau în pustie viață plină de pătimiri le-a răcorit inimile cu dese cercetări. Și peste tot hramurile sfințite primeau adăpare, căci era ca un rîu de aur cu undele de argint și săracii s-au adăpat, și au băut pînă la saturare. Dar era foarte neputincioasă cu trupul și întotdeauna își odihnea corpul pe așternut moale. Împreună, fiul și mama, au stăpînit doi ani și nouă luni. Și din zi în zi îngreunîndu-se boalele și cereau să ia lutul ființei omenești. Și și-a plătit datoria împrumutată, adică a răposat în anul 7079 (1571), luna noiembrie și cu cinste a fost îngropată în locașul de rugăciune care era întemeiat de dînșii, Slatina.

Medităm, conversăm

1. Demonstrați caracterul oficial al cronografiei moldo-slavone. De unde a apărut cronografia oficială?
2. Numiți izvoarele de informație scrise și orale, care au fost folosite la elaborarea părții I a străvechiului letopiseț domnesc.
3. Prin ce se caracterizează «Letopisețul anonim al Moldovei»?
4. Enumerați variantele străine ale istoriografiei oficiale moldovenești. De ce Letopisețul lui Macarie este considerat început de gen memorialistic în literatura moldovenească medievală?
5. Cine este «părintele» cronografiei artistice? Continuarea cărui letopiseț este cronica lui Eftimie? Din porunca cărui domnitor scrie cronicarul Azarie?
6. Răspundeți desfășurat la întrebarea: «În ce constă însemnătatea literară a letopisețelor moldo-slavone?»

Literatura moldovenească din sec. XVII Primele traduceri în limba moldovenească

Apăsătorul jug străin, ritmul încetinit al dezvoltării economice n-au favorizat apariția în Moldova a unei puternice «tagme a treia» în stare de a se impune în viața obștească a voievodatului. Totuși transformările structurale, petrecute în sec. XVII, n-au rămas fără urmări. Din mâinile clericilor în cele ale mirenilor trece pentru totdeauna cronografia. Unii mireni ca, de pildă, N. Milescu, autorul traducerii integrale a *Vechiului Testament*, se impun pe tărîmul literaturii religioase. Au fost recrutați cărturari ai vremii din păturile sociale de jos. Din rîndurile țăranilor, negustorilor sau ale boiernașilor se ridică asemenea personalități marcante ca Anastasie Krimka, Varlaam, Dosoftei și alți cărturar ai perioadei.

Fenomenul cel mai esențial a Moldovei sec. XVII constă, fără îndoială, în afirmarea definitivă a scrisului moldovenesc.

De la primele tălmăciri de cărți religioase pînă în sec. XVII limba moldovenească scrisă s-a șlefuit și s-a îmbogățit. În mustosul grai moldovenesc își scriu acum nepieritoarele lor opere marii cronicari moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin. Folosirea limbii moldovenești în scris marchează o anumită democratizare a literaturii și se prezintă ca un component al procesului de primenire. Și prin acest aspect al ei vechea cultură moldovenească se înscrie în contextul cultural al Europei medievale.

Un important pas pe calea democratizării de mai departe a culturii moldovenești medievale l-a constituit introducerea tiparului în Moldova la mijlocul sec. XVII.

Cărțile de import nu puteau satisface cerințele mari ale celor ce aveau nevoie de cuvîntul tipărit. Iată de ce chestiunea organizării unei tipografii moldovenești devine din ce în ce mai arzătoare. De rezolvarea ei se apucă Vasile Lupu și mitropolitul-cărturar Varlaam.

Varlaam îl înștiințează pe țarul Rusiei, Mihail Romanov, că a terminat traducerea moldovenească a «Evangheliei tîlcuitoare» («Cazania») și-l roagă să-l ajute la organizarea tipografiei.

Vasile Lupu se adresează către cîrmuirea Frăției Stavropigiace din Liov (Lvov) — influent așezămînt ucrainean de culturalizare, solicitînd să i se toarne caracterele necesare tiparniței domnești. Cu o cerere identică voievodul s-a adresat și mitropolitului Kievului Petru Movilă, vlăstar al dinastiei Movileștilor. Ierarhul kievean răspunde cu bunăvoință la rugămintele și trimite cele trebuincioase tiparului. Tiparnița domnească a fost amplasată în mănăstirea Trei Ierarhi din Iași și era condusă de cărturarul ucrainean Sofronie Poceațkii, fostul rector al Academiei movilene din Kiev.

În 1643 de sub teascurile tipografiei Trei Ierarhi apare prima carte tipărită moldovenească — «Cazania» mitropolitului Varlaam. La imprimarea acestei

opere monumentale și-au adus obolul și iscusiții meșteri — xilografi ucraineni în frunte cu ieromonahul Ilie, care au ilustrat «Cazania» cu gravuri originale, nelipsite de culoare locală moldovenească.

Introducerea tiparului a constituit un eveniment de seamă în viața culturală a țării. Această relativă democratizare a culturii ar fi rămas literă moartă, dacă nu s-ar fi purces la dezvoltarea pe o bază nouă a învățământului moldovenesc.

Prima școală de stat moldovenească, așa-numita Academie slavo-greco-latină, se deschide la Iași pe la 1639. Și la făurirea acestui important focar de cultură Vasile Lupu s-a bucurat de sprijinul mitropolitului Kievului Petru Movilă, care a trimis în Moldova un grup de dascăli ucraineni în frunte cu eminentul om de cultură Sofronie Poceațkii.

Activitatea profesorilor din Kiev a marcat începutul instituționalizării învățământului în Moldova.

În pofida greului și înjositorului jug otoman, apariția unei constelații de condeieri talentați a favorizat propășirea culturii moldovenești-medievale din sec. XVII. Pe bună dreptate sec. XVII este considerat drept perioadă de înflorire a vechii culturi moldave. Afirmarea scrisului în limba moldovenească, operele lui Varlaam și Dosoftei, Grigore Ureche și Miron Costin, introducerea tiparului, propășirea învățământului constituie elemente definitorii ale culturii Țării Moldovei din timpul dat.

(După «Istoria literaturii moldovenești»)

Medităm, conversăm

1. Cine a tradus integral *Vechiul Testament*? Care a fost fenomenul esențial al vieții spirituale a Moldovei sec. XVII?
3. Cine sînt cei ce s-au ocupat de organizarea tipografiei în Moldova și cine a fost conducătorul tiparniței din Iași?
4. Numiți prima operă moldovenească tipărită. Cum se numea prima școală de stat moldovenească?
5. Enumerați elementele definitorii ale culturii Țării Moldovei sec. XVII.

Literatura religioasă din sec. XVII Personalități de vază în literatura veche moldovenească. Contribuția lui Petru Movilă la consolidarea relațiilor culturale moldo-ucrainene

Petru Movilă

Transformările pe care le cunoaște literatura moldovenească din sec. XVII sînt din cele mai esențiale. Introducerea scrisului în limba moldovenească a dat amploare dezvoltării literare. Literatura moldovenească are la bază literatura comună bizantino-slavă, moștenind tradițiile și particularitățile ei fundamentale, păstrînd intact același caracter de clasă, același spirit religios predominant. Din acest motiv în literatura sec. XVII fenomenele arhaice se îmbină cu fenomenele noi.

Ca și mai înainte, un rol important continuă să-l dețină literatura religioasă. Această literatură a continuat să formeze baza ideologică a Statului Moldovenesc feudal, susținînd atît lupta

întregului popor împotriva asupritorilor musulmani, cît și acțiunile întreprinse de autorități pentru a slăvi tentativele de penetrație în țară a catalocismului și al calvinismului.

O contribuție imensă la stabilirea și întărirea relațiilor moldo-ucrainene a fost adusă de eminentul cărturar Petru Movilă (1591–1647).

Al patrulea fecior al lui Simion Movilă, principe al Moldovei (1606–1607), Petru Movilă și-a petrecut adolescența și tinerețea în Polonia, unde a făcut serioase studii în limbile slavonă, greacă, latină. Călugărindu-se, devine în 1627 egumen al celebrei mănăstiri Lavra Pecersika.

Afară de tipografia organizată de dînsul încă de pe cînd era arhimandrit, din inițiativa și prin stăruințele sale a luat ființă un colegiu, care s-a transformat în vestita Academie Kievo-Movileană. Petru Movilă a fost și un

Academia Kievo-Movileană

prestigios condeier, semnînd și unele omilii (predici) și predoslovii la cărțile tipărite sub îngrijirea lui. Cea mai vestită din scrierile sale este «Mănăstirea ortodoxă».

Considerat nu numai exponent al culturii și literaturii ucrainene de la mijlocul sec. XVII, ci și al întregii spiritualități ortodoxe a răsăritului Europei, mitropolitul Kievului Petru Movilă n-a uitat și de baștina sa. Pe lângă considerabilul ajutor acordat la înființarea tiparniței și a Academiei slavo-greco-latine, în activitatea lui avem și două compuneri originale, adresate conaționalilor săi. Prima este o amplă prefață în limba slavonă dedicată fratelui său Moise Movilă cu prilejul înscăunării acestuia pe tronul Moldovei, în care îl sfătuie: «pentru libertatea patriei și a supușilor tăi să te lupți bărbătește». A doua compunere «moldovenească» e o orațiune solemnă pe tema vieții conjugale, rostită în limba maternă și în poloneză la oficierea nunții fiicii lui Vasile Lupu.

VARLAAM (1590-1657)

Ilustrul cărturar a fost unul dintre pionerii recunoscuți ai culturii moldovenești din Evul Mediu, unul din promotorii literaturii în limba maternă.

Se presupune că s-a născut în preajma anului 1590. Era fiu de răzeși din Bolotești, sat din părțile Putnei, și se numea ca mirean Vasile Moțoc. Doritor de învățătură, acest fecior de răzeș, în condițiile existente atunci, nu putea să aspire la o altă carieră, decât la cea clericală. Îl și vedem călugărit de tînar la mănăstirea Secu, restabilită și renovată de Nistor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche. A fost ales egumen al mănăstirii la vîrsta de 20 de ani și reușise să acumuleze o bogată cultură religioasă, însușind la perfecție și două limbi: slavonă și greacă. Peste zece ani îl întîlnim ca arhimandrit și duhovnic al domnitorului Miron Baranovschi.

Varlaam cucerește o mare autoritate printre înaltele fețe bisericești și în 1632 este numit mitropolit al Moldovei, fără să fi fost în prealabil episcop, cum era obiceiul. Pe vremea domniei lui Vasile Lupu devine sfetnic al acestuia și reușește să-l convingă pe domnitor să realizeze acțiuni culturale: organizația tiparniței și Academiei slavo-greco-latină.

Odată cu sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu încetează și activitatea lui Varlaam. Îndeplinindu-și menirea, se retrage la mănăstirea Secu, unde își dă și obștescul sfîrșit în anul 1657.

Preocupat de acțiuni culturale și bisericești, Varlaam nu și-a neglijat nici talentul de condeier.

Varlaam a participat la traducerea cărții «Șapte taine ale bisericii», a scris «Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catihismului calvinesc» și «Paraclisul născătoarei de dumnezeu», care, pe lângă partea tradusă, conține 48 de versuri originale, ce prezintă niște imnuri religioase.

Două imnuri religioase originale au fost inserate de Varlaam și în «Cazania», după partea întâi și la sfârșitul cărții. La începutul ei se află câteva versuri laice, numite «Stihuri în stema domniei Moldovei», care constituie una din cele dintâi poezii moldovenești publicate.

«Cazania», prima scriere religioasă tipărită în limba moldovenească, prezintă o voluminoasă culegere de peste o mie de pagini. Partea I cuprinde 74 de predici. În partea a doua intră viețile sfinților, printre care figurează și cei doi sfinți legați de Moldova: Ioan cel Nou și Paraschiva.

Stilul îngrijit și cursiv al «Cazaniei», fraza bine încheată, limba mlădioasă și expresivă se datoresc harului scriitoricesc al lui Varlaam. Spre deosebire de primii traducători ai cărților religioase din sec. XVI, «Cazania» este liberă de tipare nefirești și calchieri stîngace. Varlaam pare a povesti niște lucruri văzute și trăite de el, de aceea narațiunea este curgătoare, vie și emotivă.

Nu este greu să remarcăm caracterul popular și oralitatea limbii «Cazaniei». Varlaam scrie în acel grai neaoș, pe care l-a deprins din copilărie în locurile natale. Din tezaurul creației orale a împrumutat variate mijloace expresive, forme poetice, proverbe și zicători: «Că mulți sînt chemați, iarî puțini-s aleși», «Ce nu-ți place ție, altuia nu face». Nu lipsesc întrebările retorice, repetițiile și metaforele. Mai frecvent decît alți tropi se întîlnesc în «Cazania» comparațiile. Frecvente sînt în carte și aforismele: «Puterea gîndului iaste mintea, mintea iaste ochiul sufletului». Portretele unor personaje sînt redade plastic: «fața lui era veselă și rumînî de căldura inimii lui».

Anume prin limba ei «Cazania» a binemeritat să fie socotită drept un monument de preț al literaturii moldovenești.

Varlaam a trăit într-o perioadă crucială pentru cultura noastră medievală și, spre meritul său, a știut să răspundă la necesitățile stringente ale timpului.

CAZANIA

(1643)

(*Fragmente*)

Stihuri în stema Domniei Moldovei

Deși vedzi cîndva sămn groaznic,
Să nu te miri, cînd să arăți putearnic,
Că putearnicul putearea-l închipuiaște
Și slăvitul podoaba-l schizmeaște.
Cap de buîr și la domniei moldovenești,

Ca puterea aceei hieri să o socotești.
De unde mari domni spre laudî și-au făcut cale,
De-acolo și Vasile-Vodă au ceput lucrurile sale
Cu învățaturi ce în țara sa temeliuiaște.

Cazania lui Varlaam, Iași, 1643.

Valuri multe ridicî furtuna pre mare,
Mai vrătos gîndul omului întru lucru ce are.
Nu arăta grija și frica începutului,
Cît grija și primejdia svîrșitului.
Hiece început de folos nevoiea-l arată
Iarî svîrșitul a tot lucrul ia platî
Lăudați să hie a lui dumnedzău puteare,
Carea după început au dat și sfârșire.

- S-a respectat ortografia originalului.

DOSOFTEI
(1624—1693)

Un demn continuator al activității culturale și al operei lui Varlaam a fost învățatul mitropolit Dosoftei.

Cărturarul moldovean s-a născut la 26 octombrie 1624 prin părțile Sucevei, potrivit unor date, într-o familie de mazili, potrivit altor — într-una de negustori. Se mai știe că se numea ca mirean Dimitrie Bărilă (Barilo). Nu dispunem de date pre-

cise nici despre învățătura lui. Ierarhul moldovean cunoștea, în afară de limba maternă, greaca, latina, slavona, ebraica, polona, rusa și ucraineana.

Dosoftei își continuă preocupările lingvistice și în vremea călugăriei sale, realizând primele traduceri de texte religioase și laice: «Istoriile» lui Herodot, cronograful lui Matei Chigalas ș.a. Talentul său poetic s-a afirmat prin comentarea în 48 de versuri a cărții «Cuvinte de jele la robie Ierusalimului».

Cultura lui solidă l-a ajutat să-și facă o carieră bisericească: mai întâi episcop, apoi mitropolit al Sucevei.

Este întristat de soarta amară a țării Moldovei. După lupta de la Hotin (1673), Dosoftei îl urmează pe Ștefan Petriceicu în pribejia acestuia, în Polonia. Atunci și tipărește el la mănăstirea Unev «Psaltiria în versuri». Revine în țară după doi ani. Până prin anul 1675, Dosoftei ia parte la luptele politice. Avînd de suferit pentru vederile sale, el renunță la politică și-și închină viața traducerilor religioase.

Din cauza luptelor dintre leși și turci pe teritoriul Moldovei, Dosoftei se retrage în Țara Leșească. Craiul leșesc Ioan Sobeski îi pune la dispoziție castelul regal din Strii. Mai târziu se stabilește la Julkiev. Mistuit de dorul de țară, Dosoftei nutrea speranța că va veni multdorita zi a repatrierii.

Pribeagul mitropolit și mica lui suită, ce l-a urmat în pribejie, o duceau greu pe meleagurile străine. Suferind de lipsuri materiale, bătrîn și bolnav, dezamăgit în speranțele ce le pusese pe vremuri în poloni, el se stinge din viață la 13 decembrie 1693 în orașul Julkiev.

Ultima sa lucrare a fost culegera «Despre prefacerea sfințelor taine». Dosoftei a introdus oficial limba moldovenească în slujba bisericească.

Prima operă tradusă integral de Dosoftei este «Psaltiria în versuri». Psaltiria s-a păstrat în două versiuni, confruntarea cărora ne vădește migala și stăruința cărturarului moldovean de a-și desăvîrși traducerea. Drept model i-a servit lui Dosoftei celebra «Psaltire în versuri» a poetului polon Ivan Kohanovski.

Condeierul moldovean a împrumutat de la Kohanovski principiile generale de versificație. De sub pana lui Dosoftei ies versuri care se disting prin claritate, pitoresc și cursivitate.

Dosoftei îi imprimă, pe alocuri, traducerii sale o pronunțată culoare locală. În unii psalmi se face aluzie directă la jugul turcesc, deplînge soarta grea a Țării Moldovei, care în vremea lui era călcată în picioare, pe rînd, de turci, tătari, leși:

*Ne-au suit păgîinii în ceafă
Cu rău ce ne fac și ne cer leafă*

Unele versuri sînt inspirate din folclorul moldovenesc. Bunăoară, un cunoscut proverb popular apare în versurile psalmului 7:

*Cine va săpa groapa altuia să-l surpe
Singur ș-va cădea-n rîpă și viața s-a rumpe.*

În canonică operă biblică, pe care a versificat-o, mitropolitul și-a permis să introducă și versuri originale. Deosebit de grăitor este psalmul 132, unde Dosoftei socoate necesar de a-și ridica glasul pentru a proslăvi binefacerile păcii, a înțelegerii între popoare:

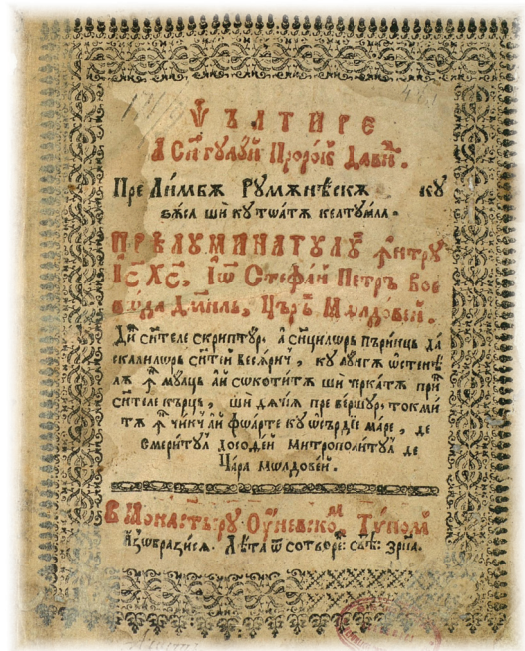
*Cine face zid de pace,
Turnuri de frăție,
Duce viață fără greață
'Ntr-a sa bogăție.
Că-i mai bună, denpreună,
Viața cea frățească,
Decît armă ce destramă
Oaste vitejească.*

Rodnică activitate obștească și literară a condeierului-patriot Dosoftei i-a adus dragostea și considerația contemporanilor și i-a asigurat un loc de cinste în pleiada slăviților cărturari moldoveni, care s-au străduit la propășirea cultură a Țării Moldovei.

(După «Istoria literaturii moldovenești»)

PSALTIREA ÎN VERSURI (Fragmente)

N-am suferit strămbătate
Să văz nice de departe.
Ceea ce-și ies din tocmeală
I-am urît ca o sminteală;
Nu s-au dat cu mine-n viață
Cel cu inemă semeață
Și cu cel fără credință
Nu mi-am făcut cunoștință
Și l-am scosu-l cu ocară
Pe clevetnicul afară.
Cel cu căutătura mîndră
Nu l-am avutu-l în sămbră;
Nice-am suferit în casă
Lacomul să-l pui la masă,
Ce-am căutat cu față lină
Către cel fără de vină,
De l-am chematu-l în casă
Să-l văz cu mine la masă.

Psaltirea în versuri. Dosoftei. 1673

Psalmul 46 (Fragment)

Limbile să salte
Cu cîntece nalte,
Să strige-n tărie
Glas de bucurie.
Lăudînd pre Domnul,
Să cînte tot omul.
Domnul iaste tare,
Iaste-mpărat mare
Peste tot pămîntul
Și-ș ține cuvîntul
Supusu-ne-au gloate
Și limbile toate
De ni-s supt picioare
Limbi de pre supt soare.
Alesu-ș-au șie,
Parte de moșie,
Țara cea dorită
Care-i giuruită
Lui Iacov iubitul,
Ce-i ține cuvîntul.
Mila să-și arate
Cea de bunătate
Spre noi, ticăloșii,
Precum ne spun moșii.
Pre vărvuri de munte
S-aud glasuri multe

De bucine mare
Cu naltă strigare,
Că s-au suit Domnul
Să-l vadză tot omul.
Cîlntați în lăute, în dzîlcături
multe,
Cîlntați pre-mpăratul
Că nu-i ca dîns'altul
Să domnească-n lume
Cu sfilntul său nume.
Cîntați să-nțăleagă
Preste lume largă,
Că Dumnedzău poate
Pre limbi preste toate,
De le-mblîndzește
Și le-mpărățește
Scaunul dă radză
Unde va să șadză.
Domnul din direapta,
Să-mpărțească plata
Pre boiari pre gloate,
Pre limbile toate.
Și cine să-naltă
Din hire sămață
I-a vedea tot omul
Cum i-a certa Domnul.

- *S-a respectat ortografia originalului.*

Medităm, conversăm

1. Cine este Petru Movilă? (Relatați despre viața și activitatea ilustrului cărturar.)
2. Care a fost contribuția lui Varlaam la prosperarea culturii și literaturii în Moldova în sec. XVII?
3. Din cîte părți este alcătuită «Cazania» lui Varlaam? Cum se numește prima poezie moldovenească publicată?
4. Cine este continuatorul operei lui Varlaam? Povestiți despre viața și activitatea lui.
5. Care este opera tradusă integral de Dosoftei și prin ce se caracterizează ea? (Rîspundeți în scris la întrebare).

Literatura artistică și literatura istoriografică

Literatura artistică, unul din genurile principale ale artei, este ansamblul producțiilor literare artistice ale unui popor, unei țări sau unei epoci. În antichitatea greco-romană, în epoca Renașterii și a Clasicismului erau socotite literatură artistică numai operele artistice în versuri, alcătuind domeniul *poezie*. Scrierile în proză formau un gen literar de abia în sec. XVIII. Operele literare artistice și geneza lor sînt definite prima dată de filologii antici Platon și Aristotel ca o imitație prin artă a naturii.

Primii teoreticieni ai romantismului definesc literatura artistică ca o «expresie a societății». Concepția estetică materialistă demonstrează legătura indisolubilă a literaturii artistice cu viața socială, operele realiste devenind un excelent mijloc de investigare și cunoaștere atît a ființei umane, cît și a relațiilor dintre oameni, generate de o anumită structură socială. Conținutul și forma operei artistice și, în general, a literaturii artistice se află în strînsă interdependență. În literatura artistică cuvintele sînt folosite în sens figurat, pentru a crea imagini cu semnificație simbolică sau alegorică. În afară de aceasta, limbajul artistic se cere mereu înnoit, îmbogățit, pentru a se evita, cum spunea B.P. Hașdeu, «răceala graiului prozaic».

Literatura istoriografică este cel mai reprezentativ gen laic al literaturii moldovenești medievale. Include totalitatea letopisețelor elaborate în Moldova în secolele XV-XVIII. Apariția literaturii istoriografice a fost determinată atît de factorii obiectivi, cît și de factorii subiectivi. În evoluția literaturii istoriografice moldovenești se deosebesc trei etape distincte sub felurite aspecte.

Prima etapă este a cronografiei moldo-slavone din sec. XV-XVI. Letopisețele se scriu în limba slavonă de cărturari bisericești, din porunca directă a domnitorilor, de unde și pronunțatul lor caracter voievodal (sau oficial).

Etapă a doua ține de sec. XVII și este reprezentată, în special, de letopisețele lui G. Ureche și M. Costin. Întemeindu-se pe cronografia moldo-slavonă, literatura istoriografică din acest veac se scrie în limba moldovenească și nu în cea slavonă. Cronicarii provin din rîndurile mării boierimi și tind să promoveze interesele, concepțiile clasei dominante. În consecință, letopisețul voievodal, cum fusese în sec. XV-XVI, devine nobiliar.

Sec. XVIII, ultima etapă a literaturii istoriografice, prezintă un contrast izbitor: pe de o parte, se situează monumentalul letopiseț al lui I. Neculce, pe de altă parte — scrierile celorlalți cronicari ai vremii, cunoscuți sau anonimi. Letopisețele din sec. XVIII consemnează istoria țării pe o perioadă de peste un secol și cuprind numeroase pagini revelatoare, scrise cursiv și plastic.

Literatura istoriografică moldovenească are o netăgăduită importanță istorică, spirituală, literară și lingvistică.

Medităm, conversăm

1. Ce este literatura artistică? În ce epocă doar poezia era considerată literatură artistică? Argumentați.
2. Cine au definit și cum înțelegeți literatura artistică «expresie a societății»?
3. Ce constituie literatura istoriografică? Caracterizați etapele distincte ale ei.
4. Demonstrați, în baza unui letopiseț studiat importanța istorică, literară și lingvistică a literaturii istoriografice.

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

I.1. Literatura este ramura artei:

- a) a doua?
  - b) a cincea?
  - c) a șaptea?
2. Câte perioade de dezvoltare a literaturii moldovenești medievale se disting:
    - a) două?
    - b) trei?
    - c) patru?
  3. Balada «Codreanu» face parte din eposul:
    - a) arhaic?
    - b) voinicesc?
    - c) haiducesc?
  4. Care scrieri se numesc hagiografice:
    - a) cele ce aparțin părinților bisericii?
    - b) cele ce oglindesc viața sfinților?
    - c) cele ce au elaborat un sistem de norme de înălțare treptată a spiritului uman spre dumnezeire ?
  5. Cine a inițiat genul memorialistic în vechea literatură moldovenească?
    - a) Macarie?
    - b) Eftimie?
    - c) Azarie?

II.1. Literatura moldovenească este o întrupare a spiritua-
lității proprii poporului moldovenesc, a conștiinței sale
de neam, a trăsăturilor de caracter, a individualității lui
artistice.

A F

2. Perioada a doua a literaturii feudalismului dezvoltat se împarte în trei etape.	A F
3. După tematica lor, baladele se clasifică în fantastice, păstorești, istorice și sociale.	A F
4. Letopisețele se numesc voievodale (oficiale), fiindcă sînt scrise din porunca mării boierimi.	A F
5. Autorul «Cazaniei» este Dosoftei.	A F
- III. 1.** Citiți cu atenție fragmentele din «Psaltiria în versuri», propuse de manual, și selectați mijloace artistice, utilizate de cărturar în opera sa.
2. Alcătuiți o compunere «Letopisețele oficiale moldo-slavone — opere majore ale literaturii moldovenești medievale».

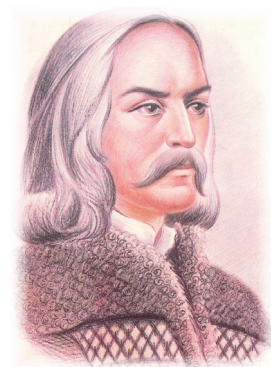
LITERATURA MOLDOVENEASCĂ DIN SEC. XVII-XVIII

Cronografia sec. XVII

Genul de frunte al literaturii moldovenești din sec. XVII îl constituie cronografia. Istoriografia sec. XVII a preluat de la cronografia moldo-slavonă nu numai un imens material documentar, ci și forma expunerii: cronicarii nu se apucau să înșire faptele de la începutul începuturilor, ci se continuau unii pe alții.

Cronografia sec. XVII se deosebește de cronografia secolelor anterioare. În primul rând, letopisețele sec. XVII nu mai erau scrise în limba slavonă, dar în moldovenește, în limba maternă a autorilor lor. Letopisețele sînt scrise de reprezentanții altor pături sociale, și nu de fețe bisericești. Autorii letopisețelor se arată a fi înțelegători față de interesele majore ale patriei, compătitori față de nenorocirile și suferințele ce se abăteau asupra țării. S-a observat că letopisețele se adresau mai mult contemporanilor decît urmașilor, că aveau un caracter limitant. Menirea principală a cronicilor a fost însă înregistrarea sistematică a evenimentelor, faptelor ș.a.

Istoriografia moldovenească a sec. XVII, creată în limba poporului, sub înfrîurirea puternică a graiului oral, se distinge și prin alese calități artistice.

GRIGORE URECHE
(1590-1647)

Grigore Ureche provine dintr-o familie de vechi boieri moldoveni, ascendenții căreia sînt menționați în documente încă pe timpul lui Alexandru cel Bun (1400—1432). Străbunicul cronicarului, Danciul Ureche, a trăit pe timpul lui Ștefan cel Mare, iar bunicii lui se numeau Maxim și Dumitra și au trăit în prima jumătate a secolului XVI. De ei nu știm nimic mai mult și credem că nu s-au evidențiat în istoria noastră pe tărîm politic sau cultural, însă fiul lor, Nistor Ureche, devine una din cele mai marcante personalități politice ale Țării Moldovei de la sfîrșitul secolului XVI și începutul secolului XVII.

Nistor avu doi fii — Vasile și Grigore — și două fiice — Anastasia și Măria. Grigore văzu lumina zilei prin anii 90 ai secolului XVI. Nu este cunoscut nici anul, nici locul nașterii lui. Copilăria și adolescența le petrece în Polonia, țara în care se refugiase tatăl său și a cărei indigenat îl primise în anul 1607. Tot în Polonia, probabil la Lvov, într-un colegiu al ordinului iezuit, tînărul

vlăstar boieresc a învățat carte. Acolo i s-au predat aritmetica, geometria, astronomia, gramatica, retorica, dialectica, teoria muzicii, teologia, literatura, istoria și geografia. Tot la colegiu viitorul cronicar a învățat limbile latină, slavă veche, polonă și elină. Cunoașterea mai multor limbi i-au permis mai târziu să aibă acces la prețioase izvoare istorice, pe care le-a folosit la elaborarea prețiosului său letopiseț.

În anul 1617 Grigore Ureche se întoarce în patrie și se apucă de administrarea moșiilor ce-i aparțineau. Timp de zece ani nu-l găsim menționat printre demnitarii țării.

Dintr-o carte de la 20 decembrie 1627 aflăm că el era al treilea logofăt, adică șeful cancelariei și secretar al domnului Miron Barnovschi (1626-1629, 1633).

După o scurtă întrerupere a slujbei, când este pomenit în documente ca «fost logofăt al treilea», Grigore Ureche este ridicat la rangul de mare spătar de către domnul Moise Movilă.

Dimitrie Cantemir scrie că marele spătar purta spada domnului și era comandantul slujitorilor spătărești.

La începutul anului 1643 Grigore Ureche a fost ridicat la rangul de mare vornic al Țării de Jos, dregătorie care o ocupase pe vremuri răposatul său părinte.

Tot D. Cantemir menționează că în funcțiile acestui înalt dregător domnesc intrau conducerea treburilor acestei jumătăți de țară, «prezidează toate judecățile în acea regiune, ascultă pricinile și le judecă, poate să osîndească pe vinovații de omor, pe hoți, pe ucigași, pe jefuitori de biserici și alți ticăloși de acest fel chiar fără știrea domnului; ca semn al puterii lui poartă un toiag bătut în aur. Odinioară, când Basarabia era încă o parte a Moldovei și Chilia era sub conducerea lui, după ce însă acest oraș le-a fost smuls moldovenilor, i s-a dat administrarea Bîrladului, unde, fiindcă felul dregătoriei lui și nevoile provinciei îi impun să se afle tot timpul la curte, are doi vornici de rang mai mic care-i țin locul».

Grigore Ureche și-a dat obștescul sfârșit pe la capătul lui aprilie 1647 în satul Goești din ținutul Cîrligăturii, unde a și fost înmormîntat.

Medităm, conversăm

1. Care este menirea istoriei, după G. Ureche?
2. În ce constă patriotismul cronicarului?
3. Lămurii, interesele cui apăra G. Ureche?
4. Prezentați particularitățile artistice ale cronicii lui G. Ureche.

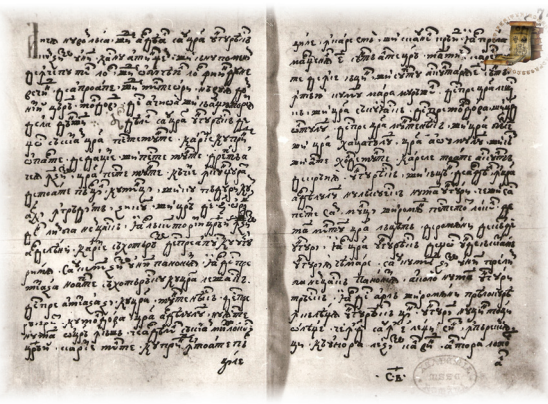

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

*de cînd s-au descălecat țara și
de cursul anilor și de viața
domnilor carea scrie de la
Dragoș-Vodă pînă la Aron-Voda*

Mulți scriitori au nevoit de au scris rîndul și povestea țărilor, de au lăsat izvod pã urmă, și bune și rele, să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să ferească și să socotească, iar duple cele bune să urmeze și să învețe și să îndirepteze. Și pentru aceia, unii de la alții chizmindu și însemnînd și pre scurtu scriind, adecã și răposatul Gligorie Ureche ce au fost vornic mare, cu multă nevoieță cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și cele streine, au aflat cap și începătura moșilor, de unde au izvorît în țară și s-au înmulțit și s-au lățit, ca să nu se înece a toate țările anii trecuți și să nu se știe ce s-au lucrat, să asemenea fierălor și dobitoacelor celor mute și fără min-te. Preacea urmînd și chizmînd, măcar că să află și de alții semnate lucrurile țării Moldovii, apucatu-s-au și dumnealui de au scris începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care să vede că au venit în zilele noastre, după cum au fost întîiu țării și pămîntului nostru a Moldovei. Că cum să tîmplî de sîrgu de adaoge povoiiu apei și iarăș sîrgu scade și să împuținează, așa s-au adaos și Moldova, carea mai apoi de alt țari s-au descălecat, de s-au de sîrgu lățit și fără zăbavă au îndreptatu.

Acestea cercînd cu nevoieță vornicul Ureche, scrie de zice că «nu numai letopisețul nostru, ce și cărți streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dreptate, că letopisețul nostru cei moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrna, nu alege, necum lucrurile denlăuntru să alege și pre scurt scriind și însemnînd de la început pană la domniia lui Pătru-vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aceia înainte n-au mai scris nimenea pînă la Aron-vodă. Nici ieste a să mira, că scriitorii noștri n-au avut de unde strînge cărți, că scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemernici, mai mult proști decît să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce u auzit unul de la altul. Iar scrisorile streinilor mai pe largu și de agiunsu scriu, carii au fost fierbinți și rîvnitori, nu numai a sale să scrie ce și cele streine să însemneze. Și de

G.Ureche. «Letopisețul Țării Moldovei»
(sec. XVII)

acolo multe lund și lipindu de ale noastre, potrivitvndu vremea și anii, de au scris acest letopiseț, cările de pre în multe locuri de nu să va fi și nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce vede cu ochii săi și multe zmințește, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsufat atîta vreme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat.»

Pentru limba noastră moldovenească

Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de primprejur, măcară că de la Rîm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la predosloviia letopisețului celui moldovenescu de toate pre rîndu: ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de primprejur venindu și discălicîndu, din limbile lor sau amestecat cu a noastră: de la rîmleni, cele ce zicem latină, pîine, ei zic panis, carne, ei zic caro găina, ei zicu galena, muieria, mulier, fâmeia, femina, părinte, pater, al nostru, noster și altile multe din limba latinească, că de ne am socoti pre amăruntul, toate cuvintile le am înțeleage. Așijderea și de la frînci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la leși prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sîrbi cracatița și altile multe ca acestea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate. Și pentru aceasta să cunoaște că cum nu-i discălicată țara de oameni așazațe așa nici legile, nici tocmeala țării pre obicei bune nu-s legate, ci toată dreptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, aceia au fost lege, de unde au luat și voie așa mare și vîrf. Deci cumu-i voia domnului, le caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicei pînî astăzi trăiește.

Domniia lui Ștefan-Vodă, ce-i zic cel Bun, ficiorul lui Bogdan-vodă și de multe războaie minunate ce au făcut. Cîndu s-au domnit, fost-au cursul anilor 6965 (1457) aprilie 12, joi

Acest domn, Ștefan-Vodă, după doi ani a domnii lui Pătru-vodă Aron, rădicatu-s-au de la Țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească și din țară adunați și au întrat în țară. Și silind spre scaunul Sucevii, i-au ieșitu înainte Pătru-vodă Aron pe Siretiu, la Doljăști, la tină, și s-au lovit în zioa de joi mari, aprilie 12, și înfrînse Ștefan-Vodă pe Aron. Ci Aron-vodă nu să lăsă cu atîta, ci de iznoavă s-au bulucitu și al doilea rîndu să lovi la Orbie și iară birui Ștefan-Vodă. Și-l prinse pe Pătru-vodă Aron și-i tăie capul, de-și răsplăti moartea tăfîne-său, lui Bogdan-vodă.

Cîndu s-au strînsu țara la Direptate

Deciia Ștefan-Vodă strîns-au boierii țării și mari și mici și altă curte mărunță dimpreună cu mitropolitul Theoctistu și cu mulți călugări, la locul ce să chiamă Direptatea și i-au întrebatu pre toți: iestele cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toții au strigat într-un glas: «în mulți ani de la Dumnezeu să domnești». Și deci cu toții l-au rădicatu domnu și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Și de acoloa luo Ștefan-Vodă steagul țării Moldovei și să duse la scaunul Sucevii. Decii Ștefan-Vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să așaze țara, ci de războiu să gătiia, că au împărțitu oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

Cîndu au luat Ștefan-Vodă Chilia și Cetatea Albă de la păgîni

Vă leatul 6973 (1465), meseța ghenarie 23, adunîndu Ștefan-Vodă multă oaste de țară, vrîndu să răscumpere cetățile carile le luase păgîni de la alți domni, pogorît-au cu toată puterea sa spre cetatea Chilieii. Și sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harțu, iară vineri dins-de-dimineățā au început a bate cetatea și așa toată zioa s-au hărțuit pană în seară. Iară sîmbătă să închinară cei din cetate și întrā Ștefan vodă în cetatea Chilieii. Și acolo petreeîndu trei zile veselin-du-să, lăudîndu pre Dumnezeu, îmblînzia oamenii în cetate. Decia și la Cetatea Albă au tras și multă năvală făcîndu, dobîndi și Cetatea Albă. Și așa amîndoao cetățile cu multă moarte și perire de ai săi le dobîndi, carile întărindu-le cu bucate și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pîrcălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava. Iară în al zecilea an a domniei sale, în anii 6974 [1466], iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu și a Precurații Maicii Fecioarii Măriei.

SUGESTII ANALITICE

Grigore Ureche a scris «Letopisețul Țării Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și decursul anilor și de viața domnilor, care a scris de la Dragoș-vodă pînă la Aron-vodă». Textul original al letopisețului nu s-a păstrat. Cronica lui Grigore Ureche ni s-a transmis în copiile însoțite de adăugirile lui Simion Dascălu, Misail Călugărul și Axinte Uricarul.

Cronica cuprinde evenimentele de la întemeierea Țării Moldovei (anul 1359) și pînă la a doua domnie a lui Aron-vodă (anul 1595). Evenimentele istorice de pînă la 1574 au mai fost oglindite și în cronicile predecesorilor

(Macarie, Eftimie, Azarie și alți croniști). Însă pentru perioada anilor 1574-1595 cronica lui Grigore Ureche este unica sursă internă, în care sînt descrise, mai mult ori mai puțin precis, evenimentele istorice, ce au avut loc în Moldova în această perioadă.

Grigore Ureche își începe letopisețul cu o «predoslovie», un cuvînt înainte, în care își exprimă părerea despre menirea istoriei în viața societății. Din «predoslovie» urmează unele păreri generale cu privire la originea moldovenilor și a limbii lor, o scurtă expunere a legendei despre întemeierea Țării Moldovei și o scurtă prezentare a primilor voievozi. În continuare Grigore Ureche descrie cu multă precizie, cu multă căldură și o vădită mîndrie lungă și bogată în evenimente domnie a lui Ștefan cel Mare. Domniile voievozilor Bogdan cel Orb, Ștefăniță, Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, Ioan-vodă cel Viteaz, Petru Șchiopul și Aron Tiranul sînt și ele prezentate în paginile cronicii lui Ureche. Pe deplin convins de faptul că destinele istorice ale Țării Moldovei erau strîns legate de ale popoarelor învecinate, cronicarul le consacră acestora capitole speciale, care cuprind interesante date istorice, geografice și etnografice despre leși, tătari, turci și ardeleni.

Propunîndu-și să descrie istoria Moldovei de la întemeierea statului feudal, Ureche se documentează din diferite izvoare.

La baza cronicii lui Ureche se aflau sursele interne, iar spusele străinilor sînt chemate doar să completeze informația, pe alocuri extrem de laconică, a izvorului lăuntric. În primul rînd el s-a folosit la elaborarea cronicii de un «Letopiseț moldovenesc», astăzi dispărut, care cuprindea evenimentele din istoria Moldovei dintre anii 1309 și 1587. Se presupune că autorul acestui «Letopiseț moldovenesc» ar fi fost logofătul Eustratie, care a tradus din porunca domnului Vasile Lupu «Pravila împărătească» și «Cele șapte taine ale bisericii», editate în tiparnița domnească de la mănăstirea Trei Ierarhi.

Potrivit convingerii cronicarului, istoria era chemată să fie un îndreptar moral pentru generațiile de mai tîrziu, care trebuiau să se călăuzească după exemplele și învățămintele, cuprinse în operele istorice. Pe deplin convins de acest rol moralizator al istoriei, se și apucă Grigore Ureche de scris pentru a-i povățui pe feciori și nepoți și a le trasa calea de urmat în viață. Părerea aceasta el și-o expune chiar la începutul letopisețului în «predoslovie» în felul următor: «Mulți scriitori au nevoie de au scris rîndul și povestea țărilor, de au lăsat izvod pă urmă, și bune și rele, să ramîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească și să socotească, iar duple cele bune să urmeze și să învețe și să îndirepteze».

Ideea iubirii de Patrie, de neam, mîndria pentru faptele de vitejie și pentru puterea de abnegație a strămoșilor pe cîmpul de luptă, admirația și mîndria pentru iscusința comandanților în lupte străbat ca un fir roșu prin toată cronica lui Grigore Ureche.

Înainte de a trece la expunerea evenimentelor istorice, Grigore Ureche găsește de cuviință să schițeze un tablou retrospectiv al celor mai mărețe fapte de arme ale moldovenilor în cursul frământatelor două secole și jumătate ale slăvitei lor istorii.

Chiar și înfrîngerile moldovenilor în luptele cu covârșitoarele oștiri invadatoare sînt prilejuri pentru cronicarul iubitor de țară de a cînta virtuțile ostășești ale strămoșilor.

Cu îndreptățită mîndrie descrie cronicarul măcelărirea oștirii turcești în sîngeroasa bătălie de la Vaslui din memorabila zi de 10 ianuarie a anului 1475, întoarcerea triumfală a domnului, primit în cetatea de scaun a țării ca un «împăratu și biruatoriu de limbi păgîne» precum și marea bucurie, care «au fostu tuturor domnilor și crailor de prinprejur de biruința ce au făcut Ștefan-Vodă».

Exprimîndu-și admirația pentru iscusința de comandant a lui Ștefan cel Mare, Grigore Ureche scrie că la lupta de la Podul Înalt «i-au biruitu Ștefan-Vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meșterșugul».

Descriind lupta dintre moldovenii aliați cu cazacii și turcii de lîngă lacul Cahul din iunie 1574, Grigore Ureche menționează, că la atacurile neconținute ale turcilor «moldovenii așa sta, cum s-ar fi gătit să moară sau să izbîndească».

Dacă descrierea trecutului istoric de pînă la anul 1504, cînd își dă obștescul sfîrșit Ștefan-Vodă, este pătrunsă de mîndria de neam a lui Grigore Ureche și de încîntarea-i de vrednicia străbunilor, apoi vremurile de restriște ale jugului otoman sînt zugrăvite de cronicarul iubitor de țară cu mare durere și profundă amărăciune. Moldovenii sînt numiți de el cu înjositorul epitet de șerbi ai turcilor. Proslăvind măreția trecutului și deplîngînd jalnica soartă, ce i-au hărăzit-o Patriei crîncenii ei cotropitori osmanlîi, cronicarul cheamă țara la luptă sfîntă pentru scuturarea jugului păgîn.

Dîndu-și pe deplin seama de faptul că prin propriile-i puteri Moldova nu va putea răpune turcii, Grigore Ureche militează pentru formarea unei alianțe antiturcești a statelor creștine.

Cronica lui Grigore Ureche este unul din cele mai vechi monumente ale literaturii moldovenești originale. Descrierea evenimentelor istorice se face într-o formă literar-artistică și este plină de tablouri vii ale trecutului, de plastice comparații metaforice, de expresive portrete literare ale eroilor din trecut. Pe tot parcursul cronicii se vede arta de povestitor a cronicarului. În fraze bine încheigate și cu mijloace stilistice adecvate zugrăvește cronicarul faptele de vitejie ale strămoșilor patrioți pe cîmpul de luptă.

Grigore Ureche folosește pe larg tablouri ale naturii pentru concretizarea unui anumit eveniment din trecut, ceea ce constituie una din trăsăturile literare ale cronicii lui. Grăitoare în acesta privință este poetica descriere a meleagurilor strămoșești la descălecarea Moldovei de către Dragoș-vodă și tovarășii lui de vînătoare: «... Păstorii din munți ungurești, pogorîndu după vînat, au

nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpi deschiși cu ape curgătoare, cu păduri dese».

Grigore Ureche descrie realist multe bătălii, care au avut loc în istoria Moldovei. El caută întotdeauna să reînvie mersul operațiilor militare, să concretizeze situația, s-o determine în timp și în spațiu. Cunoștințele profesionale ostășești se îmbină organic cu arta narativă a cronicarului și-l fac pe cititor să se transpună imaginar pe câmpurile de bătălie, pe întinsurile cărora patrioții moldoveni au înscris cele mai înălțătoare pagini în dramatica istorie a Țării Moldovei.

Printre numeroasele descrieri de bătălii se reliefează îndeosebi tabloul răsunătoarei victorii, repurtate de oștirea moldovenească în iarna anului 1475 în bătălia de la Podul Înalt sub Vaslui împotriva hoardelor turco-tătare, «...pre carii i-au biruitu Ștefan-Vodă, nu așa cu vitejia, cum cu meștersugul».

Iscușința «de a surprinde esențialul în firea omului i-a permis lui Grigore Ureche să făurească impresionanta galerie de portrete literare, pe care o găzduiește cronica, ieșită de sub inspirata lui pană. Marele merit al cronicarului în dezvoltarea literaturii moldovenești îl și constituie portretizarea caracterologică, pe care Ureche o inițiază la noi și o folosește cu adevărată artă pentru a caracteriza mai profund și a prezenta mai pregnant personalitatea eroilor sai». Clasic este portretul lui Ștefan cel Mare. «Fost-au acestu Ștefan-Vodă om nu mare de stătu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospete omorîia fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gîndiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrîia, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărîpțeaze și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor».

Cronicarul pornește de la statura eroului pentru a trece treptat la trăsăturile lui caracteristice. Ureche ni-l prezintă pe domn ager la minte, viteaz, iute din fire, câteodată crud. Îl condamnă pentru cruzimea lui și pentru vărsările de sînge nu întotdeauna îndreptățite, totodată el reliefează și meritele acestuia, prezentîndu-l pe Ștefan ca un iscusit conducător de oști, biruitor în numeroase războaie.

Scriindu-și cronica în cel de al doilea pătrar al veacului XVII atunci, cînd nici vorbă nu putea fi despre o limbă literară moldovenească, statornicită în normele ei și cizelată de condeieri-maeștri ai cuvîntului, Grigore Ureche, după cum și era de așteptat, se adresează graiului popular. Și în acesta limbă în care poporul secole de-a rîndul își exprimă sentimentele, gîndurile și năzuințele spre un trai mai omenesc, iar anonimii poeți populari creau adevărate perle ale folclorului moldovenesc, cronicarul descoperă inestimabile bogății expresive și dă de un instrument desăvîrșit pentru întruchiparea în scris a eroiceii istorii a Moldovei. Anume graiul popular fusese chemat de Ureche să joace rolul limbii literare. Și această misiune, atît de delicată și plină de răspundere, limba

moldovenească o îndeplinește strălucit prin comoara ei de cuvinte, prin forme și expresii plastice, folosite cu pricepere, tact și iscusință de cronicarul-stilist. Dovadă— cronica lui Grigore Ureche, monument al graiului moldovenesc din faza inițială a statornicirii lui ca limbă literară.

Medităm, conversăm

1. Recitați predosloviala *Letopisețului* și identificați care este părerea scriitorului despre menirea istoriei. Numiți izvorul principal care a stat la baza cronicii lui G. Ureche.
2. Vorbiți despre atitudinea lui G. Ureche referitor la exploatarea turcească.
3. Alcătuiți un plan după care veți povesti cum a fost luată Chilia și Cetatea Albă.
4. Descoperiți în textul *Letopisețului* portretul lui Ștefan cel Mare. Caracterizați-l pe domnitor după ce veți citi cele relatate de autor.
5. Poate fi considerat *Letopisețul* monument de limbă literară. Argumentați-vă răspunsul.

MIRON COSTIN
(1633-1691)

Miron Costin s-a născut în familia hatmanului Iancu Costin și era înrudit cu cele mai fruntașe neamuri boierești ale Moldovei — Movileștii, Urecheștii și Cantacuzino.

Prin anul 1653 Miron Costin se întoarce în Moldova și, nu mult după asta, se însoară cu Ileana, fiica lui Ion Movilă, nepoată de la fiu a lui Simion-Vodă Movilă. Însurătoarea cu Ileana Movilă a marcat un punct de cotitură în situația materială și politică a lui Miron Costin, deoarece se înrudește cu una din cele mai influente familii din Moldova și pe lângă asta

devine proprietarul multor sate aduse ca zestre de nevastă-sa.

Miron Costin a fost și un iscusit diplomat și ca atare îndeplinește multe misiuni date din partea domnilor Moldovei.

Trebuie să subliniem că în timpul tratativilor diplomatice Miron Costin căuta întotdeauna să apere interesele patriei sale, să procedeze astfel ca operațiile militare să nu aibă loc pe teritoriul Moldovei, care suferea mult în urma lor. Străduințele lui Miron Costin nu erau întotdeauna încununate de succes,

însă intențiile lui, eforturile pe care le făcea ne dovedesc că Miron Costin era un adevărat patriot.

În rîndurile oștirii moldovenești, care era obligată să lupte alături de turci, ia parte în 1663 într-un război austro-turc, iar în anul 1683 participă la asediul Vienei. După eșecul suferit sub zidurile Vienei de armata turcească Miron Costin se întoarce în patrie și continuă să participe la operațiile militare ale oștirii moldovenești împotriva polonilor, deși era partizan înfocat al Republicii Poloneze.

La sfîrșitul anului 1685 cronicarul se întoarce în Moldova unde domnea pe atunci Constantin-Vodă Cantemir, care se orienta spre austrieci. În 1690 domnul Moldovei încheie cu Austria un tratat de alianță, care prevedea trecerea Moldovei sub oblăduirea Austriei. Miron Costin, părtaș convins al unei alianțe cu Polonia, era contra tratatului cu Austria, dar, fiind amenințat cu moartea de domn, este nevoit să semneze și el tratatul. Relațiile dintre domn și Costinești se înrăutățesc pe zi ce trece. Situația devine încordată de tot în anul 1691, cînd Ioan Sobieschi întreprinde o nouă expediție în Moldova, spre a supune țara coroanei polone. Asmuțit de boierii Rusetzești că Miron Costin ar urzi un complot împotriva domnitorului, Constantin Cantemir dă ordin ca Miron Costin să fie ucis.

Medităm, conversăm

1. Care momente din viața și activitatea lui M. Costin v-au impresionat mai mult? Argumentați.
2. Demonstrați că M. Costin este adevărat patriot al Moldovei.
3. Citiți de sine stătător *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1990, pag. 121-123, culegeți date suplimentare despre viața și activitatea lui M. Costin și prezentați clasei informația *M. Costin — iscusit diplomat*.

LETOPISEȚUL ȚĂRÎI MOLDOVEI

de la Aaron-vodă încoace, de unde este părăsitu de Ureche, vornicul de Țara de Giosu, scosu de Miron Costinu, vornicul de Țara de Giosu, în orașu în Iași, în anul de la zidirea lumiei 7183, iară de la nașterea lui mîntuitorului lumii, lui Iisus Hristos, 1675 meseța...dni

(Fragmente)

PREDOSLOVIE, ADECĂ VOROAVA CĂTRE CITITORIUL

Fost-au gîndul meu, iubite cititoriule, să fac letopisețul Țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintăi, carele au fostu de Traian-împăratul și urdzisăm și începătura letopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite acestea vremi de acumu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acestu fel de scrisoare gîndu slobod și fără valuri trebuește. Iară noi prăvim cumplite vremi și cumpănă mare pămîntului nostru și noaă. Deci priimește, în ceasta dată, atîta din truda noastră, cît să nu să uite lucrurile și cursul țării, de unde au părăsit a scrie răpăosatul Ureche vornicul.

Dragoș-Vodă, Domnitor al Moldovei
(sec. XIII—1353)

Aflavei de la Dragoșe-vodă, din descălecatul țării cel al doile, la letopisețul lui, pre rîndul său scrise domniile țării, pană la Aron-vodă. Iară de la Aronu-vodă încoace începe acesta letopiseț, carea ți l-am scris noi, nu cum s-ari căde, de-amănuntul toate. Că letopisețele cele streine lucrurile numai ce-s mai înșămnate, cum sintu războaiele, schimbările, scriu a țărilor megiiase, iară cele ce să lucrează în casa altuia de-amănuntul, adecă lucruri de casă, n-au scris. Și de locu letopiseță, de muldovanu scrisă, nu să află. Iară tot vei afla pre rîndu toate.

Și priimește această dată această puțină trudă a noastră, care amu făcut, să nu să treacă cumva cu uitarea de unde este părăsit, cu această făgăduință că și letopiseț întreg să aștepți de la noi de om avea dzile și nu va hi pus preavecinicul sfat puternicului Dumnedzău țării aceștia țenchiu și soroc de sfîrșire.

STIHURI DE DESCĂLECATUL ȚĂRII

Neamul Țării Moldovei de unde să trăgănează? Din țările Rimului, tot omul să creadză. Traian Întîiu, împăratul, supuinu pre dahii Dragoș apoi în moldoveni premenindu pre vlahi, Martor este Troianul, șanțul în țara noastră și Turnu-Săverinul, munteni, în țara voastră.

Zac.11. Nu dormie Ieremiia-vodă, ce, de ave și în leși nedejde, iară din-dată au agiunsu la hanul, și de atuncea cele 7 sate de țară, ce să dzicu bănești, li-au dat Ieremia-vodă hanului și au legat și miere, să dea hanilor în toți ani câte... mii cîntare și alte daruri. Și așa, cu nevoița lui Ieremii-vodă, au stătut între hanul și între Zamorschii tractate, adecă legături de pace, dîndu și hanul zalog ieși și leșii la hanul, păn' să va închide tocmala.

Zac.12. Capetele de pace au fostu aceste: Ieremie-vodă să fie domnu în țară, birnic împărății din an în an, după obicei, iară hanului să dea din an în an daruri și câte... mii cîntare de miere și 7 sate să fie de cîșlele hanului în Bugeag. Ostile leșești să nu mai între în Țara Moldovei. Sol de la leși să margă la împărăția Turcului pentru întăritura păcii. Iară despre partea hanului era aceste ponturi: Steagul și tuiurile să le dea pe mîna lui Ieremii-vodă, și de la împărăția Turcului să scoată dires de domnie neschimbată în dzileie lui, ce-i dzic ei pe limba lor barat. Și să iasă din pămîntul Moldovei hanul pănă în patru dzile cu oștile lui. Și așa obîrșindu-să pace, hanul întăiu au purces către Crîm, și Zamorschii

către țara sa, lăsindu pe lîngă Ierernia-vodă pre Albertu Hanschii și pre Ian Potoțchii cu 3.000 de oameni, ca să teme Ieremia-vodă de unguri. Și așa au purces și Ieremia-vodă și s-au aședzat la Suceavă. Războiul acesta la Țufora este mai întăiu de aceia, cîndu au perit Jolcovschii, hatmanul leșescu. Vei afla și acela la rîndul său.

Zac. 19. Au trimis și craiul leșescu sol la papa, făcîndu-i știre că are el de grije Moldovei, să nu hie cu turci și mai denainte vreme fiindu suptu grija sa, cum și de curundu acmu pre Cazi Cherei-soltan l-au scos cu puterea sa din Țara Moldovei. Iară domnul de Ardeal, neavîndu putere să să apere pre sine, nu poate să apere Moldova de turci și de tătari, mai avîndu prilej de oști hiie cîndu Crăia Leșască.

Zac. 20. Aceste pricini ave ei în de sine pentru Moldova, iară Ieremie-vodă domniia cu pace și cu lucruri aședzate pre acele vremi a țării, că ținea oști streine și pădzia și datoria sa ce ave spre împărăție.

M. Costin.Letopisețul
Țării Moldovei

SUGESTII ANALITICE

Un loc de frunte în creația cronicarului îl ocupă «Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace, de unde este părăsitu de Ureche, vornicul de Țara de Giosu, scosu de Miron Costinu, vornicul de Țară de Giosu, în orașu

în Iași, în anul de la zidirea lumii 7183, iară de la nașterea mîntuitorului lumii, lui Iisus Hristos, 1675, meseța... dni».

Pentru a scrie *letopisețul* său, M. Costin a folosit în mod critic ca izvoare lucrările multor autori străini, tradițiile de familie și amintirile multor boieri moldoveni. Cronicarul manifestă o atitudine creatoare față de izvoarele sale, informația cărora el o prelucrează și o expune în stilul lui personal. Prin îmbinarea organică a informației izvoarelor străine cu spusele tradiției istorice Miron Costin izbutește să reînvie în paginile *letopisețului* său o perioadă dintre cele mai zburcuate din istoria Moldovei, atît de încercată de pe urma războaielor turco-polone și a rivalității clicilor boierești dornice de putere.

Din anul 1653, odată cu înscăunarea lui Gheorge-vodă Ștefan, descrierea cronicarului capătă caracterul unor însemnări asupra evenimentelor, la care a participat sau pe care le-a văzut el însuși.

Martor ocular și participant la evenimentele descrise, Costin — primul mare cronicar memorialist moldovean — își înviorează narațiunea prin amintirile și impresiile sale, o iluminează prin meditațiile și reflecțiile ce i le prilejuiește trecutul, o actualizează prin sugestiile referitoare la situația contemporană a țării. *Letopisețul...* este, de fapt, literatură de memorii, un comentariu personal al domniilor moldovene, pe care le prezintă.

Multe date din istoria principatului în perioada anilor 1595–1661 le găsim numai în *letopisețul* Miron Costin.

Ca și Grigore Ureche, Miron Costin împărtășește ideea foarte răspîdită în Europa medievală despre rolul educativ al istoriei. Cronicarul exprimă acest crez în modul cel mai categoric subliniind cu toată tăria, că «...*letopisețile* nu sîntu numai să le citească omul, să știe ce au fost în vremi trecute, ce mai multu să hie de învățătură, ce ieste bine și ce ieste rău și de ce-i să se ferească și ce va urma hieicine: domnul den faptele domnilor, care cum au fostu și cu ce veste pomană, să ia urma de viață, boierii urmîndu pre boierii cei cînsteși și înțălepti slujitoriul a slujitoriu, că cineși după breasla sa, cine urmează pre cel cînsteș, cînstit, cine urmează pre cel rău ieste și rău să va săvîrși».

Costin vede în istorie un mijloc eficace de educare a generațiilor viitoare în spiritul iubirii față de Patrie, iar în istorici vede pe apărătorii gloriei țării. El scrie: «A lasă iaraș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinicu... Eu voi da seama de ale mele, cîte scriu».

În opera lui Miron Costin dragostea de țară își găsește expresie în mîndria cronicarului pentru trecutul istoric, în durerea lui sinceră pentru soarta amară, pe care i-au hărăzit-o moldovenilor cumpliții lor înrobitori turci, în nădejdea într-un viitor mai luminos al pamîntenilor săi.

Miron Costin este încântat de epocalele înfăptuiri ale romanilor. Iar atunci când se convinge că moldovenii își trag obârșia din romani, încântarea se transformă într-o adevărată admirație. El exclamă cu vădită mândrie: «Caută-te dară acum, cetitorule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădîndu de la tine toate celelalte basne, cîte unii au însemnatu de tine, din neștiință rătăciți alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitu niciodată, alții de buiguite scripturi și deșarte». Această mândrie cronicarul o împărtășește și străinilor.

Miron Costin contrapune prezentul trecutului și atunci când vrea să arate situația demnă de plîns a Moldovei din vremea cronicarului cu cea din trecutul apropiat, când țara își păstra mult mai multe drepturi de autonomie în cadrul Imperiului Otoman.

Procedînd în felul acesta, cronicarul urmărește două scopuri extrem de importante. În primul rînd, ridicarea moralei la compatrioții săi, cultivarea mândriei pentru neamul lor în vederea însuflețirii lor la luptă cu cotropitorii turci. În al doilea rînd, atragerea atenției lumii creștine asupra situației deplorabile a urmașilor Romei antice, adică a moldovenilor, care trebuiau să fie ajutați să se izbăvească de robia turcească.

M. Costin crede că «după aceste cumplite vremi» vor veni cîndva «și mai slobode veacuri» pentru poporul moldovenesc, adică va veni vremea, cînd Moldova se va elibera de sub jugul turcesc. Ca și Grigore Ureche, Costin își dă seama că moldovenii nu se vor putea elibera de sub tirania sultanului cu propriile forțe.

Una din ideile principale ale concepției social-politice a cronicarului moldovean o constituie concepția originii divine și a inviolabilității puterii feudale. Oricine ar atenta la autoritatea feudală este pîndit de «pedeapsa dumnezeiască», împlinatorii căreia sînt feudalii, împuterniciți în această calitate cu reprimarea fără nici o cruțare a acțiunilor antifeudale ale «prostimii». Concepția aceasta își găsește materializarea nu numai în înflăcărata slovă cronică-rească, dar și în acele crunte răfuieli cu haiducii moldoveni, în care «excelase» Miron Costin în ipostaza lui de staroste de la Putna.

Urmînd pilda lui Grigore Ureche, Miron Costin lupta pentru îngrădirea puterii domnești și consolidarea de mai departe a autorității mării boierimi a țării. El condamnă tirania domnească, declarînd că «... a tuturor tiranilor, adecă vârsătorilor de sînge, la toate țările urîta este stăpîniia...».

Costin se lupta pentru îngrădirea puterii domnești și de aceea propaga consecvent cum că pricina tuturor nevoilor ce se abat asupra țării sînt domnii răi, care nimeresc la cîrma ei: «O! Moldovă, di ar hi domnii tăi, carii stăpînescu în tine, toți înțelepți, încă n-ai peri așe lesne».

Opera lui Miron Costin nu este numai o simplă înregistrare a evenimentelor istorice, ci și o operă artistică originală. Cu o deosebită artă de scriitor evocă cronicarul evenimentele, făcîndu-l pe cititor să retrăiască

împreună cu dînsul trecutul istoric. Cu mare talent zugrăvește el tablourile naturii, frumusețea și pitorescul meleagurilor Moldovei, proslăvind rodnicia lor, comparîndu-le cu o grădină înflorită: «De-abia au trecut Munții Carpați, și de pe coama munților înalți privesc spre pămîntul Moldovei viitoare. Ochiul cuprinde luncile Prutului, în care se oglindesc cîmpiile curate ce se întind pînă la Nistru, cîmpii întinse, care se arată ca o întindere fumurie sau ca mărime asemenea oceanului. Nistrul cel măreț... curge printre stînci sculptate natural, ca și cum ar fi lucrute de mîna de om; e mai frumos ca Nilul...

Se întîlnesc la Miron Costin și peisaje mohorîte, lovite de calamități naturale. Un exemplu grăitor este descrierea năvalei lăcustelor în anul 1648 în Podolia. Cronicarul compară lăcustele cu «un nuor sau o negură» și ne comunică, că pe unde trecea un stol de lăcuste «rămînea pămîntul negru».

Foarte des folosește cronicarul comparațiile plastice, ale căror elemente de bază le constituie fenomenele naturii. Folosirea tablourilor naturii ca element de comparație metaforică înviorează descrierea evenimentelor și este un indiciu al talentului de scriitor al cronicarului.

Ca și predecesorul său Grigore Ureche, Miron Costin este un talentat portretist. El execută portretele unor monarhi și înalți dregători din Moldova și din țările vecine. Prin cîteva iscusite trăsături de condei cronicarul-portretist se străduiește să caracterizeze firea omului, să scoată în relief trăsăturile ei definitorii, dînd precădere laturii spirituale a făpturii omenești.

Despre Ieremia Movilă spune că era «om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriu de sînge, blîndu, dumnădzăreascu». Domnul Gheorghie Ștefan este caracterizat ca «om deplin, capu întregu, hire adîncă, cît poți dzice că născu și în Moldova oameni. La învățături solielor, cărților la răspunsuri, am audzit pre mulți mărturisindu să hie fostu covîrșindu pre Vasilie-vodă».

Prin iscusitele sale portretizări Miron Costin a înveșnicit și personalitatea cîtorva demnitari moldoveni și străini, care au jucat un anumit rol în destinele istorice ale Moldovei medievale. Cităm unul din ele. Ștefan pîrcalab de Soroca: «Omu de miratu la întregiia lui de sfaturi și de înțelepciune, cît pre acele vremi de-abia de era pementean de potriva lui, cu carile și Vasilie-vodă singur, deosebi de boeri făcea sfaturi și cu multe ceasuri voroavă, așa era de plin la hire. Iară la statul trupului său era gîrbov, ghiebosu, și la cap cucuiatu, cît puteai dzice că este adevaratu Essopu la chipu».

Pe larg sînt folosite în opera lui Miron Costin vorbirea directă și dialogul.

Limba operelor lui este frumoasă, pe alocuri cu adevărat poetică. Costin a știut să îmbine fericit elementele limbii populare cu cele livrești. În opera sa el folosește multe expresii idiomatice, proverbe și zicători, care înviorează simțitor narațiunea și o fac mai atrăgătoare. De exemplu: «Lupul părul schimbă,

dar nu hirea», «nu sînt în toate dzilele paștele», «cela ce se îneacă se apucă de sabie cu mîna goală» ș. a.

Opera lui Miron Costin a servit sursă de inspirație pentru scriitorii de mai tirziu (C. Negruzzi, V. Alecsandri, B. P. Hașdeu, M. Eminescu).

Medităm, conversăm

1. Ce perioadă din istoria Moldovei reflectă « Letopisețul Țării Moldovei» de M. Costin?
2. Determinați valoarea artistică a *Letopisețului*.
3. De ce M. Costin cade pradă unor suspiciuni? Cum motivează el rolul educativ al istoriei?
- 4. **Comparați.** Ce izvoare de inspirație au folosit G. Ureche și M. Costin la scrierea cronicilor? Au fost aceleași?
5. Ce rol a jucat cronica lui M. Costin pentru scriitorii sec. XIX? Care era atitudinea lui M. Costin față de «domnii răi»? Argumentați.
- 6. «M. Costin — patriot înflăcărat» — compunere.
7. **Discutați.** De ce M. Costin apără interesele boierimii, și nu pe cele ale domnitorului?
8. În ce constă patriotismul lui M. Costin?
9. Poate fi considerată cronica lui M. Costin monument de limbă literară. Motivați-vă opțiunile.

Literatura sec. XVIII

Printre continuatorii destoinici a lui G. Ureche și M. Costin se numără Nicolae Costin. Este fiul lui M. Costin și continuă unele lucrări ale tatălui său.

În sec. XVIII se tipăresc și cărțile religioase. Literatura religioasă a fost însemnată prin faptul că a transmis generațiilor posterioare «limba vechilor cazanii», limba miezoasă și înțeleaptă a lui Varlaam și Dosoftei.

Odată cu literatura istoriografică se răspîndește literatura moralizatoare.

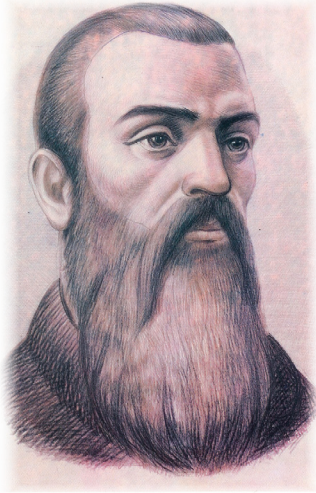
În primele decenii ale sec. XVIII au continuat să fie scrise și versuri moldovenești. Cartea «cuvinte și învățături» a lui Efrem Sirul conține versuri povăuitoare la adresa călugărilor.

Un fenomen nou pentru literatura vremii îl constituie apariția prozei rimate și ritmate. Ea este caracteristică pentru Dimitrie Cantemir și poate fi exemplificată prin pasaje din «Istoria ieroglifică» și «Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor».

Personalitățile cele mai de văză ale sec. XVIII au fost cronicarul Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, scriitor și om de știință.

ION NECULCE

(1672-1746)

Ion Neculce s-a născut într-o familie de boieri moldoveni, probabil în anul 1672, fiindcă în anul 1732, după cum menționează însuși cronicarul, avea «șesedzeci de ai».

De mic copil a rămas orfan de tată. Copilăria și adolescența și-a petrecut-o în casa bunicii sale Alexandra, soția boierului Iordache Cantacuzino, prin care scriitorul condeier se înrudea cu Miron-vodă Barnovschi și Ieremia-vodă Movilă, întemeietor al dinastiei domnești a Movileștilor.

Spre deosebire de slăviții săi premergători pe tărîmul cronografiei — Grigore Ureche și Miron

Costin — care și-au făcut studiile în colegiile înalte din Polonia, Neculce n-a trecut prin vreo școală din țară ori de peste hotare. Probabil, după cum se practica pe acele vremuri, a învățat la vreun dascăl de casă, iar pe urmă și-a completat singur bagajul de cunoștințe.

Ion Neculce a ocupat posturi importante în aparatul de stat din Moldova în secolele XVII și XVIII datorită faptului că era înzestrat cu calitățile necesare pentru ocuparea acestor posturi. La acest lucru a mai contribuit și impunătoarea avere, pe care o înjghebase, descendența lui din neamul influenților Cantacuzini și înrudirea-i prin alianță cu familia domnească a Cantemireștilor.

A urcat repede treptele scării ierarhice și pentru că se căsătorise cu Maria, fiica lui Lupu Bogdan și a Ruxandei, care era fiica lui Constantin-vodă Cantemir și soră cu voievozii Antioh și Dimitrie Cantemir.

În anul 1705 la reînscăunarea lui Antioh-vodă Cantemir Neculce a fost numit mare sulger — dregătorie de răspundere, legată de aprovizionarea curții domnești cu carne. Dar nu stă mult în această funcție. După câteva luni este promovat în dregătoria de mare spătar. Spătarul era un înalt dregător, al șaselea după rang, de sărbători purta sabia și însemnele domnești, era comandantul oștirilor de lefegii și al celor de scuteală. Marele spătar era membru al sfatului de taină al voievodului. Încrederea pe care i-o acordă vodă lui Neculce merge pînă într-acolo, încît în primăvara anului 1707 îl lasă, împreună cu alți trei boieri, caimacam, adică loçtiitor al său în scaunul domnesc al țării, domnul cu toată boierimea și numeroși salahori plecînd la Tighina să lucreze din porunca sultanului la întărirea acestei cetăți.

În toamna anului 1710 în scaunul domnesc al țării vine Dimitrie Cantemir, iar Ion Neculce devine unul din cei mai influenți dregători ai Statului Moldovenesc feudal. Strînsa colaborare a luminatului domn cu viitorul cronicar e întru totul firească. Pe lîngă legăturile de rudenie, existente între familia lui Neculce

și dinastia Cantemireștilor, înaltele interese politice făceau și mai trainică larga cooperare a acestor oameni de litere și bărbați de stat ai Moldovei medievale. Amândoi erau vrăjmași neîmpăcați ai asuprașilor turci. Amândoi erau întru totul conștienți de faptul că mult dorita neatfîrnare putea fi cucerită numai pe cîmpul de luptă, ea, această neatfîrnare, fiind nemijlocit legată de necesitatea zdrobirii militare a înrobitorilor osmanlii. În sfîrșit, amândoi erau ferm convinși de faptul că nesuferitul jug putea fi scuturat numai cu ajutorul oștirilor rusești aliate.

Anume comunitatea aceasta de vederi și interese politice a făcut ca Ion Neculce să devină unul din cei mai de încredere și mai influenți sfetnici a lui Dimitrie Cantemir.

La înscăunarea sa Dimitrie Cantemir îi dă lui Ion Neculce dregătoria de mare spătar, iar în preajma războiului de eliberare cronicarul a fost hatman-comandant al oștirii moldovenești, în care calitate a și participat la toate acțiunile politice și militare ale domniei.

În cursul luptei de la Stănilești din zilele de 9-11 iulie 1711 Neculce a comandat oștirea moldovenească, aflîndu-se în nemijlocita apropiere a domnului și a țarului. Deoarece forțele unite ale rușilor și moldovenilor au suferit înfrîngere în lupta de la Stănilnești, mulți moldoveni în frunte cu Dimitrie Cantemir s-au retras în Rusia. A luat drumul pribegiei și Ion Neculce. În Rusia Neculce, s-a aflat în preajma lui D. Cantemir, mai întii la Kiev, apoi la Harcov.

După doi ani de ședere în Rusia, la Kiev și Harcov, Ion Neculce pleacă spre Patrie, dar este nevoit să se rețină în Polonia timp de șapte ani pînă a primit permisiunea de a se repatria. Cele mai multe piedici în calea ce ducea spre Moldova erau puse de boierii care luaseră în stăpînire moșiile lui Ion Neculce ce fuseseră confiscate după plecarea lui în Rusia. Dar datorită intervențiilor personale, cît și prietenilor și rudelor Neculce reușește să obțină de la Poartă permisiunea de a se repatria și decizia de a i se întoarce bunurile confiscate.

Întors în patrie în anul 1720, Ion Neculce timp de zece ani nu este primit nici într-o dregătorie și se ocupă de treburile gospodăriei. În anul 1731 i se dă dregătoria de mare vornic al Țării de Sus, pentru că în anul 1733 să fie destituit și numit staroste al ținutului Putna. Apoi, în anul 1736, mai deține pentru scurt timp dregătoria de mare vornic al Țării de Sus, iar în anii 1742-1743 a fost ispravnic al ținutului Cîrligătura.

În ultimii 10-12 ani ai vieții sale Ion Neculce a lucrat mai mult asupra letopisețului său, care încrestează pe răbojul istoriei ecoul evenimentelor ce răzbate în tihna conacului de la Prigoreni.

Data precisă a morții lui Ion Neculce nu este atestată de documentele vremii și deatîta poate fi determinată cu o oarecare aproximație. Ultimul document, de unde reiesă că Neculce era încă în viață, datează din 25 februarie 1745, iar la 12 ianuarie 1746 a fost încheiat actul de împărțire a averii cronicarului între moștenitori. Deci, în acest răstimp, el a încetat din viață și a fost înmormîntat lîngă zidul bisericii din Prigoreni în ținutul Cîrligăturii.

Medităm, conversăm

1. Relatați succinct biografia lui I. Neculce.
2. **Discutați.** Dacă I. Neculce nu ar fi fost un urmaș al familiei boierești, ar fi putut urca treptele scării ierarhice, luînd în considerare faptul că nu și-a făcut studiile în colegii străine cum au făcut copiii de boieri din acea epocă?
3. Cum credeți, de ce I. Neculce a avut nevoie de 10-12 ani pentru a-și aduce la bun sfîrșit opera?

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

(Fragmente)

Predoslovie

Acest pămînt al Moldovei n-a fost așezat de demult de oameni, să fi fost trăit într-însul cu pace, ci în cîteva rînduri a fost și pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopisețe scrise de pămînteni vechi.

Ci de la o vreme, de la descălecatul lui Dragoș-vodă, tîrziu s-a apucat Ureche vornicul de a scris din istoriile a doi istorici leșești. Și l-a scris (letopisețul) pînă la domnia lui Aron-vodă.

Apoi au mai făcut după Ureche vornicul și un Simion dascăl, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul și iar l-au scris, cît a scris Ureche vornicul, pînă la Aron-vodă.

Iară pre urma acestora s-a apucat dumnealui Miron Costin, vel-logofăt, de a făcut un letopiseț, și cît n-a putut istovi Miron logofătul, l-a istovit fiu-său, Nicolae Costin, biv-vel-logofăt, și l-a scris din începutul lumii, arătînd cine a trăit pe acest pămînt, cu mărturii ale unor istorici străini. Și l-a scris pînă la Dragoș-vodă, și de la Dragoș-vodă l-a scris de pe izvodul lui Ureche vornicul, pînă la Aron-vodă. Însă mult l-au mai împodobit, mai frumos, și Miron logofătul și fiu-său Nicolae Costin. Iar mai înainte, pînă la Dabija-vodă, s-au mai scris de Miron logofătul. Iar mai departe nu se mai găsește scris. Poate fi de or fi și scrise mai înainte de Nicolae logofătul, dar or fi poate fi tănuite, și pînă acum la iveală n-au ieșit.

Iar de la Dabija-vodă înainte, îndemnatu-m-am și eu, Ion Neculce, biv-vel-vornic de Țara de Sus, a scris întru pomenirea domnilor. Însă pînă la Duca-vodă cel bătrîn l-am scris de pe niște izvoade ce am aflat la unii și alții și din auzitele celor bătrîni boieri; iar de la Duca-vodă cel bătrîn înainte, pînă unde s-a vedea, la domnia lui Ion-vodă Mavrocordat, nici de pe un izvod al nimănui, ci am scris singur, dintru a mea știință, cîte s-au întîmplat de au fost

în viața mea. Nu mi-a mai trebuit istoric străin să citesc și să scriu, că au fost scrise în inima mea.

Deci vă poftesc, cititorilor, pe unde ar fi greșit condeiul meu, să primiți, să nu gândiți că doară pe voia cuiva sau în pizma cuiva, ci precum s-au întâmplat cu adevăr s-au scris. Doar niscaiva văleaturi ale anilor de s-or fi greșit, iar celelalte întru adevăr s-au scris.

Mai socotit-am și din letopisețul lui Evstratie logofătul și al lui Simion dascălul și al lui Misail călugărul niște cuvinte cîteva, de nu le-am lăsat să nu le scriu, ci le-am scris, măcar că dumnealui Miron logofătul și cu Nicolae fiu-său nu le-au scris.

Deci, fraților cititorilor, cu cît vă veți îndemna a citi pe acest letopiseț mai mult, cu atît veți ști a vă feri de primejdii și veți fi mai învățați a da răspunsuri la sfaturi, ori de taină, ori de oștire, ori de voroave, la domni și la noroade de cinste.

O SAMĂ DE CUVINTE

O sama de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni, și în letopisețe nu sînt scrise, ce s-au scris aice, după domnia lui Ștefăniță-vodă, înaintea domniei Dabijii-vodă.

1. Ștefan-Vodă cel Bun, luînd domnia Moldovei și venind turcii, în zilele lui, să treacă în Moldova la Galați, i-au bătut foarte rău pe turci și au luat și Cetatea Albă și Chilia de la turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat turcii aceste două cetăți, și în cîteva rînduri s-au bătut Ștefan-Vodă cu turcii. Iară cînd s-au bătut la Războieni, atunci s-au așezat turcii cu Ștefan-Vodă. Și le-au dat hotar și olat Bugeacul și au făcut pace. Și turcii apoi au adus tătari din Crîm și i-au așezat în Bugeac, care stau și pînă astăzi, precum au așezat și la Hotin lipcani.

2. Ștefan-Vodă cel Bun multe războaie au bătut. Și așa se aude din oameni vechi și bătrîni ca, cîte războaie au bătut, atîtea mănăstiri cu biserici au făcut.

3. Ștefan-Vodă cel Bun, cînd s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan-Vodă dintr-un vîrf de munte ce este lîngă mănăstire. Și unde au ajuns săgeata, acolo au făcut pistolul în oltar. Și este mult loc de unde au tras pînă în mănăstire. Pus-au și pe trei boierinași de au tras, pe vătaful de copii și pe doi copii din casă. Deci unde a căzut săgeata vătafului de copii au făcut poarta, iară unde a căzut săgeata unui copil din casă au făcut clopotnița. Fost-au și bisericuță de lemn întru acel delușel și s-a risipit fiind de lemn. Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăveala mai mult aur decît zugrăveală, și pe dinlăuntru și pe din afară, și acoperită cu plumb. Zic călugării să fi fost făcute și sfeșnicele cele mari și cele mici și policandrul și hora tot prisne de argint, și pe urmă să le fi luat un domn și să fi făcut altele de spijă, care le-am apucat și noi. Iar stricîndu-se un clopot mare la mănăstire și făcînd

călugării clopotul a doua oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ștefan-Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un pahar, ce vorbeau călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe și a farfuriei ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire.

4. Ștefan-Vodă cel Bun, bătîndu-l turcii la Războieni, au mers să intre în Cetatea Neamțului. Și fiind mumă-sa în cetate, nu l-a lăsat să intre și i-a zis că pasărea în cuibul său nu piere, ci să se ducă în sus să strîngă oaste, că izbînda va fi a lui. Și așa, pe cuvîntul mîne-sa, s-au dus în sus și au strîns oaste.

Iară împăratul turcesc a venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamțului. Și a suit pușcile deasupra unui munte pe despre Moldova și a început abate Cetatea Neamțului foarte tare. Iar pe aceea vreme era un neamț închis în cetate. Și văzînd că bat cetatea, a zis păzitorilor să spuie mumei lui Ștefan-Vodă să-l sloboadă de la închisoare din temniță pe dînsul, că el va mîntui cetatea de acel greu. Deci slobozindu-l pe acel neamț de la închisoare, s-a și apucat acel neamț de a îndreptat pușcile din cetate asupra turcilor unde sta acolo în munte, de avea nevoie cetatea. Și a și lovit în gura unei puști turcești, de a sfărmat-o. Și a început a bate în corturile turcilor, cît și boldul de la cortul împăratului l-a sfărmat. Deci n-au mai putut sta turcii într-acel vîrf de munte, de unde avea cetatea nevoie, ci numai le-au căutat a se da în lături de la acel loc.

Iar Ștefan-Vodă, mergînd de la Cetatea Neamțului în sus pre Moldova, au mers pe la Voroneț unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil. Și bătînd Ștefan-Vodă în ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan-Vodă afară, pînă și-a isprăvi ruga. Și după ce și-a istovit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan-Vodă. Și s-au ispoveduit Ștefan-Vodă la dînsul. Și au întrebat Ștefan-Vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii: închina-va țara la turci, sau ba? Iar sihastrul au zis să nu o închine, că războiul este al lui; numai, după ce va izbîndi, să facă o mănăstire acolo în numele Sfîntului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan-Vodă în sus, pe la Cernăuți și pe la Hotin, și au strîns oaste, feluri de feluri de oameni, și au purces în jos. Iar turcii, înțelegînd că va să vie Ștefan-Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei Cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan-Vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, pînă i-au trecut de Dunăre. Și întorcîndu-se înapoi Ștefan-Vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul și au pus hramul bisericii Sfîntul Gheorghe.

5. Ștefan-Vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hroit ungurul, precum zic unii la Cașin, iar letopisețul scrie că s-au bătut la Scheia pe Șiret, a căzut calul cu Ștefan-Vodă în război. Iară un Purice Aprodul i-a dat calul lui. Și nu putea în grabă încăleca Ștefan-Vodă, fiind om mic. Și a zis Purice Aprodul: «Doamne, eu mă voi face o movilită, și vino de te suie pe mine și încălecă!» Și s-au suit pe dînsul Ștefan-Vodă și au încălecat pe cal. Și atunci au zis Ștefan-Vodă: «Sărace Purice, de-oi scăpa eu și tu, atunci ți-i schimba numele din Purice, Movilă». Și

au dat Dumnezeu și au scăpat amîndoi. Și l-au și făcut boier, armaș mare, pe Purice. Și dintru acel Purice Aprodul s-a tras neamul Movileștilor, de au ajuns de au fost și domni dintru acel neam. Dar și aprozii atunci nu erau din oameni proști, cum sînt acum, ci erau tot feciori de boieri. Și portul lor: erau îmbrăcați cu șarvanale, cu cabanițe. Așa trebuie și acum să se afle slugi să slujească stăpînului, și stăpînul să slujească pe slugă așa.

6. Cînd au așezat pace Ștefan-Vodă cel Bun cu leșii, fiind Ioan Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leși. Și a dăruit craiul leșesc Tăutului aceste sate la margine: Cîmpul Lungu rusesc, Putila, Răstoacele, Vijnița, Ispasul, Milia, Vilavcea, Carapiul, Zamostia, Vascăuții, Voloca. Toate aceste le-au dăruit craiul leșesc Tăutului logofătului, și au pus hotar apa Cirimușul într-o duminică dimineața.

7. Ștefan-Vodă cel Bun, vrînd să meargă la biserică într-o duminică dimineața, la liturghie, în tîrg în Vaslui și ieșind în polimari, la curțile domnești ce erau făcute de dînsul, au auzit un glas de om strigînd să aducă boii la plug. Și mirîndu-se ce om este acela să are duminica, îndată au trimis în toate părțile ca să-1 găsească pe acel om, să-1 aducă la dînsul. Și l-au aflat pe om în sus, pe apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arînd la o movilă ce se chema acum Movila lui Purcel. Că pe acel om încă îl chema Purcel. Și ducîndu-1 pe acel om la Ștefan-Vodă, l-au întrebat Ștefan-Vodă: el a strigat așa tare, și pentru ce ară duminica? El a zis că a strigat el să aducă boii la plug, și ară duminica, că este om sărac și într-alte zile n-a vrut frate-său să-i dea plugul, și acum duminica i-a dat. Deci Ștefan-Vodă au luat plugul fratelui celui bogat și l-au dat fratelui celui sărac, să fie al lui.

8. Ștefan-Vodă cel Bun și cu fiul său Bogdan-vodă de multe ori au avut războaie cu leșii. Și multe robii au făcut în Țara Leșască, cît au pus pe leși în plug, de au și arat cu dînșii, de au semănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru

Bogdan I Domn
al Moldovei
(1359-1365)

pomenire, ca să nu se mai acolisească de Moldova: Dumbrava Roșie la Botoșani și Dumbrava Roșie la Cotnari și Dumbrava Roșie mai jos de Roman; și leșii încă nu tăgăduiesc că scrie și în cronica lor. Numai mă mir de Miron logofătul cum a acoperit acest lucru, de nu l-a scris. Și așa vorbesc oamenii că, cînd au fost arînd cu dînșii, cu leșii, i-au împuns cu strămurările, ca pe boi, să tragă; iar ei se rugau să nu-i împungă, ci să-i bată cu biciușcele; iar cînd îi bătea cu biciușcele, ei se rugau să-i împungă.

9. Cînd au murit Ștefan-Vodă cel Bun, au lăsat cuvînt fiului său, lui Bogdan-vodă, să închine țara la turci, iar nu la alte neamuri; căci neamul turcilor este mai înțelept și mai puternic, că el nu o va putea ține țara cu sabia, ca dînsul.

10. După ce a luat Bogdan-Vodă domnia, au și trimis pe Tăutul logofătul sol la turci. Când au închinat țara la turci, așa vorbesc oamenii, că l-au pus vizirul de au șezut înaintea vizirului pe macat și n-a avut mestii la nădragi, că, trăgându-i cibotele, numai cu colțunii a fost încălțat. Și dându-i cafea, nu știa cum o va bea și a început a închina, să trăiască împăratul și vizirul. Și închinînd, a sorbit felegeanul ca altă băutură.

11. Când au pus țara întii domn pe Petru-Vodă Rareș, el nu era acasă, ci se întîmplase cu măjile lui la Galați, la pește. Și au trimis boierii și mitropolitul haine scumpe domnești și caretă domnească cu slujitori, unde l-ar întîmpina, să-l aducă mai în grabă la scaun, să-l puie domn. Deci el, întorcîndu-se de la Galați, a ajuns la Docolina, de a mas acolo cu zece care, cîte cu șase boi carul, pline de pește. Și peste noapte a visat un vis, precum dealul cel de ceea parte de Bîrlad și dealul cel dincoace era de aur, cu dumbrăvi cu totul, și tot săltau, jucău și se plecau, se închinău lui Rareș. Și deșteptîndu-se din somn dimineața, a spus visul argaților săi, celor ce erau la care. Iară argații au zis: «Bun vis ai visat, jupîne, că cum om sosi la Iași și la Suceava, cum om vinde peștele tot». Și au și înjugat carele dimineața și au purces Petru-Vodă înaintea carelor. Și cînd s-au pogrît în vadul Docolinei, l-a și întîmpinat gloata. Și a început a i se închina și a-l îmbrăca cu haine domnești. Iar el s-au zîmbit a rîde și au zis că «de mult așteptam eu una ca aceasta să vie». Și cînd au purces de acolo, argații lui au zis: «Dar noi ce-om face, Doamne, cu carele cu peștele?» Iar el au zis: «Să fie carele cu pește, cu boi cu tot, ale voastre! Și veniți după mine, să vă fac cărți de scuteală, să nu dați nimic în zilele mele».

12. Petru-Vodă Rareș fugind prin tîrg prin Piatră și gonindu-l pietrenii, l-a ajuns un popă. Și au tras Petru-Vodă înapoi în popă cu arcul și l-au lovit cu săgeata în oblîncul șei. Și i-au zis: «întoarce-te, popă, înapoi! Nu-ți lăsa liturghia nesfîrșită!» Iar după ce au venit Petru-Vodă domn cu a doua domnie, au scos ochii popii și pietrenilor acelor ce l-au gonit și le-au făcut și blestem de afurisenie.

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA DABIJA-VODĂ PÎNĂ LA A DOUA DOMNIE A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT

Capitolul XIX

Domnia lui Dumitrașcu CantemirVoievod, în anul 7219 (1711)

Dumitrașcu-vodă au sfătuit cu Șeremet să scrie o carte în limba turcească la sultan, ca să se închine și el, cu tot Bugeacul, că, neînchinîndu-se, pe urmă n-a fi bine de dînșii.

Și a pus Șeremet un copil al lui să scrie, ce știa bine turcește. Iar Dumitrașcu-vodă au zis: că n-a putea copilul scrie cu dăscălie, fiind tânăr. Însă au zis să scrie întâi pe o fidulă de hîrtie mică vreo două rînduri, să vadă cum scrie. Iar acel copil fiind telpiz bun, a scris pe o țidulă așa, că «nu este mai mare bleșemat în lume decît omul acela ce are o fărîmă de pîine în mînă și o leapădă pe aceea și încearcă să afle alta mai mare». Și au dat la Dumitrașcu-vodă. Iar Dumitrașcu-vodă, citind, a zis copilului: «Hia ghidi cahpol!» Și n-au mai spus lui Șeremet ce-au scris copilul, fiindu-i rușine; numai ce au zis că a putea scrie, și l-au pus de au scris carte, și au trimis-o sultanului.

Atunci Șeremet Feldmarșalul și cu Dumitrașcu-vodă, din braniște de la Țuțora, dac-au oblicit că-i împăratul în Iași, au lăsat oastea și au mers la împărat de s-au împreunat.

Atunci au umblat împăratul prin toate mănăstirile, de le-au văzut, și din toate i-au mai plăcut mănăstirea Golia, zicînd că are 3 feluri de meșteșuguri: leșesc, grecesc și moschicesc. Și mult lăuda împăratul lucrurile, chipul și toate obiceiile moldovenilor, și încă și dobitoacele acestui pămînt, zicînd că-s frumoase.

Dumitrașcu-vodă au făcut împărăției masă frumoasă în curțile domnești, în casa cea mare, cu cină. Iar cînd a fost să șadă împăratul la masă, n-au vrut să șadă în capul mesei, ci au șezut în scaun lîngă masă, iar în capul mesei au pus pe Dumitrașcu-vodă și după dînsul pe Golovkin Gavril Ivanovici, apoi pe alți generali mai jos, anume Dolhoruki cel mijlociu, Mihai Galicin cel mic, Sava Rogojinski, ministru, Șefer, ministru, adică vistiernic, Renu, general, Vejbah general, Toma Cantacuzino spătar, că atunci fugise din Țara Muntenească, și feciorul lui Șeremet. Iar Șeremet n-a șezut la masă, că îndată s-a întors la obuz la Țuțora.

Dimitrie Cantemir,
Domn al Moldovei
(1693; 1710—1711)

Și alții din bragadiri și polcovnici se ospătau și se veseleau prea frumos cu vin de Cotnar și lăudau vinul foarte. Și încă mai bine le plăcea vinul cel cu pelin; și mult se mirau cum spre partea lor nu se face vin cu pelin așa bun.

După ce s-au sculat de la masă, au venit și boierii țării de s-au împreunat cu împăratul, și le-au dres împăratul cu mîna lui tuturor cîte un pahar de vin.

Împărăteasa și cu doamna și cu jupîne-sele ce se întîmplase în Iași, încă ședeau la masă în casa cea mică, de se cinsteau.

Iară împăratul era om mare, mai înalt mai decît toți oamenii, iar nu gros, rotund la față și cam smead, oacheș, și cam arunca

cîteodată din cap, fluturînd, și nu cu mărire și cu pohfală mare, ca alți monarhi, ci umbla de multe ori fiecum, prost la haine și numai cu două, trei slugi, de-i erau de grija trebilor. Și umbla pe jos, fără alai, ca un om prost.

Iară atîta dragoste arăta împăratul către Dumitrașcu-vodă unde văzuse că s-au închinat de bunăvoie lui, că se întindea cu amîndouă mîinile și cuprindea pe Dumitrașcu-vodă de grumaz și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pe un fiu al său. Aceasta era, cînd s-au împreunat în casa cea mică.

Atunci Iordache Ruset vornicul și cu o samă de rude ale sale, cu Dumitrașcu Racoviță hatmanul și cu Savin Zmucilă banul, au început a ajunge cu clevetiri asupra lui Dumitrașcu-vodă, cum că nu este bine să fie domn vecinie pe neam în Moldova, ci este bine să se schimbe după cum va pofti țara, adică precum sînt și acum domniile de la turci.

Deci împăratul, oblicind de această poftă a lor, a învățat pe Golovkin și pe Rogojinski de au chemat pe toți boierii cei mari ai țării la gazda lor, în casele Dediului spătarul, lîngă curțile domnești. Și a început a spune Golovkin cuvîntul împăratului către boierii Moldovei, cum marele împărat silește să scoată această țară din robie, de sub mîna turcilor, și nu-i trebuie nimic de la dînsa să ia, ci-i este voia să-și facă pomană, fiind creștinii mîncăți de păgîni. Și domniile să nu se schimbe într-însa, să se facă cheltuială ca la turci. Și alte multe cuvinte de adeverință, cu milă, ca acestea.

Și auzind boierii aceste cuvinte, toți s-au închinat și au mulțumit...

- *S-a respectat ortografia originalului.*

SUGESTII ANALITICE

Ion Neculce a scris «Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat», în care sînt relatate cele mai însemnate evenimente din viața politică, social-economică și culturală a Moldovei în răstimpul dintre anii 1661 și 1743. În felul acesta Neculce preia firul expunerii cronicărești a lui Miron Costin, care, după cum se știe, la rîndul său, o continuase pe aceea a lui Grigore Ureche. Nu se știe data cînd s-a apucat Neculce de truda lui de cronicar al Țării Moldovei. Se presupune că alcătuirea letopisețului a început în anul 1733, după ce condeierul a fost destituit din funcția de mare vornic al Țării de Sus.

Ca și predecesorii săi pe tărîmul cronografiei, Ion Neculce s-a apucat de truda lui cronicărească din proprie inițiativă și nu din îndemnul vreunui domn.

Fiind în bună parte contemporan cu cele povestite în cronica sa, Ion Neculce, spre deosebire de Grigore Ureche și Miron Costin, recurge într-o măsură mult mai mică la relatările cuprinse în izvoarele scrise. În predoslovie cronicarul mărturisește că numai prima parte a cronicii «..de la Dabija-vodă

înainte... pînă la Duca-vodă cel bătrîn iau scris di pe niște izvoade, ce au aflat la unii și alții, și din audziteie celor bătrîni boieri».

Din afirmația aceasta reiese că perioada anilor 1661-1683 el o descrie pe temeiul știrilor culese din letopisețele și din spusele acelor boieri bătrîni, care-și mai aduceau aminte de cele ce s-au petrecut pe vremea lor.

Confruntarea cronicii lui Ion Neculce cu alte izvoare cronicărești premergătoare a arătat că printre «izvoadele» folosite izvorul principal îl constituie «Letopisețul Țării Moldovei de la Eustratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir 1661-1705». Ion Neculce a reprodus în întregime toată partea de la început a letopisețului pînă la domnia a treia a lui Gheorghe Duca inclusiv (1683).

În tot restul cronicii sale Neculce nu s-a mai folosit de izvoare scrise. Cronicarul a fost contemporan cu evenimentele relatate, a fost martor ocular a multora dintr-însele și chiar părtaș la cele mai însemnate întâmplări.

Deci ultima parte a cronicii în care sînt relatate evenimentele din anul 1684 și pînă în anul 1743 nu este altceva decît niște memorii ale cronicarului-publicist. Această parte a cronicii este cea mai vastă ca întindere, cea mai prețioasă ca sursă de informație și cea mai interesantă prin bogatul și pitorescul ei conținut.

Tradiția orală a fost înalt prețuită de Ion Neculce ca izvor de informație pentru cunoașterea trecutului istoric al Moldovei. Lucrul acesta ni-l dovedește faptul că el a fost primul cronicar moldovean, care a găsit de cuviință să selecteze și să pună la începutul cronicii un mănunchi de tradiții istorice moldovenești.

Neculce își scrie letopisețul nu numai cu scopul de a înregistra evenimentele istorice, pentru ca faptele să fie cunoscute și urmașilor. Ca și Grigore Ureche și Miron Costin, cronicarul împărtășește convingerea că istoria trebuie să joace rolul de «învățătoare a vieții» pentru contemporani și generațiile viitoare.

Perioada descrisă de Ion Neculce coincide cu instaurarea în Moldova a așa numitului regim turco-fanariot.

Ion Neculce a fost martorul ocular a funcționării acestui sistem nemilos de exploatare a poporului și nu este pagină din letopiseț, în care el să nu demaște fărădelegile exploataretilor.

Grigore Ureche căuta să trezească și să dezvolte simțul iubirii de țară la compatrioții săi, comparînd faptele de arme și vitejia ostașilor moldoveni în frunte cu Ștefan cel Mare cu starea jalnică a Moldovei din prima jumătate a secolului XVII.

Exponent al intereselor marii boierimi pămîntene și ideolog al ei, Neculce se războiește cu înverșunare în paginile cronicii sale cu conducerea fanariotă a țării.

Patriotismul lui Neculce s-a manifestat și prin faptul că a demascat și a blamat lăcomia și cruzimea turcilor și a tătarilor.

Cronicarul salută încheierea tratatului de alianță între Dimitrie Cantemir și Petru cel Mare în primăvara anului 1711, evocă răsunetul pozitiv, ce l-a găsit acest act în rîndurile marilor boieri moldoveni, care în felul următor aprobă pasul hotărîtor al domnului.

Una din ideile care stau la temelia ideologiei cronicarului Ion Neculce o constituie ideea provenirii cerești a puterii feudalilor în genere, a domnului — în special. Domnii, scrie cronicarul, sînt «stăpîni și pomăzanicî a lui Dumnezeu» și de aceea se bucură dînșii de inviolabilitate, adică se găsesc în mod legal la adăpost de orice atingere sau orice pedepsire. După această declarație solemnă cronicarul se adresează cititorilor săi cu următoarea chemare: «Dece bine-r fi, fraților, să nu vă îndesați a pîrî domni...

Ion Neculce era ferm convins, că marea boierime era chemată să joace un rol hotărîtor în destinele istorice ale țării. El căuta în fel și chip să-și convingă cititorii că numai nemijlocita participare a mării boierimi la cîrma statului este cheazășia bunăstării generale.

În cronică lui Ion Neculce sînt multe consemnări privitoare la protestul maselor populare împotriva exploatării excesive din partea turcilor, fanarioților și a clasei dominante din principat. Una din cele mai active forme ale acestui protest era haiducia, denumită de marele vornic al Țării de Sus «tîlhărit».

«Letopisețul Țării Moldovei» este o lucrare istorică prețioasă și totodată o valoroasă operă artistică, demnă să fie pusă alături de cele mai frumoase creații din literatura veche moldovenească. Realismul viguros, și în cele mai multe cazuri zguduitor, stilul colorat și expresiv, limba autentic populară — acestea sînt trăsăturile de temelie ale scrisului lui Ion Neculce. Prin asta se lămurește marea influență, pe care a avut-o cronică lui Neculce asupra literaturii moldovenești la diferite epoci, și îndeosebi în acele perioade, cînd se punea cu toată tăria problema creării unei literaturi originale realiste. Aproape toți scriitorii progresiști de la începutul și mijlocul secolului XIX — epoca de renaștere a literaturii moldovenești — Gheorghe Asachi, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri au învățat arta scrisului în bună măsură de la Neculce. Multe din legendele lui Neculce au slujit drept subiecte de opere literare pentru scriitorii amintiți.

Ion Neculce este unul din străluciții continuatori ai scrisului de pînă la dînsul. Dar spre deosebire de premergătorii săi și de cronicarii, care au urmat după dînsul, Neculce s-a adăpat în mai mare măsură la unul din cele mai puternice izvoare de inspirație pentru scriitor, și anume la creația populară orală. Tradiția populară, legenda istorică, proverbul, zicătoarea, satira și umorul folcloric — toate aceste elemente de artă a cuvîntului, fiind folosite de Neculce cu măiestrie, înviorează stilul letopisețului, contribuie la redarea mai obiectivă, mai reliefată a realității istorice, zugrăvite în scriere.

Povestirile cronicărești, care au ieșit de sub pana lui Ion Neculce, se grupează în două categorii. Prima o constituie «O samă de cuvinte, ce sîntu

audzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni și în letopisețu nu sînt scrise», și a doua — povestirile, cînd dramatice, cînd comice, în care atît de des e turnată narațiunea cronicărească propriu-zisă a lui Neculce.

Legendele prelucrate de Neculce, în marea lor majoritate se prezintă ca niște nuvele cu un subiect bine schițat, cu o desfășurare dinamică a acțiunii, cu o nuanțată caracterizare a personajelor, cu redarea acțiunii sub forma unei scenete, jucate cu vervă de protagoniștii ei.

Descriind fiecare domnie, Neculce caută să contureze înainte de toate portretul fizic și moral al domnitorului; el se pricepe să sublinieze cu măiestrie trăsăturile cele mai bătătoare la ochi ale firii personajului zugrăvit.

Ca și predecesorii săi Grigore Ureche și Miron Costin, Ion Neculce recurge destul de des în cronica sa la vorbirea directă.

Spre deosebire de premergătorii săi pe tărîmul cronografiei, Ion Neculce recurge și la dialog. Folosirea acestui procedeu e cu atît mai binevenită, cu cît dialogul are darul să creeze o situație, să concentreze atenția anume asupra unor elemente esențiale ale subiectului.

Ion Neculce dezvoltă mai departe arta portretizării, inițiată în vechea literatură moldovenească de către Grigore Ureche. El știe să scoată în relief cu deosebită măiestrie trăsăturile dominante, fizice și morale, ale personajelor istorice. Majoritatea portretelor din letopiseț sînt atît de pline de viață, expresive, încît s-ar putea ușor zugrăvi direct în culori, transpuse pe pînză. O dovadă convingătoare este portretul lui Petru cel Mare: «Împăratul era om mare, mai înalt decît toți oamenii, iar nu gros, rătund la față și cam smad, oacheș și cam arunca cîteodată din cap, fluturînd. Și nu cu mărire și fală, ca mulți monarhi, ci umbla fiecum, prost (simplu) la haine și numai cu două, trei slugi, de-i era de grija trebilor. Și umbla pre gios, fără alai, ca un om prost».

Ion Neculce este un scriitor popular atît prin conținutul operei sale, cît și prin felul cum exprimă acest conținut. Limba cronicii are un caracter vorbit sau oral. Neculce a scris cum se vorbea pe vremea lui, adică a folosit limba mustoasă a poporului, care îndeplinea pe atunci rolul de limbă literară, și procedee stilistice simple, caracteristice pentru stilul popular. Găsim la Neculce numeroase comparații, care sînt și ele o mărturie a folosirii stilului popular. De exemplu: «...așe da din tunuri, cît să cutremura locul», «intrat-au tătarii în țară ca lupii într-o turmă de oi», «pre cîmpu să vede focurile ca stelele», «așe au oborît pre turci, ca cum i-ar mătura cu o mătură», «mare și tare ca un leu tuturor».

Un loc destul de important între procedeele stilistice ale lui Neculce îl ocupă proverbele, zicătorile și frumoasele expresii populare: «pasărea vicleană dă singură în laț», «paza bună trece primejdia răă», «pasărea în cuibul său nu pierde», «cu iarba cea uscată arde și cea verde» și altele.

Cronica lui Ion Neculce este un monument din creația poporului moldovenc, în care sînt descrise cele mai marcante evenimente din viața politi-

că, social-economică și culturală a Statului Moldovenesc feudal în răstimpul dintre anii 1661 —1743. Cronica este un valoros izvor istoric, un prestigios monument de ideologie feudală, de limbă și veche literatură.

Medităm, conversăm

1. Care este funcția letopisețului, după I. Neculce?
2. Cu ce scop scrie letopisețul I. Neculce? Evidențiați valoarea literară a letopisețului.
3. Identificați câte legende conține «O samă de cuvinte...»?
4. Prin ce se deosebește cronica lui I. Neculce de cronicile lui G. Ureche și M. Costin?
5. Recitiți fragmentul (Zac.12) din *Letopisețul* lui M. Costin și legenda numărul unu din «O samă de cuvinte...» de I. Neculce. Determinați ce este comun între aceste două părți.
6. Evidențiați valoarea literară a letopisețului.

Elemente de literatură artistică

Cu toate că nu urmăreau scopul creării unei opere literar-artistice, cronicarii moldoveni se străduiesc să-și îmbrace narațiunea într-o formă cât mai aleasă, s-o facă mai expresivă, mai pitorească și mai atrăgătoare. Tablourile naturii și metaforele poetice, plăsmuite prin asociere cu fenomenele naturale ca element de comparație, portretul literar și caracterizările pregnante, zicala populară și maxima livrească, umorul fin și satira usturătoare sînt procedee la care recurg cu succes cronicarii moldoveni în strădania lor de a-și îmbroscăta narațiunea.

Marii cronicari au recurs la ficțiunea artistică, pentru a-și întruchipa concepțiile politice, au apelat la aficțiune și atunci, cînd au folosit în diferite scopuri vorbirea directă.

DIMITRIE CANTEMIR

(1673-1723)

Originea Cantemireștilor e răzășească. Tatăl cărturarului, Constantin Cantemir, a domnit în Moldova între anii 1685-1693. Mama lui D. Cantemir, Ana Bantîș, se trăgea dintr-o familie de boiernași.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673. Pînă la vîrsta de 15 ani trăiește în casa părintească. Tată-său caută să-i deie o educație

aleasă și angajează ca învățător pentru dînsul și fratele său mai mare Antioh un preot grec, Eremia Cacavela, om erudit, bun cunoscător al limbilor elină, latină și italiană.

În 1688 D. Cantemir e trimis de tatăl său ostatec la Constantinopol. În acești ani el își continuă studiile la Academia patriarhiei. O curiozitate neostoită îl împinge să se intereseze de diversele curente de cultură, să însușească limbile orientale, să obțină pe diferite căi cărți și să fie la curent cu cultura umanistă europeană. După înmormîntarea tatălui, 1693, devine pentru o lună domn al țării, dar, nefiind confirmat de Poartă, revine la Constantinopol și ocupă postul de reprezentant al domnitorului țării pe lîngă guvernul turc pînă în 1710. Anii aceștia sînt ani de intense studii și cercetări științifice.

Bucurîndu-se de încrederea unor înalți demnitari ai Porții otomane, D. Cantemir obține în 1710 domnia Moldovei. Din acest moment prima sa grijă e aceea de a elibera țara și poporul de sub jugul turcesc. Stabilește legături diplomatice secrete și încheie o alianță cu țarul Rusiei Petru I. Dar lupta de la Stălinești din 1711 nu aduce biruință aliaților ruși și moldoveni. După 10 luni de domnie D. Cantemir este nevoit să se refugieze în Rusia.

Țarul rus nu-l considera pe D. Cantemir numai un simplu aliat. În ochii lui, domnitorul trecea drept om înzestrat cu multe calități intelectuale și morale. În 1714 erudiția lui D. Cantemir e recunoscută de Academia din Berlin, membru al cărei devine.

Pînă în 1718 D. Cantemir trăiește la Moscova și Harkov, apoi în Peterburg. După moartea primei soții, se căsătorește cu cneajna Anastasia Trubețkaia și se înrolează defniv în politică. Țarul îl numește senator.

În 1722 D. Cantemir îl însoțește pe țar în expediția de la Marea Kas-pikă. Îmbolnăvindu-se grav, el se duce la moșia sa din Dimitrievka, unde moare la 2 septembrie 1723. A fost înmormîntat la mănăstirea Nicolo din Moscova.

Medităm, conversăm

1. Unde și-a făcut primele studii viitorul domnitor D. Cantemir?
2. Cum credeți, de ce a fost nevoie ca tatăl lui D. Cantemir să-l trimită ostatec la Constantinopol anume pe Dimitrie?
3. Cum și-a manifestat D. Cantemir grija față de Țara Moldovei, devenind domn al ei?

DESCRIEREA MOLDOVEI

I. PARTEA GEOGRAFICĂ

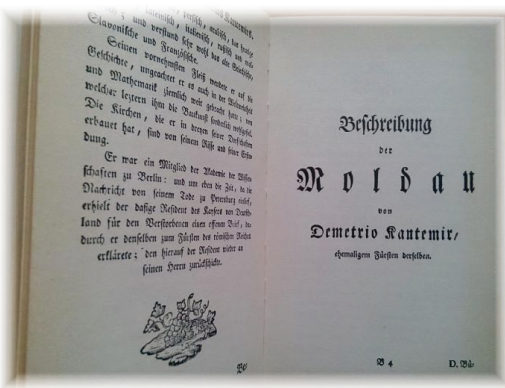
Capitolul I

DESPRE NUMELE CEL VECHI ȘI CEL DE ACUM AL MOLDOVEI

Toată țara pe care o numim astăzi Moldova, precum și ținuturile învecinate dinspre asfințit, au fost stăpânite la început de sciți, care cuceriseră aproape trei părți ale lumii, cu toate că, după obiceiul lor strămoșesc, ei nu aveau așezări statornice. Pe lângă feluritele numiri date de hoardele care s-au perindat în cursul vremii, grecii i-au numit pe locuitorii acestor ținuturi când geți, când daci. Sub stăpânirea romanilor s-a statornicit numirea de daci.

După ce acest popor pierdu pe regele Decebal, biruit de viteazul Nerva Traian, și a fost o parte nimicit, o parte risipit încoace și încolo, întreaga țară pe care o locuia a fost prefăcută în provincie romană, pământul fiind împărțit cetățenilor romani, după care s-a deosebit în trei părți: mărginașă, de mijloc și muntoasă.

În cea dintâi se cuprindea o parte din Ungaria de astăzi și Valahia, în a doua Transilvania, iar în cea de pe urmă, cea mai mare parte a Moldovei noastre, așezată între Dunăre și Prut, împreună cu ținuturile de la hotar ale Valahiei.

Descrierea Moldovei. Versiune germană.
(Leipzig, 1771)

În epoca următoare, când Imperiul Roman a început să decadă, barbarii — și anume sarmații, hunii și goții — au pustiit Moldova de mai multe ori și au silit pe coloniștii romani să fugă în munți, ca să caute loc de adăpost împotriva cruzimii lor, în partea muntoasă a Maramureșului. După ce au viețuit acolo câteva sute de ani, apărați ca într-o cetate naturală, cu voievozii și legile lor deoarece populația s-a înmulțit peste măsură, Dragoș, un fiu al voievodului lor

Bogdan, se hotărî în cele din urmă către anul (...) să cuteze un marș peste munți, spre răsărit, însoțit la început numai de trei sute de oameni, ca și cum ar pleca la vânătoare. Pe drum dădu din întâmplare peste un bou sălbatic, numit de moldoveni zimbru, și, tot gonindu-l, ajunse la poalele munților.

Cînd cățeaua lui de vânătoare, căreia-i zicea Molda și pe care o iubea foarte mult, se repezi întăritată asupra fiarei, bourul se azvîrli într-un rîu, unde

săgețile îl uciseră; dar și cățeaua, care sărise în apă după fiara fugărită, fu luată de undele rezezi.

Întru pomenirea acestei întâmplări, Dragoș fu cel dintâi care numi acest rîu Moldova, iar locului unde se petrecuseră acestea îi dădu numele Roman, după numele seminției sale și luă ca stemă a noului său principat capul bourului. După aceea, cînd cercetă ținuturile învecinate și găsi cîmpuri roditoare cu ape îmbelșugate, tîrguri, cetăți întărite, dar părăsite de locuitori, povesti a lor săi despre ceea ce descoperise, îndemnîndu-i să pună stăpînire pe pămîntul acesta atît de roditor. Oamenii tineri din neamul lui Roman își urmară domnul de bunăvoie și cu bucurie, trecură munții împreună cu el, în cete mari, așezîndu-se după aceea în ținuturile aflate într-un chip atît de minunat, iar pe Dragoș, cel care le aflase, îl numiră cel dintâi domn al țării noi. Întoarsă în acest chip stăpînitorilor ei de odinioară, țara își pierdu, odată cu legile trase din dreptul civil roman, și numele dacic și latinesc și atît străinii, cît și locuitorii ei înșiși îi ziseră Moldova, după apa Moldei.

Dar nici această numire n-a rămas peste tot, căci turcii, care pătrundeau adesea cu oaste prin Moldova, către țările vecine ocupate de dînșii în Europa, au dat moldovenilor mai întîi numele de ak-vlach. Apoi, cînd Bogdan, după voia cea din urmă a tatălui său Ștefan cel Mare, le-a închinat țara, turcii, obișnuți să numească țările supuse după numele domnitorilor, au început să-i zică Bogdan; totuși vechiul nume s-a păstrat în limba tătarască, vecinii din partea cealaltă, leșii și rușii numindu-i pe moldoveni valahi, iar valahilor care locuiesc în munți zicîndu-le munteni, adică oameni de peste munte.

Capitolul XVII

DESPRE NĂRAVURILE MOLDOVENILOR

În vreme ce încercăm să descriem năravurile moldovenilor (lucru despre care nimeni sau numai puțini străini au o imagine adevărată), dragostea ce avem pentru patria noastră ne îndeamnă pe de o parte să lăudăm neamul din care ne-am născut și să înfațișăm pe locuitorii țării din care ne tragem, iar pe de altă parte, dragostea de adevăr ne împiedică, într-aceeași măsură, să lăudăm ceea ce ar fi, după dreptate, de osîndit. Le va fi lor mai folositor dacă le vom arăta limpede în față cusururile care-i slutesc, decît dacă i-am înșela cu lingușiri blajine și cu dezvinovățiri dibace, încît să creadă că în asemenea lucruri ei se conduc după dreptate, în vreme ce toată lumea mai luminată, văzîndu-le, le osîndește. (...) Din toate cusururile obișnuite și pe la ceilalți oameni, au și moldovenii, dacă nu prea multe, totuși nici prea puține. (...)

Arcul îl întind foarte bine, asemenea se pricep să poarte sulița; dar totdeauna au izbîndit mai mult cu spada. Numai vînătorii poartă puști și moldovenii socotesc că e un lucru de ocară să folosească această unealtă împotriva dușmanului, la care nu ajungi nici prin meșteșugul războiului și nici prin vi-

tejie. La începutul luptei sînt totdeauna foarte viteji, iar de-al doilea sînt mai moi; dacă și după aceea sînt din nou împinși îndărăt, atunci rar mai cutează să înceapă a treia oară. Însă de la tătari au  nv tat să se întoarce iar din fugă și cu acest meșteșug au smuls adesea izb nda din m na dușmanului. Față de cei  vinși se arată c nd bl nzi, c nd cruzi, după firea lor cea nestatornică. Ei socotesc că este o datorie creștinească să ia viața unui turc sau tătar și pe acela care se arată bl nd cu aceștia îl socotesc că nu este bun creștin.(...)

Locuitorii din Țara de Sus se pricep mai pușin în ale războiului și nici nu sînt prea deprinși cu armele; mai degrabă își m n nc  p inea în sudoarea frunții și în liniște. Sînt înverșunați aproape până la eres în credința lor, de aceea se găsesc peste 60 de biserici din piatră numai în ținutul Sucevei, peste 200 de mănăstiri mari, clădite din piatră, în toată Țara de Sus, iar munții sînt plini de călugări și pustnici, care își jertfesc acolo, în liniște, lui Dumnezeu viața smerită și singuratecă. Furțișaguri nu se s v rșise dec t pușine sau deloc la ei. Totdeauna s-au arătat cu credința către domn, iar dacă s-au iscat și unele tulburări printre ei, acestea au fost st rnite numai de boierii din Țara de Jos.  n trebile țării sînt mai vrednici dec t ceilalți; trebile casei le fac cel mai bine; poruncile primite le împlinesc cu cea mai mare r vn , iar oaspeții  i primesc mult mai bine dec t locuitorii din Țara de Jos.

Jocurile sînt la moldoveni cu totul altfel decât la celelalte neamuri. Ei nu joacă doi sau patru înși laolaltă, ca la franțuji și leși, ci mai mulți roată sau într-un șir lung. Altminteri, ei nu joacă prea lesne dec t la nunți. C nd se prind unul pe altul de m n  și joacă roată, merg nd de la dreapta spre st ng  cu aceiași pași potriviți, atunci zic că joacă hora; c nd stau însă într-un șir lung și se țin de m ini în aș  fel că fruntea și coada șirului r m n slobode și merg împrejur f c nd felurite întorsături, atunci acesta se numește, cu un cuv nt luat de la leși, *danș*. La nunți, înainte de cununie au obicei să joace în ogrăzi și pe ulițe în două șiruri, unul de bărbați, iar celălalt de femei. La am ndou  se alege o căpetenie, un om bătrîn și cinstit de toți, care poartă în m n  un toiag poleit cu aur sau unul pestriț, legat la capăt cu o năframă cusută frumos. La pasul cel dint i una dintre căpetenii trage pe ceilalți, care trebuie să vină după ea de la dreapta spre st ng , cealaltă  i trage de la st nga spre dreapta, astfel  nc t ajung să stea față în față; după aceea se întorc spate la spate, apoi se  nv rtesc fiecare șir în șerpuii arcuite și, ca să nu se încurce, se mișcă aș  de încet,  nc t mai că nu se poate vedea că șirurile se mișcă.  n am ndou  șirurile fiecare își ia locul după rangul lui. Jup nesele și jup nițele boierilor au locul după starea bărbaților și părinților lor. Totuși căpetenia are totdeauna locul cel dint i, locul al doilea îl ia nunul, iar pe al treilea mirele. Aceleași locuri le iau în șirul femeilor nuna și mireasa, chiar dacă acestea sînt dintr-o stare mai de jos decât celelalte. P n  la urmă, însă, cele două rînduri se amestecă și joacă roată, în aș  chip că fiecare bărbat însurat ține de m na dreaptă pe nevasta lui, iar holteii țin fiecare de m n  c te o fată de seama lor și le  nv rtesc împrejur. Uneori hora se  nv rtește în trei

colțuri, în patru colțuri sau în forma unui ou, după voia și iscusința căpeteniei. Afară de aceste feluri de jocuri, care se joacă pe la sărbători, mai sînt încă alte cîteva aproape cu eres, care trebuie alcătuite din numerele fără soț. 7, 9 și 11.

III. DESPRE CELE BISERICESTI ȘI ALE ÎNVĂȚĂTURII ÎN MOLDOVA

Capitolul IV

Despre graiul moldovenesc

Scriitorii au felurite păreri despre izvorul graiului moldovenesc. Mulți dintre aceștia socotesc că el ar fi graiul latinesc stîlciț, fără amestecul altor graiuri. Alții socotesc că el s-ar trage din graiul italianesc. Noi vroim să înfățișăm aci temeiurile amîndorora părților, pentru ca cititorul să poată vedea cît mai degrabă adevărul. Cei ce zic că graiul latinesc ar fi muma cea dreaptă și adevărată a graiului moldovenesc se sprijină pe temeiurile acestea: mai întîi, zic ei, coloniile romane au fost strămutate în Dacia cu mult mai înainte ca graiul romanilor să fi fost stricat în Italia de către năvălirile goților și vandailor; nici unul însă dintre cronicari nu ne spune că ele s-ar fi întors iarăși în vremea stăpînirii barbarilor în Italia; așadar locuitorii Daciei nu ar fi putut să-și strice graiul din pricina vreunui grai asemenea, care nici nu s-a aflat. În al doilea rînd, moldovenii nu s-au numit niciodată italieni, nume care a ajuns al romanilor în vremile care au urmat, în mai multe locuri, ci au păstrat totdeauna numele de romani, același pentru toți locuitorii Italiei în vremea cînd Roma era cetatea cea mai de frunte a lumii întregi. În schimb nu se tăgăduiește că ungurii și leșii le zic *vlahi* — nume pe care aceste popoare îl dau tocmai italienilor. Căci mai curînd aș crede că aceste noroade învecinate au luat numele de valah de la moldoveni, care le erau cu mult mai cunoscuți, dîndu-1 italienilor, decît de la italieni pentru a-1 da moldovenilor. A treia și cea mai bună dovadă este că în graiul moldovenesc se mai găsesc multe vorbe latinești, care, în graiul italianesc nu se află deloc; dar substantivele și vorbele ce au intrat în graiul italianesc de la goți, vandali și longobarzi nu se află în graiul moldovenesc.

Ca să limpezim mai bine acest lucru, vroim să dăm aici cîteva pilde:

<i>Latinește</i>	<i>Italienește</i>	<i>Moldovenește</i>
Incipio	Commencio	Încep
Albuș	Bianco	Alb
Civitas	Citta Signore	Cetate
Dominus	Signore	Domn
Mensa	Tavola	Masă

Verbum	Parola	Vorbă
Caput	Testa	Cap
Venatio	Caccia	Vînat

Aceia însă care vor să tragă graiul moldovenesc din graiul italianesc aduc împotriva acestea:

Că în acest grai sînt *verba auxiliaria* terminate în *em, ei, are;*

Articolele substantivelor;

Asemenea că vreo cîteva cuvinte ar fi pe de-a-ntregul italienești ca *șchiop, sciopo, claudus*. La fel și *cerc, cerco, quaero*, cuvinte care, fiind cu totul necunoscute în graiul latinesc, nu pot fi trase din alt grai decît din cel italianesc.

La aceasta însă cei ce împărtășesc socotința celor dintîi răspund:

1. Moldovenii folosesc, ce e drept, *verba auxiliaria*, dar acestea nu sînt italienești, ci ale lor.

2. La fel stau lucrurile și cu articolele, căci în nici una din părțile vorbirii nu este graiul moldovenesc mai deosebit de cel italianesc decît tocmai în aceasta. Italianul își pune articolul înaintea numelui. Moldoveanul după nume. Precum *Vuomo*, la moglie; pe moldovenește omul, muierea.

3. Se poate însă bănuși mai degrabă că acele vorbe care se potrivesc mai mult cu graiul cel vechi al romanilor s-au strecurat în graiul nostru din legăturile neguțătoarești îndelungate pe care moldovenii le-au avut cu genovezii, pe vremea cînd aceștia stăpîneau țărmurile Mării Negre.

Moldovenii au primit în limba lor, în același chip, și vorbe din graiul grecilor, turcilor și leșilor, după ce au început să facă negoț cu aceste neamuri;

Acum că am arătat, așadar, socotința amînduror părți, noi nu cutezăm să hotărîm care din două ar fi aproape de adevăr, de teama că dragostea de patrie s-ar putea să ne orbească și să lăsăm să scape privirii noastre unele lucruri pe care alții ar putea să le vadă lesne. De aceea lăsăm pe bunul cititor să judece singur, și noi ne mulțumim să punem aci ceea ce ne zice *Covatus*:

«*Este lucru de mirare, spune el, că graiul moldovenesc are mai multe vorbe latinești decît graiul italianesc, cu toate că italianul locuiește astăzi acolo unde a locuit altădată romanul. Poate că totuși nu este chiar așa de mirare, căci italienii și-au alcătuit un grai la multă vreme după aceea*».

Osebit mai trebuie să se ia aminte că în graiul moldovenesc se găsesc vorbe rămase pesemne din graiul cel vechi al dacilor, fiindcă ele nu se cunosc nici în graiul latinesc și nici în graiurile noroadelor megieșe.

Căci ce ne stă împotriva să credem că odinioară coloniștii romani din Dacia i-au avut atunci pe daci sclavi sau de asemenea că atunci cînd îi murea vreunuia nevasta, se însoțea cu o femeie din neamul dacilor? De aceea se putea foarte lesne ca în graiul lor să se strecoare vorbe străine.

SUGESTII ANALITICE

«Descrierea Moldovei» e prima operă, scrisă de D. Cantemir în Rusia între anii 1715-1716 pentru a fi prezentată Academiei din Berlin. Ea tinde să informeze obștimea din Rusia și din alte state europene în privința țării autorului, despre care nu se știa în acel timp. Drept izvoare autohtone i-au servit lui D. Cantemir scrierile lui M. Costin «De neamul moldovenilor», «Cronica polonă» și «Poema polonă».

«Descrierea Moldovei» e un studiu științific de o largă concepție, fiind considerată o adevărată enciclopedie a țării și a populației ei. Ideea călăuzitoare a lucrării este de natură politică: deoarece pământul bogat al Țării Moldovei era ocupat de turci, aici nu se putea realiza programul economic și cultural.

Descrierea geografică a teritoriului e minuțioasă. Relieful, clima, regnul animal și vegetal sînt prezentate în strînsă legătură cu viața și activitatea omenească.

Problema prosperității economice a țării se află mereu în centrul atenției lui D. Cantemir. Din cauza dezvoltării slabe a comerțului intern, populația țării n-avea parte de mari beneficii de pe urma schimbului de mărfuri.

O bună parte din «Descrierea Moldovei» e consacrată structurii sociale și politice vechi și noi a țării. Domnul țării era investit cu putere absolută, avea dreptul să declare război, să încheie pace, să stabilească relații diplomatice, dar politica externă independentă le era interzisă.

În «Descrierea Moldovei» atitudinea lui D. Cantemir față de clasa boierească era negativă, considerîndu-i pe boieri trufași și disprețuitori. El dorește să vadă o boierime activă, stăpînită de sentimente patriotice și dispusă spre învățătură. Nutrește sentimente față de țărani șerbi, se solidarizează cu țărani liberi.

Informații interesante conține «Descrierea Moldovei» despre legislația și instanțele de judecată, sînt descrise amănunțit instituțiile de stat, categoriile de slujitori. Pe lîngă capitolele consacrate moravurilor, ritualurilor și datinilor, D. Cantemir descrie firea locuitorilor țării, subliniind calitățile lor morale: ospitalitatea și credința.

D. Cantemir scoate în relief importanța învățaturii și educației ca mijloc de îmbunătățire a moravurilor. Datinile sînt descrise cu bogăție de amănunte.

Nu mai puțin importante rămîn însemnările privind formele de activitate artistică populară — dansuri, jocuri, reprezentații teatrale. Este eronată părerea autorului că pînă în 1439 în Moldova a existat numai scrisul latin. Cele mai vechi hrisoave care datează din sec. XIV, sînt scrise în limba slavonă.

«Descrierea Moldovei» este unul din cele mai strălucite monumente literare și prima scriere cu adevărat științifică în literatura moldovenească medievală. Ea a fost publicată pentru prima dată în versiunea germană în 1769-1770, iar în 1825 a fost tradusă în limba moldovenească.

În literatura moldovenească veche D. Cantemir ocupă un loc aparte. Cu drept cuvînt, marele cărturar este considerat o întrupare desăvîrșită a capacității creatoare a poporului moldovenesc.

Învățat de seamă D. Cantemir posedă și certe aptitudini literare. Operele sale «Divanul», «Istoria ieroglicică», «Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor» se prezintă ca opere excepționale în scrisul vechi moldovenesc. Darul narativ și descriptiv, verva satirică constituie o dovadă strălucită a vigurosului său talent sciitoricesc. Din punctul de vedere al amploarei creației sale și a înzestrării artistice, D. Cantemir rămîne unul dintre cei mai mari și mai originali scriitori moldoveni din toate timpurile.

(După «Istoria literaturii moldovenești»)

Medităm, conversăm

1. Unde a fost scrisă «Descrierea Moldovei» și de cine a fost înalt apreciată?
2. Lămuriți, ce scopuri urmărea D. Cantemir în «Descrierea Moldovei»?
3. Cînd a fost tradusă «Descrierea Moldovei» în limba moldovenească?
4. Numiți izvoarele autohtone care i-au servit lui D. Cantemir la scrierea «Descrierii Moldovei».
5. Alcătuiți planul informației «Importanța activității lui D. Cantemir», după care veți povesti în clasă.

Umanismul

Umanismul (fran. *humanisme*, de la latin. *humanus* — omenesc) constituie un sistem de concepții determinate din punct de vedere istoric, care recunoaște valoarea omului ca personalitate, dreptul lui la libertate, fericire, la dezvoltarea și cultivarea tuturor capacităților. Umanismul consideră binele omului drept criteriu de apreciere a instituțiilor sociale, iar principiile de egalitate, dreptate, umanitate — drept normă de relații dintre oameni. Motive umaniste sînt prezente în creația populară orală, în literatura artistică, în operele filozofice și în concepțiile etice și religioase ale diferitor popoare începînd din antichitate.

Umanismul, în sens mai îngust, este o mișcare ideologică și culturală din epoca Renașterii. Umanismul a apărut în Italia la sfîrșitul sec. XIV în legătură cu studierea clasicii greco-romane. El s-a format în lupta împotriva ideologiei feudale, a dogmatismului religios și a dictaturii bisericii.

În opoziție cu ascetismul medieval umaniștii au afirmat dragostea de viață, prețuirea bunurilor terestre, au promovat idealul dezvoltării libere și multilaterale a personalității.

În Moldova elemente ale umanismului pătrund în sec. XVII. Reprezentanți ai umanismului în literatura moldovenească sînt Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Dosoftei ș.a. Umanismul lor se manifestă prin unele elemente ale concepției laice despre lume și despre om, în cadrul că-

reia se exprimă încrederea în om și în capacitățile lui de a cunoaște lumea cu ajutorul rațiunii și de a-și crea propriul destin. Cărturarii moldoveni din sec. XVII-XVIII consideră în spirit umanist cultura drept particularitate definitorie ideală a ființei umane (G. Ureche, M. Costin). Ei apreciază noblețea omului nu după situația lui socială, ci după virtuțile lui (N. Milescu Spătarul, D. Cantemir). O trăsătură specifică a umanismului moldovenesc rezidă în caracterul lui patriotic-cetățenesc. Umaniștii moldoveni au pledat cu ardoare pentru independența Patriei, împotriva jugului turcesc. Anume de aceea în Moldova umanismul s-a manifestat mai pregnant în istoriografie.

În scrierile istorice ale cărturarilor moldoveni din sec. XVII-XVIII apar elemente ale istoriografiei umaniste. Cronicarii recurg la explicarea evenimentelor istorice prin cauze naturale și, în pofida fatalismului religios dominant, admit posibilitatea omului de a interveni în mersul istoriei (M. Costin, I. Neculce). Ei încep să înțeleagă interdependența vieții popoarelor, depășind astfel concepția medievală ce corespundea izolării și frământării feudale (G. Ureche, M. Costin, D. Cantemir), încearcă să încadreze istoria Moldovei în istoria universală (M. Costin, D. Cantemir). În operele lor se formează principiul analizei critice a izvoarelor, ei consideră că scopul istoriei constă în stabilirea adevărului și ocupă o poziție critică față de legendele și «basmеle medievale» (M. Costin, D. Cantemir). Umanismul a reprezentat de fapt o încercare de integrare a culturii moldovenești în cultura europeană.

Medităm, conversăm

1. Lămuriiți ce este umanismul?
2. În ce secol și unde a apărut umanismul?
3. Când au pătruns elementele umanismului în Moldova?
4. Numiți câțiva scriitori umaniști din Moldova. Exemplificați prin ce se manifestă umanismul lor.
5. În ce constă trăsătura specifică a umanismului moldovenesc. Argumentați.
6. De ce umanismul s-a manifestat mai pregnant în istoriografia moldovenească? În baza unui letopiseț demonstrați specificul lui umanist.

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

- I. 1.** Cui se adresau letopisețele sec. XVII:
- a) urmașilor?
  - b) contemporanilor?
  - c) bisericii?

2. G. Ureche este exponent al:
  - a) țărănimii?
  - b) intelectualilor?
  - c) boierimii?
3. «Letopisețul» lui G. Ureche cuprinde istoria Moldovei între anii:
  - a) 1359-1595?
  - b) 1359 -1574?
  - c) 1359-1549?
4. Cronica lui I. Neculce începe cu:
  - a) «O samă de cuvinte»?
  - b) predoslovie?
  - c) epigraf?
5. Autorul romanului «istoria ieroglifică» este:
  - a) M. Costin?
  - b) Varlaam?
  - c) D. Cantemir?

II. 1. Cronica lui M. Costin oglindește evenimentele din anii 1595-1661 2. Culegerea «O samă de cuvinte» (I. Neculce) conține 32 de nuvele. 3. G. Ureche scrie letopisețul său din porunca lui Ștefan cel Mare. 4. «Descrierea Moldovei» este prima lucrare scrisă de D. Cantemir în Rusia. 5. Reprezentanții umanismului în literatura moldovenească G. Ureche, M. Costin, I. Neculce, D. Cantemir.	A F A F A F A F A F

- III. 1. Realizați o compunere «I. Neculce — maestru al portretelor literare».
2. Citiți de sine stătător cap. XVIII din «Descrierea Moldovei» (D. Cantemir), faceți o comparație cu actualitatea și prezentați informația «Obiceiurile de logodnă și nunta în trecut și în prezent».

DIN LITERATURA SEC. XIX

Literatura moldovenească din deceniile III-IV ale sec. XIX cunoaște transformări semnificative.

Ca urmare a descătușării personalității umane din lanțurile ideilor religioase, ia naștere poezia lirică în care și-au găsit expresie sentimentele și gândurile firești ale omului.

La început stîngace și imitativă prin caracterul ei, literatura moldovenească din această perioadă prinde din ce în ce mai mult suflet, originalitate și expresivitate. Depășind sfera îngustă a tematicii eroice, ea tinde să se apropie de relațiile concrete, să trateze probleme sociale actuale. Patriotismul devine unul din imboldurile principale ale creației scriitoricești. Tot el, patriotismul, i-a îndemnat pe scriitorii vremii să reînvie episoade eroice din istoria Moldovei. Nu întîmplător acum apar astfel de specii literare, cum sînt balada și nuvela istorică.

Același sentiment patriotic îi îndeamnă pe scriitori să critice plăgile «strîmbătățile» orînduirii feudale, viciile omenești. Ca urmare se dezvoltă fabula și satira, cultivate de G. Asachi, C. Stamati, A. Donici.

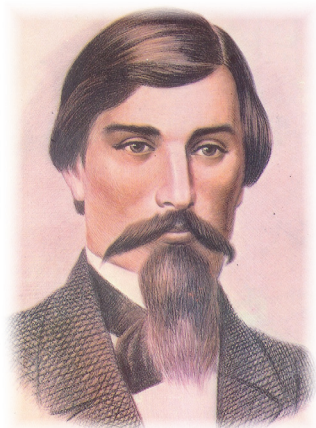
Pentru scriitorii din această perioadă este caracteristică ideea umanismului, a dragostei față de om, sentiment care și-a aflat expresia în compătimirea sinceră față de soarta grea a celor umuliți și asupriți, în apărarea drepturilor firești ale omului, în aspirația spre dezvoltarea multilaterală a personalității umane.

În acest interval activează și procesul de plămădire a limbii literare contemporane. Pentru întîia oară problemele lingvisticii devin obiect de discuție, în majoritatea cazurilor preconizîndu-se fundamentarea limbii literaturii artistice pe vechea limbă a cărților bisericești și îmbogățirea ei pe contul împrumuturilor lexicale. Scriitorii noii etape au contribuit la desăvîrșirea elementului lingvistic, debarasîndu-se de arhaisme de prisos și de barbarisme turco-grecești, recurgînd la împrumuturi lexicale și ordonînd structura frazei.

Lupta cărturarilor moldoveni din primele decenii ale sec. XIX pentru desăvîrșirea și îmbogățirea limbii va fi continuată de scriitorii din perioada următoare, cărora le va reveni și meritul de a forma limba literară moldovenească contemporană (modernă).

Alături de marii scriitori de la mijlocul sec. XIX, A. Russo a dus o luptă consecventă pentru făurirea literaturii moldovenești. Studiile sale consacrate folclorului și limbii literare, deosebindu-se prin spiritul lor critic ascuțit și analiza adîncă a problemelor lingvistice, literare și culturale au contribuit mult la progresele literaturii și la dezvoltarea limbii literare.

Asupra unor momente ale biografiei lui A. Russo continuă să planeze incertitudinea. Faptul se datorește nu numai lacunelor de documente, ci și modestiei lui.

ALECU RUSSO

(1819-1859)

Un pașaport datînd din perioada studiilor sale în străinătate atestă că s-a născut la 17/29 martie 1819 la Chișinău, în familia unui boier de viață veche, cu o situație socială relativ modestă.

Anii copilăriei și i-a petrecut la țară, după cum aflăm din scrierea sa «Amintiri». Se presupune că ar fi vorba de satele Strășeni sau Prodăneștii-Vechi. Dar această vreme senină a copilăriei s-a sfîrșit într-un mod năprasnic. O cumplită epidemie de holeră i-a secerat familia: «din 40 de persoane ce locuiau într-o casă» au scăpat cu viață numai el și tatăl său. Rămas orfan de mamă, A. Russo e trimis de tată-său la studii în Elveția, la institutul lui F. Navaiil. Urmează apoi studiile la o academie comercială la Viena. A învățat el ceva carte pînă a pleca în Elveția? Unele aluzii, strecurate în scrierile sale, ne fac să presupunem că întiile cunoștințe le căpătase acasă de la un dascăl grec.

Primele lui înscenări literare rămase în manuscris și publicate după moartea autorului, țin de perioada aflării lui în Elveția.

Néînțelegerile permanente între tată și fiu au adus, în 1841, la o ruptură definitivă. Rămas fără mijloace de trai, A. Russo e nevoit să solicite locul de jdecător. Slujba însă nu-l atrage.

A. Russo sprijină lupta pentru dezvoltarea teatrului, pentru crearea unui repertoriu original moldovenesc. Astfel în seara zilei de 11 ianuarie 1846 a fost jucată comedia sa «Băcălia ambițioasă», iar la 25 februarie 1846 — cea de-a doua piesă, «Jicnicierul Vadră». A doua zi, după reprezentarea piesei, A. Russo a fost arestat și trimis în surghiun la schitul Soveja. În timpul aflării lui la Soveja descoperă balada «Miorița». După întoarcerea din surghiun scrie studiul «Poezia poporală».

În anul 1851 preferă să se ocupe cu avocatura. Paralel își continuă activitatea literară, publicînd în gazeta «Zimbrul», sub pseudonimul Terentie Hora, interesanta lucrare «Studie moldavă», iar în «Calendarul» — povestirea «Holera». Destul de productiv a fost pentru A. Russo anul 1855. În acest an publică articole și cronici literare, printre care «Cugetări» și «Amintiri».

A colaborat cu gazeta «Steaua Dunării», unde a publicat articolele «Dezrobirea țiganilor» și «Contra latinizațiilor ardeleni». Pe paginile acestei gazete A. Russo formulează cîteva observații critice referitoare la limba foii editate. El își exprimă părerea că «Steaua Dunării» ar avea mai mulți cititori, «dacă s-ar putea rosti mai moldovenește cele scrise, carele pentru noi, poligloții, sînt negreșit foarte frumoase, dar pentru mulți moldoveni de prin țară..., unde răzbate «steaua, sînt moarte».

Acest articol numit «Despre Steaua Dunării» este ultimul din cele scrise și publicate de A. Russo.

A. Russo a optat pentru promovarea literaturii originale și se ridică cu hotărîre împotriva pastișării literaturilor străine, văzînd în acest fenomen o mare primejdie — a rușii totale de viața poporului. În *Piatra teiului* el declară: «Ce-mi pasă mie, moldovean ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene,... de fantomele voastre nemțești, de comediile voastre traduse și adaptate. Zugrăviți-mi mai curînd o icoană din țară povestiți-mi o scenă de la noi,... căci bunul și răul, simplul și emfaticul, adevărul și ridicolul se întîlnesc la fiecare pas».

A. Russo se stinge din viață în noaptea de 4 februarie 1859. Înaintea morții, părăsindu-și pentru vecie prietenii, le-a spus: «Curaj, prieteni, deșteptați-mi Patria, dacă vreți să pot dormi în pace». Cuvinte înălțătoare, în care rezumă sensul întregii sale vieți.

Medităm, conversăm

1. Numiți piesele de teatru, srise de A. Russo și prezentate, pentru prima dată, în limba moldovenească.
2. Relatați despre aportul lui A. Russo pentru făurirea literaturii moldovenești.
3. De ce A. Russo era împotriva pastișării literaturilor străine?
4. A. Russo își publica opera sub pseudonim? De ce?

POEZIA POPORALĂ

Datinele, poveștile, muzica și poezia sînt arhivele populare. Cu ele se poate oricînd reconstrui trecutul întunecat.

Să luăm, de exemplu, aceste versuri dintr-o baladă:

*Viața omului –
Floarea cîmpului!
Cîte flori p-acest pămînt,
Toate se duc la mormînt;
Însă floarea lacului
Stă la ușa raiului
De judecă florile,
Ce-au făcut miroasele?*

Mult am cerceta în literaturile cele mai înaintate și în operele poezilor celor mai eminenți, fără a găsi o idee atît de minunată și așa de frumos zisă. O asemenea idee este rezumatul cumișiei omenești, relevarea simțului de nemurire, exprimat prin glasul poporului.

Poezia populară este întâia fază, a civilizației unui neam, ce se trezește la lumina vieții; iar când acest neam cade din vechea sa civilizație, poezia populară devine paladium al limbii și al obiceiurilor strămoșești. Pentru noi ea este și fază, și un paladium.

Poporul e un mare neolog, când îi face trebuință; el răstoarnă sistemele învățaților, când ele sînt întemeiate pe logică, și își formează o limbă curată, expresivă, armonioasă, căci îi place armonia. El cată a cuprinde în puține cuvinte o lume de idei, fiind vorba lungă sărăcia omului, adică sărăcia gîndului; prin urmare tocmai în forma frazelor lui descoperim înrudirea limbii noastre cu limba latină.

Poporul împarte poeziile sale în *cîntice bătrînești*, în *cîntice da frunză*, în *doine* și *hore*. Cele mai multe balade, ce le-avem, datează de la secolele XVI, XVII și XVIII, precum: *Toma Alimoș*, *Gruia Grozovan*, *Codreanul*, *Novac* etc.

Soțietatea de pe atunci era războinică; toți oamenii erau înarmați și toate ideile erau pornite spre luptă cu dușmanii țării.

Nu poți să nu admiri calul lui Codrean, care când fugea: *văile le limpezea!*

Nu poți să stai nesimțitor în auzul armoniei limbii poporului, când Toma Alimoși zice murgului său:

*Așterne-te drumului,
Ca și iarba cîmpului
La suflarea vîntului!*

IV

Poezia populară este nu numai expresia cea mai vie a caracterului național, dar ea aruncă și o lumină asupra comerțului din timpurile trecute:

*Măiculița tot mă-ntreabă,
Care muncă mi-i mai dragă?
– Un cal bun de călărie
Și arme de Veneție.*

Nici Miron, nici Niculcea, nici Ureche în cronicile lor nu pomenesc de comerțul venețianilor și al jenovenilor cu țările noastre, însă cîntecul popular îndeplinește acea lacună cu două cuvinte.

Este oare vre-o întroducere mai minunată în literatura modernă, un tablou mai omeric, decît această strofă, care începe un vechi cîntic haiducesc?

*Sub poale de codru verde
O zare de foc se vede,
Și-împrejiurul focului
Stau haiducii codrului!.. etc.*

Este mai simplă, mai colorată, mai frumoasă descriere decît aceasta din *Balada Badiului?*

*Pe luciul Dunării
La scursurile Gîrliei,*

*La cotitura mării,
Ian, mări, că mi-și venea...
Un caic lung, șinuit,
Pe dinăuntru poleit,
Cu postav verde-nvălit.
Și-n caic ședea lungit
Tăietorul frîncilor,
Macelariul turcilor!.. etc.*

Poezia populară se mai deosebește și printr-o cunoștință psihologică, care denotă spiritul observator al poporului.

De voiește să arate cochetăria femeiască, cîntecul zice:

Puica trece și zîmbește

Și-a mă zări nu voiește etc.

În balada Păunașul Codrului, femeia, privind lupta pe moarte a doi voinici, care o iubesc, zice cu mîndrie:

*Din doi care-a birui
Eu cu dînsul m-oi uibi.
Bărbățul voi mi-a fi etc.*

V

La notițele prețioase despre relațiile (referințele) noastre politice și comerciale, poezia populară mai adaugă o largă prescriere de stare morală.

Albia literaturii noastre e atât de îngustă, că, de-aș zice că mai nici o scriere nouă nu posedă condițiile unei scrieri nemuritoare, aș zice un adevăr su-părător pentru tagma literaților, și adevărul, de cînd lumea, umblă cu capul spart, însă mărturisesc, că privind babilonia lingvistică din zilele noastre, mă îngrijesc pentru viitorul nostru literar și mă mîngîi numai cu credința că acest viitor își va găsi un loc de scăpare în poezia populară!

Îmi închipuiesc că sînt un străin venit în Moldova.

Deschid o carte istorică și văd în ea nume, date, pomeniri de războaie, însă nici o idee de mișcare soțială de instituturi, de gradul civilizației diferitelor epoce. Nemulțămît, mă duc să vizitez monumentele, doar voi descoperi un vestijiu din lumea trecută: monumentele lipsesc! Mă întorc deci la limba și literatura de astăzi! Aicea mă cuprind fiori de gheață!

- *S-a respectat ortografia originalului.*

SUGESTII ANALITICE

O dominantă a creației lui A. Russo o constituie folclorismul, excepționa-lul său interes față de creațiile geniului popular.

De exilul lui A. Russo la Soveja este legat, cum s-a menționat mai înainte, și studiul «Poezia populară», care a fost publicat după moartea scriitorului.

Autorul relevă, mai întâi, valoarea documentară a creației populare orale: «Datinile, poveștile, muzica și poeziile sînt arhivele popoarelor. Cu el se poate reconstrui trecutul întunecat». Pe acest temei se stabilește și locul folclorului în evoluția spirituală a popoarelor: «Poezia poporală este întîia fază a civilizației unui neam, ce se trezește la lumina zilei».

Odată cu valoarea documentară, istorică a folclorului, scriitorul evidențiază și rara lui artisticitate, caracterul profund emoționant. «Cîntecele bătrînești, remarcă el, adevăresc cronicile, însă cîntecele» au un *ce* care te mișcă pînă-n suflet».

A. Russo vorbește de evoluția baladei. În primele balade, plăsmuite de popor în secolele XVI-XVIII, sînt redade scene de luptă cu diferiți cotropitori.

În articol, A. Russo pomenește primul de «cea mai frumoasă epopoe păstorească din lume: «Miorița», găsind că «însuși Virgil și Ovid s-ar fi mîndrit cu drept cuvînt dacă ar fi compus această minune poetică».

Folclorul, arată A. Russo, oglindește variate aspecte ale vieții poporului «El sublimază că «poezia poporală trebuie să fie obiectul studiilor noastre serioase».

A. Russo critică literatura care n-avea legături strînse cu viața poporului. Literatura, după părerea lui, trebuie să se orienteze spre folclor, care este un fel de muzeu în care se vede caracterul poporului, o fază în istoria culturii și literaturii. Nu întîmplător, în concluziile sale, constatînd cu îngrijorare «babilonia lingvistică» și îngustimea literaturii din acea vreme, el se mîngîie cu speranța că «viitorul nostru literar... își va găsi un loc de scăpare în poezia poporală».

Studiul «Poezia poporală» rămîne unul din valoroasele lucrări despre folclor, un studiu în care autorul caută să explice cauzele ce au determinat conținutul și forma poeziei populare.

Studiul literar (*fr. etude*) este o lucrare științifică, ce rezumă dintr-o cercetare sistematică și amănunțită, făcută cu scopul de a descoperi ceva din domeniul literaturii și a crea o operă definitivă.

Medităm, conversăm

1. Studiul literar putea fi numit «Poezia poporului»? Motivați-vă opțiunea.
2. Ce scop a urmărit scriitorul cercetînd genul popular?
3. Evidențiați trăsăturile folclorului ce reies din conținutul studiului.
4. De ce Virgil și Ovid s-ar fi mîndrit dacă ar fi compus balada «Miorița»?
5. Determinați apartenența studiului literar «Poezia poporală» la unul din stilurile funcționale ale limbii.

PIATRA TEIULUI

A. Russo

Legendă

Fragment dintr-o călătorie în munții Moldovei

Mulți dintre compatrioții noștri s-au dus, se duc și se vor mai duce poate în străinătate. Călătoria e un lucru frumos și bun, care ne dezvăluie, cu mult mai bine decît cărțile, viața intimă a civilizațiilor. Puțini sînt care să nu fi măsurat jeometricește lunjimea Praterului, de la cea din urmă casă de pe Iagerțaile pînă la rotondă; care, oricît de încăpățînat le-ar fi fost tactul lor muzical, să nu fi simțit fără voie piciorul lor drept bătînd măsura, pe cînd ascultau pe Vasserlant, pe-o frumoasă lună plină, unul din acele dulci valsuri ale lui Laner ori Ștraus, care leagănă într-o ușoară somnie bătrîna și molatica Vienă.

Foarte mulți dintre tinerii noștri, întorși la căminul părintesc, vorbesc despre întîmplările, pe care Italia le-a sămănat în calea lor, și amintirile acestea sînt ca o palidă răsfrînjere a parfumului frumosului ei soare. Care dintre noi n-are la îndemîna o anecdotă auzită la Paris, o aventură la Viena, o lovitură de stilet la Veneția, un ceas de dragoste la Florența și o plimbare în golful Neapolului, în voia unei vele latine, care se leagănă capricios la lumina miilor de facle a voluptoasei cetăți, scînteind ca stelele atîrnate de bolta cerească, electricizat de o mîndră neapolitană cu iubirea arzătoare ca un siroco din țara ei, cu ochii aruncînd flăcări, adese tot așa de grozave ca ale Vezuviului. Apoi un drum printre sfărîmăturile și bucățile împrăștiate ale columnelor de marmoră, ale fîntînilor secate și ale arcurilor de triumf din întristata Romă! Cine nu și-a muiat mîna, plecat pe marjinea luntrii, în limpedea undă a frumosului Lemn, cel cu contururi jingașe ca gîtul unei lebede, cu vile răcoroase și vesele pe țarmurile-i fericite, a celui frumos Lemn care slujește de oglindă Muntelui Alb, ca unei bătrîne cochete, mare și poetic prin el însuși, și mai mare de cînd, în entuziazmu-i de poet, Volter zicea: «Lacul meu e întîiul!» Cine n-a trecut printre însemnările-i de călătorie efectul soarelui în cascada de la Ghisbah, cine n-a admirat și n-a descris un asfințit de soare la Righi, cine n-a simțit nimicnicia omenirii și micimea omului în fața uriașilor din Alpii cu piscuri de nea, cu brîul de verdeață întunecoasă, ca un simbol de nelămurit?

Mai mult, noi, oamenii fericiți, abia răsăriți la fața pămîntului ne-am dus să ne plimbăm trîndăvia ori nefericirile pînă și prin pădurile feciorelnice ale Lumii-Nouă; și după ce am străbătut o parte a lumii, după ce am grămădit nume de orașe și atîtea poziții geografice, numai țara noastră nu ne-o cunoaștem. De ce oare? Ca moldovean ce mă aflu, și pentru amorul meu propriu, n-aș vrea să fiu și eu cuprins în dezlegarea problemei puse...

Piatra Teiului

S-ar putea oare să fie cineva așa de nedrept și să spue ori să creadă, că Moldova ar fi un ținut de stepă, în care soarele se trudește în zări fără sfârșit, în care verdeața slabă și pălită te întristează? Nu, Moldova cuprinde tot felul de vederi, vesele, întunecoase, cîmpenești, îmbogățite de podoabele naturii. Mai are apoi un caracter nelămurit de suavă melancolie, ca parfumul unei flori delicate. Are un nu știu ce primitiv în prietenia colinelor ei, care te fac să-ți uiți viața cu necazurile-i de fiecare clipă și te adorm într-o blîndă și mută admirare. Visare a sufletului, care-ți adoarme durerea sub un văl de uitare, găsești pe costișele-i singuratice, în fînațurile-i deșerte, în pădurile acelea, care nu cîntă, decît pentru ele; din toate izvorăște parcă o cîntare sublimă de păreri de rău și de resemnare, de amară milă, apoi de zîmbet și mai amar încă! În tăcerea cîmpiilor ei simțești poezia unui bocet, apoi lacrimile întristate și neconținute ale aceluia care singur se plînje pe sine; parcă vezi pe un om cum moare și-și întoarce ochii topiți către soarele vesel pentru alții, dar palid și fără raze pentru dînsul. Parcă vezi în ichoanele ce te înconjoară stingerea tinereții, melancolia unei luciri slabe pe un lac liniștit. Stăruște în natura aceasta singuratică o simțire adîncă de descurajare, o veșnică vorbire cu sine însăși a unei păreri de rău, a unei dureri, apoi o privire sfioasă în ceața zării, către viitor! Simțești parcă în bocetul înnăbușit și fără conținere zvîcniri de nădejde, prăpăstii de îndoială, melodioase cînturi de slavă, o poezie fără nume, care te pătrunde, pe care o respiri cu aerul, dar care n-ar putea fi tălmăcită în nici o limbă omenească, ceea ce marele poet a numit «voci interioare», sfătuind între ele, vorbindu-și o limbă necunoscută, față de care limba noastră omenească nu-i decît o palidă copie.

Amintirile istorice, legendele castelelor, care sînt farmecul călătoriilor în Elveția, de pildă, unde sînt? Nu lipsesc nici acestea: sapă urmele răspîndite

ic-colol și o să ai a scutura pulberea de pe vre-o cetate romană; o să găsești să-jeata unui arc dacic, ori frîntura unei săbii a lui Trăian, un turn, un pod, cîteva lespezi cu vechile lor inscripțiuni latine, singurale anale, pe care ni le-au lăsat neamurile de odinioară; amintiri mari și simple, ca și natura care le încojoară tăcute, cu gîndirea gravă, singuratece și împrăștiate în furtuna tulburților, care au frămîntat biata noastră patrie. Vei găsi locuri sfinte de oasele străbunilor ori de vitejiile lor. Fă-ți un drum din gîndirile tale, ori aruncă din trecere o privire de admirație înlăcrămată spre Neamț, lasă lacrimă în locul acela cu nume poetic, care se chiamă Valea Albă, pe unde rătăcesc umbrele războinicilor lui Ștefan!

Ce-mi pasă mie, moldovean ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemțești, de comediile voastre imitate și de povestirile voastre traduse și adaptate!

Zugrăviți-mi mai curînd o icoană din țară, povestiți-mi o scenă de la noi, pipărată ori plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul și răul, simplul și emfaticul, adevărul și ridicolul se întîlnesc la fiecare pas. O să găsiți în nevinovatele credinți populare oricîntă fantezie voiți, iar în năravurile amestecate ale claselor de sus, stofă destulă. Și în loc să-mi plimbați prin Iași un personaj de-al lui Balzac, care s-ar îneca de la noi, dați mai bine eroului vostru o jubia largă, un enteriu din vremurile cele vechi și bune, în vorbire o lăudăroșie naivă, în felul de a se purta o asprime firească, și puneți în juru-i viața orientală, alcătuită din despotizm casnic și din trai patriarhal. Apoi pe un divan, ori în căruță de poștă faceți-l pe acest moldovean să lucreze, faceți-l să se miște prin țara lui.

Imitația necugetată ne strică mintea și inima și încet-încet va ruina și patriotismul, dacă este patriotism! Imitația care ne face să disprețuim ce e național și pămîntul nostru, ne încarcă creerul de idei cu neputință de pus în legătură cu lucrurile vieții zilnice.

Dacă din întîmplare ar cădea în Iași o broșură tipărită la Paris ori chiar la Cernăuți, intitulată: *Un drum prin Moldova, Calătorie în Moldova, Schiță*, ori altceva în care autorul ar spune cam acestea într-o frază lungă și sforăitoare: «Într-un ținut neștiut al Europei, ori necunoscut bine, am găsit un popor bun și naiv încă, poetic în tradițiile lui de obîrșie, poetic chiar prin sălbatica-i neștiință, un popor cu bun simț, din care ai putea să faci tot ce vrei, impresionabil, locuind o țară pe care destinul a înfrumusețat-o și a îmbogățit-o; e o comoară măreață de tablouri nouă acest popor, această țară, în care oamenii sînt ca și-n ziua în care natura a sfărmat tiparul în care i-a creat, această țară cu împetrișarea raselor ei deosebite, cu dialectele ei, cu îmbrăcămintea și obiceiurile ei...» — atunci, ca deșteptați dintr-un vis, am găsi și țara noastră vrednică de ceva!

Eu cel care vorbesc și critic, și eu multă vreme am petrecut nu criticînd această biată țară, dar necunoscînd-o. Cîteodată cugetam, privind cu oceanul

în țări de pe dealul Copoului: «Ași vrea să fiu lîngă stîncă cea uriașă, înroșită de cele din urmă luciri ale soarelui, pe care o văd în depărtări atîrnînd parcă din cer...», dar n-aveam decît o dorință nedeslușită, așa cum îți vine cîteodată în mijlocul leneviei, care țese viața noastră ieșană și care-i face farmecul.

- *S-a respectat ortografia originalului.*

COSTACHE NEGRUZZI

1808-1868

Costache Negruzzi se numără printre talenții scriitori ai sec. XIX.

Întemeietor al prozei artistice, cercetător al folclorului și al istoriei, luptător pentru afirmarea teatrului național, pentru crearea limbii literare, Constantin (Costache) Negruzzi și-a cucerit un loc de cinste în istoria literaturii moldovenești.

Data nașterii lui Costache Negruzzi nu se cunoaște cu certitudine. Unii dintre cercetătorii literari au ajuns la concluzia că scriitorul s-a născut

în 1808 la Trifeștii-Vechi, din ținutul Iași. Părinții săi, Dinu Negruț și Sofia Hermeziu, făceau parte din rîndurile boierimii mici a Moldovei. Numele de familie Nerguț, mai apoi italianizat după moda vremii — Negruzzi, îl întîlnim și în unele documente din sec. XVIII. Primele cunoștințe C. Negruzzi le capătă în casa părintească, avînd dascăli de limbă greacă și farneze.

În anul 1821 familia Negruzzi se stabilește cu traiul la moșia Sărăuți, iar în 1822 — la Chișinău. Aici Negruzzi face cunoștință cu marele poet rus A.S. Pușkin, exilat de autoritățile țariste pe meleaguri moldave. Începutul activității de scriitor ține de perioada aflării lui C. Negruzzi în Basarabia. Se păstrează un manuscris, intitulat «Zăbăvile mele în Basarabia», care cuprinde cîteva traduceri din literatura greacă și franceză.

În anul 1825 C. Negruzzi își începe activitatea de funcționar la visterie.

Dintr-o însemnare făcută într-un ceaslov aflăm că la «1839, iulie 6» C. Negruzzi s-a «însoțit cu Maria, fiica stăpînitorului Dumitrache Gane», cu care a avut cinci copii: Leon, Iacob, Nicolaie, Gheorghe și Eliza. Iacob Negruzzi a devenit scriitor.

Opera literară a lui C. Negruzzi este foarte bogată și variată; ea cuprinde nuvele, schițe, scrisori, poezii, piese, articole de publicistică și traduceri din literatura altor popoare. În anul 1857 scriitorul editează un volum de opere, intitulat «Păcatele tinerețelor». Volumul cuprinde aproape toate scrierile lui C. Negruzzi de pînă la acea dată.

Concepția scriitorului cu privire la literatură, folclor, teatru și critica literară s-a afirmat în strînsă legătură cu cea social-politică. El consideră literatura drept

un mijloc eficient de propagare a ideilor noi, progresiste. C. Negruzzi sprijină programul revistei «Dacia literară» (1840), care urmărea scopul de a forma o literatură, originală, inspirată din trecutul de luptă al poporului, din «obiceiurile noastre... destul de pitorești și poetice» și din realitățile sociale curente.

C. Negruzzi este autorul studiului «Cîntecele populare ale Moldaviei», în care se vorbește despre atitudinea scriitorului față de creația populară orală. După părerea scriitorului, folclorul prezintă o mare însemnătate istorico-documentară și artistică. El ne ajută să cunoaștem năzuințele, istețimea, spiritul satiric al poporului.

De numele lui C. Negruzzi sînt indisolubil legate începuturile artei dramatice în Moldova. Potrivit concepției lui C. Negruzzi, teatrul trebuie «să înfățișeze scene grandioase, mărețe și, mai ales, adevărate».

Partea principală a creației originale o formează proza artistică. Ea se deosebește printr-o mare bogăție de idei și printr-o înaltă ținută artistică. Printre cele mai valoroase opere artistice pot fi menționate următoarele: poemul «Aprodul Purice», nuvele romantice «Zoe», «O alergare de cai», piesa «Muza de la Burdujăni», «Scrisorile» și nemuritoarea nuvelă «Alexandru Lăpușneanul».

C. Negruzzi a manifestat un viu interes pentru literatura veche și valorile culturale din trecutul Moldovei. Bogata și impunătoarea operă a cronicarilor G. Ureche, M. Costin, I. Neculce, precum și a marelui savant D. Cantemir a constituit o sursă de inspirație importantă.

Lui C. Negruzzi îi revine meritul valorificării și popularizării operei lui D. Cantemir în rîndurile cititorilor din Moldova. În anul 1851 editează «Descrierea Moldovei» însoțind-o cu prețioase note explicative și cu o «Prescurtare din viața principelui D. Cantemir».

Una din problemele importante, ce frămîntă mințile scriitorilor noștri din prima jumătate a sec. XIX, a fost cea a limbii literare. C. Negruzzi s-a situat pe poziții progresiste. El s-a ridicat adeseori împotriva concepțiilor lingvistice reacționare adepții cărora «băgau scalpelul în biata limbă, pentru a struji cum li se pare».

În ultimul deceniu al vieții C. Negruzzi aproape că încetează a mai scrie. Într-o scrisoare din anul 1863 către fiul său, el se plînge că sănătatea-i lasă mult de dorit și că aceasta l-a făcut să se retragă din viața publică.

În ziua de 24 august 1867, după lungi suferințe, moare. Este înmormîntat «fără nici o pompă», așa cum dorise el, cu «mai mulți lilieci și salcie» pe mormînt, la Trufeștii-Vechi.

Medităm, conversăm

1. Care este concepția scriitorului despre literatură?
2. Despre ce vorbește C. Negruzzi în «Cîntecele populare ale Moldaviei»?

3. Enumerați cele mai valoroase creații artistice ale lui C. Negruzzi? Ce părere are scriitorul despre teatru?
4. Opera cărui savant a fost valorificată și popularizată de către C. Negruzzi? De ce C. Negruzzi s-a ridicat împotriva concepțiilor lingvistice reacționare?
- 5. Documentați-vă și pregătiți o expunere oară «Negruzzi — traducătorul». Utilizați ca sursă «Istoria literaturii moldovenești» vol.II, pag.79-82.
6. Datorită căror fapte, acțiuni, activități și-a cucerit C. Negruzzi un loc de vază în istoria literaturii moldovenești?

ISTORIA UNEI PLĂCINTE (Scrisoarea XXII)

Dechemw 1847

Îți aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoseeele! Cum alergam toți, copii și bătrâni, și cei mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua din cap, și cât de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valoarea lor și plăcintarul poezia lui; civilizația l-a omorât. Toți l-au părăsit, și surisul se vede pe buzele lui numai când e înconjurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioși. Aceștia uneori îi mai deșartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă eu din sa plină. Atît numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mîncă.

La 1821, după spargerea eteriștilor, pașa din Iași, văzînd că nu poate scoate pre ianiceri din țară, ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfîrșit cîteva mii tulimeani.

În cîteva mii de tulimeani (miliție) toate zilele urma colizii între ei, și ele se sfîrșeau totdeauna prin moartea a cîteva. Într-una din zile — era iar Maroc pe șesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vîndă; un tuliman o tîrguia, cînd un ianicer vine și vrea s-o ieie. Tulmanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni și ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mîntuie cu uciderea a vro treizeci de inși din ambele părți; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, și autorul ei au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sînge.

În vremea domnilor fanarioți, plăcintele și gugoașele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra — era un mare mîncău de plăcinte. Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineața — pîn-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-și vîră ei coada! — care îmbla demult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuițeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă, cînd iaca se înfătoșează o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, capdoperă în gastronomie.

— Nevastă! strigă boierul meu sărind de la masă.

— M-am făcut vornic.

— Cînd?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pîntecelile ei o să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorită. Edicliii și icio-lanii stau înmărmuriți dinaintea lui, cu mîinile pept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții și a bate cu urechea în stîlp pre credincelul cel mare. Pentru ce astă urgie? Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa mării-sale. Uitare vinovată și neiertabila!

Cînd acum era să se puie în lucrare înalta hotărîre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, întră adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu înaintarea ce a cășunat sosirea astei ancore mîntuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precît însă am auzit din bătrîni, bucuria a fost mare, și credincelul, stolnicii și becerii au scăpat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit aducînd și pe curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

«Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mîine dimineață să te înfătoșezi la curte, în spătarie, spre a îmbrăca catan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiți mîine, pentru masa mării-sale o plăcintă ca cea de astăzi».

A doua zi, meterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care, șăzînd în balcon, își netezea barba cu mulțmire; iar cînd înceta cîte puțin scîrțiiitorul țipet a surlei lui mehter-basa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cîntînd:

«Cu iaurt, cu gugoșele, /Te făcuși vornic, mișele!»

SUGESTII ANALITICE

Scrisorile

C. Negruzzi este promotorul unei specii noi în literatura moldovenească din sec. XIX —scrisoarea literară. A publicat prin revistele și gazetele timpului o serie de scrisori destinate publicului cititor, mai bine de un pătrar de secol. Adresate unui prieten imaginar, scrisorile lui C. Negruzzi sînt o cronică a vre-

mii sale. «Scrisori la un prieten» au o tematică foarte variată: momente din viața personală, probleme de istorie, limbă, critică literară, folclor, amintiri. Scrisorile din ciclul «Negru pe alb» conțin o galerie de portrete cu trăsături psihologice, morale etice, descrise viu de autor.

O parte din scrisori — «Rețetă», «Fiziologia provincialului», «Istoria unei plăcinte», «Statistica timpurilor», «Un proțes de la 1826» ș.a. — sînt adevărate schițe literare, care ilustrează realitatea socială.

În «Fiziologia provincialului» e satirizat boierul ținutaș — om mărginit, egoist și înfumurat, ce caută cu orice preț să ajungă la «înălțimea» celor mai mari din «capitalie». Provincialul reprezintă o anumită categorie socială cu moravuri specifice. Ajuns în oraș, își cumpără lornetă. Pentru a fi la modă, se îmbracă « frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa la toate încheieturile cu credă». C. Negruzzi ridiculizează cu mare efect comic eroul său, care «e fudul din născare și evghenis din cap pînă la călcîie». Acasă e așteptat de nevastă «să vie isprăvnicit sau prezidențit». În prezentarea personajului, scriitorul nu s-a limitat numai la aspectul fiziologic, dar a pătruns în psihologia, în lumea interioară a acestuia.

C. Negruzzi a biciuit cu ironie moravurile boierimii feudale sub domniile fanariote. În «Istoria unei plăcinte» e descris urîtul obicei de a aduce plocon (dar) domnitorului, cu scopul de a obține un rang înalt. Un boier, aflînd că domnitorul «e un mare mîncău de plăcinte», îi dăruiește o «plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele». Drept răsplată, el e îmbrăcat în «caftan de voinic mare». Faptul nu rămîne fără urmări: la sfîrșitul scrisorii autorul evidențiază atitudinea poporului, care, «grămădit la poartă», cîntă bătîndu-și joc de boierul căftănit: «Cu iaurt, cu gugoșele,/Te făcuși voinic, mișele!»

Scrisoarea are un ton hazliu și e plină de umor. Domnitorul fanariot e caracterizat succint: «Caimac, gugoășe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ș.a. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund». Efectul comic e obținut printr-o acumulare de substantive, menite să evidențieze lăcomia domnitorului.

Scrisoarea «Tîndală și Păcală» e o mărturie a dragostei lui C. Negruzzi pentru creația populară. În ea sînt îmbinate, cu măiestrie, cîteva zeci de proverbe și zicători, care formează o narațiune foarte atrăgătoare.

Scrisoarea «Lumînărica» constituie o expresie a considerației autorului față de oamenii din popor. Lumînărica fusese un cerșetor, întîlnit deseori «pe ulițe, prin pețe, pe la biserici». Om cu suflet larg, el trecuse peste interesele sale personale și-i ajutase pe cei mai nevoiași ca el.

Autorul a ținut să sublinieze umanismul luminos al cerșetorului în opoziție cu morala clasei dominante: «Da-i o haină, o cămașă; peste un ceas nu o mai are; a dat-o altui pe care îl socoate mai nevoiaș decît dînsul».

Portretul personajului se remarcă prin simplitate, laconism: «Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și traista la șold. Lumînărică pînă-n ziuă colinda

toate bisericile, împărțind lumînări și cerșitorind nu pentru dînsul — lui nu-i trebuia nimică —, ci pentru alții».

Trăsăturile fizice ale eroului, schițate numai prin cîteva epitete, se îmbină armonios cu cele morale, exprimate în acțiunile și faptele lui. Portretul lui Lumînărică e unul din cele mai reușite în literatura noastră din prima jumătate a sec. XIX.

Scrisoarea «Un proșes de la 1826» critică necruțător puterea juridică moșierească. C. Negruzzi este uimit de cantitatea proceselor, de «anaforalele și hotărîrile de acum, care în multe rînduri cuprind atît de puțîn». Autorul persiflează ocîrmuirea pentru faptul că ea săvîrșea acte arbitrare și jefuia poporul în mod rușinos.

O scurtă privire asupra istoriei feudalismului în Moldova C. Negruzzi o face în scrisoarea «Ochire retrospectivă». Scriitorul condamnă aspru aristocrația pentru că ea exploatează crunt norodul. Pentru țărănimea subjugată autorul exprimă o adîncă compătimire și subliniază, în același rînd, că starea mizerabilă a ei se datorește nelegiuirilor boierimii feudale lacome și desfrînate.

Privite în ansamblu, «Scrisorile» literare ale lui C. Negruzzi constituie o bogată sursă pentru cunoașterea epocii. Tablourile zugrăvite sînt o expresivitate deosebită datorită ironiei șfichiuitoare și umorului fin. V. Alecsandri remarcă la 1872 că «Scrisorile» se disting prin eleganță, limpezime de stil și energie.

(După «Istoria literaturii moldovenești»)

Medităm, conversăm

1. Cui sînt adresate «Scrisorile» lui C. Negruzzi? Care sînt temele abordate de autor în «Scrisori»?

2. Caracterizați eroul din «Fiziologia provincialului». Ce a vrut să spună autorul prin cuvintele «e fudul din născare și evghenis din cap pînă la călcîie»?

3. Depistați, din conținutul scrisorii «Fiziologia provincialului» portretul boierului ținutaș.

4. Ce și pe cine a criticat vehement scriitorul în «Istoria unei plăcinte»?

5. Numiți scrisoarea în care C. Negruzzi oglindește problema folclorului.

6. Cine este Lumînărică și ce atitudine aveți dvs. față de acest erou?

7. În ce scrisoare ați întîlnit cuvintele «anaforalele și hotărîrile de acum, care în multe rînduri cuprind atît de puțîn» și despre ce ne vorbesc ele?

8. Numiți scrisoarea în care autorul exprimă, pentru țărănimea subjugată, o adîncă compătimire.

9. Realizați informația «Scrisorile» lui C. Negruzzi — tablou al epocii în care a trăit autorul.

Genul epistolar

Cuvântul «epistolă» e de origine latină și înseamnă «scrisoare către cineva». Adresatul poate fi real sau fictiv, imaginar.

Epistola este o compoziție literară în versuri sau în proză, scrisă sub formă de scrisoare. Ea poartă un caracter didactic, ca și proverbele, zicătorile, anecdota, fabula și poate trata un subiect filozofic, moral sau satiric.

Creatorul epistolei ca specie literară a fost vestitul poet latin Horațiu. El a scris un număr mare de epistole în versuri, printre care cea mai însemnată este «Arta poetică», care cuprinde noțiuni despre genuri și specii literare și despre tehnica poeziei.

Epistolele pot fi de natură lirică ori epică. Operele literare, scrise sub formă de scrisori, care dau posibilitatea unei convorbiri intime cu un adresat formează așa-numita *literatură epistolară* ori *genul epistolar*.

Ciclul lui C. Negruzzi «Negru pe alb» («Scrisori la un prieten») constituie un exemplu foarte interesant de literatură epistolară în proză. Autorul adresează unui prieten fictiv 32 de scrisori cu un conținut realist, satiric și moralizator.

M. Eminescu scrie în versuri «Scrisorile», deosebit de bogate prin conținutul social-filozofic, moral, satiric și prin înalta lor ținută artistică.

Medităm, conversăm

1. Ce este epistola? Care opere formează genul epistolar?
2. Cine este părintele epistolei ca specie literară?
3. Câte scrisori a scris C. Negruzzi? Prin ce se deosebesc scrisorile scrise de C. Negruzzi de scrisorile scrise de M. Eminescu?
4. «Istoria unei plăcinte» este o scrisoare literară? Argumentați.

Clasicismul

Clasicismul (lat. *Classicus* — de prim rang, de calitate superioară) este un curent literar și artistic, dominant în sec.XVII-XVIII în Europa Occidentală și Rusia.

Ca și celelalte curente literare, clasicismul apare în anumite condiții social-politice, și anume, în condițiile consolidării monarhiei absolute și a luptei acesteia împotriva feudalismului. La început clasicismul joacă un rol progresist, opunînd artei medievale, care era ruptă de la viață, realitate și îmbătătită de misticism, un șir de principii noi bazate pe rațiune:

1. imitarea naturii, adică a realității;
2. raționalismul în artă ca antidot al misticismului în compoziția operei artistice;
3. imitarea modelelor antice, considerate capodopere de creație artistică;

4. respectarea strictă a unor anumite reguli de compoziție (unitate de timp, loc și acțiune).

Cei mai de seamă reprezentanții ai clasicismului au ridicat în operele lor un șir de probleme însemnate pentru epoca lor, pregătind într-o anumită măsură apariția realismului. În același timp, clasicismul, deservind cultura aristocrată de la curtea suveranilor, nu putea să nu conțină elemente contradictorii (lipsa de perspectivă istorică, îndepărtarea de interesele naționale și de viața poporului, respectarea prea riguroasă a unui șir de reguli, schematismul în zugrăvirea personajelor ș. a.), ce au dus la decăderea acestui curent artistic și au frânat dezvoltarea de mai departe a artei și literaturii. Din această cauză clasicismul capătă un caracter conservativ și la începutul sec. XIX cedează locul altui curent literar — romantismul.

În Europa Occidentală clasicismul apare pe la sf. sec. XVI în Italia, dar înflorește în Franța (sec. XVII).

În Moldova clasicismul n-a căpătat o dezvoltare largă; găsim doar elemente clasice în creația unor scriitori: G. Asachi, N. Istrati, C. Stamati ș.a.

Text pentru «Lectură individuală»

FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI

(Scrisoarea IX)

C. Negruzzi

Martie, 1840

Nu știi dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîndu-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem cînd ni-l aduce poșta sau harabagiul jidan de-l trîntește liop! pe paveaua Iașilor; și mai vîrtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după tîrgul din care iase, după vrîsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul îmbla încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii înarmat cu un ciubuc încalafat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăieri. Figura lui e lesne de cunoscut; cel mai des este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și musteți răsucite, dar pre lîngă aceste firești podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupra-i și un nu știi ce care vorbește mai tare ochilor ispitiți decît orice altă; un nu știi ce care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști și să ghicești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un nu știi ce, în sfîrșit, care te face să rîzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochelari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, o să-ți spuie că s-a jucat comedia lui Vodevil care e foarte nostimă, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, întră puțin în magazia asta din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies, vestit prin fasonul jileticilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pe care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decît după jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de bon ton să fie toate cele strîmtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca ? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. Are să ne spuie în gergul provincial, care zic că franțuzește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsi pre moșul logofătul B., cu care a sa primească la moșul logofătul, și nu știu ce să mai facă, căci poftit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece a petrece cu dînșii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecarii; pentru că am uitat să-ți spun că provincialul e fudul din născare și cap pan-în călcîie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dînsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! O, lume!

- *S-a respectat ortografia originalului.*

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

1. A. Russo publică lucrarea «Studie Moldavă» în:
  - a) *Steaua Dunării?*
  - b) *Zimbrul?*
  - c) *Calendarul?*
2. Din care operă sînt extrase cuvintele: «Ce-mi pasă mie, moldovean rujinit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de fantele voastre nemțești și de povestirile voastre traduse și adaptate!»
  - a) «Lumînărică» de C. Negruzzi?
  - b) «Piatra teiului» de A. Russo?
  - c) «Descrierea Moldovei» de D. Cantemir?
3. Pseudonimul literar Terentie Hora este a lui:
  - a) A. Russo?
  - b) C. Negruzzi?
  - c) G. Asachi?

4. Poetul rus A.S. Puşkin a făcut cunoştinţă la Chişinău cu:
- M. Eminescu?
  - A. Russo?
  - C. Negruzzi?
5. «Scrisorile» literare fac parte din:
- genul dramatic?
  - genul liric?
  - genul epistolar?
- II. 1.** Cea mai valoroasă operă a lui C. Negruzzi este «Descrierea Moldovei». **A F**
- 2.** Numele lui C. Negruzzi este indisolubil legat de începutul artei dramatice în Moldova. **A F**
- 3.** Cel mai mare poet elegiac al antichităţii este Ovidiu. **A F**
- 4.** Primul scriitor ce a pomenit despre «cea mai frumoasă epopee păstorească», «Mioriţa», a fost A. Russo. **A F**
- 5.** În «Istoria unei plăcinte» C. Negruzzi şi-a exprimat dragostea faţă de creaţia populară orală. **A F**
- III. 1.** Realizaţi un text-informaţie, «C. Negruzzi — dramaturgul».
- 2.** Rezumaţi conţinutul fragmentului din «Piatra teiului» de A. Russo (rubrica «Lectură individuală»).

DIN LITERATURA SEC. XX

Tema valorilor spirituale în operele scriitorilor moldoveni Literatura plaiului natal

ARIADNA ȘALARI
(1923-2016)

«Printre prozatorii moldoveni, scrie criticul V. Coroban, A. Șalari trece drept scriitoare cu o serioasă pregătire tehnică literară; ea se pricepe să facă portrete, să descrie peisaje, acumulând detalii și subordonându-le în așa mod ca ele să aibă relief și sens. Scriitoarea folosește procedeele tradiționale, moștenite din proza modernă de la Bocacio». Este o apreciere meritată a creației Ariadnei Șalari.

S-a născut la 27 septembrie 1923 în or. Belgorod-Dnestrovsk, reg. Odesa.

Debutând în 1949 cu povestirea de proporții «Se-nțîlnesc pământurile», prozatoarea își trasează calea pe care va merge timp de decenii. Această povestire a fost hărăzită să constituie vîna auriferă a tematicii și eroilor din cărțile de mai târziu. La prima carte A. Șalari era frământată de primeniile sociale din satul Costești de după război, procesul de destrămare a orînduirii sociale vechi și primii pași ai țaranului spre normele de trai de gospodărie nouă.

Linia centrală a povestirii o constituie lupta pentru instaurarea și înrădăcinarea normelor moderne, bătălia pentru sufletele celor șovăitori, neutrali, «apolitici». Dintre aceștia face parte tînărul medic Andrei Răducanu. Lehămetuit de policianismul fățarnic din societatea burgheză, el nu prea crede nici în avantajele celei noi. Abia sosit la sat, nimerește în gazdă la Grăparu. Autoarea descrie cu multă măiestrie lupta lui Toma pentru a-l trezi pe tînărul specialist din amorțeala apolitică, a-l aduce la concepția clară că, luptînd pentru viața oamenilor, e imposibil să se ascundă «în găoacea profesiei sale înguste».

Convingător e descris bătrînul Grăparu, țaran care a muncit toată viața din răspuțeri, a pierdut patru feciori pe front și a ajuns la bătrînețe să fie chinuit de foame în familia feciorului. Moartea bătrînului cu brațele desfăcute pentru a cuprinde pămîntul, în care și-a stors sudoarea o viață întregă, e o înfrățire simbolică și dezesperată cu pămîntul, unica năzuință a oamenilor în mai bine.

Astfel proza scriitoarei, chiar de la obîrșie, începe să-și depene firul Ariadnei din realitatea satului moldovenesc. Fidelă primelor impulsuri de a crea

o frescă a satului moldovenesc, prozatoarea își șlefuieste penelul timp de un sfert de veac cu convingerea fermă să scrie «opera principală». Avîntîndu-se în iureșul creației cu material nou, scriitoarea nu face altceva decît să-și crească aceiași eroi de la început.

Aceeași temă frămîntă scriitoarea și în «Oameni și destine», și în «Neastîmăr», și în «Valul lui Trăian». Toma Obadă din «Oameni și destine» se apropie de alt Toma din «Se-ntîlnesc pămînturile»; Andrei Răducanu din ultima evoluează în «Valul lui Trăian» în Radu Bocșa, medicul salvator al sătenilor din timpurile grele de după război; bătrînul Grăparu se îngemănează cu Toader Mardari, care la fel își află moartea tragică, neînțelegînd rosturile mari ale vieții, ci zbătîndu-se din răsputeri pentru pămînt.

O aviditate și o lăcomie de pămînt asemănătoare întîlnim în «Valul lui Trăian».

Peroada de restriște din viața poporului, războiul, e zugrăvită în povestirile «Ciubotele lui badea Culai», «Se deapănă un drum la vale», «Pe dîmbul unde nu se pune vie», «Un om printre oameni», în care nu prin mulțimea de eroi, ci prin analiza întîmplărilor cu eroi singulari, prin suferințele îndurate și tragedia războiului răsfrîntă în sufletul lor în chip distinct, prinde tabloul amplu al monstruozițărilor provocate de fascism pe pămînt. Inumanul, oroarea, sălbătăcia, dezastrul, culorile cenușii sînt «pastilele» cu care A. Șalari modelează narațiunile sale, înfierînd războiul.

Povestirile pentru copii sînt realizate cu aceeași căldură. Autoarea, cu prezența ei alături de micul erou din povestirile «Bunelul», «Primăvara» «Măsoară-mă, bunele: eu am un kilometru», «Fofo», «Bunica», le face notabile. De remarcat, în special, «La fîntîna zmeilor» și «A fost odată ca niciodată». A. Șalari povestește cu tîlc, cu detalii din viața cotidiană, două povești populare, reușind să includă, alături de substanța basmică, elemente, ticuri, momente din actualitate, într-un fel apropiind basmul de lumea copilului. Poveștile sînt relatate într-un stil dinamic, nesuprimîndu-li-se careva secvențe din pînza lor narativă.

Prozatoarea A. Șalari descoperă temele și subiectele povestirilor și romanelor sale în realitatea vieții satului și a orașului, creînd chipuri memorabile. Aceasta o demonstrează cu prisosință în primul rînd romanele care au consacrat-o: «Neastîmpăr», «Oameni și destine», «Valul lui Traian», «Labirint» și povestirile scrise în ultima vreme și adunate în cartea «Șoapta viorilor» ș.a.

Medităm, conversăm

1. Cum se numește cartea de debut a prozatoarei A. Șalari?
2. Prin ce se caracterizează povestirile în care e zugrăvită viața poporului în timp de război?
3. Numiți cîteva opere consacrate copiilor.
4. Explicați sensul expresiei «Vîină auriferă a tematicii».

UN OM PRINTRE OAMENI

În sat se șușoteau că-i putred de bogat. Dar era greu să pătrunzi în această taină, deoarece pe bătrîn îl vedeau numai de două ori pe zi: dimineața și seara. Îl vedeau trecînd hudițele satului cu un țahal în spate. Tăbîrcea un țahal plin, în care se vînzoleau tot felul de lighioane: cotcodăceau, cîrîiau, cloncăiau, ba mai răzbătea la urechea vreunui trecător și cîte-un «cucuri-gu-u!» ascuțit deși făcea omul cruce, luînd-o la goană și privind cu spaimă la sacul nebunului. De-amu treacă-meargă..., dar măcar să fi răspuns necioplitul la binețe. Ți-ai găsit. Nu ieșea printre oameni, nu venea la biserică, nici la horă. Nici măcar o vită nu ținea în ogradă; vitele uneori, ca și copiii, leagă punți între oameni. El însă era mut la toate. Nimeni nu-i știa credința. Și i-ar fi iertat-o și pe asta. Dar să nu răspundă la bună dimineața? Ori drept răspuns s-auzi cum îi cîrîie sacul și-ți behăie sub nas naiba știe ce ied ori iepure... Curioși, ca toți oamenii de pe lume, erau și țărani din satul acesta, curioși. Multe ar fi dorit să afle: cine-i individul, de unde-i, cum a venit, de unde a venit? Dar totul era cufundat în taină.

Se uitau și-i vedeau usturoiul și ceapa din țarc. Avea un usturoi cu coada groasă și o ceapă verde și sănătoasă chiar pe cele mai strașnice zăpușeli și arsuri ale verii. Unii ziceau că-și udă grădina cu apă noaptea, atunci cînd toată lumea doarme. Alții spuneau că stropește cu apă găinațul din poiata și îngrașă locul unde seamănă ceapa și usturoiul. Dar de ce nu-l vedea nimeni udînd sau cărînd găinațul? Vezi bine, că-și făcuse fîntînă în ogradă. O fîntînă plină și aceea de mistere și taine. O făcuse sub un nuc bătrîn de o sută de ani, o săpase între coșarul păpușoiului și scîrtele de lemne. Cică, era o fîntînă fără colac, fără ghizdele. În locul acestora așternuse pe gura fîntînii o piatră de moară, cu o gaură mică la mijloc.

«Cînd a venit, a venit în sat numai cu chitonagul!» ziceau cei bătrîni. Alții mai adăugau: «Cu chitonagul, c-un băiet și o fată și c-o pungă de bani! Fără pungă — numai cu chitonagu... Și băietul și fata... Baistrucii îi erau mititei. I-a adus în cîrcă pe amîndoi și chitonagu într-o mîină...»

Nu se afla om în sat să nu fi vrut să dezghioace taina străinului. Și fiindcă nu știau nimic sau aproape nimic, presupuneau multe. Unii ziceau că și-ar fi ucis nevasta, iar după aceea, cică, vîndu tot ce avu: pămînt, vite, acareturi și cumpărîndu-și cu bani libertatea, a luat-o cît mai departe de baștină, să-și piardă urma păcatului. Se mai măcinau și alte vorbe, nelipsite și ele de tot felul de presupuneri: făptaș de furturi, hoțomăni, cap de bandă, fugit de la «prieteni». Tot atîta curiozitate le stîrnea și vîrsta «sălbaticului». Arăta prea bătrîn ca să aibă doi copii mucoși, doi ținci abia întărcăți.

Toate tainele însă se îngropau în ograda veneticului, ca într-un car cu lînă.

La început se răspîndi doar atît: un străin a picat pe la asfințitul soarelui în satul cu livezi și garduri de nuiele și corlate. Apoi s-au înnodat amănuntele: poartă peste tot într-un sac în spinare un băiat și o fetiță. În sfîrșit, cei care l-au

văzut întrînd în sat, au aflat că mai avea un chitonag de corn în mînă. După nume — cică-i zicea Mihail — părea să fie creștin. Cu timpul tainele s-au înmulțit. Sporeau pe zi ce trece. Pe ce și-o fi cumpărat el locul de casă? Că doar n-avea în spinare decît doi plozi smiorcăiți, atît, și mai mult nimic! Femeile ziceau că nu-i a bine. Sălbaticul are doi plozi, care nu plîng, nu ies din ogradă, nu vin să se uite prin poartă ca alți copii. Unde s-a mai văzut copii de-o șchioapă și să nu plîngă? Cine a întîlnit asemenea bastruci, să nu iasă în drum, să nu caute prietenie de joacă cu alți copii, să n-alerge peste drum, la doi pași, în cimitir după colivă de la mort?

Omul continua însă să-și ducă mai departe taina în spinare, în ghebul robaci, după cum își ducea în fiecare dimineață, în țuhal, găinile, iezii și iepurii la păscut. Căci, după locul de casă cu un prăpădit de șopron vechi, mai cumpărase vreo douăzeci de prăjini de pămînt semănat cu lucernă. Cînd și-o fi cumpărat acest petec de lucernă, cînd și-a dus găinile pentru prăsilă și ce face el cu buliharele de păsări și cu iezii și iepurii, de ce dracu le cară la păscut în sac și le paște toată ziua, ca pe niște oi, trăsni-l-ar să-l trăsnească, că mare pacoste căzuse pe capul satului.

Cu trecerea vremii s-au încurcat tot mai mult țărani în presupuneri. Că-și cumpărase între timp sălbaticul, pe un preț de nimic, un lot de nisip. Era locul vizuinilor de vulpi și al cotloanelor de bursuci. Numai pe fundul unei rîpi adînci, săpată de ploi, drept în mijlocul lotului, creșteau cîteva tufe îmburuinate. Încolo amîndouă coastele de deal erau șuie, aproape fără pic de verdeață. Nu creștea nici mohorul, nici zarzării, nici porumbreii care cresc și în piatră saca. Pămîntului acestuia oamenii îi ziceau dealul Căscaniei, și fiecare ar fi fost bucuros să-și vîndă partea sa și să scape de impozitele plătite pentru niște vizuini de vulpe și găuri de țistari.

— A cumpărat nebunul borta covrigului!

De rîs și de hlizit se găseau mulți. Dar se găseau și de acei care se așteptau la ceva. «Nu vă culcați pe ceea ureche, nebunul nu-i chiar așa de nebun, ziceau ei. N-o să vîndă el nisip dracului. Are el alte planuri». Ba un deștept, care mai lucrase cîteva ani într-un tractir în oraș și trecea drept om învățat, susținea sus și tare că așa-i în viață: «Cînd cineva are o logică a lui și o respectă întocmai, toți îl găsesc om țicnit și fără urmă de logică în scăfîrlie!» Deșteptul ista dormea acasă, visînd în fiecare noapte mîncărurile pe care le servise ani de zile clienților în tractirul din oraș, pe cînd alți țărani urmăreau pas cu pas, ce o să facă nebunul cu dealul de nisip. Asta le era mai la îndemînă, că-l vedeau pe deal cînd vine, cînd se duce, încolo tainele se îmfundau. Cît nu-și ridicase gard de nuiele, pardosit cu spini și zahată peste cununile nuielelor de sus, îl mai puteau zări pe prispă. Mînca mămăligă cu ceapă sau mămăligă cu mujdei împreună cu cei doi copii sub crucea ferestrei. Acum în ogradă nu se mai vedea nimic. Gardurile erau căpтуșite pe dinăuntru, poarta — îmfundată cu lăpșică, iar ograda — mută ca la o mînăstire părăsită.

Între timp își făcuse un beci. Un bordei. Dar nimeni nu văzuse movila de pământ scoasă din bordei, tot așa cum nimeni nu aflase ce s-a făcut cu hleiul ce l-a scos atunci când și-a săpat fîntîna din ogradă. Presupunneau vecinii că, pe semne, cu hleiul din gaura fîntînii și cu lutul din groapa bordeiului și-o fi călcat lut cu paie, să-și ungă șopronul și să-și înalțe prispe în dreptul ferestrelor.

– O fi din acei care își fac rugăciunea în bordei!...

– Dar știți... că băiețelul lui toată ziua moțăie!... Bărbații spuneau una, femeile alta. Pe femei le copleșea mirarea.

– Maică Precistă, cum pot copilașii cu caș la gură să mănînce numai ceapă și usturoi și să nu plîngă!

– Ei, lasă... le mînceau cu mămăligă!

– Of, doamne, îți vine ție, om mare, să scîncești și să urli la lună!

Nimeni nu știa dacă nou-venitul e în toate mințile, dar toți erau siguri că tainele lui au înnebunit satul. Vecinii se tot întrebau curioși. Babele se cruceau, moșnegii își scuipeau în sîn, că nu era lucru de șagă. Încă nimeni nu-l văzuse pe acest om, cu prenume Mihail, la magazin după sare, după gaz. Nu l-au întîlnit niciodată la tîrg: să vîndă și el, ca omul, o găină ori un iepure de muscă. Și doar avea destule găini, iar iepurii i se înmulțiseră și dădeau hojma în lucernă. Când avea ochi să vadă, nu-i scăpa că din an în an strigoii căra la păscut mai mulți saci plini cu găini și iepuri. Iar de la o vreme i s-a înmulțit într-atît prășila că scotea păsările și iepurii la plimbare numai duminica și sărbătorile. În celelalte zile le căra acasă cu sacul lucerna.

Cu schimbarea aceasta — altă belea pe capul oamenilor. Oricît se străduiau vecinii să-l întreacă să se scoale mai de dimineată, tot nu reușeau. Aveau plăcere numai cei de se sculau odată cu găinușa. Ei îl puteau zări înotînd prin pîclița dimineții cu sacul plin de lucerna, înapoiindu-se spre casă.

Într-o bună zi vecinii au descoperit că nu mai ține iezi și capre.

Iarăși o noutate greu de înțeles și cu atît mai greu de dezghioat.

– Cum nu mai ține? se întrebau toți. Poate i s-au ridicat pomii de rod și nu mai vrea să țină, să nu-i tundă livada!

– Alelei, nu mai ține iezi!

Cînd ai cu cine vorbi, te duci și-l întrebi pe om ce și cum. Dar ce poți afla de la un trăsnet? Poți presupune orice, numai nu poți afla adevărul. Chiar de nu crezi în toate scornelile, o umbră de bănuială tot îți se strecoară în suflet, te sugă la lingurică, ca un dor de țigară.

Toate au fost cum au fost pînă s-a răspîndit și zvonul cu țapul de aur. De unde pornise acest zvon nu-i mai da nimeni de capăt. Dar toți au aflat că noaptea din bordeiul sihastrului iese un țap frumos, cu coarnele de aur. O vedenie care se mișcă fără zgomot prin ogradă, se cațără pe prispă și pune botul pe crucea ferestrei. Și după ce dă de veste stăpînului c-a ieșit, se îndreaptă spre fîntînă și așteaptă să fie adăpat.

– Să știți că face bani falși... Că am mai auzit eu de unul... care tot așa ținea în beci un berbec cu coarne de aur... Pînă la urmă l-au găbjit făcînd bani... Și dus a fost!... La ocnă i-au putrezit oasele!

Nebuniile pot veni valvîrtej. Copiii noaptea se temeau să treacă pe huditele de lîngă casa strigoifului. Dacă erau trimiși de părinți după gaz, sare sau alte cumpărături, o luau prin mijlocul satului, chiar să fi fost glodul pînă la butucul roții. Se mai găsea și cîte unul mai slab de înger și printre gospodari. Și acela noaptea scotea sufletul cailor pe șleahul desfundat din pornirea fricoasă să înconjoare ograda avizuhăi. În altă parte puteai să vezi orice, să ți se întîmple orice dănănaie — că nu însemna nimic. Dar din ograda pustnicului, dacă țîșnea un dihor din lemne sau vreo helje din sîsîiac, era o strășnicie — fugeau toți ca nebunii, să-și scoată ochii!

– Înainte mă mai gîndeam așa și pe dincolo... Acușica să mă aurească... nu-i calc cu piciorul în ogradă!...

– Eh-hei... Dacă te-ar pofti, te-ai duce! Tu, care te ții de muritul caselor... Poate i-ai vărui poiata și ai mai afla ceva și pentru noi!

Bărbații ascultau voroavele femeilor și tăceau cu gîndul aiurea.

Pustnicul își ungea singur șopronul, își da cu var pereții, făcea muchia ascuțită cu lopățica la prispe și cine știe ce gîndea. Auzea el tot ce se vorbește despre dînsul? Ori poate că nu știa nimic. Știa oare că-i urmărit? Nu se poate să nu afle chiar nimic din toată foiala ce se stîrnea în jurul lui. Că de la o vreme oamenii, neaflînd nimic din cele ce se petreceau în ograda cu pricina, îi ațineau calea în vremea lucrului pe deal. L-au văzut făcîndu-și cîrlige din rîpca aruncată în gunoiștea satului. Apoi și el i-a văzut pe unii cum își opreau căruțele, ori, dacă erau pe jos, cum se opreau cu sapele lîngă dealul nisipos, unde punea el via. Că despre săditul viei s-a dus zvonul în tot satul chiar din prima zi. Era știut doar cum se făcea pusul viei. Se ajutau oamenii între ei. Uneau două-trei perechi de boi la tînjeală, făceau toamna preavalul. Apoi primăvara, în terciul degerat de friguri și adăpat de mustul zăpezilor, veneau la clacă, săpau gropile și sădeau cîrligele. Dar ce făcuse cel nou venit? El nici nu-și arase dealul de nisip. Nu-l boronise măcar. Nici gropi nu săpase. Ațîțase numai satul de curiozitate. Că o pornise ca neoamenii. Venea la deal cu o traistă de cîrlige și cu o sfoară. Și așa, pe pămîntul nelucrat, sălta cu piciorul pe chitonagul său de corn și în gaura, ca de țaruș, răsădea cîrligul de rîpcă verde. Să tot bei vin și să culegi poamă! Că numai lozia și mlaia de haturi și sălciile de-a lungul pîraielor se puteau răsădi cu chitonagul, ori răsada de la grădinari în pîraiele curăturilor se putea sădi în chipul acesta. Omul muncea de zor. Cînd au dat căldurile mari, tot în vie stîrcea, ca o barză fără pereche pe șes. Își legase capul cu o basma albă și muncea cu sapa. Săpa adînc printre rînduri.

«Eh-hei! Se săpa ușor, dar și la cules o să-i fie ușor! ziceau cei care-l vedeau, ogîndindu-și sapa în lumina orbitoare a soarelui fierbinte, în altă parte

nu străluceau sapele. Dar aici, în nisipul fără fund, sapa se ridica spre cer fulgerată de soare ca o oglindă de sticlă smălțuită.

«Dacă scoate el poamă din nisipul dealului, of!... ne prostește pe toți și n-avem încotro!»

Unii veniseră cu propunerea să n-aștepte roadă în vie și să se grăbească enoriașii să-i cumpere popii loc de casă alături de gospodăria strigoiiului. În felel acesta s-a sfinți mahala și nu s-ar mai teme oamenii să treacă pe hudițele din preajmă-i. Popa însă nu era nici el prost. Ograda îi părea mică pentru planurile sale. Și să-și mai ieie de vecin pe un necredincios care nu-i pupă mîna și la sârbători dă drumul cîinilor din legătoare, de nu te poți apropia de curtea ereticului nici pentru o lumînare și un ou roșu măcar?! Pălămarul se răsuflesse către unii că pricina-i locul mic, îngust și boțit unde vrea obștea să-i înalțe părintelui casa. Altfel nu s-ar mai uita el, părintele, la sîmbetele unui nebun. Atîta pagubă! Că nu trăiește nimeni din mila vecinilor! Vorba strigoiiului cu țapul de aur unora chiar le venise pe plac, deoarece se hlizeau în doi peri cînd pălămarul povestea că în sîmbăta Paștelui, în loc de ouă și parale, veneticul îi aruncase popii în căldărușă o căpățîna de usturoi și un dărăb de mămăligă rece.

– Și popa n-a spus nimic?

– Popa a rîs.

– Da nebunul... a zis ceva?

– A zis: «Ce mănînc eu, să mănînci și mata, părinte!»

– Aracan... Să știți că nu-i mai calcă pragul!...

– Cine?

– Popa! Cine altul?!

– Atîta pagubă!... Unii se înghesuiau lîngă barba pălămarului, îl asaltau cu întrebări: cum îi în ograda strigoiiului? Ce-i fac copiii? Dar cum vorbește nebunul? Nu i-a ruginit glasul? De atîta tăcere n-a amorțit?

– Cică i-a crescut mărișor băiatul.

– Păi de-amu îl ia cu dînsul. Lucrează amîndoi la vie.

– Dar pe fată n-a văzut-o nimeni...

– Am auzit că vinul lui din dealul cu nisip ia foc, dacă-l pui la fiert. Se adună pe gura oalei o spumă roșie de două degete și ia foc!

– Bine, bre... Ne-a prostit cu via! Culege poamă! Dar de ce nu vinde niciodată vin?

– Pe fată n-o lasă nici să iasă din casă. Cică, a crescut cît o topliță. Cînd pășește, se cutremură casa.

– Pălămarul zice că fata a făcut o gușă cît o cerbice de taur. Sub barbă.

– Așa i-o fi neamul și sîmînța.

– Ba, fiindcă nu muncește. Ian să tragă coala sapa, s-o vedem atunci!

– Dar flăcăul se spune că-i tare frumos. Mai bine seamănă cu un pădurar din Bucovina, decît cu unul de la noi...

– Cu flăcăii tare frumoși îi mare belea pe cap!...

– Parcă fetele frumoase nu-s tot o belea pe capul celui sărac?

– Nu. Nu-i tocmai așa. Ele trăiesc. Da flăcăii frumoși, cică, mor de flăcăi! Vorbe. Cui i-i să moară, moare.

— Așa au auzit din bătrîni. Flăcăii frumoși se zice că se usucă mai dihai ca roua!

În luna martie, cînd se zghihuia viforniță cu spulber și crișcau de durere copacii, au aflat cu toții că și flăcăul omului are un nume: îl cheamă Grigore. L-au văzut atunci pe săturatele și fetele din sat și flăcăii care plecau cu el pe front și i-au auzit numele.

Venise Grigore cu o torbă mare și albă, albă ca spulberul de pe șandramaua sovietului sătesc, și privea speriat în jur. Era într-adevăr un flăcău înalt și chipeș, cu o frunte luminoasă și parcă nu semăna a om viu, ci era ca o cadră, așa cum sînt arătați pădurarii Carpaților, muntenii și rutenii, cu obrazii pîrguiți ca o pîine proaspătă, cu niște sprîncene luminoase ca niște crenguțe de brad, proptite de o vatră de zăpadă, și cu o mustăcioară tînără, tot luminoasă. Era bălan, dar părul și sprîncenele și puful mustăților le avea negre, și, luminate de pielița bălaie, păreau cumva albastre, ireale, curat că rupte din condei pe fon alb imaculat.

Bătrînul Mihail, tatăl, îi aștepta plecarea. Părea un om foarte obosit, căruia cu greu i se deschid pleoapele după nopți lungi de nesomn. Cînd se așeza ori se ridica de pe scaun, mișcările lui păreau a lehamite, ca ale unui sac fără vlagă și fără viață. Se vedea că vînzoleala din jur îl supără. Se ferea mai la perete, îi lăsa pe alții să se așeze în locul său pe scaun și alunga fumul de la țigări cu mîna.

Pe fecior l-a petrecut numai pînă la marginea satului. Nu s-a dus cu ceilalți pînă la pădure. Nici nu s-a arătat mai tîrziu în tîrg cu burluiul cu vin, ca mulți alții.

Chiar de a doua zi a lăsat, chipurile, satul baltă și s-a mutat în pădure, la scos butuci. Unii spuneau că și-a făcut un bordei să-i fie la îndemînă. Are acolo și o sobă de piatră nefeuțită. Pîinea înghețată și-o taie cu toporul și și-o încălzește pe jăratice, iar vinul și-l fierbe într-o treucă de lemn, făcută de el cu lama bardiței dintr-o turchină groasă de tei.

— Muncește ca nebunul!... Da toplița lui de fiică se ține numai de copt plăcinte! Nu i se mai răcește cuptorul!

– Pe o vreme ca asta, cînd ți-i jale să alungi și un cîine din tindă în zghihuelile de afară... Mamă, ce mai merg plăcintele!

– Încă dacă le îndemni cu vin roșu de-a nebunului!

– Ce am auzit eu oare?... Îi drept că dă bani cu camătă și cu procente?

– Cine-l știe!... Du-te-n ciotcărie și-l întrebă!

– Amu, de cînd i s-a dus feciorul... Cică a sălbăticit cu totul!

Iarna semăna ninsoarea, torcea cîlțul și feștila, împletea în andrele lîna, dar tot iarna așța și vorbele.

De cînd a rămas ograda fără bărbați, vecinele mai aflau cîte ceva din tainele celor de le fumega hodgeagul. Își făceau drum cu furca-n brîu să-i mai țină de urît topliței. Seara se adunau cu torsul și cu împletitul fetele măhălenilor.

Odată și-au încercat norocul să deie busna la plăcinte și niște flăcăi bătuți de brumă, dar au fugit de mai și-au scos ochii prin crengile copacilor din livadă. Zvonul îl destrămasese în tot satul aceleași fete de la șezătoare, întâmplarea avusesse loc după ce oploșise nebunul un pui de capră sălbatică din ciotcăria lui. Fetele povesteau că el o găsise înghețată și lihnită de foame — se încurcase în hălăciuga din pădure. Era un pui tîrziu de ciută, ceva mai mare decît un iepure, cu patru dungii surii pe spinare, de parcă cineva ar fi hrănit-o cu furculița și a uitat brînculița pe spinarea căpriței. Faptul era cunoscut numai de femeile și fetele din măhală. Iar cînd au intrat buluc în tindă flăcăii cei bătuți de brumă, cu nările-n vînt după plăcinte, sălbăticiunea de căpriță s-a speriat și s-a repezit să iasă pe ușa tinzii afară. Atît le-a trebuit vitejilor cu cîrji de fier că au tulit-o ca niște apucați. Nici cu glonțul nu i-ar fi ajuns din urmă.

Cică fetele rîdeau de se prăpădeau și-i huiducăiau din urmă cu fel de fel de vorbe înțepătoare: că ce s-au pornit cu cîrjile grele ale bădiților lor, care-s pe front, dacă nu le-a crescut bine flăcăia acasă, pe lejancă și pe cuptorul părinților. Dar, chipurile, fata-gazdă s-a întristat amarnic. A ieșit așa greoaie, cu carnea tremurîndă pe ea, a ieșit dezbrăcată, numai într-o rochie subțire și striga la flăcăi să se întoarcă. Pînă atunci n-o auzise încă nimeni strigînd tare și pe toți i-a uimit glasul ei subțire-subțire, ca un țipăt de copil, un țipăt cu note de lacrimi în glas. Iar cînd s-a înapoiat în casă, au năboit-o cu tot dinadinsul lacrimile. Plîngea și hrănea din palmă cu învîrtită caldă puiul de ciută și povestea cît îi de străină ea în satul acesta. Fetele o linișteau, nu mai făceau zăluzeli și nebunii, se aciuseră cu toatele în jurul ei și o mîngîiau care mai de care cu cuvinte blînde.

În seara aceea vecinele aflară că-i murise mama de aceeași boală de care era și ea bolnavă. Doctorii îl sfătuiseră pe tatăl ei să plece cu copiii, să schimbe locul de trai și apa de băut, dacă vrea să aibă parte măcar de copii. Tatăl ei așa a făcut. S-a mutat cu traiul și a venit înapoi, la pădure, la apă de munte.

– Eh, la început era bine. Tata cu nimeni nu vorbea, numai cu noi. Ne ferea de toată lumea, săpase izvorul nostru. Nu-și răcea gura cu alții și ne-aducea toată căldura lui numai nouă, acasă.

Afară viforul urla și mușca cu dinți de gheață ferestrele, în casă era cald și bine, dar căldura aceasta era departe de omul necazurilor.

– Cînd a văzut că eu pun pe mine carnea cu lopata și abia mă mișc de colo-colo, a izbucnit în plîns și a spus: «Petrece-ți viața, fata tatei, și bucură-te de plăcerile ei... Cît ți-o mai rămas s-o duci... Că eu am făcut tot ce-am putut, dar mai mult nu pot face și n-am cu cine mă bate!»

Și de atunci l-a luat pe Gheorghe să doarmă cu dînsul pe laiță și i-a spus fratelui să doarmă cu mîna-n sînul lui. Fratele așa s-a deprins de mic copil. Cînd era de-amu flăcău, îi era rușine să doarmă cu mîna în sînul tatei. Dar în somn, după ce adormea, îi găsea pieptul bătrînului și dormea ca un butuc. Amu-i pe front. Scrie rar, ori poate scrisorile vin rar, cine știe! Tata-i cu gîndul numai la scrisorile lui. Cînd vine din pădure, îmi taie lemne, îmi aduce apă,

coboară făina din pod... Aduce tot ce trebuie, chiar și vinul din pivniță tot el îl aduce și zice aceleași vorbe: «Petrece-ți viața, draga tatei... Eu am făcut tot ce se poate face, dar nu mai am cu cine mă bate!»...

Își ia mâncare și se duce în pădure... Odată l-am prins vorbind despre nevoile sale. Spunea că o durere mare nu ți-o înnăbușă orice lucru. Numai coasa la grâu te face să uiți. Dar coasa ține foarte puțin. Și n-are ce face, chiar dacă-1 judecă satul. La scos ciotce obosește ca și la coasă, mai uită necazuri și își capătă somnul. Așa vorbea, în legea lui, singur.

Cînd a dat cu ochii de mine, a tresărit. Eu credeam că vorbește cu cineva din măhală. Dar el vorbea singur. De atunci nu se mai ferește de mine. Chiar dacă sînt de față, el vorbește despre gospodărie, se pune la cale, își pune întrebări, și singur își răspunde. Uneori și-1 ia de martor pe frate-meu, se sfătuiește cu Goriță, de parcă acela ar fi de față...

— Aș vrea să-1 aud măcar o dată cîntînd, a mai zis fata. Ori să se îmbete și să se supere pe noi... Că noi i-am nenorocit viața!... Știi că-i place veselia. Cînd vine din pădure și voi cîntați, el nu intră în casă. Ascultă toată seara cîntecul vostru pe sub ferestre.

De cînd s-a desprimăvărat și scrisorile de pe front veneau mai des, iar geanta încăpătoare a poștașului era întotdeauna plină, printre mulți bătrîni, copii și femei se afla uneori și ciotcarul. Aștepta scrisori de la fecior.

— Ți-i jale de un pahar de vin, moș Mihail? rîdea poștașul, cînd avea vreo epistolă pentru bătrîn. Îi vedea tremurînd de nerăbdare și-i întindea scrisoarea. Știa că oricînd, în drum pe lîngă ograda acestuia, va fi chemat și primit cu o cană de vin. De cîte ori îl vedea, îl striga singur. Lăsa lucrul baltă, cobora de pe scîrta de paie sau de pe acoperișul casei, de oriunde era, și venea să-și cinstească trecătorul. Nu-1 întreba niciodată: «Ce se mai aude?», cum îl iscodeau în multe ogrăzi din sat, fiindcă nu-i plăcea să se vîre în sufletul omului și era deprins să se țină el de o parte de nevoile altora și să-i scutească și pe alții de pălăvrăgeli deșarte.

Se obișnuiseră oamenii cu multe. Nu-i mai mira faptul că avea ciotcele clădite în scîrte, de-ți părea de departe așezarea migăloasă a rădăcinilor așemeni unor pereți pietruți de la o casă nefeuțită cu lut. Nu se mai oprea nimeni cu căruța în drum să-i privească stogurile de fîn țuguiete. Cînd cumpărau de la dînsul paie sau fîn, erau ca gălbenușul de ou. Cîrligul de smuls nu intra în scîrtele și stogurile lui. De aceea el era primul care a introdus în sat moda să taie scîrta cu toporul de la vîrf pînă la podină. Se risipeau și se destrămau multe păreri și despre omuleanul acestei ogrăzi. Din toate cîte le scornise ani în șir imaginația satului mai rămăsese în picioare o singură legendă. «E așa... fiindcă-i din cale afară de zgîrcit!»

— Cînd omu-i gospodar și vrea să fie în rînd cu lumea și nu-și face rîs de sărăcie, gata! ne-am deprins să-1 trecem în rîndul calicilor... Îi tremură mîna să deie de pomană, îi zgîrcit, cu brînză-n garafă! Și cîte și mai cîte! se strofolea vădana lui Tudose și-i lua apărarea cumătrului Mihail. Agafia era cea mai ve-

che vecină a lui și spunea că alde cumătrul ei ține la dînsa, deoarece în tot satul n-o întrece nimeni la secerat. Cu seceratul avea dreptate, că-i mersese vestea că n-are oase în șira spinării și n-o dor șelele, și nimeni nu se poate întrece cu ea la seceriș pe ogor. Era lucru știut de toată lumea. Chiar Tudose al ei, om hărțăgos, cu două alunele păroase pe bărbie, o suduia pe ogor că îl face de rîs în ochii lumii, își croiește o jumătate de ogor și-l lasă în urmă cu postata, ca să aibă de ce rîde oamenii.

Mai rău era de fata Agafiei. O judecase satul destul pentru copilul din flori. Acum iar intrase în gura satului. Abia se mai uitase cîte ceva și satul o vorbea din nou. Și cu mai multă înverșunare o bîrfeau. Vasăzică pustnic, așa cum este, dar i-a legat mîinile, a ploconit-o cu un copleș în poală. Hm, să te tot aștepți! Cine o face pe sălbaticul și, cînd colo, vulpoiul s-a priceput la o asemenea fărădelege. Cu fata tinerică i s-a dezlegat limba toromacului.

Astfel de vorbe și încă multe altele cutreierau satul. Și încă cine știe cît ar fi ținut tot așa, dacă nu se întîmpla nenorocirea din casa Agafiei. Nenorocirea le-a deschis ochii la mulți și le-a amintit că cine-i cu vorba lungă, îi și cu păcat pe suflet.

Era în prag de iarnă și s-a întîmplat că bastrucul să cadă de pe cuptor drept pe plită, de și-a ars toată spinarea.

Babele din mahala se învîrteau în jurul copilului nenorocit cu tot felul de șipuri de untdelemn nastoit pe pojarniță, cînd moș Mihail dădu buzna ca un uliu în casa vecinei. A ferit în toate părțile femeile și a înșfăcat copilul din mîinile lor. Mama copilului țipa și răcnea să-i lase băiatul: uitase de durerea nenorocirii că-i copil nedorit, își smulgea tocmai părul din cap de atîta suferință, alerga din urma bătrînului și striga în gura mare de față cu toți oamenii:

— Nu l-am făcut cu Grigore a matale. Îi copilul meu! Cînd s-a întoarce de pe front tatăl copilului îi afla... Că nu-i făcut cu Goriță!

A. Cebotaru. Bătrînul Mihail

Gestul bătrînului nu i-a uimit pe săteni așa de tare. Orice om sare la nevoie să-l ajute pe cel năpăstuit, cînd îi vorba de o nenorocire ca asta. Dar toți amuțiseră și vorbeau în șoaptă de tăria acestui om. S-a aflat c-a mers o zi și o noapte cu copilul pînă-n tîrg la Cernăuți. O tăiase de-a dreptul prin ogoare și călcase mai bine de-o sută de kilometri pe jos. «Numai o mare durere îi dă omului asemenea putere!», ziceau oamenii.

– Of, doamne... Mai bine nu-i amăra viața. Să fi tăcut și proasta ceea! O minciună sfîntă face uneori mai mult decît un adevăr neghiob, cu ochii legați!

Alții îl condamnau pe factorul poștei: cică, de la el aflase Mihail că are un nepot peste drum, la fata Agafiei.

– Pentru o cană de vin i-a cîrpit minciuna. Da amu omul se canonește.

– N-da... La vîrsta lui... Să facă atîta drum!

– Iar fata ceea a Agafiei a picat de picioare pe la mijlocul drumului. Nu s-a putut ține de Mihail!

– Ce să mai vorbim! El cînd hotărăște să facă ceva!...

– Da noi îl judecam ca pe un străin... Fiindcă nu-l cunoșteam!

– Sîntem toți buni... cînd vrem să ne arătăm mai deștepți... Uite așa ne stă bine!..

– Da și poștașul cela... Să umble cu asemenea ștafete.

– Voi ce-ați fi făcut în locul lui?.. Să judecați oamenii sînteți buni... Dar aș fi vrut să vă văd umblînd cu pohoronca-n tolbă o vară întregă... Cum v-ați fi uitat în ochii bătrînului?

– Da nici chiar așa... O nenorocire n-o poți îndulci c-o minciună...

– Dacă-i venea în cap, născocea el altceva!

Amu a adus pohoronca la sovietul sătesc... I-i rușine de bătrîn... Ori îl jelește. Numai el știe!

– Jelește-1 ori nu-1 jeli... Cînd s-a întoarce de la spital, a mai afla o nenorocire. Mai bine...

– Ce, mai bine?..

– Așa-i viața... Cum n-o dai, tot ruptă-n coate!

– Of, războiul... războiul!..

Ar fi putut să-l mai judece oamenii că n-a spus nimic în ziua cînd s-a întors și i-au înmînat hîrtia cu vestea despre moartea feciorului. Nu se schimbase omul. Promise vestea în tăcere, rămînînd mult timp încremenit cu ochii spre fereastră. Dar în mentalitatea satului se schimbase ceva. Acum toți îl salutau pe bătrîn altfel, măcar că el nu întotdeauna răspundea la binețe. La mulți poate le era rușine. Unii îl jeleau. Îl căinau ori le părea rău de-o viață de om fără noroc. Poate că nenorocirea îl apropiase de sat și satul se apropiase de dînsul. Se apropiaseră cu alți ochi, cu altă înțelegere. Mai avea moș Mihail destulă vlagă să se țină dîrz, să-și ascundă durerile.

Și a rămas printre oameni.

SUGESTII ANALITICE

Nuvela a fost scrisă în anul 1971. Prozatoarea a selectat un eveniment caracteristic din viața țaranului Mihail, rămas văduv cu doi copii mici. Căutând să afle tainele sufletului acestui personaj, care-și abandonează satul natal și se mută în altul, autoarea ne intrigă să savurăm pe nerăsuflăte întreaga narațiune.

Tema nuvelei se axează pe viața unui om, care suferă din cauza nenorocirilor ce dau peste el din senin: îi moare nevasta, fiica i se îmbolnăvește de aceeași boală, iar feciorul cade pe front.

Ideea — durerile sufletului omenesc mai ușor sînt suportate trăind între oameni și cu oamenii, dar nu izolat de lume.

Subiectul se constituie din drama țaranului Mihail, care prin muncă cu maximă dăruire caută să uite de durerile sufletești.

Expozițiunea nu e de tip clasic. Din ea aflăm doar locul unde se desfășoară acțiunea, dar mai nimic despre timpul acțiunii, despre personajele care iau parte la acțiune: «În sat se șușoteau că-i putred de bogat. Dar era greu să pătrunzi în această taină, deoarece pe bătrîn îl vedeau numai de două ori pe zi: dimineața și seara. Îl vedeau trecînd hudițele satului cu un țahal în spate. Tăbîrcea un țahal plin, în care se vînzoleau tot felul de lighioane: cotcodăceau, cîrîiau, cloncăneau, ba mai răzbătea la urechea vreunui trecător și cîte-un «cucuri-gu-u!» ascuțit de-și făcea omul cruce, luînd-o la goană și privind cu spaimă la sacul nebunului.»

Toate celelalte le aflăm pe parcurs, dezlegînd și descifrînd enigmatismul comportamentului lui, aflăm taina vieții lui Mihail.

În noua localitate, unde se mută cu doi copii mici — un băiețel și o fetiță — își face casă la marginea satului, se izolează de săteni, izolîndu-se ca într-un turn de fildeș.

Eroii centrali s-ar crede că sînt numai trei: țaranul Mihail, fiica și feciorul Gheorghe. Însă în centrul acțiunii, ca un rival al lui Mihail, apare satul.

Conflictul sau **intriga** nuvelei determină sensul tragic al liniei de subiect a lui Mihail. Confruntarea cea mai acută e de caracter interior, are loc mai întîi în sufletul eroului, măcinat de lanțul de pierderi și deziluzii. Concomitent și în paralel se desfășoară o confruntare gradată dintre săteni și erou. Numai că în cazul dat eroul Mihail e inert, sfidător de indiferent la provocările sătenilor.

Omul avea necazurile lui, nu auzea și nu vedea pe nimeni.

Omul încrîncenat se închide în sine, nu vorbește cu nimeni, își trăește cu durere necazul.

Nuvelista selectează cu grijă faptele și momentele din viață, sugerînd prin amănunte un bogat interior artistic.

Conflictul principal e între noul venit și sătenii neluați în seamă de «venetic».

Prozatoarea, pentru a reda acest mesaj, folosește procedeul narațiunii de rînd, procedeul descrierii pentru a accelera desfășurarea acțiunii. În calitate de narator apare autoarea: «Avea un usturoi cu coada groasă și o ceapă verde și sănătoasă chiar pe cele mai strașnice zăpușeli și arsuri ale verii». Dar pentru a scăpa de monotonie strămută expunerea în dependență de necesitățile situației oglindite. Altădată în calitate de narator apare fiică-sa: «- Eh, la început era bine. Tata cu nimeni nu vorbea, numai cu noi. Ne ferea de toată lumea, săpase izvorul nostru. Nu-și răcea gura cu alții și ne-aducea toată căldura numai nouă, acasă.» De la ea aflăm detalii care-i descifrează taina vieții acestui om închis și ursuz: «Cînd a văzut că eu pun carnea pe mine cu lopata și abia mă mișc de colo-colo, a izbucnit în plîns și a spus: «Petrece-ți viața, fata tatei, și bucură-te de plăcerile ei... Cît ți-o mai rămas s-o duci... Că eu am făcut tot ce-am putut, dar mai mult nu pot face și n-am cu cine mă bate!»

Momentele acțiunii au o gradație ascendentă pînă la punctul culminant. Satul pășește pe toate aceste trepte în relația cu eroul central «putred de bogat», «necioplit», «străin», «venetic», «sălbatic», «nebul», «strigoii», «trăsnit», «sihastru», «avezuhă», «eretic».

Punctul culminant al nuvelei e conturat în lipsa participării eroului central. Conturul și efigia lui apar din vorbele sătenilor, din bănuiele, din bîrfe și calomnii, din care pînă la urmă se evidențiază latura adevăratului Mihail. El își caută de gospodărie, sapă o fîntînă, își face gard și poartă, sădește vie pe un loc nisipos, unde nimeni nu bănuia să crească ceva, scoate ciotce din pădure, sare în ajutorul familiei Agafiei, cînd nepotul îi cade pe plită. Anume acesta și este punctul de vîrf, culmea acțiunii în comportamentul eroului, în desfășurarea intrigii interne. Există și un *punct culminant în intriga dintre sat și erou*. Culmea acestor străduințe ambițioase de a afla taina omului se consolidează în momentul cînd imaginația sătenilor creează din el un chip de sperietoare: «Toate au fost cum au fost pînă nu s-a răspîndit și zvonul cu țapul de aur. De unde pornise acest zvon, nu-i mai da nimeni de capăt. Dar toți au aflat, că noaptea din bordeiul sihastrului iese un țap frumos, cu coarnele de aur. O vedenie care se mișcă fără zgomot prin ogradă, se cațără pe prispă și pune botul pe crucea ferestrei. Și după ce dă de veste stăpînului c-a ieșit, se îndreaptă spre fîntînă și așteaptă să fie adăpat... Nebuniile pot veni val-vîrtej. Copiii noaptea se temeau să treacă huditele de lîngă casa strigoifului. Dacă erau trimiși de părinți după gaz, sare sau alte cumpărături, o luau prin mijlocul satului, chiar să fi fost glodul pînă la butucul roții. Se mai găsea și cîte unul mai slab de înger și printre gospodari. Și acela noaptea scotea sufletul cailor pe șleahul desfundat din pornirea fricoasă să înconjoare ograda avezu-hăi. În altă parte puteai să vezi orice, să ți se întîmple orice dănănaie — că nu însemna nimic. Dar din ograda pustnicului, dacă țîșnea un dihare din lemne sau vreo helge din sîșîiac, era o strășnicie — fugeau toți ca nebunii, să-și scoată ochii!»

Prozatoarea își permite să ducă lucrurile pînă la miracol, la absurd, pentru a da cititorului și sătenilor extrem de curioși lovitura de grație, demonstrînd că Mihail e net superior celor din jur, care-l calomniază și-l bîrfesc.

Omul încrîncenat se închide în sine, nu dintr-o ură față de semenii săi, nu comunică cu nimeni nu pentru că îi ignorează, ci pentru că e obsedat de durerea și necazul său.

Nuvelista selectează cu grijă faptele și momentele din viață, sugerînd prin amănunte un bogat interior artistic.

Acțiunea e dinamizată prin *dialoguri impersonale* ale sătenilor: «Vorba strigoiului cu țapul de aur unora le venise pe plac, deoarece se hlizeau în doi peri, cînd pălămarul povestea că în Sîmbăta Paștelui, în loc de ouă și parale, veneticul îi aruncase popii în căldărușă o căpățînă de usturoi și un dărăb de mămăligă rece.

- Și popa n-a spus nimic?
- Popa a rîs.
- Da nebunul... a zis ceva?
- A zis: «Ce mănînc eu, să mănînci și măta, părinte!»
- Aracan... Să știți că nu-i mai calcă pragul!..
- Cine?
- Popa! Cine altul?!
- Atîta pagubă!..»

Treptat acțiunea capătă o gradăție descendentă, iar satul o lasă mai moale, devine mai înțelegător și mai compătimitor dintîi cu fata, la care nu vin flăcăii, apoi cu Grigore, care seamănă în ochii lor cu o cadră, fotografie și în cele din urmă cu eroul central.

Toată ostilitatea sătenilor se menține pe aceeași undă pînă la începutul celui de al doilea război mondial. Această catastrofă pe un moment le strămută înverșunarea și-i unește în suflet și gîndire. Pentru prima dată sătenii îl văd pe feciorul lui Mihail: «În luna martie, cînd se zghiuhia viforniță cu spulber și crișcau de durere copacii, au aflat cu toții că și flăcăul omului are un nume: îl cheamă Grigore. L-au văzut atunci pe săturatele și fetele din sat, și flăcăii care plecau cu el pe front și i-au auzit numele.»

În scena dată prozatoarea utilizează arta portretizării și o face destul de convingător:

«Venise Grigore cu o torbă mare și albă, albă ca spulberul de pe șandrama-sovietului sătesc, și privea sperios în jur. Era într-adevăr un flăcău înalt și chipeș, cu o frunte luminoasă și parcă nu semăna a om viu, ci era rupt dintr-o cadră, așa cum sînt arățați pădurarii Carpaților, muntenii și rutenii, cu obrajii pîrguiți ca o piine proaspătă, cu niște sprîncene luminoase ca niște crenguțe de brad, proptite de o vatră de zăpadă, și cu o mustăcioară tînă, tot luminoasă. Era bălan, dar părul și sprîncenele și puful musteților le avea negre, și, luminate de pielița bălaie, păreau cumva albastre, ireale, curat ca dintr-o cadră în culori pe un fon alb imaculat.»

De aici linia de subiect a lui Grigore este dominantă. Tată-său, Mihail, pînă la sfîrșit va arde în flacăra dragostei față de acest fecior, care așa și nu se va mai întoarce de la război. Se mută în pădure, își face un bordei, și toată ziua muncește la scos ciotce.

Argumentele autoarei sînt convingătoare: «Spunea că o durere mare nu ți-o înnăbușă orice lucru. Numai coasa la grîu te face să uiți. Dar coasa ține foarte puțin. Și n-are ce face, chiar dacă-l judecă satul. La scos ciotce obosește ca și la coasă, mai uită necazurile și își capătă somnul».

Dialogul are menire de a suplini descrierile anoste și conferă narațiunii mai mult colorit și farmec.

În afară de dinamism și vioiciune nuvelista urmărește și scopul de caracterizare a personajelor.

Intervențiile directe ale personajelor, sub forma alternării replicilor, subliniază amănunte privitoare la împlinire, punctează momente ale acțiunii în evoluția ei, conțin aprecieri asupra faptelor înfățișate și a comportării celorlalți personaje, creează iluzia directei desfășurări. În fiecare seară?

Mimînd vorba populară dialectală, utilizînd suspansurile (gîndurile întreprinse prin puncte de suspensie), scriitoarea obține un efect aparte în prezentarea personajelor, în desfășurarea eficientă a acțiunii. În felul acesta nuvelista evită descrierea și narațiunea pentru zugrăvirea comportamentului eroului central, apelînd la dialog. Cînd «baistrucul» cade de pe cuptor pe plită și-și arde toată spinarea, Mihail săvîrșește un adevărat act de eroism, surprins de autoare într-un dialog sprintar.

Linia de subiect a fetei, deși pare să fie mai luminoasă, conține în embrion o dramă. Doar mamă-sa a decedat de aceeași boală și tatăl fetei, fiind conștient de faptul că veacul fetei e prea scurt, o lasă în voia sorții și se bucură de micile ei bucurii: «Știu că-i place veselia, mărturisește fata consătențelor adunate la șezătoare. Cînd vine din pădure și voi cîntați, el nu intră în casă. Ascultă toată seara cîntecul vostru pe sub ferestre».

Deznodămîntul se consumă tacit, dar concludent, prezentîndu-l pe erou vertical în durerea lui:

«Ar fi putut să-l judece oamenii că n-a spus nimic în ziua, cînd s-a întors și i-au înmînat hîrtia cu vestea despre moartea feciorului. Nu se schimbase omul. Primise vestea în tăcere, rămînînd mult timp încremenit cu ochii pe fereastră. Dar în mentalitatea satului se schimbase ceva. Acum toți îl salutau pe bătrîn altfel, măcar că el nu totdeauna răspundea la binețe. La mulți poate le era rușine. Unii îl jeleau. Îl căinau ori poate le părea rău de-o viață de om fără noroc. Poate că nenorocirea îl apropiase de sat și satul se apropiase de dînsul. Se apropiaseră cu alți ochi, cu altă înțelegere. Mai avea moș Mihail destulă vlagă să se țină dîrz, să-și ascundă durerile. A rămas printre oameni».

Concluzia făcută se situează în albia logicii dezvoltării caracterului eroului central. În această nuvelă cititorul va beneficia de un bairam de cuvinte

neaoșe, dialectale sau regionale, care conferă narațiunii un farmec aparte: *a tăbîrci, țahal, țarc, chitonag, zahată, lăpșică, hlei, a tumăni, a găbuji, tînjală, pereval, topliță, gălătuș, a huiducăi*, al căror sens, fiind descifrat, va reda și mai multă savoare narațiunii.

Nuvela «Un om printre oameni» de Ariadna Șalari certifică că și melea-urile noastre (în cazul dat Cetatea Albă, unde s-a născut scriitoarea) au dat literaturii moldovenești creatori de veritabilă celebritate.

După A. Hropotinschi

Medităm, conversăm

1. Cine este Mihail? Care e drama vieții lui?
2. Ce l-a făcut pe Mihail să-și mențină existența în urma dramei suportate?
3. Cum a fost primit eroul povestirii de către săteni? De ce?
4. Cine poartă vina în tot ce s-a întîmplat cu Mihail?
5. Care sînt tema, ideea povestirii?
6. Comentați ultima propoziție din text: »Și a rămas printre oameni», reieșind din cele citite și analizate.
7. Caracterizați, în paralel, eroul principal, Mihail, și satul în care locuiește eroul.

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

A. Șalari

NEASTÎMPĂR

De ce n-aprindeți lumina?

Glasul venise din fundul odăii înecate în umbră. Era un glas liniștit și limpede, dar care se revărsase brusc în liniștea încăperii și poate de aceea sunase cu o tărie neașteptată.

Cei de la masă ridicară capetele. Bătrîna, cu mîinile în aluat, își întoarse fața osoasă, zbîrcită, cu gingiile căzute, în partea de unde sunase glasul fiicei sale.

În celălalt capăt de masă o feteșcană și un tînăr, amîndoi îmbujorați, cu o moviliță de coji de nuci curățate în fața lor, după care își ascundeau chicotelile de rîs, întoarseră și ei fețele cu mirare, abia acum băgînd de seamă că într-adevăr în odaie se întunecase.

Umbra mai era sporită și de silueta băiatului, cocoțat pe pervazul ferestrei și care își găsisse o îndeletnicire «serioasă», copiind pe geam harta țînutului natal.

– Chiar așa, copii, de ce n-aprindeți lumina? făcu bătrîna, continuînd să frămînte aluatul în strachină.

Fetișcana sări sprintenă de pe scaun, luînd-o înaintea tînărului care vroise să facă același lucru.

Într-o clipă odaia se umplu de lumină. Era o încăpere de mobilier vechi, uzat și obiecte noi, ce radiau o strălucire cu atît mai bătaoare, cu cît vecinătatea altora lăsa de dorit. Se pare însă, că bătrîna abia acum observă acest lucru. Fiindcă ochișorii ei mici, zgîrciți, injectați cu vinișioare sîngerii, se rotunjiră neașteptat, după ce clipiseră de cîteva ori. Măsură odaia cu întrebare mută, ocolind scoarțele de pe pereți și ajungînd la somiera îmbrăcată proaspăt, unde rămăsese uitat planorul la care se muncea de cîteva zile băiatul de pe pervaz. Altă dată s-ar fi răstit la băiat, pentru că-și risipește lucrurile prin toată casa. Dar acum n-avu cînd să deie importanță acestui lucru, fiindcă ochișorii i se opriră la abajurul roz, cu trandafiri franjurați, care i se păru că nu mai seamănă cu cel de ieri. Și abia în acest moment înțelese ce se petrecuse. Privirile i se încruntară, întorcîndu-se spre cei din odaie.

Fetișcana alergase la locul ei și-și ascundea în dosul grămezii cu coji de nuci chicotitul triumfător. Tînărul, lungăreț la față, cu un pufușor bălai deasupra buzei de sus și cu un surîs blajin ce i se revărsa pe tot obrazul timid și inteligent, căuta spre fetișcană, al cărei chip oacheș, aprins și cu surîsul înfundat îți da de bănuț.

Cine a schimbat becul? întrebă scurt bătrîna. În pragul ușii din fundul odăii continua să stee mama copiilor, o femeie încă tînără, cîndva frumoasă, pe a cărei față trasă și pornind a se veștezi mai strălucia o cătătură vie, de un albastru-vioriu, aproape cristalin.

– Antonaș! rosti mama liniștit, dar aspru.

Băiatul sărise de pe pervaz și ascundea la spate foaia cu harta copiată. Vru să spună ceva, dar fetișcana i-o luă înainte:

– Eu am schimbat becul! recunoscu dînsa, ridicînd ochii ei mari, negri, porniți să înfrunte cu o dîrzenie copilărească.

– Aha! Tu! Eram sigură de asta! pufni bătrîna, țintuind-o cu supărare. Și contul la fiecare lună cine o să-l plătească?

Buzele fetișcanei, pline și cu colțurile arcuite vioi, surîseră cu un abia perceptibil dispreț.

– Îndată să te urci și să schimbi becul! porunci tăios bătrîna. Dar fetișcana nu se mișca. Antonaș, însuflețit de îndărătnicia dîrză a soră-si, se apropiase de dînsa și se uita la bunică cu un aer îndrăzneț, care zicea: «Nici eu n-am să mă urc!»

Tînărul surîdea, uitîndu-se cu ochi buni, îndrăgostiți la fetișcană. Făcea parte și el din ai casei, dar nu era sînge din sîngele lor. Războiul îl aruncase în această familie. Pe vremea cînd cerul bubuia întruna, semănînd orașul cu mormane de răscolit și cu ruini fumegînde, îl descoperise bunica lîngă trupul neînsuflețit al unei femei. O trăgea de poala rochiei și plîngea:

– Mamă-i! Acasă, mamă-i!

Fiindcă pe sus iar porniseră a zbîrnîi avioanele, bunica îl înhățase și fugi cu dînsul în adăpost. De atunci a rămas în casa lor. N-au știut unde să-i caute rubedeniile. Iar cînd pîrjolul războiului s-a sfîrșit, pe bătrîna n-a lăsat-o inima să-l dea la casa de copii. Se obișnuise cu dînsul.

Mama, care-și impune totdeauna asprime față de copii în asemenea ciocniri cu bunica, de data asta spune împăcuior, adresîndu-se bătrînei:

De acum lasă. Mîine e ziua Cristinei. Și apoi o să-ți prindă și matale bine, că ai ochi bătrîni. Argument convingător, dar bătrîna nu vrea să se arăte înduplecată.

– Așa-i răsfeți tu! mormăie. De aceea ți se urcă în cap. Parcă n-are lampă pe masa ei! Asta așa-i, fason! Se învață să fie risipitori. Iar tu le ții hangul! Eu cum am trăit în tinerețile mele, că nici opaiț de cel cu său n-aveam în toate serile!

La aceste vorbe Antonaș, de după spinarea soră-si, unde s-a ascuns să nu-l prindă mama, își ițește ciuful mătăsos și galben ca inul, aruncînd cu haz:

Pe atunci nici avioane nu erau, bunică!

Fetișcana și tînrul schimbă o otheadă veselă.

Bunica se burzuluiește mai tare, spunînd că pe vremea ei copiii știau de frica și de rușinea celor mari.

VICTOR TELEUCĂ

(1932-2002)

Printre poeții care au adus o contribuție esențială la dezvoltarea liricii moldovenești se înscrie și numele lui Victor Teleucă, cunoscut cititorilor prin versurile sale de o profundă actualitate.

Victor Teleucă s-a născut la 19 ianuarie 1933 în s. Cepeleuți din raionul Briceni. Debutul literar datează anul 1958 cu poemul «Răscruce». Urmează volumele de versuri «La ruptul apelor», «Neliniște», «Din patru vînturi», Versuri», «Îmblînzirea focului», «Monumentul inimii», «Insula cerbilor», culegerea de schițe «Goniți pasărea de cenușă», eseul «Car frumos cu patru boi», poemul dramatic «Decebal» ș.a.

Imaginea ce se desprinde din opere este cea a unei individualități creatoare originale, care e receptivă la problemele contemporaneității și care și-a făcut din dragostea față de pămîntul natal și față de oamenii acestui pămînt crezul ei suprem.

V. Teleucă cultivă o lirică meditativă optimistă, de imensă rezonanță cetățenească, ce cunoaște deopotrivă atît gingășia, cît și asprimea, atît stările de fericire deplină, cît și cele de neliniște sufletească.

Izvorul de inspirație al volumului de versuri «La ruptul apelor» îl constituie realizările ce țin de satul natal: anii copilăriei și ai adolescenței, părinții și consătenii, pământul și munca plugarului.

Versurile din acest volum degajă o mare dragoste față de oameni, sînt străbătute de romantica drumurilor necunoscute, de așteptări emoționante și de chemările zilei de mîine. Definindu-și obiectivul principal al poeziei sale, poetul își vrea eroul liric «ostaș în haina vremii», iar versul și-l dorește mereu alături de «plugarii cuminți» și în toate asemănător cu aceștia.

O reușită artistică remarcabilă a scrisului lui V. Teleucă o constituie cartea de versuri «Îmblînzirea focului», în care autorul abordează teme și motive înrudite cu acelea din culegerile anterioare, dar care acum sînt interpretate printr-o viziune artistică mai profundă. E vorba de temele: definirea crezului eroului liric, evocarea realităților crude ale războiului, munca sfîntă a plugarului, sentimentul înălțător al dragostei, sensul existenței umane, neliniștile veacului ș. a. Revenind la motivele legate de sfera satului, poetul caută să le găsească noi rezolvări artistice și să le desprindă semnificații inedite.

Motivul central al poeziei lui V. Teleucă este Pămîntul, prin prisma căruia poetul cugetă asupra celor mai esențiale probleme sociale, etice și filozofice ale existenței umane. Metaforă și simbol, Pămîntul sugerează, în creația poetică a lui V. Teleucă, o multitudine de semnificații miezoase: Pămîntul — leagăn și pîine, Pămîntul — muncă pașnică și dragoste de oameni, Pămîntul — bogăție și forță vitală, Pămîntul — baștină și Patrie, Pămîntul — soartă și crez.

Pentru Pămîntul străbun, pe care «l-a trecut o viță-n coate», țăranul a îndurat destule: și sărăcia, și încăierarea pe viață și pe moarte, și războiul pîrjolitor, și foametea.

Potrivindu-și destinul și menirea cu destinul, și menirea pămîntului, eroul liric al poeziei lui V. Teleucă se vrea rădăcină din rădăcina pămîntului, spic din spicul lui; numai în legătura organică cu pămîntul tuturor, își simte eroul liric adevărata tărie și demnitate, adevărata fericire.

Urmînd tradițiile poetice moldovenești, clasice și contemporane, referitoare la proslăvirea graiului matern și la dezvoltarea rolului limbii în viața unui popor, V. Teleucă scrie poezia « O altă limbă mai frumoasă nu-i », în care aduce cald elogiul limbii materne în plină prosperare, bogăției și frumuseții ei, capacităților ei nelimitate de materializarea faptelor mărețe ale omului și a înaltelor lui valori spirituale.

În «Sensul horelor» V. Teleucă revine la motivele fundamentale ale poeziei sale: satul și pămîntul, tradițiile populare. Frumoasele legende și balade moldovenești, obiceiurile legate de nuntă, horele sînt explorate de poet din plin și cu ingeniozitate cu scopul răstălmăcirii sensurilor umane nepieritoare. Meditațiile filozofice ale poetului se axează în jurul unui simbol central cu sugestii polivalente — simbolul Horei. «Sensurile veșnice» fundamentale, pe care și le destănuie Hora în fața Omului, nu sînt altceva decît însuși spiritul

popular în manifestările lui nepieritoare, însăși esența umană în cristalizările ei supreme.

Poet al pământului și al horei, al luminii și al liniștilor zămislitoare, al ciocîrliilor albastre și al toamnelor încărcate de rod, Victor Teleucă realizează, prin creațiile sale cele mai reușite, o inspirată sinteză artistică a neliniștilor și bucuriilor, a aspirațiilor și întrebărilor contemporanului nostru.

Medităm, conversăm

1. Cum se numește opera cu care debutează V. Teleucă?
2. Care este izvorul de inspirație al volumului «La ruptul apelor»?
Numiți temele abordate de poet în volumul «Îmblînzirea focului».
3. Care este motivul central al poeziei lui V. Teleucă?
4. Cum se numește poezia în care V. Teleucă aduce un elogiu limbii materne?

O ALTĂ LIMBĂ MAI FRUMOASĂ NU-I

Mai dulce și mai bună decît toate
e pentru mine limba mea
și pentru tine limba ta,
și pentru dînsul — limba lui.
O altă limbă mai frumoasă nu-i
din care omul cîntecul își scoate.

Auzi?
În limba mea
pe cer răsare prima stea,
și-n toate limbile la fel
Luceafărul răsare clar, fidel.
Izvoarele vorbesc moldovenește,
moldovenește fiica îmi zîmbește,
moldovenesc e viitorul meu
ca și trecutul tatălui ateu.

Din sat în sat mă duc la sud
s-adun un cîntec, să-l aud
și-n centrul satului oriunde
un monument își pleacă fruntea,
îngenuncheat peste-un mormînt,
bătut de ploi, uscat de vînt.

Sat pe malul Nistrului

Sînt cei căzuți în patrușpatru,
cînd s-a topit în foc și piatra,
cînd satele — căciuli de stuh —
s-au prefăcut în zgură și văzduh.

Dau orele și anii la o parte
și ei se-ntorc de dincolo de moarte,
nepotoliți, cu strigătul pe buze,
cu vorba mamei arsă de obuze.

Iar seara, cînd le-aduce radioul
tocmai aici un cînt în limba lor,
Ivan, Osman, Oles, Rîgor
din bronzul monumentului ascultă,
da-n cînt e foc și viață multă.

Pe casa lor se-aprinde-atunci o stea,
ei au căzut aici și pentru țara mea,
pentru norocul meu și-al tău.
Și vîntul verii căștile le zvîntă,
iar limba mea îi știe și îi cîntă,
și multe, multe le vorbește...
De cînd s-aici, ei știu moldovenește.

Aici, pe-acest picior de plai,
vin rodnici ani cu glas de nai,
cu cer de mai în evantai

și-n limba mea, ca-ntr-un izvor,
ei se răsfrîng multicolor.
Și limba asta dac-o știți,
pămîntul, pîinea i-o sfințiți
și truda omului ce-o face.
Cu ea cîntăm frăția, pacea.

Cînd spune unul că-i săracă,
sărac îi el, nu-s limbi sărace.
Lui poate limba să nu-i placă,
dar mie orice limbă-mi place.
Și pentru mine limba mea
e-n lumea cerului o stea.

A. Cebotaru. «O altă limbă mai frumoasă nu-i»

Atingi o frunză-n codrul ei
și frunza scapără scînteii,
cînd vii în codrul ei umbros,
te faci mai tînăr, mai frumos;
cînd bei din apa ei adîncă,
se prinde rod pe vîrf de stîncă.

E limba mea, pe care mama
mi-a pus-o-n suflet pentru drum
și-așa-i de nouă și bogată,
că n-o știu bine nici acum.

SUGESTII ANALITICE

Rar îndrăgostit de slova moldovenească să nu cunoască poezia lui *V. Teleucă* «*O altă limbă mai frumoasă nu-i*», ce ne oferă o imagine larg-cuprinzătoare ca putere sugestivă, o evocare și o cântare pură a graiului matern. Să subliniem, în primul rînd, organicitatea poeziei, structura armonioasă a întregului și frumoasa organizare interioară a fiecărei strofe în parte. La început poetul îngîină silabe imnic-evocative: «Auzi?/În limba mea/Pe cer răsare prima stea/Și-n toate limbile la fel/Luceafărul răsare...». Greutatea metaforică a versurilor se sprijină pe expresia «răsare în limba...» — o stea răsare într-o limbă. Transferul metaforic merge mai departe, pînă la izvoarele care vorbesc și ele într-o limbă. Vin apoi repetițiile și toate firele din urzeala strofei converg spre accentuarea dragostei și mîndriei pentru graiul matern: «Izvoarele vorbesc moldovenește,/moldovenește/fiica îmi zîmbește/moldovenesc e viitorul meu/ca și trecutul tatălui ateu...». Strofele următoare modifică linia de dezvoltare a ideii poetice. Pînă aici a prevalat tonul de evocare rapsodică. Odată cu imaginea monumentului «îngenuncheat peste un mormînt» tonul devine solemn și grav, versurile se amplifică, dimensiunea temporală se lărgițe și ea: «Dau orele și anii la o parte/Și ei se-ntorc de dincolo de moarte,/ Nepotoliți,/Cu strigătul pe buze,/Cu vorba mamei arsă de obuze»... E o înfrățire dincolo de moarte — Ivan, Osman, Oles, Rîgor... Poetul celebrează graiul mamei și plaiul cu conștiința solidarității și a jertfelor («Ei au căzut aici și pentru limba mea»). După această pioasă evocare vin iară accentele de cântare. Poetul pornește de la imagini simple, structura sonoră și morfologică a strofei sugerează o stare de încîntare calmă, iar liniile imagistice ale versurilor completează și ele această senzație de calm și farmec: «Atingi o frunză-n codrul ei/Și frunza scapără scînteii,/Cînd vii în codrul ei umbros, / Te faci mai tînăr, mai frumos,/Cînd bei din apa ei adîncă,/Se prinde rod,/pe vîrf de stîncă». Strofa se organizează după principiul paralelismului și al substituirii metaforice: codrul și bogăția inepuizabilă a limbii, o frunză din codru și un cuvînt scăpărător din limbă, «apa învietoare» a limbii și rodul de pe stîncă, sugestie a unei încununări supreme a efortului creator. Lanțul metaforic, în unitatea contextuală a strofei, subliniază frumusețea și bogăția acestei limbi. Strofa finală, precizînd sensul strofelor anterioare, nu e totuși numai o expresie apoteotică a dragostei de limbă și de baștină, ci o mărturisire poetică cu caracter de manifest: «E limba mea pe care mama/Mi-a pus-o-n suflet pentru drum/Și-așa-i de nouă și bogată,/Că n-o știu bine nici acum». Mai avem a descifra înțelesurile și adîncimile inepuizabile ale graiului matern, — aceasta e **ideea**.

Medităm, conversăm

1. Despre care limbă spune V. Teleucă: «o altă limbă mai frumoasă nu-i»? Care este semnificația primelor versuri, cu care începe poezia «O altă limbă mai frumoasă nu-i»?

2. Imaginile artistice, în opera lui V. Teleucă, au un **sens simbolic** — *adică imagini artistice, de obicei un obiect, prin care se poate observa că un concept (abstract), spre deosebire de substituirea metaforică a sensurilor, cumulează sensul propriu cu cel ascuns.* De exemplu, A. Mateevici numește limba noastră «piatră lucitoare» («Limba noastră»). Identificați în poezia «O altă limbă mai frumoasă nu-i» sensul simbolic al imaginilor.

3. Ce idei sugerează versurile: «...mie orice limbă-mi place»? Dacă cineva are să vă spună că nu-i place limba dvs. maternă, limba moldovenească, ce i-ați răspunde, ce sfaturi i-ați da?

4. **Discutați!** Critica literară consideră că poetul a ajuns la concluzia că «limba maternă trebuie să slujească din plin înaltelor scopuri și idealuri ale omului contemporan, trebuie să proslăvească munca pașnică, frăția și pacea. Numai astfel limba maternă va putea deveni pentru om un nesecat izvor de tărie spirituală, tinerețe, frumusețe, energie creatoare». Dvs. ce părere aveți? Identificați în textul poeziei versurile care sugerează aceste idei.

5. Ce scop a urmărit V. Teleucă, introducând în text și numele a câtorva ostași de diferite naționalități?

6. Comentați versurile: «Mulți au fost s-o smulgă/ființării noastre/, dar nici s-o clintească/nimeni n-a putut».

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

V. Teleucă

COPIII

Strugurii dragostei, struguri,
ei cresc pentru tine,
pentru noi toți, pentru mine,
să plîngi cu ei, să te bucuri,
strugurii dragostei, struguri.

Ei sînt copiii noștri, copiii,
de care și-a bătut joc foamea,
pe care i-au pîndit mitralierele
din toate ungherele
și i-au înstrăinat de la mame.

Să-i luăm în pază, să-i creștem.
Pe toate meridianele noastre
să le cînte pămîntul și marea,
să le-ajungă și pîinea și sarea,
și apele limpezi și-albastre.
Să crești cu ei, să te bucuri,
Strugurii dragostei, struguri.

NICOLAE COSTENCO
(1913-1993)

Liric prin excelență, Nicolae Costenco se înscrie printre figurile de vază ale poeziei moldovenești.

Prin conținutul profund uman, pe care ni-l sugerează, prin viziunea poetică ce o are asupra lumii, prin felul de a gândi și de a se exprima, Nicolae Costenco imprimă poeziei sale, de o valoare estetică durabilă, un vădit caracter popular.

Nicolae Costenco s-a născut la 21 decembrie anul 1913 în familia unui funcționar din Chișinău. Rămas orfan de tată la vârsta de cinci ani, viitorul poet își petrece copilăria la bunicii

săi, în satul Cegoreni, raionul Orhei.

Primele poezii le publică începînd cu anul 1932. Poeziile de debut erau mai mult niște pasteluri. Cu timpul Nicolae Costenco face loc mai mult, în poeziile sale, omului, cu gândurile și sentimentele lui.

Prima culegere de versuri «Poezii» apare în 1937, după care urmează poemul «Cleopatra», volumele de poezii «Ore» și «Elegii pagîne».

Versurile după 1940 devin combative, optimiste, mobilizatoare și au un obiectiv precis: este cîntat omul simplu din popor, munca lui creatoare, visurile lui.

Măreța încredere în forțele creatoare ale poporului este exprimată în poezia — odă «Cîntarea omului». Poetul se vede un explorator de cuvinte alese, cuvinte calde, care i-ar putea dărui omului destoinic «bucuria cea unică». Ca și în poeziile «Poetilor tineri», «Mă adresez galeriei», «Poezia Moldovei», N. Costenco meditează despre menirea poetului și a funcției sociale a poeziei.

În lirica lui N. Costenco natura ocupă un loc de frunte, adică peisajul plaiului natal. În majoritatea cazurilor natura armonizează cu lumea interioară a poetului («Revedere», «Luna stă la geam și ascultă»).

De lirica peisagistică e strîns legată lirica de dragoste. Poezia de dragoste a poetului e sinceră și plină de naturalețe, e cristalină și dornică în gingășie, e pasionată, contradictorie ca însuși sentimentul. Dragostea e cîntată în cele

mai deverse ipostaze: credincioasă, fericită, frumoasă, gingașă, prietenă, rea, vicleană, dezamăgită...

N. Costenco a activat în domeniul poeziei moldovenești mai bine de cinci decenii, răstimp în care a creat o bogată și emoționantă biografie lirică a contemporanului nostru. Poeziile lui, de o rară sensibilitate artistică și de o plasticitate surprinzătoare, sînt pătrunse de un suflu popular.

În convingerea lui N. Costenco menirea poetului e de a-l sluji pe om cu devotament în orice împrejurări: și la bine, și la greu, și la bucurie, și la durere. Adevăratul poet trebuie să fie un «interpret al vremii sale» și un «neadormit paznic al adevărului» vieții, iar însăși poezia — o «armă» mereu în luptă cu «întunerecul și nedreptatea», mereu «pavăză» de nădejde «frumosului»

Pentru N. Costenco trăirea durută în poezie întotdeauna a fost și este starea cea mai firească, mai adecvată a modului lui de existență: «Trăiesc în poezie, ca o floare/Înmormîntată în parfumul ei suav». E starea optimă dintotdeauna a creatorului cu adevărat autentic.

Medităm, conversăm

1. Unde și-a petrecut N. Costenco copilăria? De ce?
2. Cum se numește culegerea de debut a lui N. Costenco? Cine este cîntat în versurile lui N. Costenco după 1940?
3. Cui este consacrată poezia-odă «Cîntare omului»?
4. Prin ce se caracterizează poezia de dragoste a lui N. Costenco?
5. Care este menirea poetului, după N. Costenco?
6. Realizați informația «Sînt cetățean al țării Poezia», referindu-vă la viața, activitatea literară a lui N. Costenco. Consultați ziarul «Luceafărul», № 8-11, 2017.

LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Limba țării mele,
limba mea de-acasă,
rășădită-n suflet
de al mamei cînt,
ai crescut pe brazde
grea în spic, miezoasă,
între frați prin veacuri
trainic legămînt.

Limbă strămoșească,
glas de voinicie,
de pe-ngălbenite

foi cronicărești,
din cenușa vremii
faci să reînvie
gloria străbună,
vechile povești.

Limba mîngîioasă,
fiică-a vieții aspre,
ne doinești și-acuma
ca la început.
Mulți au fost s-o smulgă
ființării noastre,
dar nici s-o clineacă
nimeni n-a putut.

Cîntăreții meșteri
te-au purtat departe.
Cu cetății de piatră
Ștefan te-a păzit.
A baladei noastre
vorbă fără moarte,
dragostea obștească
ți-a fost cuib și zid.

A. Cebotaru. «Imn limbii materne»

Limba mea sfătoasă
Creangă ce-a iubit-o
și-a înaripat-o-n
vers Alecsandri,

Eminescu forma
ți-a desăvârșit-o
în cultura lumii
spre a ne mândri.

Limba moldovană,
Zină între zîne.
Muzica latină,
demnitatea slavă,
se-ntîlnesc în tine
și se înfrățesc.
Tu — mîndria noastră,
Tu a noastră slavă,
veșnicia noastră,
grai moldovenesc!

SUGESTII ANALITICE

Din marea dragoste față de poporul moldovenesc, față de bogata lui zestre spirituală, dragoste prezentă în întreaga creație poetică a lui N. Costenco, a izvorît poezia «Limba moldovenească» — un frumos imn de proslăvire a limbii materne, a celui «șirag de piatră rară pe moșie revărsată», pe care A. Mateevici îl numea metaforic «o comoară» («Limba noastră»).

Continuînd tradițiile lui A. Mateevici, N. Costenco, la fel ca și predecesorul său, pune pe primul plan ideea că adevăratul păstrător și creator al limbii materne este poporul ce o vorbește, cu credințele și ocupațiile lui, cu cultura lui veche și cu vechile povești, cu cronicile îngălbenite de timp, cu poezia și muzica pururea vii; că «veșnicia» limbii constă în legătura ei organică cu viața din trecut și din prezent a poporului, cu țara, cu brazdele hrănitoare ale pămîntului natal, unde numai aici ea poate crește «grea în spic, miezoasă».

În credința eroului liric limba maternă, pe care a vorbit-o mama și strămoșii, care a înveșnicit în cronici «gloria străbună» și în care se cîntă fermecătoarele doine și balade populare, nu poate să fie strămutată din albia dezvoltării ei naturale de nimeni și de nimic.

Iar acei care totuși au încercat s-o facă au suferit întotdeauna eșec.

În continuare N. Costenco accentuează ideea că la desăvârșirea și înălțarea frumoasei, bogatei limbi moldovenești au adus o contribuție imensă și marii scriitori clasici I. Creangă, V. Alecsandri, M. Eminescu, care, prin operele lor nemuritoare, ne-au făcut un loc de cinste în cultura lumii.

Misiunea ei supremă, conchide poetul, e de a duce poporului moldovenesc «adevărul».

Poezia «Limba moldovenească» are o construcție anaforică, majoritatea strofelor începînd cu adresările: «Limba țării mele», «limba strămoșească», «limba mîngîiosă», «limba mea sfătoasă», «limba moldovană». A se reține în adresările citate epitetele apreciative, care definesc limba sub aspectul ei valoric. Tot cu scopul de a caracteriza anumite calități esențiale ale limbii materne poetul creează și două metafore desfășurate, fiecare avînd o linie de asociație proprie. Astfel, mai întîi limba e asociată cu o plantă rară, care e «răsădită» adînc în «brazdele» pămîntului străbun, care «crește», «grea în spic, miezoasă» și care nu poate fi «smulsă» sau «clintită» din loc de nimeni, deoarece «dragostea obștească» «i-a fost cuib și zid». Pe parcurs poetul mai realizează o asociație a limbii, de astă dată cu o ființă aleasă, creînd metaforele denominative — contrastante: «fiică — a veții aspre» și «zîne între zîne».

Poezia «Limba moldovenească» e scrisă în strofe octave. Dintre cele opt vepsuri rimează numai versurl doi cu versul șase și versul patru cu versul opt, restul versurilor fiind libere. Versurile 1, 2, 3, 5, 6, și 7 au cîte 6 picioare, iar versurile 4 și 8 au numai cîte 5 picioare. Ritmul trohaic al poeziei împrumută versurilor unele tonalități folclorice, sporindu-le muzicalitatea și expresivitatea.

(După M. Dolgan)

Medităm, conversăm

1. De unde își ia izvorul poezia lui N. Costenco «Limba moldovenească»?
2. Care este ideea pe care o împărtășește poetul și o plasează pe primul loc atunci, cînd este vorba de limba maternă?
3. De ce limba maternă «nu poate fi strămutată din albia dezvoltării ei naturale»?
4. Cine sînt cei care au contribuit la desăvîrșirea limbii noastre materne?
5. De ce limba maternă e o plantă rară?
6. În urma discuțiilor purtate asupra întrebării № 5, alcătuiți un microtext, în care veți rezuma opțiunile colegilor.
7. Identificați în text imaginile cu sens simbolic și explicați-le.
8. Determinați felul rimei în versurile care rimează.
9. **Discutați.** În strofa a treia a poeziei N. Costenco ne anunță că au fost mulți cei ce au dorit să ne smulgă limba maternă, dar «nimeni n-a putut». Astăzi se fac încercări de a «smulge limba ființării noastre»? Putem afirma: «În fața poporului ce ține sus făclia dragostei față de limba maternă», «În fața Lui: jos pălăria!» (A. Hropotinschi)?
10. Realizați un text coerent, în care veți medita asupra afirmației lui N. Costenco: «Iubiți-vă limba, iubiți-vă baștina,/Prin limbă, prin viață/ne nemurim, fraților!»

Strofa

Strofa (gr. *stropho* — rotație) este o grupă de două sau mai multe versuri, reprezentînd, după intonație și sistemă de rimă, o unitate de versificație într-o poezie.

De obicei, strofa are o construcție specifică a frazei, o unitate sintactică terminată, începînd cu propoziția simplă și terminînd cu forma periodică a vorbirii. În dependență de opera în versuri, poetul alege un fel sau altul de strofă. Așa, de exemplu, se întrebuițează strofe *compuse* (rondo, sonet, triolet), care dau poetului posibilitatea să descrie mai detaliat o situație, să caracterizeze personaje, să zugrăvescă peisaje ș. a.

În poeziile lirice scurte, în care se exprimă mai concis un sentiment, se întrebuițează strofe mai *simple*, alcătuite din două sau patru versuri.

În dependență de numărul versurilor, strofele pot fi:

- a) *distih* (două versuri); b) *terțină* (trei versuri); c) *catren* (patru versuri);
- d) *cvintină* (cinci versuri); e) *sextină* (șase versuri); f) *septimă* (șapte versuri);
- g) *octavă* (opt versuri); h) *nonă* (nouă versuri); i) *decimă* (zece versuri) ș.a.

Medităm, conversăm

1. Ce numim strofă?
2. Cînd poeții folosesc strofe simple și cînd-strofe compuse?
3. Cum se numește strofa alcătuită din două versuri?
4. Determinați felul strofelor în poeziile poezilor V.Teleucă și N. Costenco, consacrate limbii materne.

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

N. Costenco

STRICĂTORILOR DE LIMBĂ

Cînd văd de-o vreme cum o strîmbă
Moldoveneasca noastră, mulți,
I-aș face-nvățători de limbă
La școlile de...surdomuți!

PETRU CĂRARE

(1935)

Petru Cărare s-a născut la 13 februarie 1935 în s. Zaim, raionul Căușeni, în familia țăranilor Profir Cărare și Nadejda Duca. Termină școala medie moldovenească din Căușeni. A absolvit facultatea de jurnalistică a Școlii Comsomoliste Centrale din Moscova. A activat în calitate de redactor-coordonator la compartimentele de satiră și umor a mai multor publicații republicane. În anii 1967-1969 P. Cărare absolveste Cursurile Superioare de Literatură de pe lângă institutul «M. Gorkii» din Moscova.

În prefața la cartea «Fulgere basarabene»

P. Cărare are o frază: «Decît să murim de foame, mai bine să murim de rîs!». Prin umor, prin satiră, prin ironie, prin sarcasm P. Cărare a avut curajul civic să spună lucrurilor pe nume, să apere demnitatea națională, a căutat să trezească în sufletul cititorului mîndria, dragostea de istorie, cultură, să nu altereze esența firii sale: «Tot urcînd prin camioane,/Ia-ți și graiul, moș Ioane...» («Destin basarabean»); «Doamne, pînă mai apoi,/Ia și-ndură-te de noi:/Am ajuns niște haini –/Urîm frați, iubim străini...» («Despre noi basarabenii»).

P. Cărare a pus în picioare, în literatura noastră, parodia și epigrama, balada și satira, parodia în proză și maxima umoristică, ca de exemplu și aceasta «care sfîrîe pe unde ochește» (A. Hropotinschii): «Denunț: «Se dă drept român, dar, de fapt, e moldovean de-al nostru».

Unii poeți ca I. Vatamanu sau N. Esinencu, cu versificația și stilul lor neordinar, îi inspiră lui P. Cărare cîte 7 parodii, G. Vieru, D. Matcovschi, A. Ciocanu, A. Codru — cîte 6. La lectura acestor poeți Cărare e mai degajat, mai sprintar, le surprinde atît formula de expresie care-i caracterizează, cît și unele momente de a fi un pic persificate.

Pe acest tărîm (al parodiilor) P. Cărare este de neînving. A pus semnătura pe mai bine de treizeci de volume, printre care se numără: «Soare cu dinți», «Parodii», «Trandafir sălbatec», «Stele verzi», «Zodia musafirului», «Vatra», «Parodii și epigrame», «Rezonanțe», «Penița și bărdița».

Scriitorul P. Cărare a reușit să semneze pînă în prezent peste 40 de titluri de volume și plachete: versuri și poeme lirico-satirice pentru adulți, poezii pentru copii, schițe și nuvele umoristico-satirice, parodii și epigrame, comedii, cît și multe tălmăciri din literatura universală.

Medităm, conversăm

1. Povestiți scurtele date biografice despre P. Cărare?
2. Cum și-a manifestat scriitorul curajul civic?
3. Enumerați câteva volume, semnate de P. Cărare.
4. Citiți de sine stătător ziarul «Lucefărul» №31, 2017, pag. 4 și prezentați un referat (literar) «P. Cărare — parodistul, satiricul și umoristul».

CUVÎNTUL BUCLUCAȘ

I

E un lucru sfânt cititul:
Cărți, reviste și ziare,
Însă uneori te duce
La încurcătură mare,
Cum a fost să fie cazul
Nu demult cu Jan Vîrlan,
Un învățător de limbă,
Respectabil cetățean.
Un elev în toi de lecții
Ca țepușa se ridică
Și, luînd-o pe de-a dreptul,

Îi declara fără frică:
– Zău, Jan Danîci,
limba noastră
Parcă bate în regres,
Azi găsesc în «Tineretul»
Un cuvînt neînțeles.
— Ia să-mi dai aici cuvîntul!
— Da, poftim chiar și ziarul.
Stă, se uită profesorul:
El cuvîntul nu-l cunoaște,
Că e unul cu fason
Ce pe sus își poartă nasul
Bosumflat — «Oximotron»
Stau copiii și așteaptă
Ce-o să spună profesorul.
– Dragi copii, cuvîntul ista
E legat cu viitorul,

El atît e de departe,
Ca o stea, mai pot să zic,
Că doar data viitoare
Am să pot să vi-l explic.
Stă între colegi Jan Danîci:
– Cine e să mi-l explice?
– Păi, mata ești as în limbă,
Cineva țepos îi zice.
– Așa vorbă? Prima dată!
Zice unul din colegi,
— Cum scriu astăzi în ziare,
Zău, nimic nu înțelegi.
— Dacă scris este cuvîntul,
Trebuie ceva să-nsemne,
Altul, matematicianul,
Practic, prinde să-ndemne.
— Că nu-l știm, se înțelege,
Nu e bine, asta-i clar,
Dar să-l căutăm atuncea
Unde? În dicționar.
— Știți, dicționarul nostru-i
Editat pe jumătate:
Avion fără de coadă
Sau un tren fără de roate.
— Cînd gîndești că Mateevici
A trăit tocmai la noi...
Limba-atunci era săracă,
Astea sînt cuvinte noi.
Bercu-a terminat Sorbona,
Hai la el, deștept moșneagul!

— Când îi vorba despre limbă,
Lui îi tremură toiagul.
— La școlari, ce explicații?
Ce-i «oximotronu»-acesta?
— Da, Jan Danîci, vezi, cu limba
Iar ne joci la școală festa.
Pleacă pîn' la capitală,
Te închină cu poclon
Și pe dibuite află
Ce înseamnă-«oximotron»...

II

Trenul duduie pe șine
Și își duce pasagerii,
Toți porniți cu treburi multe,
Date-n pîrg în toilul verii.
Unii merg pe la servicii
Sau spre piață își fac vînt,
Doar Jan Danîci — după sensul
Unui singurel cuvînt.
Dînsul lin se dă alături
De-un țăran și îl îndeamnă:
— Nu mi-i spune dumitale
Ce «oximotron» înseamnă?
— Păi, eu mă pricep la limbă,
Că am fost cioban la oi,

Măi, cum unii o mai schimbă!
Asta-nseamnă «ghemoroii».
Și Jan Danîci, păgubașul,
Cătă jertfe mai departe.
Un bătrîn senin la frunte
Stă ochelărind o carte.
— Nu știți de cuvîntul ista?
Omul spumă s-a făcut:
— Ce umblați cu provocații?
Nici nu știu, nici n-am știut!
O frumoasă gospodină
Îl încurcă și mai tare:
— Asta îi un fel de sodă,
Dacă rufele-s murdare...
Însă trenul se oprește
Și la ultimul peron.
— Oare știe capitala
Ce-i acel «oximotron»?

III

Hai la scriitori, că dînșii
Vor fi dobă de cuvinte.
Iată-un bloc cu cinci etaje
Se înalță înainte.
Tineri, dar cu bărbi bătrîne,

A. Cebotaru. «Cuvîntul bucluca □»

Tot fumează importanți,
 Țin discuții literare
 Și se cheamă consultați.
 — Ce-i «oximotron», tovarăși?
 Unul prin dicționare
 Cată mult, apoi răspunde
 Cam confuz la întrebare:
 — Vezi matale, consultații,
 Noi, să-ți spunem, uite ce-i,
 Nu răspundem de cuvinte,
 Ci răspundem de idei...
 Hai atunci la «Tineretul»!
 Stă redactorul cuminte:
 — Noi nu publicăm, Jan Danîci,
 Să mă ierți, așa cuvinte.
 Dar cînd a văzut cuvîntul,
 A căzut în sperieți:
 — Aoleu! Ce dănănaie!
 Rău ne-am ars din nou, băieți!
 — Să-mi găsiți acum cuvîntul!
 Sună la academie!
 — Dacă nu cunoaște Hîncu,
 Credeți, ea mai multe știe?
 — Sună, eu te rog, Ioane!
 — O pățim ca și atunci...
 — Unde este autorul?
 Tot acum să mi-l aduci!
 Iată vine autorul.
 — Și ce sens cuvîntul are?
 — Eu... l-am auzit la radio,

Pozitiv, pe cît îmi pare...
 — Și de nu, în sens politic,
 Eu ca eu, mata răspunzi.
 Dar am să te am în seamă:
 Prin raioane-ai să te-nfunzi...
 Prind să sune telefoane
 Ba de sus, din altă parte,
 Umblă grei prin coridoare
 Oameni ce țintesc departe.
 Deci, Jan Danîci, pe tăcute
 O ia lung făr' de poclon:
 «— Lasă, noi cumva om duce-o
 Și făr' de «oximotron»...
 Stă în clasa lui Jan Danîci
 Și fixează lung școlarii:
 Să le spună adevărul?
 Să le facă comentarii?
 Să le spună cît de mare
 E al limbilor canon?
 Însă cum să le explice
 Ce înseamnă-«oximotron»?
 — «Limba noastră-i o comoară
 În adîncuri înfundată»,
 Însă multe din cuvinte-s
 Într-o stare încurcată.
 Ce e cu «oximotronul»?
 Eu atîta am aflat:
 Chișinăul îl socoate
 Un cuvînt neaprobat...

• **Oximotron** — termenul provine din limba franceză oxymoron (gr. akys «ascuțit» și moras «stupid, nebun»). Figura de stil ce constă din combinarea a două noțiuni în aparență incompatibile, cum ar fi: un zeu muritor (Quintilian), simfonie discordantă (Horațiu). În «Hamlet», III, 4 citim: «se cade să fiu crud, doar spre a fi bun». La Rasine (Andromaca) întîlnim un foarte sugestiv și paradoxal: «Crud ajutor». Procedul elegantelor «agerimi» revine din manierism — către 1800, mai ales în Germania, unde întîlnim expresii ca «bucuros în tristețea sa», la Holdelin. La fel la Eminescu: «Suferință, tu, dureros de dulce».

SUGESTII ANALITICE

Petru Cărare a publicat acest pamflet satiric în ziarul «Tinerimea Moldovei» în anul 1978 în formă de proză cu titlul «Cuvîntul buclucaș», apoi acest poem a apărut cu titlul «Oximotron». În ultima ediție a cărții «Punctul de reper», publicate la editura «Litera», apare din nou cu titlul «Cuvîntul buclucaș». Deci, ne vom referi la acest titlu, care are mai multe semnificații. În sens mai larg ar trebui să ne conformăm cu faptul că orice cuvînt are mai multe semnificații, pe care nu oricare om le cunoaște. Prin anii 1970-1980 în lumea literară era o modă de a utiliza cuvinte, al căror sens nici vorbitorii nu-l cunoșteau cu adevărat. Mai ales, se făcea uz de acest cuvînt în mediul poezilor, ziariștilor, redactorilor de pe la edituri, dar cînd venea vorba de a explica sensul cuvîntului, se crea o situație confuză. Nimeni nu putea defini, lămuri acest cuvînt. Petru Cărare a sesizat acest fenomen și a creat un întreg poem satiric.

Tema poemului este problema studierii superficiale a limbii în școală.

Subiectul poemului satiric e simplu: un elev, citind ziarul, găsește un cuvînt, al cărui sens nu-l cunoaște. Nici învățătorul de limbă moldovenească nu-i știe sensul, nici colegii de breaslă. Eroul Jan Vîrlan pornește spre capitală, pasagerii din tren, consultanții literari, redacția care a tipărit cuvîntul (culmea acțiunii!), academia la care apelează nu-i pot da sensul cuvîntului.

Această situație paradoxală, demnă de comedie, pe care poetul Petru Cărare o descrie epic, în vers narativ, basmic, am putea spune, este vîrstată pe fundalul poeziei lui Alexei Mateevici «Limba noastră», fapt ce-i imprimă poemului o subtilitate și o profunzime aparte.

Poemul satiric e împărțit în trei părți. În prima parte (67 de versuri) ni se relatează despre o situație confuză, cînd un elev «ca țepușa se ridică» și declară învățătorului că a găsit un cuvînt neînțeles. Pedagogul se dovedește a fi nepregătit de răspuns. Le promite elevilor să le explice sensul la lecția viitoare. În cancelarie se desfășoară o adevărată comedie, pedagogii dau vina pe ziare care utilizează un limbaj neînțeles.

Nici cel mai autoritar om din sat nu cunoaște sensul cuvîntului.

Amărit, indispus, învinuit că ar crea în școală probleme lingvistice grave, Jan Danîci, asemenea lui Don Chihote, care luptă cu morile de vînt, pornește spre capitală în căutarea «pe dibuite» a sensului cuvîntului «oximotron».

În a doua parte (32 de versuri) poetul ne vorbește despre chinurile eroului liric Jan Danîci de a afla sensul cuvîntului în trenul cu care se deplasează la Chișinău.

Situațiile caricaturale, în care sînt plasați eroii chestionați, provoacă un rîs homeric.

Nu află răspunsul nici de la un bătrîn ce «stă ochelărind o carte», care-l consideră un provocator pe sărmanul învățător, și-i dă o replică cu bătaie lungă: «Nici nu știu, nici n-am știut!» Aici stă pitiță și aluzia, cînd omul pentru

un singur cuvânt putea înfunda siberiile de gheață. O frumoasă gospodină îl bagă la o și mai mare încurcătură, lămurindu-i că acesta ar fi «un fel de sodă».

În a treia parte (65 de versuri), definitorie — nici scriitorii, nici ziariștii, nici savanții de la Academia de științe, care alcătuiesc dicționare, nu cunosc sensul cuvântului «oximotron».

În cele din urmă, deziluzionat de insucces, se întoarce la școală și le lămu-rește elevilor. O scenă penibilă.

Compoziția poemului satiric este circulară: învățătorul Jan Vîrlan nu știe sensul cuvântului «oximotron» și nici nu-l va ști, atîta vreme cît nici savanții lingviști nu consemnează sensul lui în dicționarul explicativ.

Coborînd din atmosfera și cadrul paradoxal, creat de poetul Petru Cărare, ne pomeim în fața unei situații de impas — de unde poate afla cititorul sensul unui cuvânt necunoscut?

Să admitem pentru moment că învățătorul, specialistul în probleme lingvistice încă nu dispune de instrumentele adecvate pentru a se dumeri în semnificația unor cuvinte.

Narațiunea poemului e aproape basmică, în cel mai popular stil narativ.

Pentru oricare cititor, care nu e specialist în limbă, în teoria versificației, sensul cuvântului este de nelămurit.

Poetul creează o situație comico-satirică și ne pune pe fiecare în postura profesorului Jan Danici Vîrlan. Nu știu sensul cuvântului pedagogii.

Nu cunosc sensul cuvântului «oximotron» nici savanții, la care apelează profesorul. Meditațiile poetului parcă ar înclina la un moment dat să le dea dreptate celor chestionați.

Comedia umană, pe care poetul Petru Cărare o descrie epic, în vers narativ, basmic, am putea spune, folosind lexicul uzual, de toate zilele: «cuvîntul ista», «încurcătură mare», «pe sus își poartă nasul», «avion fără de coadă», «tren fără de roate», «poclon», «păgubaș», «trenul duduie pe șine», «dobă de cuvinte», «a căzut în sperieți», «dănănaie», «rău ne-am ars» ș.a., mizează parcă pe oralitate mai mult, adică pe stilul limbii vorbite.

Totodată autorul plasează cu foarte multă dibăcie și neologisme: «respectabil cetățean», «fason», «iar ne joci la școală festa», «provocații», «consultanți», «al limbilor canon» etc.

În scopul de a menține stilul hazliu al narațiunii poetul inversează topica anumitor cuvinte înaripate: «pe sus își poartă nasul» («a umbla cu nasul pe sus»), «spre piață își fac vînt», sau pentru a păstra rima le conferă o nouă structură: «dobă de cuvinte»- «dobă de carte», alteori, respectînd tradiția lingvistică, creează cuvinte care păstrează ținuta comică: «ochelărind o carte».

Poetul, pentru a comunica mai plastic mesajul narațiunii, pentru ca ideea poemului satiric să se evidențieze mai clar, face uz de comparații: «Un elev în toi de lecții/Ca țepușa se ridică», metafore: «Omul spumă s-a făcut»,/«Cînd îi vorba despre limbă,/ Lui îi tremură toiașul», «Toți porniți cu treburi multe,/

Date-n pîrg în toiul verii),/«Tineri, dar cu bărbi bătrîne», epitete — «un bătrîn senin la frunte», «grei oameni», «o frumoasă gospodină».

Rima poemului e încrucișată, primul vers rimează cu al treilea și al doilea cu al patrulea.

Rimele feminine alternează cu cele masculine în versurile 5 și 7 sau 6 și 8, fapt ce ne vorbește atît despre o structură interioară măiestrit șlefuită de poet, cît și despre o accentuare a anumitor gînduri. Bunăoară, în partea I rima masculină e folosită de 8 ori. În primul caz accentul se pune pe învățătorul de limbă Jan Vîrlan — «respectabil cetățean», apoi pe limba ce «bate în regres», fiindcă s-a găsit «un cuvînt neîteles». Accentul trece la cuvîntul «cu fason» — «bosumflat — «oximotron», se întoarce iarăși la respectabilul învățător.

Ca un laitmotiv prin accent logic-rima masculină — poetul ne readuce iarăși dinainte «cuvîntul buclucaș», de astă dată rimînd «poclon» — «oximotron». În partea a doua poetul e mai laconic. Folosește rima masculină de 4 ori. Contrapune două stihii — pasagerii care «spre piață își fac vînt» și omul preocupat de «sensul unui singurel cuvînt», adică aspectul material și spiritual. În acest moment povestitorul se identifică cu Jan Danîci, ridicîndu-l pe ultimul pînă la rangul poetului, care de dragul găsirii cuvîntului potrivit e gata să vînture tone de minereu. Identificarea nu e de lungă durată, un învățător de limbă, care la tot pasul face uz de terminul din limbajul popular de toate zilele — «ista» — nu poate sta alături de poet.

Partea a doua se încheie prin revenirea la cuvîntul-laitmotiv: «peron»-«oximotron».

Accentul logic pus pe rimele masculine poartă cititorul cu imaginația prin acele cercuri ale infernului intelectual, unde activează oameni care, în virtutea profesiei lor, ar trebui să cunoască în mod obligatoriu sensul cuvîntului.

Numele lui Alexei Mateevici nu apare întîmplător în poem. Este ca un fel de camerton cu care poetul își verifică muzicalitatea internă a versului, dar îi subliniază și caracterul polemic. În final versurile din «Limba noastră» sînt un apel pentru a cunoaște limba în toată profunzimea ei.

Medităm, conversăm

1. Relatați pe scurt geneza poeziei «Cuvîntul buclucaș».
2. Care sînt tema și ideea poeziei?
3. Expuneți subiectul operei.
4. Identificați în text mijloacele artistice de exprimare.
5. Cum ieșiți din situație cînd găsiți, citind, un cuvînt «buclucaș»?
6. Ce este totuși oximotronul? Imaginați-vă că această întrebare o auziți din gura unui elev din ciclul primar. Alcătuiți un dialog în care vă străduiți să-i explicați, folosind umorul, micului curios sensul acestui cuvînt buclucaș.

Poezia satirică

Poezia satirică este o scriere în versuri în care sînt criticate, cu intenții moralizatoare, didactice defectele morale ale oamenilor sau aspecte negative ale societății.

Spre deosebire de umor, opera satirică este expresia unei atitudini negative a autorului față de realitatea zugrăvită și urmărește trezirea unei atitudini similare la cititor.

Umorul

Umorul (lat. *humor*-lichid) este manifestarea dispoziției glumețe, vesele și ironice, ascunse sub aparență de seriozitate.

Umorul se deosebește de satiră, deoarece easte rezultatul unei atitudini pline de bunăvoință, de înțelegere față de realitatea descrisă. Umorul nu urmărește înfierarea, biciuirea realității zugrăvite; de obicei el se raportă la trăsături particulare, mai puțin însemnate, ale vieții omenești.

Medităm, conversăm

1. «Cuvîntul boclucaș». Este o operă satirică sau umoristică?
2. Care este deosebire dintre umor și o operă satirică?
3. Consultați *Dicționarul* explicativ și aflați de unde provine cuvîntul «satiră» și care este sensul lui.

Text pentru rubrica «Paralelism literar»

I. Burghiu

SOARE ÎN CÎRJĂ

Casa de zi a lui Grigore e lîngă noi, la colț de stradă. Dis-de-diminează ușa cu brațul deschis poștește soarele să intre.

Dumnealui stă rușinos afară, parcă se sfiște să pășească pragul. Se ițește prin sticlă, de parcă ar vrea să prindă meșteșugul lustragiului. Cînd se satură, se dă pe la geamuri. Casa asta e sticluită toată. Pereții îs și ferești. Pe semne că acei ce au meșterit-o au știut că soarele e curios nevoie mare.

Îi place lui aici. Îi dă și o mîină de ajutor lui Grigore. Lustruiește pantofii...

Grigore, mulțămît, îl lasă să plutească în ochii lui albaștri. Cînd privilegiatoarea din colivie pornește să cînte, soarele și lustragiul, sprijinindu-și copilărește obrazii în găoacele mîinilor, o ascultă. S-au împrietenit tustrei.

...Spetele lui Grigore sînt lat croite. Părul — văruit alb. Sprîncenele le-a mușcat o schijă afumată. Ochii — cer de toamnă, umbriți de gene castanii și stufoase. Un picior nu se îndoiaie de la genunchi. E cu vine de lemn.

E tăcut badea Grigore, dar are și un prieten, pe Ionică, un băiețaș de vreo cinci ani, stropit cu pistrii pe nasul pornit spre soare.

Ziua a deschis ochii. S-a trezit și strada. Huruie. Sus se aude zidarul pe schele, aninînd cu piatra norii. Undeva șuieră trenul. Se apropie trenul. Se apropie de oraș.

Grigore aruncă în colivie cîteva boabe, potrive pufoaica militară pe scăunaș și se așează. Întinse mîna sub laiță după o pereche de ghete negre, trase lacul mai aproape și se așternu pe lucru. Ionică, încălzit pe prag, ca de obicei, își frecă ochii, apoi, privind la Grigore, îl întrebă:

— Nea Grigore! Tata spunea că nu ești de aici. Așa-i?

— Așa-i, răspuse Grigore după o pauză.

Ionică își iubește orașul. S-a născut aici. Nu demult s-a mutat la casa nouă.

— Nea Grigore! Unde ți-i casa?

— Pe malul Nistrului, Ionel, zise și răsufală adînc Grigore.

— Și nu te mai întorci acolo?

Grigore îl învălui în albăstrimea ochilor. Da, se vede că a crescut băiatul.

Privigetoarea își scutură aripile și dădu glas. Albăstrimea ochilor trecu în cer senin de vară. Apoi cerul coborî într-un rîu. Genele se mișcară și foșni un lan de grîu copt. Prin lan pribejește un drum zbîrcit la față. Se grăbesc trei... Două cîrji și o ciubotă cu o pufoaică pe spate...

Genele cad încet. În locul casei cu patru ferești la drum, cu ușa mare și largă, cu doi ploi tineri în față, se odihnește o groapă întroienită cu lobodă, între dărîmături afumate. Pe piatra aceasta stăteau nopți întregi amîndoi și numărau stelele. Aici la poartă a primit-o pe Anica în brațele lui. S-au legat ei pe atunci, doi orfani. Nu-și țineau minte părinții, că i-a înlănțuit o molimă și s-au trecut prea devreme din viață.

— De ce, nea Grigore? întrebă iarăși Ionică.

Cîrjele și ciubota se întorc brusc.

Ochii se înseninează. La un gard de piatră — o poartă din stuf. Intră cîrjele și ciubota. Pe prispa casei stă covrigită o bătrîna. Moțâie la soare. Pufoaica se apropie.

— Bună ziua, mătușă Anghelină, șoptesc buzele.

— Bună să fie, răspunde bătrîna, da, mă rog, a cui ești?

— Grigore a lui Toader Ursu.

Bătrîna îl privește iscoditor și deodată fața ei înnourată se luminează.

— Grigoraș, tu ești? Te-ai întors vasăzică. Ziceau că te-o fi furat vreo rîpă. Ia te uită! Morții învie!..

— Mătușă Anghelină, unde-i Anica mea?

Bătrîna îl învălui cu o privire grea și zise cu mîna la gură:

— Păi, de cînd bomba ceea a luat casa, n-a mai văzut-o nimeni...

Soarele s-a desprins și a căzut. Apa a prins a fierbe. Un șarpe fierbinte se învălătuci în jurul capului și-i astupă ochii. Noaptea — ziua-n amiaza mare.

Bătrâna, văzînd că în ochii lui Grigore s-a stins soarele, adăugă:
 — Cică s-a dus din sat. Cine știe, poate-i vie...
 Ionică mai netezi muchia pragului cu palma, pe urmă își săltă capul și vorbește:
 — Eu știu de ce, nea Grigore!
 — De ce?
 — Fiindcă ți-i greu să mergi așa cu picior cu vine de lemn.
 Soarele își umflă pieptul și dădu să intre. Se lovi cu fruntea de ușor. E mică ușa asta...
 Aproape doisprezece ani au trecut de cînd a venit Grigore la oraș. Și-i atîta lume... Uneori morții învie...
 — Nea Grigore, a venit o femeie să-i faci pantofii, îl zgîlții de umeri Ionică.
 Soarele intră și el înăuntru, zîmbind din vîrfurile pantofilor roșii.
 — Așa purta și Anica... Apărură pulpele pîrguite și pline. Îl fulgeră de odată prin minte: «Ea?» Ridică ochii. Văzu numai soarele. În apa lui se scâldea o față smolițică, cu doi ochi negri.
 — Anica! răsună tocmai în stradă.
 Rîzînd, Anica îl stropi cu apa soarelui. Și el se miră, de ce nu-i fierbinte? Deschise ochii, și femeia din jilț întrebă:
 — Vi-i rău?
 — Nu. Era alta.....În locul ei rămase soarele... Grigore îl cuprinse cu ochi adînci ca cerul de vară și zise:
 — De-acu nu mai vine...
 — Pînă-n seară mai este vreme, făcu Ionică din prag și deschise larg ușa.

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

1. 1. Despre cine spune criticul V. Coroban că «folosește procedee tradiționale, moștenite din proza modernă de la Bocacio»:
  - a) N. Costenco?
  - b) V. Teleucă?
  - c) A. Șalari?
2. Motivul central al poeziei lui V. Teleucă este:
  - a) Folclorul ?
  - b) Pămîntul?
  - c) Activitatea umană?
3. Afirmatia «Sînt cetățean al țării Poezia» aparține lui:
  - a) V. Teleucă?
  - b) P. Cărare?
  - c) N. Costenco?

4. Cine din scriitori îndeamnă: «Tot urcînd prin camioane,/Ia-ți și graiul, moș Ioane...»:
- A. Șalari?
  - V. Teleucă?
  - P. Cărare?

II. 1. Opera A. Șalari «Un om printre oameni» este o satiră la adresa societății. **A F**

2. Criticul M. Dolgan îl numește pe V. Teleucă «poet al pămîntului și al horei, al luminii și al liniștilor». **A F**

3. După N. Costenco, menirea poetului e de a-l slugi pe om cu devotament în orice împrejurări. **A F**

4. În «Fulgere basarabene» P. Cărare spune: «Mai bine să murim de foame, decît să murim de rîs». **A F**

III. 1. Realizați recenzia prozei lui I. Burghiu «Soare în cîrjă».

2. Alcătuiți o povestire despre un moment hazliu din viața unei persoane.

Din literatura română

MIHAIL SADOVEANU

(1880 — 1961)

Mihail Sadoveanu după absolvirea liceului, sfătuit de tatăl său, se înscrie la Facultatea de drept. Nu va studia multă vreme, căci era atras de literatură. Începe să scrie povestiri.

M. Sadoveanu a avut o gospodărie mare și îi plăcea să umble la vînat, să joace șah și să lucreze prin gospodărie.

Se mai știe că M. Sadoveanu era asociat la o moară cu aburi. Pe lîngă grijile avute aici, el a înființat, într-o oadaie a morii, o bibliotecă de vreo două sute de volume. Ca să aibă țaranii

ce citi pînă le vine rîndul la măcinat.

Debutază impunător în 1904. Activitatea literară a marelui prozator se întinde pe mai bine de jumătate de veac, universul operei sale cuprinzînd o vastă problematică a istoriei sociale și a vieții umane sub multiplele ei aspecte: «...Trebuie să fac mărturisirea de credință că poporul este părintele meu literar, că trecutul pulsează în mine ca un sînge al celor dispăruți, că mă simt ca un stejar vînjos cu mii și mii de rădăcini, înfipite în pămîntul neamului meu» — nota scriitorului. Din viața poporului, din creația poetică orală își trage seva

întreagă operă sadoveniană: «De la aceste fermecate izvoare de apă vie câtă să se adape toți cei care cîntă și se simt ai acestui popor și ai acestui pămînt». Eroul preferat al lui M. Sadoveanu este țăranul înzestrat cu o morală sănătoasă și un caracter dîrz, capabil să înfrunte vitregiile soartei, un țăran cinstit, sîrguincios, iscusit, pătruns de sentimentele iubirii de baștină, al demnității de om. Eroul lui M. Sadoveanu, fie că e așezat în istorie pe o treaptă mai înaltă, fie că e un om simplu, necăjit, emanează virtuți proprii neamului, modelîndu-i calitățile acestuia: sacrificiu în numele unor idealuri umane, generozitate, bunăvoință, răbdare, credință în viață. El reflectă, totodată, zbuciumul poporului, concretizat în pasiunile, suferințele și speranțele oamenilor din felurite straturi rustice: păstori, vînători, pescari, argați, razeși, haiduci — toți angajați în lupta pentru existență și interese sociale. Arta, pentru M. Sadoveanu, înseamnă un mijloc efectiv de înnobilitare sufletească a omului și de salvare a omenirii: «Între zădarnicele și trecătoare lucruri ale oamenilor singură arta sparge negura viitorimilor. Ambiții nemăsurate, războaie glorioase, împărății bogate-toate au căzut în pulbere ca într-un mormînt opac. Iar sufletul popoarelor întrupat în opera de artă și glasul inimii lor — după ce se alină deșertăciunile — mult timp încă staruiesc, ca și *«Lumina stelei ce-a murit...»*».

Statuia lui Mihail Sadoveanu la Falticeni

Să ne referim aici la toate operele lui M. Sadoveanu este imposibil: el a lăsat o imensă moștenire literară — peste 100 de volume. Vom numi doar cîteva opere care, sperăm, vor provoca interesul pentru lectura de cărți bune: «Țara de dincolo de negură», «Împărăția apelor», «Hada florilor», «Neamul Șoimăreștilor», «Frații Jderi», «Hanul Ancuței», «Nicioară Potcoavă», «Zodia Cancerului». «Baltagul» este capodopera prozei sadoveniane, o replică sugestivă la balada păstorească «Miorița». Vigoarea națională și-a aflat expresie puternică în cartea «Viața lui Ștefan cel Mare», care, după cum arată prefațatorul ei, «este scrisă nu atît cu condeiul, cît cu inima...» Cu un talent ce-i este așa de propriu M. Sadoveanu a povestit viața unui popor și a unui mare om politic și

oștean vrednic, zămislit din mijlocul acestui norod într-un veac greu, de mare primejdie. A povestit simplu despre moldovenii din Țara Moldovei, condusă de Marele Ștefan, vorbind mai mult prin fapte, prin eroism, prin jertfe, prin dreptatea cea nedezmințită a cauzei libertății. Cînd cititorul ajunge la ultima filă, se simte îmbogățit cu acea comoră de simțire și mîndrie legitimă, cu acea piatră scumpă a bucuriei că străbunii au putut înfrunta furtunile, cu acea mi-

reasmă a încrederii, a nădejdiei că dacă am fost, vom mai fi și mâine, și-n multe secole ce vor mai veni. M. Sadoveanu a picurat în zidirea acestei lucrări mult din dragostea pentru vrednicii bărbați de altădată, din dragostea pentru popor, care «din mii de guri» a repetat cuvintele voievodului Ștefan: «Viu este Dumnezeu! Vie fie pe totdeauna Moldova!... Cine este în stare a semnala bărbăția moldovenilor?» (G. Asachi, «Valea-Albă».)

Opera lui M. Sadoveanu reprezintă o amplă monografie artistică a poporului. Ea continuă și desăvârșește tradiția marilor înaintași I. Neculce și I. Creangă. Strâns legată de creația folclorică, opera sadoveniană reflectă înțelepciunea omului de la țară, însetat de adevăr și dreptate, sensibil la frumusețea naturii. Prozatorul este un peisajist neîntrecut.

Tablourile naturii, zugrăvite măreț, sînt pline de culoare și pitoresc, de detalii ale florei și faunei pămîntului natal. Armonia omului și a naturii este privită de M. Sadoveanu ca o condiție supremă a existenței umane. Iată doar cîteva meditații ale scriitorului în această problemă veșnică, ce se cuvine să ne preocupe mai tare pe noi, cei de astăzi, aflați pe marginea unii catastrofe ecologice: «Ființa mea întregă se armoniza cu cerul, cu apele, cu toate peisajele. Învățatura mea era că lăsam să pătrundă în mine taina tuturor acestor lucruri noi. Poposeam la izvor mă odihneam pe brazdă de fin, intra în mine puterea vieții nemuritoare; eram fericit...

Se înșală cine crede că o priveliște e aceeași văzută în aceleași condiții, că răsăriturile, amezile și amurgurile se repetă, că clipele curg monoton...

Aș îndrăzni să-ți repet acest învățămînt: că e bine să te integrezi peisajului și să te armonizezi în toate, ca să-ți cînte ființa de putere a acestui pămînt și să simți că te adaogi neamului tău...

Lumea de azi merge cu viteza aeroplanului și automobilului, spre un țel necunoscut. Preocupări noi, afaceri, speculații fantastice prefac sufletele și le depărtează tot mai mult de vechea simplitate. Dacă un om din lumea aceasta nouă, îndopat cu fumul orașelor și cifrele registrelor, s-ar rătăci într-o tovărășie ca a noastră, adică într-un cerc de vînători, ar putea să constate mai multe lucruri vrednice de mirare...»

Omul, natura, istoria alcătuiesc, în creația scriitorului, un tot armonios și în aceasta constă, înainte de toate, marea originalitate a scriitorului. Dar M. Sadoveanu, după cum apreciază cercetătorii literari, este și creatorul unui original, inimitabil. Perioada amplă, savant orchestrată, capătă cadență de poem. Scriitorul valorifică artistic expresivitatea graiului popular, păstrînd o ușoară nuanță regională, moldovenească, dezvoltă limba literară, utilizînd cu măsură lexicul arhaic și neologic...

Pătrunsă de spirit popular și de înalte idealuri general-umane, opera lui M. Sadoveanu ocupă un loc meritat printre marile valori ale literaturii universale. Se adevărește deplin mesajul prietenului său Ilia Erenburg cu prilejul împlinirii a 75 de ani: «Nu mi s-a întîmplat să întîlnesc adesea un

scriitor care să fie în același timp mare artist și un mare om. Cărțile lui M. Sadoveanu pot fi considerate, pe bună dreptate, ca aparținând celor mai bune opere ale literaturii contemporane. Eroii săi sînt oameni vii, în cărțile lui realismul descrierilor se îmbină cu poezia. M. Sadoveanu a luptat întotdeauna pentru adevăratul umanism, pentru fericirea omului simplu, pentru pace și frăție».

Bolnav de cîțiva ani, aproape orb, M. Sadoveanu se stinge din viață la 19 octombrie 1961. Este înmormîntat în cimitirul Bellu din București, alături de Mihai Eminescu.

«... M. Sadoveanu, urmaș al rapsozilor populari și al cronicarului Neculce, este, alături de Eminescu, cel mai mare cîntăreț liric, despre care, ori de cîte ori îl citești, îți vine să repeți ca Miron Costin: nasc și la Moldova oameni!»

(După V. Senic)

Medităm, conversăm

1. Citiți textul notiței biografice, împărțiți-l în fragmente, alcătuiți planul, apoi povestiți-l.
2. Reieșind din spusele lui M. Sadoveanu, vorbiți despre universul operei sale.
3. Cine sînt eroii operelor sadoveniene?
4. De ce condiția supremă a existenței umane — armonia omului și a naturii — trebuie să ne preocupe pe noi?

BALTAGUL

(*Fragmente*)

*Stăpîne, stăpînie,
Mai cheamă ș-un cîine...*

Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rînduială și semn fiecărui neam (...)

La urmă au venit și muntenii ș-au îngenunchiat la scaunul Împărăției. Domnul Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă:

— Dar voi, necăjiților, de ce ați întîrziat?

— Am întîrziat, Prea slăvite, căci sîntem cu oile și cu asinii. Umblăm domol; suim poteci și coborîm prăpăstii. Așa ostenim zi și noapte; tacem, și dau zvon numai tălăncile. Iar așezările nevestelor și pruncilor ne sînt la locuri strîmte între stînci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiete. Am dori stăpîniri largi, cîmpuri cu holde și ape line.

— Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sînteți, dar n-am ce vă face. Rămîneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară? ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune; să

vie la voi cel cu cetera; și cel cu băutura; și s-aveți femei frumoase și iubitoare.

Povestea asta o spunea uneori Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care în vremea iernii era nelipsit. Zicea el c-ar fi învățat-o de la un baci bătrîn, care fusese jidov în tinerețe și binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credința cea adevărată. Acel baci știa și altele și cunoștea și slova, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adînci, pe care le spunea cu înțeles la vremea potrivită.

— Nimeni nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrei să spui cu asta? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privindu-l pieziș.

— Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit.

Nevasta înțelegea ceva, dar era bănuitoare ca orice femeie și deprinsă să răsără la orice înțepătură.

— A fi cum spui, bădică; dar cel ce spune multe știe puține.

— Asta pentru cine-i? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înțelepți și cărturari.

— Așa? Și, mă rog, cine-i înțelept și cărturar?

— Cine să fie? întrebă-mă și nu ți-oi putea spune.

Și de poveste și de asemenea vorbe iuți, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, își aducea aminte stînd singură pe prispă, în lumina de toamnă și torcînd. Ochii ei căprui, în care parcă se răsfrîngea lumina castanie a părului, erau duși departe. Fusul se învîrtea harnic, dar singur. Satul risipit pe rîpi sub pădurea de brad, căsuțele șindrilitate între garduri de răzlogi, pîrăul Tarcăului care fulgera devală între stînci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi și încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor Lipan plecase de-acasă după niște oi, la Dorna, ș-acu Sfintu-Andrei era aproape și el încă nu se întorsese. În singu-

A. Cebotaru. Vitoria pleacă în căutarea soțului

rătatea ei, femeia încerca să pătrundă pînă la el. Nu putea să-i vadă chipul; dar îi auzise glasul; întocmai așa spunea el povestea; femeia îi adăugase numai puține cuvinte despre cîmpuri, holde și ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorîte dintr-o veche dorință, și, repetîndu-le în gînd, ochii i se auriră ca de lacrimi. Viața muntenilor e grea; mai ales viața femeilor. Uneori devin văduve înainte de vreme, ca dînsa.

Îngrijorată că Nechifor nu se înapoia-se acasă, deși trecuseră cîteva luni, Vitoria pleacă în căutarea soțului împreună cu feciorul Gheorghîță. După multe peripeții ajung la Dorna, unde dau de urmele lui Nechifor.

Intrară în Vatra Dornei. Vitoria întrebă pe-un negustor care scosese la soare marfă de piele și fier în care parte se află ulița iarmarocului. Negustorul făcu semn, tăind cu mâna spre dreapta. Femeia își purtă calul într-acolo, cu ochii întunecoși ațintiți.

Astfel au aflat un han și au poposit. Și-au închis calul într-o chilie și n-au așteptat nici prînz, nici hodină. S-au dus, după sfatul hangiului, la o cancelarie, unde au găsit un slujbaș cu șapcă. După vorbă, se părea a fi neamț.

— Poftesc, a salutat el cu mâna la șapcă, cu ce pot să fiu la serviciul dumneavoastră?

— Te-am ruga, domnule, a răspuns munteanca cu ochii tulburi și cu inima bătînd, să cauți dumneata într-o condică a dumnitale și să-mi spui despre niște vînzări de oi care s-au făcut astă-toamnă.

— Se poate; asta nu costă parale multe.

— Om da cît trebuie. Negustorul care m-a îndreptat la dumneata zice că să-ți dau de-un crighel de bere.

— Dac-a spus el așa, bine. Întîi să caut. În ce lună?

— În luna noembrie.

— Da. Este. În luna lui noembrie, duminica întîia, Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi au vîndut oi trei sute lui Nechifor Lipan.

Vitoria a dat un strigăt:

— Asta este!

Gîfîia pripit, privind cu ochi mari pe neamț.

— Poftesc, mă rog, ce este? a întreat el cu grijă.

— Nu-i nimica. Acest Nechifor Lipan este soțul meu.

— Tare bine; asta nu-i lucru de spaimă. Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica, adăugi el ferind cu mâna într-o parte bancnota. Eu am băut atunci aldămaș — și gata. Asta a fost cea mai mare vînzare de la noi. Bărbatul dumnitale s-a înfățișat, a bătut palma, a scos ș-a numărat paralele ș-a cerut adeveriță. S-au mai înfățișat cumpărători; dar nu mai erau oi. Au venit doi gospodari de treabă și necăjiți și l-au rugat să le lese lor măcar o parte din oi. El i-a cinstit și pe dînșii ș-a răspuns că le-a da și lor o parte. Au făcut învoială pentru o sută de capete. I-au dat puțintel cîștig — omul dumnitale s-a arătat galant. Mi-a plăcut; ș-am rămas cu dinsul prieten. Poftesc, mă rog, de ce plîngi dumneata?

Vitoria căzuse pe o lădiță, cu fruntea în palme, și suspina.

— Te rog, zise bătrînul, fii dumneata bună și stai pe-un scaun.

Ea se împotriva să se scoale din locul ei de umilință.

— Spune, mă rog, ce este?

Ea-i spuse îndată ce este. Își ștergea ochii cu mîinicile sumăieșului și vorbea pripit. După acea cumpăratură de oi, Lipan nu s-a mai întors acasă, nici n-a mai dat semn de viață.

— Nu se poate.

— Ba se poate. De aceea am venit pînă aici, să-i caut urma.

— Asta este un lucru pe care eu nici într-un chip nu pot să-l pricep. Am fost și eu de față. Au despărțit o sută de oi. Cu oamenii lui Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi, cu cîinii și cu măgarii, le-au pornit la vale, ca să le ducă la un iernatic. Cind abia se mai zărea colbul oilor, în fund, au încălcat și-au pornit și ei.

— Cine?

— Prietenul meu Lipan și cu ceilalți doi munteni de care am pomenit.

Care munteni? cine? de unde?

— Iaca asta nu știu. A fost o daravelă între ei. Se vede că se cunoșteau. Le-au cîntat lăutarii, au băut, s-au îmbrățișat; după aceea s-au dus după oi. I-am spus: servus și la revedere! Adevărat că, de atunci, nici eu nu l-am mai întîlnit.

Bătrînul își mingîie c-un deget mustăcioara tușinată, își trecu dosul palmei pe bărbia rasă cu îngrijire și-și ridică ochii în bagdadie, căutînd un răspuns la nedumerirea lui. În bagdadie nu era decît lampa, cu țilindrul afumat.

— Asta-i tare curios! zise el, scuturînd din cap. Acasă n-a venit?

Vitoria înălță din umeri, jignită de întrebare.

— Poate-i la iernat cu oile.

— De ce nu mi-a trimes răvaș? De ce nu mi-a venit nici un fel de știre? strigă cu năduf munteanca.

— Eu de unde pot ști? Eu nu sînt vinovat cu nimica, zise neamțul ridicîndu-și în laturi palmele. Eu cred așa că, dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, se întoarce el singur acasă.

Vitoria holbă ochi răi.

— Eu nu înțeleg ce vrei să spui dumneata.

— Dacă nu i s-a întîmplat ceva neplăcut, repetă mai încet bătrînul.

Gheorghită pricepea ce vrea să spuie slujbașul. I se părea că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece și să lămurească. Dar deodată, privind pieziș la ochii ei, avu înțelegerea că de mult bănuiește toate. Nu numai bănuiește, ci știe tot. De aceea se și află ei aici, la Vatra Dornei.

— Acum ce-i de făcut? întrebă cu un fel de umilință slujbașul.

Cu mîinile apăsîndu-și tîmplele, Vitoria se cumpănea încet într-o parte și-n alta. Închisese ochii. Apoi îi deschise și privi în juru-i. Cu mirare, bătrînul o văzu zîmbind. Nu înțelegea ce gînd are.

— De-acu mă duc, îl lămuri ea, pe drumul acelor oi. Zici că s-au dus tot la vale?

— Da, mă rog.

— Tot la vale, înspre un loc de iernat?

— Da, mă rog. Pe cît i-am înțeles, au apucat drumul pe Neagra.

— Cred că m-a ajuta Dumnezeu și mi-a da miros, să le-adulmec din urmă.

— Da, mă rog, hm! făcu bătrînelul rămînînd singur, ca să se minuneze și mai mult de asemenea muiere ciudată.

XI

Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit. S-a răsu-
cit vîntul și a prins a bate către miezul-noptii. Dezghețurile au stat. Lumina a
slăbit în dosul pîclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub fuga aceasta
de nourî subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia
o văzuseră în ajun și acuma n-o mai cunoșteau.

Caii bocăneau cu potcoavele lui moș Pricop prin gloduri înghețate și grun-
zuri. Drumurile și potecile erau pustii. Ferestrele crîșmelor degeaba arătau
covrigei uscați în gîturi de sticlă cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire
și dezolare. Asta însă pentru puțină vreme, căci biruința deplină a soarelui nu
putea să întîrzie.

Toate stăteau ca-ntr-o așteptare. Cînd vor porni iar la vale puhoaiete, tre-
buiau să ducă o veste nouă. Așa dezlega Vitoria înțelesul acestor înfățișări
schimbate.

La marginea celei din urmă Dorne, cum intrau, era crîșmă, după rînduială.
Au descălecat și-au lăsat caii unul lîngă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.

S-a ridicat de după gratiile tejghelei o femeie, care se silea să oprească,
cu palma, căscaturi somnoroase. Vitoria a poftit o garafă de vin și-a cerut și al
treilea pahar. Crîșmărița a așezat la rînd și al treilea pahar. Au vorbit puține
lucruri despre vreme, despre nutrețul vitelor. Deși somnoroasă, fiind femeie și
crîșmăriță pe deasupra, gazda n-a lipsit să-și puie întrebările cunoscute.

— Da dumneavoastră de unde veniți?

— Venim din Vatra Dornei.

— Și unde vă duceți?

— Ne ducem încolo, la vale.

Vitoria a stat puțintel la îndoială. Pe urmă a mărturisit:

— Mă duc după un datornic.

— Așa?

— Da. Este o pricină cu niște oi, care au trecut la iernat astă-toamnă, către
Sfinții Arhangheli.

— Aha! a făcut femeia cu nepăsare.

— Pe-aici pe la dumneata, n-or fi făcut cumva popas?

— Or fi făcut.

— Pricina mea e pentru un cîrd de trei sute. Și stăpîni erau trei, călări —
unul pe-un cal negru.

— De asta nu-mi aduc aminte. Poate-or fi trecut cînd eram eu dusă de-
acasă, la o fată care am măritat-o în fundul Sarului.

— Dar bărbatul dumnitale nu-i aci? Poate va fi știind el?

— Nu, că acuma-i dus el acolo. Pentr-un pahar de vin s-au spus destule
vorbe, încheie crîșmărița.

Pe cînd încălecau, Vitoria a făcut o observație cu glas destul de tare, ca s-o
audă din lăuntru gazda.

— Se vede că aici nu-i loc de popas.

— Dar de ce-i? a dat răspuns ascuțit crîșmărița, grăbindu-se să scoată afară numai capul.

— Pe aicea te uiți și treci, a grăit cu buzele subțiate și apăsate nevasta lui Lipan.

Crîșmărița s-a simțit pe loc otrăvită de asemenea ocară. A ieșit cu totul în prag, lepădînd cîteva vorbe rele. Vitoria n-a mai întors obrazul. Părea că n-aude nimic, dar întrînsa se zbătea năduful. Pe acest dintîi dușman îl dorea mort și îngropat sub ochii săi.

Au mers fără să schimbe o vorbă, pînă în celălalt capăt de sat, la ieșire. Munteanca a strîns frîul.

— Iar oprim și iar vorbim? a întrebat cu îndoială Gheorghîță.

— Iar. Ce vrei să fac, dacă asta-i slujba pe care o am?

Aici era o bătătură largă, cu multe rămășiți ale popasurilor. Crîșmarul, om cărunt, negricios și subțiratic, nu părea posac și avea ochi ageri.

— Vă întoarceți așa degrabă? întrebă el. V-am văzut trecînd ieri.

Vitoria îl privi cu luare-aminte. Se tîngui:

— Ce să facem? Mă întorc, om bun. Am niște daraveri încurcate. Văd că dumneata, dacă te-oi întreba ceva ai să-ți aduci aminte.

— Să vedem, întreabă-mă. Iaca vinul pe care l-ați cerut, iaca paharele. Dar socot că să bei întîi dumneata, care întrebî. Și dacă ți-oi fi de folos, oi gusta și eu.

— Nu mă-mpunge, omule, vorbi Vitoria cu blîndețe. Să te ferească Cel de Sus de necazuri ca acela pe care-l am eu.

— Dacă nu mi-i spune ce te doare, nu ți-oi putea fi de nici un folos.

Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi și de trei oameni călări.

Omul își aducea tare bine aminte; obrazul muntencei se însenina pușin-tel. Către Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o pribluia nevasta. Cînd ciobanii s-au mișcat înspre crîșmă, au sosit din urmă și stăpînii, în număr de trei. Da-da! unul era pe-un cal negru țintat și purta căciulă brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiu și-a cinstit pe ciobeni. A cerut o litră deosebită pentru el și pentru ceilalți doi tovarăși. Aflîndu-se de față și părintele Vasile, l-a poftit și pe sfinția sa să guste cu dînșii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotriva, văzîndu-i oameni cumsecade, și crîșmarul i-a pus scaun la masa drumeților. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o litră omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie și-o aghiazmă și să-i stropească oile.

— Asta mi-a plăcut. Și părintele Vasile a trimis să-i aducă basmaua cea roșă cu patrafirul, cartea și celelalte scule ale sfinției sale. A binecuvîntat frumos, s-ajungă cu bine la iernatic și-n primăvară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir și-a plătit, rămînînd părintele Vasile tare mulțămît. După aceea, într-un tîrziu, s-au sculat și-au dat poruncă de plecare.

— Cine a dat porunca?

— Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părți din oi, și ceilalți doi numai a treia parte. I-am auzit vorbind și făcând socotelile iernaticului. Spuneau ceilalți că au să trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun că înainte de a încăleca, cel cu căciula brumărie și-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai cerut o bucată de pâine și-a hrănit el cu mîna lui un cîine pe care-l avea. Mi-a plăcut și asta. Au plătit cinstit ce-aveau de plătit și s-au dus.

— Tovarășii zici că erau oameni de treabă și prieteni?

— De treabă și prieteni. Unul era mai puțintel la trup și negricios ca mine. Celălalt, mai voinic decît toți și rîdea des și tare. Avea buza de sus despicată ca la iepure. Mai ales acestuia îi plăcea tare băutura. Multe vorbe nu spunea. Rîdea și bea. Meșter la vorbă era cel cu căciula.

— Cel cu căciula brumărie?

— Acela.

— Apoi îl știu, oftă Vitoria. Din pricina lui bat drumurile.

— Vrea să zică ți-i soț?

— Da, mi-i soț.

— Ș-acuma umbli după dînsul?

— Ce să fac? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dînsul.

— Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung...zîmbi crîșmarul.

Vitoria dădu din cap, c-o părere de zîmbet. Își înăbușea o înțepătură dușmănoasă, întoarse fruntea și-și căută în sîn năframa, ca s-o dezlege și să plătească vinul. După ce încălecară, Gheorghită salută pe crîșmar:

— Rămii sănătos, domnu Macovei, și noroc bun!

— Mergeți sănătoși. Să găsiți paguba!

— Acuma și tu! bombăni femeia către flăcău. De unde știi că-l cheamă Macovei?

— Cum să nu știu, dacă așa-i scris pe firma deasupra ușii? Dumitru Macovei.

— Văd că toți sînteți cu cap și cu învățătură. Numai eu îs o proastă.

Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-sa. Munteanca simțea întrînsa mare neliniște, dar și o putere mare. Binevoind Dumnezeu, după stăruința sfintei Ana, a-i da cele dintîi lămuriri și cea dintîi bună îndrumare, jurui în sine lumînări și daruri mănăstirii Bistrița. O împingea tot către vale vîntul de la spate. Ea băga de seamă truda și foamea lui Gheorghită. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cît putu spre Păltiniș, pe urmă spre Dîrmoxa, pe urmă spre Broșteni. Numai cînd vedea căluții sfirșiți, se îndupleca să facă pentru dînșii popas. Acuma începeau să ardă ochii ei și să se stingă ai flăcăului. Căii ronțăiau cu mulțămire orzul, vîrîndu-și adînc boturile în trăistile aninate de după urechi; se scuturau, pufneau, așteptau apa, ca să prindă în ei puterea pămîntului. Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.

— Așa îți șade mai bine, îl încredința maică-sa, cu zîmbet răutăcios.

— S-or sfîrși ele ș-acestea... zise Gheorghîță.

— Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvînt nevasta; se vede că mintea ta e-n cărți și-n slove. Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mănîncă zdravăn și te întărește, nu atît pentru tine, cît pentru baltag.

— Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înțeleg. De ce-am umbla noi că-utînd și n-am lasă slujba asta celor care-s plătiți anume! Doar țara are rîndu-ieli, poliție și judecători.

Vitoria îi lepădă răspuns cu dispreț:

— Ce am eu cu dînșii? Eu am cu necazul meu. Fă cum spun.

— Fac cum spui, se învoi Gheorghîță, dar avem să găsim?

— Ce?

— Avem să găsim pe tata?

— Avem să-l găsim, de asta nu te îndoii.

Cu adevărat, urma se găsea din semn în semn, adică din crîșmă în crîșmă. Uneori părea că se stinge; dar pe urmă apărea mai încolo. Unde erau crîșmari zăluși, nu se mai putea afla nimic din ce se întîmplase cu paisprezece săptămîini în urmă — ca și cum un gest, o privire, un cuvînt s-ar putea înmormînta pe totdeauna. Aceștia nu-și mai aduceau aminte piatra pe lingă care treci și pe care ai atins-o. Dar iată că mai departe căciula brumărie se arăta iar. Stăruia, vie, în amintirea altui om. Dincolo, imaginea brumărie era nedeslușită, dar apărea omul cel cu buza de sus despîcată, vorbind puțin, rîzînd mult și bînd vîrtos. Cel de-al treilea se purta ca o umbră. Trecea și el — dar fără să i se deschidă obrazul și făptura.

Astfel a găsit vorbe vii la hanul cel mare de la Broșteni. Oile trecuseră către gura Negrei spre Bistrița, suind în văzduh nouri de colb. Un baci burduhos se suise într-adaos pe seamarul unui măgăruș ca să-și mai cruțe puterile. Dintr-o desagă, de pe alt asin, scoteau capul și se uitau la lume trei căței cruzi, iar căteaua cea bătrînă umbla dedesupt la picioarele măgărușului. Au stătut copii în priveliște, la marginea căii. Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept han, fără să descalece, ș-au poftit cîte o ulcică cu vin. Un flăcăuș a dus ulcelele. Stăpînul hanului a ieșit în prag. Era un neamț bătrîn și cuviincios.

— Bun vin, ținut cu cinste și bine răcit — a zis călărețul cu căciula brumărie către tovarășii lui. Să știți dumneavoastră că neamțul ista bătrîn e tata drumeților.

Aceste vorbe erau încă vii și le-a spus neamțul cel bătrîn Vitoriei și lui Gheorghîță.

Femeia le-a ascultat cu plăcere, gîndindu-se adinc și privind departe.

A găsit amintirea celor trei tovarăși călăreți și la Borca. Iar de-aici turma a apucat spre stingă, părăsind apa Bistriței. Acuma Vitoria se abătea iarăși într-o țară cu totul necunoscută, cu nume de sate și munți pe care nu le mai auzise. A făcut popasul obișnuit într-un sat căruia-i zicea Sabasa ș-a aflat ș-acolo urma oilor și a călăreților. Pe urmă a suit un drum șerpuit săpat în stîncă, ocolind în sin-

gurătăți pe sub vulturi. Era ca o pustie a gheței și omătului și sus vîntul avea un spulber ș-o putere vie, încît te puteai rezema cu spatele în el. De-acolo se vedeau depărtate întinderi de soare, spre apa Moldovei. Iar muntele, cu cale șerpuită și cu punți de piatră peste prăpăstii, se chema Stînișoara. Îi dădea Vitoriei aceste lămuriri un flăcăuș, pe care-l luase călăuză, feciorul crîșmarului din Sabasa.

În pisc, sub crucea care se chiamă a Talienilor, au hodinit caii într-un dos de mal, la adăpost de spulber, ascultînd în tăcere bubuitul vîntului în prăpăstii și șuietele orazilor. Înspre soarele acela care lucește pe apa Moldovei, s-a dus Nechifor Lipan — cugeta Vitoria. Aicea s-a oprit și el și s-a uitat departe.

Nichifor Lipan călare

Au coborît mai repede, pe calea bătută și pe pîrăiașele înghețate, și nu s-au oprit decît dincolo de satul Suha, la marginea dinspre văi.

— Aicea ține crîșmă domnu Iorgu Vasiliu... a dat lămurire flăcăușul din Sabasa.

Dumneavoastră poposiți aici, eu mă întorc. Mi-a hotărit tata să fiu pînă în seară înapoi.

— Spune lui domnu Toma că-i mulțămesc, a răspuns Vitoria. Poate-a da Dumnezeu să mă mai opresc pe la dumnealui vreodată ș-oi fi mai puțin supărată decît acuma. Poftim și ție, Neculăieș, paralele pe care le-am făgăduit. Și spune mărucă-ta vorbe bune și să-i spui așa că noi ne-am dus tot înainte ș-am coborît la Moldova și spre tirgul Folticenilor. De-acolo se vede că trebuie să ne ducem și mai înainte, pînă la Prut, în ținutul Botoșanilor.

— Mulțumesc și eu, a răspuns Neculăieș.

S-a dus la deal pe iapa lui pîntecoasă, călărind pe deșelate, numai pe-o cergă mițoasă. Avea pe el cojoc strîns pe trup c-un capăt de funie și-n cap o căciulă mare.

Gheorghită îl privea rîzînd cum se duce.

Vitoria a fost îndată în crîșmă la domnu Iorgu Vasiliu. Aici urmau să facă popas mai îndelung, să se hodinească, să mănînce.

Domnu Iorgu Vasiliu părea om așezat, căci purta ochelari și scria într-un catastif. Avea chelie, ceea ce dovedea muntencei că era și prea învățat. Cu mâini cam scurte și groase își potrivea împrejurul pîntecului pestelca albastră. Deci era un om care, pe lîngă rînduiala scrisului, avea și plăcerea curățeniei. De o parte și de alta a rafturilor de scînduri, umplute cu gărafi în rînduri strînse, alte rafturi și saltare se înșirau, bucușite de toate bunătățile pămîntului.

A scos muntencei dintr-o puțină o scrumbie bună, ținînd-o atirnată de coadă cu cleștele delicat al degetelor. A așezat-o cu grijă pe o coală de hirtie, pe o măsuță curată și bine frecată. A adus pînișoară calduță încă. Dintr-un butoiăș a umplut cu bere spumată două pahare nălțuțe.

«Bun lucru berea, după trudă și cînd ți-i foame...» se gîndea femeia. Gheorghită nu era obișnuit cu asemenea băutură. O gustă și o împinse deoparte. I se părea că a început să se amărăscă.

Domnu Iorgu Vasiliu se purta ușor în pantofi de pîslă și răspundea cuvințios la orice întrebare. Erau singuri; nu se mai aflau mușterii în prăvălie. Soarele bătea pieziș în ferestre. Era la un ceas după amiază și vîntul i se părea Vitoriei că a conținut. Cînd se încredința că faptul e adevărat, simți neliniște. Totuși se întoarse la datorie.

Ca o meșteră încercată și iscusită, aduse vorba despre afacerea ei.

Statornicind bine anul și luna și cumpănind cu luare-aminte și ce era însemnat în condică, negustorul stătu și cugetă îndelung și găsi și-n amintirea lui întocmai ce i se cerea să știe, că într-adevăr, în cutare zi, din cutare lună, au trecut oi.

«Atuncea ș-aici e bine și mergem mai departe...» se gîndea Gheorghită.

Însă Vitoria nu putea să se mulțamească numai cu asemenea răspuns. Mai avea nevoie să-i lămurească toate despre stăpînii oilor. Firește, întîi au trecut oile, cu ciobanii, cu gospodăria, cu cîinii, cu asinii, iar după aceea s-au arătat și stăpînii.

— Așa este, se învoi, după cugetare adîncă, domnu Vasiliu. După aceea au venit și stăpînii.

— Întîi au făcut, și oile și ciobanii, popas.

— Nu, scutură din cap domnu Vasiliu. Ciobanii au apucat în treacăt cîte-o pîine. S-au dus înaînte.

— Și stăpînii au sosit pe urmă, nu-i așa? Erau călări.

— Întocmai, au sosit pe urmă, cum spui, călări. Amîndoi au descălecat și le-am dat o gustare — ca și dumneavoastră. Scrumbie, pîine și bere. La mine, aceste articole sînt de prima calitate. Am deprins a le aduce de demult, pe cînd lucrau sus, la poduri și șoseau, italienii.

— Nu erau doi, zise cu liniște Vitoria. Erau trei.

— Ba erau doi.

Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, munteanca stătu așteptînd și cugetînd. Acuma vedea adevărat și bine că vîntul a conținut. Căzuse jos, în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla. Pîn-aici nu ajunsese, aici nu se mai găsea nimic viu din el.

— Doi erau? întrebă ea cu luare-aminte și liniște. Era unul mare, cu buza de sus crăpată ca de iepure, și altul mititel și negricios.

Într-adevăr, încuviință domnu Vasiliu. Aceștia erau: oameni pe care mi se pare că-i cunosc. Sînt de-aici, de pe-o vale. Pe cel cu buza, chiar Iepure îl cheamă. Adică nu: tocmai pe celalt mărunț îl cheamă Iepure. S-au dus după oi.

— Și nu știi dacă s-au întors?

— După ce și-au așezat oile la iernatic trebuie să se fi întors. Pe celalalt îl cheamă Calistrat Bogza.

— Pe care?

— Pe cel cu buza crăpată. Îți spun că erau doi și-acum văd că le știu și numele. De ce-mi vorbești dumneata de trei?

— Vorbesc și eu, îngîmă cu ochii pe jumătate închiși femeia; dar acum înțeleg că erau atîția ciți spui.

În întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stînișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra? Căzuse dedesubt? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu; căci Calistrat Bogza și tovarășul său putea fi găsit la casele lor, ori în valea din dreapta, ori în valea din stingă. Întîi și întîi de la ei trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare, ori a curs pe-o apă...

Dumnezeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă și să le găsească. Sfînta Ana i-a și dat semn, poprind vîntul și întorcîndu-l pe crîngul său.

XII

Semn nu era numai unul. Începeau să se dovedească și altele.

Se deschise ușa din fund, cu geam mic rotund la înălțimea capului. Prin acel geam trecuse de cîteva ori o privire de ochi ager. Acel ochi și cu tovarășul lui, împreună c-o față rotundă și c-un trup revărsat din sîni și din șolduri, se arătară în umbră. Domnul Iorgu Vasiliu se retrase pe cît putu, făcînd loc fustei crețe și înfoiate a soției sale. Munteanca îndată își dădu seama că trebuie să fie

cu luare-aminte față de o ființă atât de albă, atât de largă, cu colțuni roșii și cu papuci cu talpă, care clepăiau ușor.

— Dumneata îți aduci foarte bine aminte de toate...zise ea către soțul său, luînd loc pe scaun; numai numele unuia dintre gospodari nu înțeleg cum l-ai prăpădit. Nu l-ai scris în condică?

— Nu, îl am scris numai pe Bogza. Celuilalt știu că-i zice Iepure.

— Nu se poate, răspunse gospodina. Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinții de sus prin despicătura buzei, iar celuilalt îi spune Cuțui, precum toată lumea știe. Nu-i cunoaștem noi? Nu stau în vale la Doi Meri?

— Tare mi se pare că ai dreptate, nevestă, zise negustorul, rîzînd, cu admirație, către oaspeți.

— Sînt prea mulțămitoare cucoanei pentru lămurire, vorbi Vitoria, c-un fel de umilință care puse în mare uimire pe Gheorghiuță.

Soția domnului Vasiliu se așeză mai bine pe scaun și-și îndesă bărbiile în piept.

— Dumneata, femeie, îl urmărești pe careva dintre dînșii pentru o datorie? Se poate, căci s-au umflat și s-au lățit ca broaștele în tău. Eu îs oleacă de neam cu nevasta lui Bogza. De-o bucată de vreme se semețește și nu mai calcă pe-aici. Da, ce-i Ileana, zic, ai uitat drumurile vechi și obrazurile prietenilor? Nu, dar n-am timp și-s tare ocupată. Cînd o auzi așa să nu crapi? N-are vreme, și ea toată ziulica ba la primăreasă, ba la preuteasă. Îți datorește pe oile de astă-toamnă?

Vitoria stătu mută, privind-o ațintit. Apoi vorbi încet, anume pentru soția lui domnu Vasiliu.

— Că-mi datoresc ceva — ori unul ori altul, se poate; dar nu știu cît și cum.

— De ce? Bărbatul dumnitale nu le-a vîndut oile?

— Asta n-am de unde cunoaște.

— Nu ți-a spus?

— Cum să-mi spuie? Cei care nu-s de față vorbesc? Eu, de astă-toamnă, cucoană dragă, îs ca și văduvă.

— Te-a lăsat?

— Nici asta nu cunosc. Dumnezeu știe.

Soția negustorului întrebă în șoaptă, ca și cum ar fi fost ele singure:

— Cum te cheamă pe dumneata?

Munteanca îi dădu răspunsul și află îndată și numele gazdei.

— Dragă Vitorie, urmă negustorița cu dulce glas și pe același ton de doi; eu trebuie sa-ți spun dumitale ce am aflat de la femeia celuilalt, a lui Ilie Cuțui. Ș-aceea — Gafița — e o fudulă și se crede frumuseța lumii, pentru că bărbatu-său o poartă gătită. Frumoasă i s-a fi pârînd lui — dar nu este. Iar Cuțui e un îmbrobodit. Ea face și el nu știe; ca și cum l-ar descînta. Să se ieie cu cealaltă

a lui Bogza, de mînă. Tare se mai uită galeș una la alta și vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere; dar dacă ar putea și-ar scoate ochii.

— Dar celalalt?

— Cuțui? Bea ș-acela, însă mai puțin. De la Gafița am aflat ce zice Cuțui despre oi. Zice că le-au cumpărat el și cu Bogza de la un oier de departe. I-au pus în palmă toți banii și el le-a lăsat lor toate oile.

— Așa. Dar acel muntean ce-a făcut? S-a dus acasă la el la Tarcău? Nu s-a dus. A căzut undeva bolnav? Nu s-a aflat. S-a pus să-și cheltuiască paralele cu una cu ochi verzi de pe-aici — poate știi dumneata, ori poate știe altcineva. Nu s-a aflat nici de asta? Atuncea ar fi bine să-i întrebăm pe dînșii; să-mi deie ei o știință. Să mă îndrepte unde să-l găesc. Poate să le fi spus un secret.

— Or ieși la întrebare ș-om vedea ce-or spune. Ș-apoi, după spusa asta, om vedea dacă nu pică jos fudulia unor muieri.

Femeile schimbaseră singure și cu multă însuflețire aceste vorbe. Domnul Iorgu Vasiliu își închise catastiful și le privi pe rînd cu îngrijorare.

— Stați, fraților și surorilor, cuvîntă el; ce vă gîndiți? D-apoi se poate una ca asta, să bănuți dumneavoastră de cine știe ce, poate de moarte de om, pe niște gospodari pe care toată lumea îi știe de treabă și la locul lor? Averea pe care o au e cîștigată cu cinste. Cum ar fi cutezat să lovească și să jefuiască? Asta o fac hoții de drumul mare, iar nu niște gospodari din Suha.

— Hm! se cruci soția dumnisale, făcînd semnul sfînt; cum îți vine dumnitale să vorbești astfel? Cine-a pomenit de moarte și de jaf? Dar să mă ferească Dumnezeu să cred una ca asta. Și nici nevasta asta nu poate crede. Dar se cuvine să se înfățișeze, să deie samă unei femei sărmane, care umblă prin lume ca o văduvă, să-i arate cum au cumpărat oile, să-i dovedească ce parale au dat, să spuie pe ce drum și înspre care parte de lume a apucat acel oier cu numele Nechifor Lipan. Nu se cuvine?

— Ba se cuvine. Să se ducă să-i întrebe. Acesta-i dreptul femeii.

— Atuncea ne-am înțeleș. Vra să zică avem dreptate să facem întrebare. Iar eu aș da o leacă de sfat ș-aș spune așa: Dragă Vitorie, nu te duce singură, numai cu feciorul dumnitale, în loc străin, într-o singurătate ca la Doi Meri. Poate nu-i găsești acasă. Dacă-i găsești, pot să se supere că le ceri asemenea socoteală. Dumnealui soțul meu zice că ei ar fi plătit pe oier. Pot să te plătească și pe dumneata.

Domnu Vasiliu asculta cu gura căscată.

— Am spus eu asta?

— Se înțelege c-ai spus. Dar chiar dacă n-ai spus, eu socot că mai bine este să le trimetem vorbă c-un argățel al nostru și să-i poftim pentru o chestie mare la Primărie. Dar să le spuie că e o chestie mare care-i în interesul lor. Acolo oi fi și eu de față. Dumneata ai treabă în prăvălie. Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. Să-i țin de urît. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un

avocat ș-un martor. Vine tocmai de la Tarcău și nu poate sta singură în loc străin împotriva unor cloncani ca Bogza și Cuțui.

— De ce cloncani, nevastă?

— Așa. Acu vrei să spui că nu-s cloncani? Ba-s cloncani.

— Fie și cloncani; dar să nu cumva să răsuflați vreo bănuială. Un om cu mintea întregă nu poate crede asemenea nebulii.

— Care nebulii? Nu poate crede pe nevasta asta că nu i-a venit acasă bărbatul?

— I-a venit ori nu, asta-i altă chestie.

— Așa ți se pare dumnitale, că-i alta? Mie mi se pare că alta nu-i. Prin urmare dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta și s-o ducem la bolniță, căci e nebună?

— Am spus eu și asta? se tîngui cu groază domnu Vasiliu.

— Se înțelege c-ai spus. Așa că să trimetem pe Ghițișor să-i poftească la Primărie.

Tare frumos are să-i întrebe nevasta asta, și ei să răspundă deasemeni.

În vreme ce flăcăușul cel subțiratic, cu gîtul lung și cu obraz pistrii, pe care-l chema Ghițișor, își tot aduna pe el părțile sumanului și grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal, soția domnului Iorgu Vasiliu a poftit pe Vitoria la ea în odăiță, dincolo de fereastra cea rotundă ca să-i spuie o mulțime de lucruri despre fiecare din femeile mai cu moț și mai fudule și care se socoteau mai frumoase din cuprinsul acestor meleaguri, cît băteau ochiul, știința și veștile ei. Oricît de multe or fi fost acele muieri, fiecare cu cusurul ei, mai cu samă a lui Calistrat Bogza era mai vinovată că o făcuse maică-sa frumoasă, și o lovea din cînd în cînd bărbatu-său rînjind. Bine c-o bate; numai atît că-i fără de nici un folos. Numai primărița s-ar putea pune cu dînsa în privința rumenelilor — ba chiar o și întrece, fiind mare meșteră. Cît despre farmece și vrăji, nu este alta mai presus decît dăscălița. A ținut într-o iarnă trei săptămîni o ungueroaică numai pentru învățăture de acestea. Munteanca se supunea acestor valuri și vînturi de vorbe și le asculta cu supunere, fiind în totul de părerea cucoanei Măria. Ascultînd c-o ureche, își lăsa cugetul să fugă și să sfredelească în toate părțile.

Cînd s-a întors Ghițișor, soarele era pe la toacă. Îndată 1-a luat sub stăpînire ei soția lui domnu Iorgu Vasiliu. Să-i spuie dintrodată și scurt dacă Bogza și Cuțui erau acasă.

— Erau acasă.

— Și cînd au auzit că-i cheamă cineva la Primărie, ce-au zis?

— N-au zis nimica. Bogza a rînjit. Cuțui a zis: bine. (...)

— Cînd ai spus că vin la Primărie?

— Au venit odată cu mine.

Vitoria își simți inima răsărind. Cu multe vorbe și cu mare grabă, cucoana Măria își puse încălțările, apoi trase pe mîinici cațaveica. Au lăsat pe Gheor-

ghiță ca s-asculte învățături bune de la domnul Vasiliu ș-au fost amîndouă în această vreme la Primărie. Acolo au găsit pe primar și pe notar fumînd și sînd la taifas cu gospodarii cei doi. Munteanca a fulgerat cu privirea prin geamuri. A intrat blîndă și supusă în urma ocrotitoarei sale.

Glasurile groase și tari au tăcut. Fumul de tutun s-a ridicat în bagdadie. Vitoria s-a uitat ș-a cunoscut pe Calistrat Bogza. L-a cunoscut și pe cel mărunt și negricios. Primarul și notarul, oameni bine hrăniți și groși, erau îmbrăcați orășenește.

— Dumneata trebuie să fii nevasta lui Lipan, a luat cuvîntul cel dintîi, rîzînd, Bogza.

Vitoria se uita în altă parte, dar îl vedea. A dat din cap, încuviințînd.

A așteptat să mai vadă ce se mai spune.

— Ai venit după vreo datorie? Eu, pe cît știu, am plătit lui Lipan toți banii. Poate Cuțui să-i fi rămas ceva dator.

— Nu-i datoresc nimica, răspunse Cuțui, serios.

Calistrat Bogza rînji iar:

— Atuncea poate ai venit să ne vezi cum trăim noi aici la Suha. Mulțumesc lui Dumnezeu, trăim bine.

Munteanca oftă:

— Alți oameni, într-adevăr, trăiesc bine și-i văd împăcați. Numai pe mine m-a alungat de-acasă supărarea.

— Așa? Din care pricină, mă rog dumnnitale? Spune, să vedem dacă-ți putem fi de vreun folos. De asta ne-ai chemat dumneata, nevastă?

Bogza se miră, privind c-o ușoară veselie pe notar și pe primar, care se mirau și ei. Vitoria tăcu, plecînd fruntea. Se amestecă nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Dumneavoastră nu știți, oameni buni, că nevestii acesteia încă nu i s-a întors bărbatul acasă?

Bogza îi întoarse o privire de mirare. Ea își zbătu pleoapa stîngă. El zîmbi numai dintr-un colț al gurii:

— Ei, și dacă nu i s-a întors acasă bărbatul, ce-i putem face noi?

— Nu-mi puteți face nimica, vorbi cu blîndeță Vitoria, fără să ridice fruntea. Ca o femeie necăjită ce mă aflu, am venit la niște prieteni să-i întreb și să-mi spuie, cînd s-au despărțit de Nechifor Lipan, ce vorbe au grăit? Încotro l-au văzut că se duce? Poate-a spus ceva din care aș înțelege unde să-l caut.

Bogza își vîrî mîinile în chimir și se uită înduioșat la nevasta lui Lipan.

— Ce-aș putea să-ți spun? zise el săltînd din umeri. Pe drum, venind de la Dorna, ne-am înțeleas asupra vînzării oilor. I-am numărat paralele. A dat o parte Cuțui care-i de față. Altă parte am dat eu. Ne-am despărțit. Lipan încă arăta grabă mare.

— Dacă-aș putea să știu unde s-a întîmplat asta... suspină Vitoria.

— Vrei să știi unde s-a întîmplat asta? Pe drum.

- În care loc anume?
- Dumneata vrei să știi cam multe, rîse Calistrat. De unde vrei să știu eu chiar în ce loc? Pe cît țin minte, ne-am oprit la Crucea Talienilor.
- Și după ce i-ați plătit, în care parte a apucat?
- Cum în care parte? S-a întors înapoi. S-a dus spre casa lui.
- Nu te supăra, domnu Bogza, zise Vitoria. Am vrut să știu dacă nu cumva a spus vreo vorbă, că ar avea de gînd să nu se întoarcă acasă.
- Nu mă supăr, nevestă, măcar că mie asemenea întrebări multe și mărunte nu-mi plac. Poate ai cumva vreo bănuială, spune curat. Nu umbla împrejru ca o albină care tot vrea să împungă.
- Vai de mine și de mine, se împotrivi munteanca, făcîndu-și cruce; să mă ferească Dumnezeu sfîntul de un gînd rău, ori de o bănuială. Vreau să știu numai dacă ați înțeles de la dînsul ceva.
- N-am înțeles nimica, își răsufală Bogza rămășița de supărare. I-am dat paralele și s-a dus în treaba lui.
- La Crucea Talienilor?
- Da. Precum am spus.
- Și oile erau trecute înainte?
- Ca totdeauna.
- Vra să zică un cioban, ori un baci, nu l-a mai văzut. Putea să-i lepede aceluia un cuvînt.
- Vitoria oftă și rămase în aceeași poziție, cu fruntea plecată, încercînd a sfredeli dușumeaua cu bețișorul pe care-l luase de la crîșmă.
- Atunci intră în vorbă, cu oarecare nepăsare, soția lui domnu Iorgu Vasiliu.
- Se uită întîi la portretele de pe pereți, apoi făcu iar semn din geană, arătînd încă o dată prin asta că ea nu poate fi părtașă la vreo nebulie ori vreo prostie a unei femei străine.
- De la cel care nu știe, femeie, nu poți cere o căruță de vorbe.
- Bogza începu a rîde către țigara pe care o răsucea și dădu din cap: Așa-i.
- O femeie îți poate spune mai multe. Un bărbat tace. Dar poate or ști alții, cu care soțul dumnilale s-a văzut după aceea. Or fi crîșmari la care a făcut popas la întoarcere. Or fi poate din cei care au fost martori la învoiala și numărătoarea banilor.
- Vitoria înălță domol fruntea. Bogza își aprinse țigara, trase și dădu drumul pe nas fumului.
- Așa că atîta-i, încheie el. Ce-am știut și mi-am adus aminte, am spus. Poate Cuțui să mai știe ceva.
- Eu nu mai știu nimica.
- Dacă a fost un cioban de față, îl poți servi și-l poți întreba, stăruie nevesta lui domnu Vasiliu către Vitoria. Dacă a fost vreun om străin, poți să te duci să-l cercetezi, numai să știm anume cine-i. (...)

— Să vedem; dacă mi-oi aduce aminte, i-oi spune și asta... primi Calistrat. Dar eu, femeie, mai degrabă mă gândesc la alta. Să nu se fi săturat el de vechi, și să fi căutat nou.

— Cum spui dumneata, domnu Calistrat?

— Și-a fi găsit altă femeie, rînji Bogza.

Cei de față zîmbiră.

— Asta se poate, primi munteanca, zîmbind și ea palid; numai să nu fie cea cu dinții rînjiți.

Bogza puffă și zvîrli țigara. Urmă o tăcere. Femeile se îndreptară spre ușă.

— Domnu Bogza, vorbi din vîrfurile buzelor Vitoria; dumneata fii bun și nu te supăra, ca unul care ai fost prieten cu Lipan. Eu voi mai trece pe la dumnea-voastră. Dacă vă mai aduceți aminte de ceva, îmi spuneți.

— Fie ș-așa, răspunse Bogza. Te duci?

— Mă duc, ce să fac? Musai să-l caut, că numai unul am. L-am căutat pe drumul mare, acuma am să-l caut pe poteci, ori prin rîpi. Sfînta Ana de la Bistrița are să mă îndrepte unde trebuie.

Toată seară aceea Gheorghîță a rămas ucenic la domnu Iorgu Vasiliu; iar soția lui domnu Iorgu Vasiliu și cu Vitoria lui Lipan au stat la sfat în odăiță punînd la cale alte cercetări. Nevasta lui domnu Vasiliu s-a arătat foarte doritoare să se ducă în persoană la fața locului, acasă, atît la Bogza, cît și la Cuțui, să vadă mai întîi frumusețile lumii, ș-al doilea să cumpănească deșteptăciunea cu frumuseța, să vadă care-s mai ușoare.

— Lipan avea o vorbă, grăi Vitoria, cu privirea ei de vis.

— Care vorbă?

— Nimeni nu poate sări peste umbra lui. Aceasta-i și pentru noi; poate și pentru alții.

— Adevărat cuvînt, bun cuvînt.

Vitoria închise ochii, zguduită. Din întunericul lui, în care se îndepărta, pentru întăia oară Lipan se întorsese arătîndu-și fața și grăind lămurit numai pentru urechile ei.

În vremea nopții și a somnului, această vedenie s-a mai produs o dată. S-a adevărit și altă așteptare a muntencii. Vîntul a pornit din nou, venind acuma de către miazăzi. Potrivit sfaturilor și hotărîrilor, mama și feciorul au lăsat cojoacele cele grele și o parte din tărhat la hanul lui domnu Iorgu Vasiliu, și au trecut pe cîteva zile dincolo de munte, la Sabasa. Cucoana Maria făcuse îndemn pentru anume cercetări și lămuriri. Vitoria își urmă un gînd tainic al ei.

Soarele își slobozise iarăși puterile. Urcînd șoseaua cea mare șerpuită peste Stînișoara, Vitoria și Gheorghîță auziră glasul puhoaielor. Acest zvon creștea mai ales cînd treceau peste arcurile marilor poduri de piatră, deasupra prăpăstiilor.

Coborîră în Sabasa odată cu apele drumului și acolo poposiră la altă gazdă și alți prieteni — la domnu Toma. Pe cît era de mititel domnu Vasiliu, pe-atît

era de mare și de pletos domnu Toma. Iar nevastă-sa Catrina era mărunțică: dar tot așa de vorbăreață ca cucoana Maria. Numai decît toate le spunea încet și mai tainic. În o clipă mărturisise Vitoriei că viața toată se temuse de omul ei. Măcar că știa pe de rost Alexandria și Visul Maicii Domnului mai bine și mai frumos decît un călugăr și se închina cu smerenie dimineața și seară la icoane, domnu Toma avea dese tulburări de mîinie și atunci împungea cu fruntea în toate părțile ca un inorog. Cu toate acestea nu era om rău. Îndată-i trecea și-și aducea aminte că n-a băut în ziua aceea un pahar de vin.

Stînd la masă și la sfat cu prietenii aceștia din Sabasa, Vitoria le povesti ce făcuse, ce văzuse și ce aflate la Suha, în partea cealaltă a muntelui. Le ceru și lor sfat și făcu o rugăminte anumită.

Sfaturile lor, destul de multe și încurcate, le ascultă cufundată în gîndul ei, fără să le audă. Iar pentru rugăminte pe care o făcuse, s-a sculat domnu Toma și s-a arătat gata s-o însoțească pe femeia lui Lipan în lungul satului. Și-a pus cojocelul cel nou; și-a trecut palmele peste plete în două părți potrivit și căciula deasupra, și căutînd după ușă toiagul, a ieșit în uliță, cu femeia străină după el.

Vitoria adusese cu dînsa bețișorul alb cu care încercase a sfredeli dușumeaua primăriei de la Suha. Îl purta cu dînsa subsuoară ca pe ceva folositor, deși nu-i era de nici un folos. Trecură în lungul unui drum năboit de apa dezghețului. Oamenii stăteau închiși în căsuțele lor sub munte și sub vînt — și rar se arăta unul pe prispă, în lumină, privind la trecători.

— Apoi după ce-or curge și aceste ape, zise domnu Toma, au să iasă toți din bîrloguri. Acu datina munteanului e să doarmă. Se știe că cel mai dulce somn e-n luna lui mărțișor.

Din trecere, Vitoria se oprea la unele porți, privind pe deasupra.

— Mai avem, mai avem, grăi domnu Toma, scuturîndu-și căciula.

Cotiră pe o hudiță, subt o rîpă. În fund sta închisă o gospodărie bine tocmită. Cum ajunseră la zăplazul de scînduri, domnul Toma bătu cu toiagul în poartă. Îndată răspunseră cîinii. Vitoria se grăbi să treacă înaintea și împinse portița. Își trase de la subsuoară bețișorul, ca să se apere. Domnu Toma păși în urma ei, întinzînd cu luare-aminte gîtul într-o parte, ca să vadă ce se întîmplă.

Trei cîini năvăliră cu zăpăituri supărate. Deodată, cel mai mare, din mijloc, se opri. Stătură și ceilalți; apoi se răzlețiră, lătrînd în lături. Cel din mijloc stătea neclintit și ațintit. Era un dulău sur și flocos, cu urechile și cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.

Vitoria își trecu bețișorul în sînga și întinse spre el mîna dreaptă.

— Lupu!

Strigase cu un glas pe care abia îl auzi domnu Toma. Totuși strigase din toate puterile ei lăuntrice.

Cunoscînd-o, cîinele lui Lipan veni drept la dînsa și i se așternu la picioare. Scheună încet, plîngînd; înălță botul și linse mîna care-l mîngîia. Femeia

avea în ea o sfirșeală bolnavă și-n același timp o bucurie, găsind în animal o parte din ființa celui prăpădit.

XIII

Deși știa despre ce-i vorba, domnu Toma se arătă mirat. Nu-i venea să creadă că asemenea întâmplări pot avea loc; să vie o nevastă de pe Tarcău și să găsească aicea, în Sabasa, cîinele bărbatului ei. Tot așa de mirat păru omul de gazdă, cînd văzu că într-adevăr cîinele răspunde la numele pe care i-l da nevasta și o cunoștea de stăpînă cu mare bucurie. Dînd lămurire la întrebarea nevastei, arătă că acest cîine de pripas a venit la gospodăria lui astă-toamnă, din rîpile muntelui. L-a văzut dînd tîrcoale; pe urmă s-a suit pe-un colnic și-a urlat, cum urlă cîinii în singurătate. A coborît și s-a așezat în preajmă, supunîndu-se cu pîntecele de pămînt. Munteanul a înțeles că poate să fie un cîine rătăcit de la ciobanii care au trecut cu oile. L-a judecat deștept și vrednic după înfățișare și a strigat la nevastă să-i caute o bucată de mămăligă rece. I-a dus mămăliga aproape și i-a lăsat-o. El s-a apropiat și a mîncat-o lacom, din două înghițituri. A venit la poartă, așteptînd să i se deie drumul. Gospodarul a deschis poarta. El a intrat și-au năvălit asupra lui doi cîini vechi de casă. Fără a fugi, fără a năvăli asupra lor, fără a arăta colții, numai pușintel arcuindu-se, și-a dat el înțelegeră cum că ar fi un pribeag care caută stăpîn și tovarăși. A trecut spre sură. L-au primit astfel și cîinii. Oamenii de casă i-au dat nume Pripas, pe care el l-a înțeles — și s-a purtat toată iarna cu vrednicie, străjuind în vremea nopții în patru părți a ogrăzii și plătindu-și cu dreptate hrana.

Acuma, se învoia gospodarul, dacă femeia asta și-a găsit cîinele și-i trebuie, poate să și-l ieie, dînd numai convenita mulțămire gazdei. El nu se pune de pricină, aflînd mai ales că-i vorba de un gospodar stăpîn de oi, care s-a prăpădit și nu se mai găsește. În cele dintîi săptămîini, în unele după-amiezi, dulăul era fugar. Se ducea în munte, căutînd parcă ceva. Din cît spunea nevasta de la Tarcău, se vede că-și căuta stăpînul. Se ducea poate unde zăcea leșul, într-un loc singuratic și pustiu. După ce au venit ninsorile și s-a pus omăt, cîinele s-a mai liniștit. Tot se mai duce pînă la colnic. Acolo stă pe gînduri; după aceea se întoarce acasă. Mîntea cîinelui nu-i ca a omului. Se vede că a uitat drumul, dacă într-adevăr se ducea pînă la stăpînul lui mort.

În gîndul acesta care-i venise dintrodată, să caute cîinele, Vitoria cunoscuse altă binecuvîntare. De unde-i venise gîndul? Fără îndoială de la Nechifor Lipan. El — se înțelegea lesne — nu mai era între vii cu trupul. Dar sufletul său se întorsese spre dînsa și-i dădea îndemnuri. Era și-o hotărîre mai de sus — către care inima ei întruna sta îngenunchiată.

Desfăcu năframa și dădu omului mai mult decît aștepta. Gospodarul crezu că se înșeală el; pe urmă își închipui că se înșela nevasta. Desfăcu la vedere cele două bancnote de cîte o sută de lei. Nevasta nu se înșelase, le împinse spre el, înnoindu-și mulțămirea.

Cîinele o urma supus, scheunînd din cînd în cînd moale. Atunci se apleca dintr-un umăr și-i mîngîia creștetul cu palma, îl întreba în gînd dacă are să-i fie de folos. Nu avea nici o îndoială că are să-i fie de folos — deoarece nu se îndreptase către el fără hotărîrea altor puteri.

Ține cîinele cu dînsa și-l poartă de cîteva ori în munte, pînă ce și-a aduce aminte și-a cunoaște iarăși locurile. Poate are să întîrzie cu voia lui Dumnezeu, pînă ce se va mîntui zăporul și se vor scurge puhoaietele. Atunci, de pe costișă pe costișă și din ripă în ripă are să caute oasele și armele. Calul nu s-a văzut. Poate-a fost dus de dușmani la iarmaroacele de la cîmp. Ori poate a fost și el prăvălit și zdrobit și l-au ciugulit, ca și pe stăpîn, corbii. Acum vede că chiar de la începutul începutului a înțeles această durere a vieții ei; chiar de aceea din întîia clipă, i-a stat inima ca în clește. Mai bine astfel, într-o privință: să-l știe mort decît părăsit de casa lui, în brațele alteia și-n așternut străin. Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura, Dumnezeu, prin sfînta de la Bistrița, a adus-o pe dînsa, Vitoria, pe căi ocolite, tocmai unde trebuia ca să-l găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii și să-l puie în pămînt sfînt, cu toate rînduiețile știute.

Acuma, după niște sfaturi ale soției domnului Vasiliu și după învățătura lui domnu Toma, rămînea să mai facă un drum pînă la Borca — să întrebe pe cale, și-acolo, încă o dată, dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcîndu-se din Stînișoara. Dumnealui, domnu Toma, nu l-a văzut. Dacă s-ar fi întors, n-ar fi lipsit a face la crîșmă popas. Cine-a făcut o dată popas într-un loc și-a găsit că-i bun acel popas — apoi se abate și a doua oară. Chiar dacă nu i-i foame, poate i-i sete. Dacă nu-l aduce foamea nici setea — vine din prietenie. Nechifor Lipan a trecut o dată. Domnu Toma l-a văzut ducîndu-se călare între ceilalți doi munteni. Înapoi, venind cu fața, nu s-a mai arătat.

S-a bucurat și Gheorghîță de cîine și, după hotărîrea maică-sa, l-a pus în lanț, ținîndu-l alături de el și de cai. În vremea cinei, s-a sculat domnu Toma, cît era de mare, și-a scuturat pletele și și-a mai adus aminte că altădată, pe cînd era el copilandru, s-a mai întîmplat asemenea faptă, tot în aceste părți, în singurătățile Stînișoarei. Iar cine ucide un om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit și dat pe față. Dator este să-l urmărească omul; rînduit este să-l urmărească fiarele și dobitoacele. Dacă ai cunoaște înțelesurile vîntului și a țipetelor de păsări, și a scheunatului dihăniilor, și a umbletului gîngăniilor, și a tuturor urmelor care sînt dar nu se văd dintrodată — atuncia îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai tîrziu. De aceea, ca un om cinstit și săritor la năcazul altuia, domnu Toma nu stă deloc la îndoială să puie iapa la căruță și s-o ducă el singur pînă la Borca pe Vitoria și s-o întoarcă înapoi în Sabasa, oprindu-se întruna și cercetînd pretutindeni.

Îndoială putea fi pîn-aici. Acuma nu mai este. Lipan a rămas prăpădit între Sabasa și Suha.

După această hotărîre dată de domnul Toma, jupîneasa Catrina, nevasta lui, a prins a lăcrăma și a căina pe Vitoria. Dar munteanca de data asta socotea că nu mai are de ce plînge. Avea de căutat, de găsit și de rînduit. De plîns, a plînge mai pe urmă. Acuma n-are vreme.

Încălecînd cu Gheorghîță, a trecut iar la Suha. Lupu a mers cuminte în lanțug. Clocoteau pretutindenii puhoaiete și bătea vînt cald. În popasul de sus au stat și-au ascultat cum pocnește ghița într-un pîrău din vale, cine știe unde. Treceau corbi, treceau pajuri. Nu i-au dat nici o înștiințare.

Au ajuns, seară, la hanul lui domnul Vasiliu. Vitoria știa că acolo are să găsească ceva. Într-adevăr, a găsit.

În sat la Suha, se stîrnise oarecare zvoană. Spuneau unii și alții că ar fi nevoie să vie vreun judecător de la tîrg, să cerceteze cum a fost cu vînzarea oilor. Să vadă dacă se află hîrtia lor de cumpărătură de la Dorna, și dacă gospodarii din Suha au chitanță de paralele pe care le-au dat lui Lipan. Nu spune nimeni că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea — dar e bine să-și arate îndreptăcirile. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoreala banilor. E la înțelegerea orișicui că numai asemenea străin ori străini, care s-au aflat de față, au putut să urmărească pe Lipan, să-l lovească și să-i răpească banii oilor. S-ar putea ca acești martori să fie cu totul necunoscuți. Nici Calistrat, nici Ilie Cuțui nu i-au văzut pîn-atunci, nici de-atunci. Chiar dac-ar fi așa, să arate ce înfățișare aveau, ce cai și ce straiete. Din puțin, se pot afla multe și făptașii ies la iveală.

— Dar mai este una, dragă Vitorie, urma cu fierbințeală cucoana Maria a lui domnul Iorgu Vasiliu. Închipuiește-ți dumneata că, de la o zi la alta, nevasta lui Bogza și-a adus aminte de mine și a venit aicea în vizită. Eu nu i-am dat apă cu dulceți și cafea, ca la cucoana primarului, dar am poftit-o să șadă. Și ce-ți pare dumnitale, dragă Vitorie, iaca m-a înștiințat că sîntem rude și vine la mine să mă întrebe de unde se împrăștie asemenea proaste zvonuri asupra soțului său. N-am de unde ști, draga mea, zic. Poate să fie unii din prieteni, din dragostea cea mare care o au asupra voastră. După asta văd că începe a mă ispiti de departe dacă s-a dus munteanca de la Tarcău și ce gînduri are. I-am răspuns că n-ai nici un gînd; că umbli așa prin lume jelindu-ți bărbatul. Atuncea a lăcrămat și Ileana și i-a părut tare rău că l-ai chemat pe gospodarul ei la primărie, ca să iasă pe urmă în sat vorbe. Mai bine era dacă te duceai la casa lor.

Găseai un pahar de vin și-o vorbă bună — și-un ajutor de la bărbatu-său, ca să descoperi pe făptași, dacă sînt.

— Făptași sînt, zic eu. Nu mult și-avem să-i cunoaștem. Iar munteanca, zic, rău a făcut că n-a venit la voi să ceară sfat și ajutor.

Cucoana Maria surîdea. Zîmbi și nevasta lui Lipan, în tăcere.

— Vra să zică s-a dus cum a venit, urmă soția domnului Iorgu Vasiliu. Nu trece, draga mea, un ceas și văd venind perechea.

— A venit și Gafița?

— A venit și Gafița lui Cuțui. Asta umblă gătită mai luxos decît cealaltă, dar e mai proastă. A venit și ea să întrebe de una, de alta. I-am spus eu felurite lucruri. Am lăudat-o pentru frumusețe; i-am arătat mare părere de rău de vorbele care le scornește asupra ei prietena cea mai bună pe care o are. Nu-i spun cine-i, ca să nu vîr intrigă; da-i bună prietenă și nevastă de tovarăș. Va fi fiind Ileana? Nu-i Ileana, zic, moale. Ba-i Ileana, văd eu că nu te poți preface. Și ce spune, mă rog, pe contra mea, nevasta lui Bogza? Mai întîi nu-i Ileana lui Bogza, răspund; al doilea nu spune cine știe ce, fără decît că știe tot satul cine vine la dumneata, noaptea, cînd ți-i bărbatul dus după oi. La asemenea vorbă dulci, a țipat de-a răsărit bărbatu-meu pe scaun în prăvălie. Spune ea asta? ea, care-i o slută ș-a scos-o Bogza din sărăcia de-acasă? Mai întîi, dragă, zic eu, nu-i vorba de Ileana. Ba o știu eu de cîte e-n stare. La biserică trage la mine numai cu coada ochiului, să vadă cum sînt îmbrăcată și crapă de ciudă. Decît să vorbească de altele, mai bine să se uite la dînsa. Asupra mea nu vine barbatu-meu băut și nu mă grămădește într-un cotlon, ca să mă stropșească în bătai. Afară de asta, barbatu-meu nu visează unt.

Gazda se opri. Femeile se uitără una la alta. Munteanca își zbātu pleoapele și-și încreți fruntea.

— Mîine am să trec și eu pe la dînsule, zise încet Vitoria, să le rog să mă ierte de supărarea pe care am făcut-o oamenilor lor. Bine ar fi să aflu cine-a fost martor; bine ar fi să văd hîrțiile și chitanțele; dar acum mai tare mi-i în grijă de ce se spune. Am și cu vorbe potrivite după pilda dumnitale, dragă cucoană Marie, să le ațîț și să le otrăvesc, ca să le fac să lepede din ele tot. Dacă au de spus ceva, au să spuie. Dacă n-or avea ce spune, îi lăs în plata lui Dumnezeu. Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat. Încerc să-mi gădesc soțul. Îi fac toate slujbele rînduite, ca să i se liniștească sufletul. Acuma mi s-a arătat în vis cu fața — și mă cheamă.

Din dezbaterele amănunțite ale femeilor, a ieșit o rînduială bună. A doua zi dimineața, domnul Iorgu Vasiliu trimete după Bogza și Cuțui, ca să vie să facă contract pentru brînză. Au ei treburi negustorești pe care le-au tot amînat în vremea iernii. Acuma vine primăvara și afacerile încep a se mișca. Deci gospodarii de la Doi Meri vin pentru contract și arvonă. Precum se cuvine, au să beie și aldămaș și au să mai întîrzie. În vremea asta Gheorghită șade dosit în căsuța cea mică din ogradă. Iar ele se duc întîi la Bogza acasă, pe urmă la Cuțui. Ori se duce una la Cuțui și alta la Bogza, și după aceea schimbă. Au să le înțepe, au să le învăluie, au să le fiarbă pe nevestele oierilor — pînă ce le-or vedea zvîrcolindu-se ca viermele. În asemenea împrejurare, Vitoria își va da seama despre ce pot ști femeile de treburile bărbaților lor — chiar de tainele lor, care le-au fost încredințate cu grozav jurămînt. Iar după asta, munteanca se poate duce să caute. Rămîne soția lui domnul Vasiliu să încurce lațurile și mai tare.

Adevărul întreg, fără îndoială, numai Dumnezeu îl cunoaște; însă cucoana Maria dorea aprig să vadă pe nevasta lui Cuțui mai puțin luxos îmbrăcată. Făcînd astfel și necîștigînd decît presupuneri, s-au întors amîndouă la dugheană tot cu vorbe multe și Vitoria a încălecat, ca să treacă iar muntele, cu feciorul.

Drumul se curățise de ape și se zvînta. Pădurea fișia lin din cetini și răsufla aburi, în poienile sorite, pămîntul se ochise bine și înverzeau pajiști. În frunzele moarte din marginea unei rîpi, Vitoria găsi clopoței albi. Coborî din tarniță ca să-i rupă, și-i înălța pe codițele lor subțiri, în lumină. Privi cerul albastru și înghiți mireasma pădurii.

Cu frîul calului trecut de după cot, porni pe cărare din marginea drumului. Trupul ei ar fi vrut să cînte și să înmugurească; simțea întrînd în el soare și bucurie; dar în același timp se ofilea în ea totul, grabnic, ca clopoței pe care-i ținea între degete și care pieriseră.

Cîinele dădu scîncet. S-ar fi voit și el slobod.

— Gheorghită, dă-i și lui drumul, zise femeia, atentă.

Flăcăul descăleca și descătără mă zgarda lui Lupu. Dar cîinele nu căuta să zburde. Umbla cu botul în soare și din cînd în cînd parcă încerca să strănute. Rînjea și forcăia pe nas, adulmecînd și sorbind adierile.

Urcară așa la pas din parapet de pod în parapet de pod. Sus, poposiră. Cîinele sta cu luare-aminte pe coadă, privind văile ca un om. Petrecea și el, uitîndu-se la frumusețile lumii. Gheorghită îl observă de cîteva ori și-l arătă din ochi către maică-sa, rîzînd.

— Îi place și lui să se uite... zise munteanca, serioasă.

Cînd coborî la al doilea pod al văii dinspre Sabasa, cîinele se opri și deveni neliniștit. Deodată se repezi asupra cailor, lătrînd și încercînd să-i închește de boturi.

— Nu înțeleg ce va fi avînd astăzi Lupu, vorbi Gheorghită, nedumerit. Și ast' dimineață, cînd îl țineam lîngă mine, în șură la domnul Vasiliu, tot încerca să iasă din zgardă și mîrîia. Parcă era tunet, cînd s-aude departe.

— A făcut asta?

— Da. S-a liniștit tîrziu, după ce s-a deșertat crîșma de oameni. Acu văd că-i vine altă nebulie.

— Să vedem ce este. Să oprim caii.

Cîinele își contenî dușmănia împotriva dobitoacelor. Se întoarse asupra oamenilor. Apoi coti pe lîngă parmaclîcul podului, în rîpă. Se duse așa o bucată la vale, pe o pajiște nouă, care lucea în soare — și iar veni la drum. Se repezi asupra lui Gheorghită, încolțindu-l de pulpana sumănăieșului. Flăcăul îl izbi cu piciorul. Animalul se duse chelălăind la vale, pe aceeași urmă.

— Băiete, zise munteanca, leagă-ți calul de un mestecăn, cum fac și eu. Coboară-te în rîpă după cîine. Și aseară, cînd suiam, a dat aicea semn; dar era în lanțug.

— Dăte să mă cobor? E un pripor gol, fără cărare.

— Coboară-te, îți spun. Aud pe Lupu dînd glas. A găsit ceva.

Deodată i se îmbujoraseră obrajii și-i luceau ochii. Flăcăul înțelese. Cotind și el pe lîngă parmaclîcul de piatră, își dădu drumul tîriș în rîpă. Femeia se aplecă și văzu prăpastia. Totuși Gheorghîță luneca lin pe clina umedă, stîrnind bolovanii. Cîinele nu se zărea; i se auzea numai glasul, dosit în văgăună.

Observă pe flăcău în picioare, ocolind sub mal. Îndată se sui spre ea chemarea lui înfricoșată. Avînd buna încredințare de ce putea fi acolo, Vitoria își adună cu palmele straiul în poala din față și-și dădu drumul alunecuş pe urma băiatului. Cu tîmplele vîjîind răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuțit și întărit al cîinelui. Gheorghîță zvîcnea de plîns cu ochii acoperiți de cotul drept înălțat la frunte. Oase risipite, cu zgîrciurile umede, albeau țarina. Botforii, tașca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împuținat de dinții fiarelor. Scheletul calului sub tarniță și poclăzi, zăcea mai încolo. Femeia răcni aprig:

— Gheorghîță!

Flăcăul tresări și se întoarse. Dar ea striga pe celalalt, pe mort. Îngenunchind cu țrabă, îi adună ciolanele și-i deosebi lucrurile. Căpățîna era spartă de baltag.

XIV

Cu grabă, dar fără lacrimi, femeia făcu cea dintîi rînduială. Despărți din tărhatul umed și muced o pocladă și o așternu peste rămășițele lui Nechifor Lipan. Flăcăul părea cu lotul zăpăcit. Abia acuma înțelegea că acolo zace tatăl lui. Plîngea ca un copil mic, cu ochii mititei și buzele răsfrînte. Femeia stătu în picioare, cu mîinile cuprinse sub sîni, și căuta să-și deie seamă de loc. De sus, de lîngă parapetul de piatră, săpătura costișei era ca o prăpastie. Sus, era umplutura pardosită cu lespezi cioplite. Pînă jos în cotlonul rîpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea era ros și scobit și avea în față puțintel tîpșan ocolit de colțuri de stîncă. Pe urmă rîpa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strîmt, așa singuratic, așa de dosit. Numai soarele îl ajungea și-l bătea în plin. Nu suia la nici o potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziș cu vecinătățile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă cantr-o fîntînă, lovit și brîncit de mîna dușmanului. Nimeni nu mai putuse vedea acea cruntă priveliște. Oamenii călători treceau fără grijă pe sus; păstorii n-aveau într-acolo loc de apropiere. Soarele de toamnă răsărise și asfințise asupra mortului singur și asupra calului zdrobit. Veniseră asupra leșurilor ploile cele negre; hultanii și corbii stăteau asupra lor ciucur; iar în vremea nopților au venit dihăniile din rîpile muntelui, sprijinind în mort labele și trăgînd cu colții. Numai acest cîine a știut toate și a vegheat în preajmă pînă ce l-a alungat foamea către oamenii vii. S-a mai întors din cînd în cînd și a mai așteptat; după aceea, într-o zi, a sosit vifor și ninsoare și iarna a astupat rîpa. Acuma soarele a curățit-o și a eliberat-o, după o voință a lui Dumnezeu,

și tot după aceeași voință, cîinele, trecînd pe sus, a adulmecat mirosurile și i-a dat ei știință.

Observînd că flăcăul nu-și venise încă în fire, măsură din ochi înălțimea pînă sus și priblui cum s-ar putea cățara la drum. Pipăi anume locuri cu piciorul și-și căută sprijin, întinse brațele spre așchii de piatră și găsi o cale cotită și anevoioasă.

— Am treabă sus, stigă ea lui Gheorghită; mă întorc îndată. De sus, de lîngă parapet, chemă cîinele:

— Vin-aici, Lupu.

Dulăul sui sprinten pe urmele lui. Se puse lîngă cai, paznic împotriva trecătorilor. Apoi cotrobăi în boclucuri și se coborî iar la vale cu chibrituri și c-o făclie de ceară. Aprinse făclia și o potrivi la dos, în scobitura malului.

Avea în ea o putere nouă, care-i răzbea în toate mișcărilor și în priviri.

— Gheorghită, hotărî ea, tu să stai aici, să priveghezi pe tatu-tău. Iar eu cobor în grabă la Sabasa ca să dau de știre. Vin cu căruța și cu domnul Toma, ca să-l ducem în sat și să împlinim cele de cuviință.

— Bine, mămucă, suspină flăcăul. Oi sta aici, după cum îmi poruncești.

— Să stai, Gheorghită! Eu nu întîrzii mult. Vezi să nu se stingă lumina.

Sui iar la drum, încalecă și se duse, lăsînd pe Lupu lîngă celălalt cal.

Flăcăul privea lumina făcliei. Abia o putea deosebi din strălucirea soarelui, care bătea pieziș. Fără o voință anumită se așezase într-o parte, mai mult cu spatele, spre poclada care acoperea ciolanele, zgîrciurile, părul și lucrurile tatălui său. O asemenea cumplită vedere mai rar se întîlnea. Ridicînd ochii și privind departe, băgă de samă că se afla într-un loc cu totul pustiu, între stînci, între rîpi, sub cerul înalt. Pădurea era aproape în fundul prăpăstiilor se mai țineau ostroave de omăt.

Dintrodată strălucirea soarelui trecu spre vîrfurile brazilor către piscuri. Cu coada ochiului, văzu lumina făcliei crescînd în umbra văgăunii. Era o liniște neclintită, parea că toate împietriseră în asfințitul de soare. Stătu și el neclintit ascultîndu-și bătăile inimii. Tresări numai cînd auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură. O văzu deasupra, plutind din aripi; își mișcă numai capul; parcă-1 privea pe dinsul. Se auzi altă chemare mai depărtată. Pajura pluti într-acolo. Cerul rămase singur și în curînd din cer păru că ninge înserarea. Judecîndu-se el singur pe sine, flăcăul se încredința că nu simte în el vreo sfială; ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. Cîinele era însă la drum, sus. Lătrase numai o dată. Acuma tăcea și se făcuse noapte. Deci nu mai trecea nici un drumeț.

Luceau stele. Porni o adiere de vînt.

Auzi în prăpastie un scîncet de dihanie. Poate i s-a părut. O neliniște fierbinte i se porni din măruntaie și-1 fulgeră în creștet. Răsări în picioare și căută loc de trecere pe urmele maică-sa. Zgreptănînd cu unghiile și împingîndu-se la deal cu călcîiele, ajunse asudat și gîfîind sus. Calul necheză

ușurel; cîinele veni lîngă dînsul. Acolo sus, la drum, i se părea că e mai puțin întuneric. Îndată ce iese luna, toate au să se lumineze deplin. Are să se lumineze deplin și jos în văgăună. Acolo s-a înălțat în picioare mortul, învălit în pocladă, așteptînd binecuvîntarea din urmă și rugăciunile de care n-a avut parte.

Își aplecă urechea. Trăgea o adiere abia simțită. Bănuia în rîpă pipăiri de pași și-n împrejurimi foșnet. I se deslușiră în urechi zvonuri de pîraie depărtate. Tîrziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor păsări străine. Singurătățile muntelui pulsau de apele primăverii; viața tainică își întindea iar punțile peste prăpăstiile morții. Sîngele și carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în pași, în zboruri, în chemări. Flăcăul nu înțelegea din toate decît o frică strecurată din pămînt în el, și începu să vorbească cu cîinele și cu calul, adresîndu-le cuvinte fără noimă. Tot ca să-i treacă vremea mai ușor, căută traista cu orz. După aceea își pregăti un culcuș și se învăli în pocladă. Zgomotele nopții îi păreau abia simțite și i se îngreuia trupul de somn, cînd Lupu dădu glas către vale.

Zvîrlindu-se în sus, se păli cu fruntea de traista de orz aninată în capul calului. Apoi răcni speriat: Cine-i? Nu-i răspunse decît cîinele, care zăpăi iar. Cînd cîinele se liniști, flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierăriilor de la o căruță.

Auzi chemări, aproape. Cunoscuse glasul lui domnul Toma. Venea, cu Vitoria Lipan, nu numai crîșmarul, ci și județul satului, ș-un străjer. Poposiră, deshamară iapa, aprinseră un foc de găteje lîngă parapetul podului.

— Arde făclia, Cheorghîță? întrebă Vitoria.

— Cred că arde...răspunse flăcăul cu îndoială.

— Vai, băiete, îl muștră femeia, cum nu înțelegi tu o datorie ca asta! Coboară și vezi. Ține, am adus de la biserică finarul acesta cu semnul crucii. Aprinde lumînarea din el și potrivește-l frumos la căpățîiul lui tată-tău. Să știi că nu se poate să-l ridicăm azi, poate nici mîine. Cît a fi, trebuie să-l priveghem, și m-am înțeles cu părintele Tudorache ca să vie să citească aici.

— Dar de ce nu putem să-l ridicăm? se împotrivi Gheorghîță, neguros.

— Nu se poate, căci ei au rînduielile lor.

— Care ei?

— Stăpînirea. Își au rînduielile lor cum că să steie toate pe loc pînă ce vine domnul subprefect pe care l-am văzut noi la Farcașa, și doftorul, și domnul procuror.

— Da'de ce să vie? Ce au ei cu noi?

— Cu noi n-au nimica. Au cu mortul, să vadă cum și ce. Să cunoască și ei cum că într-adevăr a fost ucis, și după aceea să înceapă a căuta pe făptași. Eu întîi am țipat ia să mă lese în pace să-mi iau omul, și să-i fac cele de cuviință. Dar atuncea s-a sculat domnul Toma, care-i de față, și m-a sfătuit să mă supun, că altfel ne vîră judecătorii în închisoare. Dac-am văzut ș-am văzut, ce să fac?

m-am supus. Or face ei cum au rînduiala și după aceea mi-or da mortul. După asta nu mai au nici ei nimic cu mine, nici eu cu dînșii.

— Ț! nu așa, nevastă, se amestecă, nemulțămît, domnul Toma; ei doar nu fac asta dintr-o răutate. Rînduiala aceasta o au ca să poată găsi pe ucigaș.

— Domnul Toma, nu te supăra. Dacă s-or uita la niște ciolane, parcă au să știe care-i făptașul?

— Nu-i numai asta. Ai să arăți și dumneata ce știi și ce bănuiești.

— Eu? se miră munteanca și privi pieziș spre ceilalți oameni, care suiseră cu ea din Sabasa. Apoi tăcu și-și acoperi buzele cu podul palmei stîngi. Tare-ți mulțămesc, domnul Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blînd; și-i fi bun să mai trimeți aicea, mîine, căruța cu părintele, așa precum te-am mai rugat. Ți-oi plăti cît îi spune, ș-oi socoti ajutorul dumnitale ca o binefacere. Pune în căruță, odată cu părintele, pîini douăzeci, măslina două chile, și scrumbii zece, și rachiul cinci gărafi de cîte-o oacă. Scrie și acestea în catastif la dumneata, pe lîngă cele ce am adus acuma cu noi. Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-l cinstesc c-un pahar și să-i dau o bucată de pită cu ceva, ca să fie pomenire. Poftesc ș-acuma pe domnul județ și pe străjer. Gheorghîță, scoate din fîn, din căruța lui domnul Toma, o garafă și ad-o aici, la foc.

A. Cebotaru. Vitoria Lipan în căutarea adevărului

Oamenii s-au bucurat și au zîmbit cu voie-bună către nevastă, prin luci-rea flăcărilor. Vitoria le-a turnat rachiul și au băut pe rînd din același pahar, neuitînd să închine pentru mort. Domnul Toma, mai ales, a vorbit drept după inima Vitoriei:

— Dumnezeu să-i ierte lui Nechifor Lipan toate greșelele cu voie și fără de voie și să binevoiască a-i da, măcar de-acu înainte, hodină în pămînt.

La această închinare Vitoria a crezut de cuviință să lăcrămeze. Înainte de a bea, a vărsat pentru mort o picătură din pahar. Asta o făcea demult, de cînd se arătase înțelegerii ei adevărul.

Flăcăul a coborât finarul în ripă. Ceilalți au așteptat ziua, lângă foc, cinstind din când în când băutura. Pe urmă s-au dus și ei să descopere și să vadă pe Lipan.

Domnul Toma s-a întors în sat cu străjerul. După hotărîrea Vitoriei, i-a înămit cal și l-a repezit solie de-al doilea la domnul subprefect Nastase Balmez, să-l roage să binevoiască a împlini cât a putea mai degrabă rînduielile stăpînirii; că nevasta mortului îl roagă cu lacrimi și plătește toate cheltuielile.

În cursul zilei s-a ostenit părintele la deal, între gărafi și pîni, și cu mare greutate s-a pogorît în rîpă, deși Vitoria tocmise om ca să taie și să sape trepte. Sfinția sa era bătrîn, și pîntecos și cu greu a izbutit a se înfățișa la datorie. Punîndu-și patrafirul, și-a mîngîiat barba albă, a deschis cartea și a prins a citi cuvinte vechi. Din când în când se oprea, ca să răsufle de trudă. Văduva a dat la o parte un colț de pocladă, ca s-audă mortul și să se uite la cer cu găvanurile negre ale căpăîinii. Oameni din sat și trecători de aiurea veniseră nu atît pentru citanie, cât pentru pomana mortului. Femeile spuneau unora și altora întîmplarea și era de mirare cum sosiseră, pe vînt, ori prin pămînt, vestea de dincolo de munte, cum că făptașii ar fi niște oieri care ar fi trăitori din acele părți. Vitoria asculta atent vorbele și se gîndea că numaidecit trebuie să treacă la o prietenă a ei de-acolo, s-o poftescă la îngropăciune și să mai afle ce vorbe s-au mai spus și ce iscoduri s-au mai îndeplinit. Avea chiar o plăcere gîndindu-se că a rămas cineva acolo care scormonește și află.

Autoritățile nu s-au putut aduna în rîpă decît a treia zi. Vitoria a stat c-un umăr întors, ascultînd ce puteau să spună niște oameni care n-aveau nimic cu Nechifor Lipan. Au descoperit oasele, s-au uitat la ele; unul a cercetat căpăîina; pe urmă au scris pe hîrtie ce-au văzut și ce-au înțeleș. Jignită a fost munteanca mai ales de faptul că nici unul nu și-a făcut cruce și n-a spus o vorbă creștinească pentru sufletul lui Nechifor.

Domnul subprefect Anastasie Balmez și-a adus aminte că a mai văzut-o pe munteancă.

— Acesta ți-i omul după care umblai? întrebă el.

— Acesta-i, domnulle, răspunse munteanca.

— După cît se vede, e ceea ce bănuiam eu încă atunci. Omul dumnitale a fost omorît și jefuit.

— Da, domnulle, răspunse cu blîndeță Vitoria; însă în tașcă s-au aflat ceva parale, și chimirul n-a fost desprins de pe el.

— Atunci să-l fi ucis careva din dușmănie?

— Cum pot crede una ca asta, domnule, cînd el a călătorit cu prieteni de la Dorna pîn-aici?

Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce știa. Anume că, după cum-părătura de oi de la Dorna, Nechifor a venit pîn-aici cu doi tovarăși și prieteni, care trăiesc și acuma peste Stînișoara, la un loc care se cheamă Doi Meri. Acei prieteni arată că au cumpărat oile lui Lipan și i-au numărat banii. După numărătoarea banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, îndreptîn-

duse spre casă. Atunci se vede că cineva care a fost de față a văzut târgul și banii, s-a luat după el și l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu poate să fie, arăta Vitoria; căci așa spun acei doi prieteni ai mortului, anume Calistrat Bogza și Ilie Cuțui. Deci Lipan nu și-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră; ci-i purta în mână. Ucigașul l-a lovit și i-a smuls banii; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în rîpă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut; căci era cîinele, care s-ar fi luptat cu îndîrjire pentru stăpîn. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă și cîinele. Însă cîinele a rămas viu. Rămîne de văzut cine era acel străin martor, care l-a văzut pe Lipan primind banii. După cît înțelegea ea, gospodarii nu-și aduc aminte cine ar fi fost acel om străin. Dar dacă i-a strînge stăpînirea, ei au să mărturisescă și au să-l arate. În același timp se înțelege că au să facă și dovadă cumpărăturii oilor cu vreo chitanță pe care Lipan a scris-o în vârful muntelui, deși acolo nu se află nici un fel de canțelarie, iar vîntul nu aduce în vârtejurile lui acolo nici cerneluri, nici pene de scris. Hîrtia de cumpărătoare a oilor e la Lipan în tașcă, nu-i la dînșii; însă dacă spun ei că au dat bani pe partea lui de oi și i-au numărat acolo cu martor, cine poate îndrăzni să spuie că nu-i așa? Adevărat este că lumea se dovedește plină de vorbe și înșelări și ar fi spunînd unii și alții de peste munte că toată treaba asta n-ar fi curată; însă ea nu poate obijdui pe nimeni, fiind încredințată că Dumnezeu va scoate la urma urmei adevărul la lumină.

— Femeie, zise domnul Anastase Balmez, răsfrîngîndu-și cu dispreț buzele; din ce spui dumneata eu nu pot alege nimica. A fost vreun martor cînd s-a făcut târgul?

— Nu știu, n-am de unde ști, domnulle subprefect; dumneata vei întreba și gospodarii vor răspunde.

— Bine, la asta ne pricepem noi, și avem să-i întrebăm. Dar dumneata știi ceva despre acel martor? De unde l-ai scos?

— Eu nu l-am scos de nicăieri, domnulle subprefect; dar trebuie să fi fost. Dacă n-a fost acolo un străin pe care l-am putea trage la răspundere, atunci să deie seama prietenii.

— Dumnezeu să te înțeleagă, femeie. Bănuiești cumva pe acei prieteni, Calistrat Bogza și Ilie Cuțui?

— Ferească Sfîntul; eu nu bănuiesc pe nimeni. Ei au să vă spuie ș-au să-și deie seama ca niște gospodari ce sînt. Pînă la Borca, în urma oilor, au umblat trei. Dincolo, peste munte, nu s-au mai văzut decît doi. Pe-al treilea l-au mîncat hultanii și lupii, după cum se vede. Dumnealor să arate cine a dat cu baltagul; căci și asta se vede în căpățîna aceasta. Eu n-am de unde ști; dumneavoastră nici atîta; să spuie dumnealor, să arate pe acel care a fost martor și a văzut numărătoarea banilor.

— Ce martor, femeie? Ce-mi tot vorbești de martor?

— Grăiesc și eu ca o minte slabă ce mă aflu.

— Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strâng în chingi pe cei doi. Oricît de vicleni ar fi, cu mine nu se pot pune. Am descoperit eu cazuri mai grele.

Vitoria își strînse umerii și buzele:

— Dumneavoastră, domnule subprefect, veți face cum veți crede că-i mai bine; numai să-mi dați învoire să-mi îngrop omul și să-i fac rînduielile creștinești. Vă rog să scrieți și ciobanilor.

— Care ciobani?

— Ciobanii lui Lipan, care aveau în samă oile lui. Nu se poate să nu știe și ei de vînzare — dacă într-adevăr a fost vînzare.

— Dumneata crezi cumva că n-a fost vînzare? și l-au ucis cei doi ca să-i ieie oile?

— Eu n-am spus asta, domnule. Am spus să scrieți ciobanilor. Nu se putea să-i lepede stăpînul lor așa, fără să le plătească sîmbriile și să-i cinstească după datină.

— Ai dreptate, vom face întrebare. Și cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata cu mine acolo, să fii de față cînd am să-i chem, pe Bogza și pe Cuțui.

— Merg, de ce să nu merg? se învoi Vitoria. Am acolo treabă și c-o prietenă a mea, soția unui negustor. Vreau s-o poftesc și pe dînsa să fie de față cînd vom coborî aceste oase în sat, ca să le punem la hodină în pămînt. Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari, cu nevestele.

— Cum așa? Eu mă duc să-i cercetez și dumneata îi poștești la îngropăciune?

— De ce să nu-i poftesc? îi poftesc și la îngropăciune, și la praznic, ca pe niște buni creștini. Eu n-am nimic cu dînșii; Dumnezeu nu mi i-a arătat încă. Oamenii pot vorbi una și alta; femeia lui Cuțui poate spune despre Bogza că ar fi avînd visuri urite și grăiește prin somn; dumneavoastră, ca stăpînire, puteți să le puneți întrebări; dar eu ce pot face decît o îngropăciune cu datoriile care se cuvin morților? îi poftesc și pe dlnșii, de ce să nu-i poftesc? Vă poftesc și pe dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare.

Parcă așa nu vor fi sub ochii dumneavoastră?

Domnul Anastase Balmez clătină din cap și rămase gînditor. Iar avea femeia dreptate; însă nu credea de demnitatea lui să recunoască. O cercetare discretă și delicată i se înfățișă ca sistemul cel mai bun să descopere și să apuce de grumaz pe făptași. Negreșit, cei doi gospodari nu vor putea să refuze să vie la înmormîntare în Sabasa. Vitoria nu putea ști ce poate fi o confruntare, dar primi, zîmbind, hotărîrea autorității — cugetînd în sine că nu-i rău să fie amestecat și boierașul acela cu căciula țuguată, în zvonurile, prepusurile și intrigile otrăvite care creșteau ca un bulz de ornat în cealaltă vale, în sat la Suna. Cît era el de boier și de fudul — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpăra, jucîndu-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza și Cuțui, și cu tot cu nevestele lor.

Autoritățile, sfrîșindu-și cercetarea, femeia trase iar poclada peste ciolane și schimba lumînarea din finar. În același timp suspina și bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini, în straie negre, și cu urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea.

XV

În Suha, domnul Anastase Balmez și-a început cercetările lui cu o dibăcie de care se simțea cu drept cuvînt mîndru. A pofțit la domnia sa, ca informatori; pe cei doi gospodari, hotărît să-i asculte cu răbdare și cu blîndețe.

— Ce pot să știu eu, domnule subprefect? a răspuns cu glas destul de hotărît, amestecat cu puțină supărare, omul cu buza despicăță. Eu nu pot să știu nimica.

— Știu, te cred, domnul Bogza, îl domolea subprefectul. Dumneata ești un om cu stare. Te bucuri de deosebită considerație. Eu am datoria să te întreb. Dumneata ai datoria să răspunzi. Căci de la Dorna și pînă aici te-ai aflat cu Nechifor Lipan. Ați călătorit împreună; ați mîncat împreună. Nu-i așa?

— Așa este.

— Fiind așa, te rog să binevoiești a-mi spune unde v-ați despărțit.

— Apoi să vie și Ilie Cuțui, să fie de față. Să spuie și el. A fost și dînsul acolo.

— Îl întreb și pe dînsul, n-ai grijă. Eu am interesul să aflu toate acestea, pentru a putea urmări pe făptaș. Crezi dumneata că pot eu să ridic un deget pînă ce nu am încredințare deplină? Eu nu sînt învățat să obijduiesc pe nimeni. Așa că să fii bun să-ți aduci aminte cînd v-ați despărțit, ca să pot prinde firul.

— Care fir?

— Să pot prinde firul, să găsesc o urmă, să încep cu ceva.

— Care urmă? Pe mine, domnule subprefect, să nu mă necăjiți, că destul am eu pe cap. Eu de moartea aceluia oier nu pot ca să știu nimica. Ce pot ca să spun, decît atîta, cum că eu și cu Cuțui că ne-am despărțit de el cînd am ajuns în vîrfurile Stînișoarei. Atuncea, cînd a văzut el cît drum mai are pînă la apa Moldovei și pe urma la apa Prutului, s-a lehametuit și s-a hotărît să se lese de turma asta. Am eu destule oi — zise — la apa Jijiei. Dați-mi cîștig ca și pentru celelalte o sută, și cheltuielile pe care le-am făcut, și duceți-vă sănătoși. Să deie Dumnezeu să aveți spor de la dînsele.

Eu mă întorc acasă.

— Așa a spus?

— Da, întocmai.

— Și i-ați dat banii?

— I-am dat banii. I-am numărat hîrtii de cîte o mie și de cîte o sută.

Nevasta mortului stătea umilită într-un colț al odăii, cu capu-n vatră, cu coatele pe genunchi, cu fruntea în palme.

— Nici nu se poate altfel, zise ea încet fără a se clinti. Gospodarii i-au numărat paralele. Celălalt sta la o parte și-a văzut.

— Care celălalt? se încruntă Bogza.

— Lasă-ne, femeie, hotărî subprefectul. Nu încurca lucrurile.

— Eu nu le încurc. Eu vreau să descurg pe acest creștin care nu-i vinovat cu nimica, se întoarse munteanca zîmbind către Bogza. A fost unul străin, care a văzut cînd s-au numărat banii. Acela trebuie cunoscut și urmărit.

— Dar n-a fost nici un străin, femeie ți-am mai spus.

— Ba poate să fi fost, se întoarse Bogza.

— Nu spun eu? Trebuie să fi fost. Dumneata poate credeai că vorbesc de domnul Cuțui?

— Dacă a fost, să spuie omul. Cine a fost? îl cunoaște?

— Nu cunosc, poate ca să știe Cuțui.

— Nu știe nici el. De unde să știe? Să zicem că i-au ieșit hoții înainte și gata!

— Vezi? Atuncea de ce tot amesteci acel martor?

— Nu-l amestec, domnulle subprefect. Dar noi muntenii avem obiceiul să facem vînzare cu martori, nu cu hîrtii scrise de domnii judecători. Dacă domnia voastră spuneți că nu-i martor, eu tac. Atunci s-au scris hîrtii. Dar la urma urmei nici de acestea nu era nevoie, căci domnul Bogza și domnul Cuțui erau prieteni buni cu domnul Nechifor Lipan. De aceea să știți, oameni buni, că eu n-am venit pentru alta aici, decît să vă poftesc la înmormîntarea oaselor care au mai rămas. Eu atîta treabă mai am în aceste locuri și pe urmă mă duc acasă, rugînd stăpînirea să găsească pe făptaș. Eu știu că domnul subprefect are să-l găsească, așa că în privința aceasta, n-am nici o grijă. Dumneavoastră, ca buni gospodari, veți da toate deslușirile și veți ajuta cum veți putea. Iar la îngropăciune numaidecît să veniți.

Subprefectul își bătea nerăbdător cizma cu vărguța pe care o ținea în mînă. Secretarul, la măsura lui, asculta, neștiind ce să mai scrie. Vitoria se ridicase din locul ei, încheindu-și sumănăieșul. Pe dînsa n-o mai interesa întru nimic cercetarea.

— Omul acesta al meu a fost vrednic gospodar, încheie ea: se cuvine să-i faceți o asemenea cinste.

— Bine, se învoi, nedumerit, Bogza; putem să venim, dacă domnul subprefect socoate că ne putem duce.

— Veniți cu tot cu nevestele dumneavoastră. Tare frumos vă poftesc. Mîine îi facem soțului meu petrecerea din urmă. Merge și domnul subprefect.

— Eu?

— Da, se înțelege. Parcă acolo nu puteți sta de vorbă, cum stați ș-aici? Ba încă acolo domnul Bogza poate și-a aduce și mai bine aminte.

Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabacherea, o deschise și-și răsuci o țigară groasă. Femeia puse mîna pe clămpa ușii. Plictisit, subprefectul o aștepta să plece. I-ar fi poruncit să se ducă — însă era un om cu sentimente delicate.

— Mai am eu ceva de spus, vorbi subțire femeia, dar lăs pe mâine. Vorbim după aceea.

— După care?

— După ce înmormântăm pe Nechifor Lipan. El a spus ce avea de spus. Te-aștept numaidecât, domnul Bogza.

— Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgând fum după fum din țigara-i groasă. Vitoria ieși. În odaia cealaltă erau jandarmii. Cuțui sta la o parte, pe o laiță, și fuma și el dintr-o țigară tot așa de groasă ca a lui Bogza. Munteanca zîmbi, oprindu-se:

— V-ați sfătuit să vă faceți țigările la fel și-n aceeași vreme? vorbi ea. Domnul Bogza te prepune pe dumneata.

— El? Mă prepune pe mine? tresări cu îndârjire Ilie Cuțui.

— Ce să te prepuie? Că ai fost de față la numărătoarea banilor. Dar eu vorbeam de altcineva.

— Nu pricep ce spui dumneata, femeie, grai moale gospodarul, așezându-se iar pe laiță.

— Eu ziceam către domnul subprefect că trebuie să mai fi fost cineva de față, care-a văzut banii, ș-acela-i făptașul. Dar s-a dovedit că n-a mai fost nici-
meni. Atuncea ar putea spune cineva că, dacă n-a fost mărturie, nu s-au numărat bani. Dacă n-are bani, cine să-l ucidă? Dacă nu s-au numărat parale, n-are de ce să se întoarcă; trebuie să se ducă înainte după oi.

— Cum nu s-au numărat parale? Ce vorbești dumneata? Nu ți-am mai spus ca i le-am numărat sus, pe munte, în popas?

— Știu domnul Cuțui, eu nu vorbesc de asta, nu te supăra.

— Cum nu vorbești de asta? Atunci ce tot spui?

— Vorbesc și eu, răstălmăcind și potrivit, ca lumea care n-are ce face și se amestecă în treaba asta a noastră. Dumneavoastră știți mai bine decât oricine ce-a fost și aveți să spuneți. Mortul a spus atîta cît trebuie, domnul Ilie. Tot ce avea de spus, a spus te uiți așa la mine? Acu mai rămîne să spuneți și dumneavoastră, și pe urmă gata. După asta domnul subprefect a vedea ce-a mai face. Fiindu-mi nădejdea la ajutorul dumneavoastră, l-am rugat pe domnul Calistrat și te rog și pe dumneata, domnul Ilie, sa îm leși așa pe un prieten. Acuma, după ce a fost aflat, să veniți și să fiți față cînd l-om pune în locașul de veci.

Cuțui o asculta cu luare-aminte, privind într-o parte.

— Cum ai spus?

— Să vii, domnul Ilie. Vine și domnul Calistrat.

— Dacă zice el că vine, eu nu mă pun împotriva.

— Îmi pare bine, domnul Ilie, și să vă luați și soțiile. Avem să facem oleacă de praznic.

Vitoria ieși, tropăind repejor. Pentru o împrejurare ca aceasta și pentru sărbătoarea mortului, își lăsase opincile și-și pusese încălțările cele bune, cu

vîrfuri de glanț. Trecu pe cărări zbicite și pe drumul cel mai scurt, pînă la prăvălia lui domnul Iorgu Vasiliu. Găsește acolo căruța tocmită, în care avea să încapă în voie, alături de dînsa, și o bună prietenă cum era cucoana Măria. Acolo, după ochiul cel rotund de geam, știa mai ales că avea să afle pe Gafița, chemată în mare grabă de Ghițșor.

După ce intră și scoase de pe dînsa sumănăieșul, se așeză pe un scăunel și privi cu plăcere spre cucoana Maria. Se întoarse și spre Gafița. Îi păru bine că o găsește. Nici nu se aștepta s-o întâlnească. Îi pare bine mai ales pentru că poate să-i spuie ce se petrece la primărie, unde face subprefectul cercetare. A stat la întrebările subprefectului întîi și întîi domnul Calistrat; după aceea domnul Ilie. Dar nevestei lui Lipan nu i-a plăcut cum îi întreabă.

— Cum îi întreabă? și ce-i întreabă? se interesă, cu destulă grijă, Gafița.

— Îi întreabă fel și chip. Înainte de a intra acolo, am văzut și pe femeia lui Bogza.

— Hm! ai văzut-o? Dar ea, mă rog, ce căuta acolo?

— Nu știu. Am stat și eu puțintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu niște femei.

Atîta pot să spun, dragele mele, că doresc în toată viața mea să nu vorbească despre mine prietenele.

— Vorbea despre mine; nici nu se poate altfel.

— Nu îndrăznesc a spune una ca asta. Eu nu vîr nici un fel de intrigă. Să mă ferească Dumnezeu. Eu sînt cea mai năcăjită și mai amărită de pe lumea asta, am rămas văduvă și sărăcită, dar n-aș cuteza să arăt pe cineva dintre cei pe care-i văd oameni cumsecade, așezați bine la casele lor, ținînd la nevestă și îmbrăcînd-o cît se poate de frumos — n-aș putea, Doamne ferește, cuteza să arunc o vorbă, să se creadă cumva că aș avea vreo bănuială. Deci l-am și rugat pe domnul Ilie să poftescă mîine, dincolo de munte, la Sabasa, la petrecerea din urmă a unui prieten.

Gafița era o femeie nălțuță, subțire în boi, cu-n obraz neclintit în frumuseța lui, încondeiat cu sprîncene codate și cu ochi mari ca migdalele, umezi și negri. Purta catrință cu fluturi, bluză de modă nouă și pantofi cu călcîie nalte. La vorbele prietenești ale muntencii, obrazii i se rumeniseră. Cu răsuri în față, îi sta și mai bine. Zîmbi ascuțit, gîndindu-se la viclenia unei anumite prietene și găsi destule vorbe potrivite ca să dovedească ce fel de femei trăiesc pe lumea asta și mai cu seamă la Doi Meri. Cît privește de năpăști, apoi a mai spus și altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic. Ilie Cuțui își are baltagul acasă, subt icoane. S-a plimbat cu el în lume, fără să-l spurce.

— Pentru soțul meu eu pot să jur, cu mîna pe sfînta cruce.

— Știu, dragă nevestă, nu te uita la vorbe. Eu mă găsesc cea mai asuprită — și nu mă întorc asupra nimănui. Aștept de la Dumnezeu să se facă lumină. Hotărîrea lui are să cadă la vreme.

— Să cadă, se ascuți Gafița, cu ochi aprigi. Cine-a făptuit, să primească pedeapsa. Cine râde, să cunoască plînsul.

— Știu, o liniști iar Vitoria. Știu că domnul Ilie răspunde cu dreptate subprefectului; dinspre partea asta, n-am nici o grijă. Orice ar spune unii și alții, eu și de Bogza am anume părere. Pîn-acuma nu s-au arătat alte semne, decît cele pe care le-a scos la vedere mortul.

— Să știi, leliță Vitorie, că semne sînt și altele.

— Știu, știu asta.

— Nu știi! Dumneata socotești că eu azvîrl numai așa vorbe. Spun din durere și din usturime, căci de o bucată de vreme nu mai am tihnă din pricina unei ticăloase.

— Te cred, dragă.

Se amestecă, blînd, și soția lui domnul Iorgu Vasiliu:

— Nu te potrive. Dumneata rămîi cum ești. Ce ți-a dat Dumnezeu, nu poți împrumuta.

Gafița rîse, alinată. Așa era mai frumoasă. Tovarășele ei o pîneau pieziș și-și aruncau săgeți cu ochii. După ce n-au mai avut ce face cu dînsa, i-au dat drumul. Îndată, în odăița plină de scorțuri și de ștergare, ochii Vitoriei se întristară și se întoarseră către răsărit, la icoane. Făcînd trei cruci, femeia salută pe sfinți. Înturnîndu-se spre ochii micșorați și plini de curiozitate ai gazdei, se grăbi să-i spuie nu atît cum merge cercetarea omului stăpînirii, cît mai ales cum stă mai tare în picioare, împotriva unor hotăriri mai tari decît oamenii, acel om care-și arată colții prin buza despicăță.

— El încearcă, dragă cucoană Marie, să se ascundă după deget, lămurea cu înverșunare munteanca. Nu știe, sărmanul, cum că ce i-i scris, i-i pus în frunte. Eu acuma l-am deschis și l-am citit deplin. Mai are și omușorul cel cu căciulă țuguiață a se juca o zi, două cu dînsul. Ș-acela înțelege cum stă chestia, căci nu-i nici chior, nici prost, dar tare l-am rugat să mai îngăduie. Trebuie să iasă împotriva dușmanului, din porunca lui Dumnezeu, toate dovezile, ș-atuncea doresc să-l văd zbătîndu-se cum s-a zbătut omul meu în rîpă. Dacăș putea să-l lovesc și eu cu același baltag, în locul unde la pălit el pe Nechifor Lipan, m-aș simți mai ușurată. Dar asta nu se poate; nici pe Gheorghiuță, care-i încă prost și copil, nu-l pot pune. Așa că vreau să-l împung și să-l tai altfel, ca să mai scot din mine obida care m-a înăbușit atîta vreme. Căci eu, dragă cucoană Marie, am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu ș-am fost mulțămită și înflorită cu dînsul. Iar de-acuma îmi mai rămîn puține zile, cu nour. Stau și mă mir într-o privință, cum de-am mai găsit în mine puterea să rabd atîtea și să îndeplinesc toate. După ce l-am căutat și l-am găsit, ar fi trebuit să mă pun jos și să-l bocesc. Dar știu eu cine mi-a dat îndemn și putere. Am făcut toate ș-am să mai fac, cît voi mai avea suflet. Am trecut muntele ista în toate felurile, am fost la Borca nu știu de cîte ori, am cheltuit parale în dreapta și-n stînga, am mișcat oameni și preoți; am vorbit, dragă cucoană

Marie, și printr-o sîrmă, tocmai la Piatra. Eu eram de partea asta, în primărie la Borca, și de partea cealaltă era domnul prefect, și l-am rugat să-mi deie voie să-l îngrop în țințirim. Să nu rămîie între lupi; să-l aduc între creștini. Rîdeau bărbații de mine, cum m-am speriat auzind glas de la Piatra. Am făcut multe altele, ș-acum s-apropie vremea să le sfirșesc.

Munteanca își lăsă fruntea pe umărul soției lui domnul Iorgu Vasiliu și începu a plînge și a suspina. După asta își șterse lacrimile, îndesat, cu mîneca și se pregăti de plecare.

Domnul Toma avusese grijă să aducă la fața locului un car cu doi boi frumoși, și îi împodobise cu cetină și așezase în el sicriu gol. După porunca Vitoriei, se aflau de față trei preoți și trei oameni cu buciume; și patru femei bocitoare. Le alesese domnul Toma, două din Borca și două din Sabasa, care știau să plîngă și să bocească mai bine. În căruța dascălului a adus pomenile. Preoții își aveau și ei o nadișancă vopsită verde. S-au înșirat oamenii cu prapurile și cu crucea. Alții au coborît racla în rîpă ș-acolo Vitoria singură, suflecîndu-și mîinicile, a luat cu grijă bucățile soțului său și le-a potrivit una cîte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin. Bărbații au opintit sus povara destul de ușoară, au așezat sicriul în car; au pus peste capac un lăicer vrîstat negru și ș-au dat de veste: gata. Atunci cel de la coarnele boilor a îndemnat ș-a făcut semn celor dinainte cu steagurile și crucea. La cel dintîi popas, preoții au coborît, au făcu rugăciune ș-au înălțat cîntare. Vitoria singură umbla împrejurul slujbei, priveghea rînduielile și avînd la îndemînă o babă cu sulurile de pînză pentru datina podurilor. Cînd au pornit iar, au sunat muntenii din buciume, dînd veste spre depărtarea văilor. După ce au stat buciumașii, au prins a plînge și a boci tare frumos femeile tocmit. Vitoria privea și asculta cu luare-aminte. Deși aceasta era pentru dînsa ziua cea mai grea și se zbuciuma ea singură mai mult decît toate ostenitoarele, se socotea destul de mulțămîtă.

Autoritățile și gospodarii de la Doi Meri erau de față. Bogza umbla despărțit de Cuțui, unul de o parte a drumului, celălalt pe altă parte. Nu-și vorbisera; nu se priviseră. Numai cînd sătenii au suit din rîpă racla și au potrivit-o în car și i-au scos capacul Calistrat Bogza nu s-a putut opri să nu întindă gîtul pe deasupra altor capete, ca sa se uite și să vadă rămășițele mortului.

Vitoriei i se părea că Bogza nu s-a putut opri. Dimpotrivă, nici o clipă omul nu avusese gîndul să se stăpînească. Era ca într-o fierbințeală bolnavă și altceva nu dorea deocamdată decît să vadă. Dacă ar fi cu puțință să vadă de aproape în ce stare se afla. Căci dacă nu se cunoaște vreo pălitură de unealtă de fier, atunci oricine cu ușurință ar putea crede că Lipan, fiind amețit de băutură, a nimerit, noaptea, cu tot cu cal, în rîpă.

Femeile umblau și ele despărțite. Toate le observa munteancă și le cîntărea în capul ei. Nu uita nimic din ce trebuia pentru buna rînduială și avea vreme să se alătore și de cucoana Maria, șoptindu-i ceva cu grabă. Gheorghiuță nu se afla de față.

Au mers așa pînă ce alaiul a fost zărit din vale de către oamenii tocmiți care vegheau în turnul bisericii. Clopotele au început a bate. Tot satul întîi s-a suit pe prispe cu mîna streșină la ochi; apoi rînduri, rînduri, s-a îndreptat spre țintirim.

S-a făcut slujbă mare, cum puține s-au văzut în Sabasa. Asupra rămășițelor ale lui Nechifor Lipan bătea pieziș soarele auriu de aprilie. Preoții au cerut lui Domnull Dumnezeu pace pentru sufletul robului său, apoi au cîntat cu glas înalt veșnica pomenire. Vitoria a venit lîngă cucoana Maria și a rugat-o, cu glas priplit, să aibă ea grijă de cele din urmă rînduieli și mai ales să nu uite să ceară în clipa anunțată vinul stropit și găina neagră care se dă peste groapă. O roagă pe cucoana Măria să-i facă această mare binefacere, căci ea trebuie să steie lîngă soțul ei în clipa asta de despărțire. Îl mai vede acuma o dată. Pe urmă n-are să-l mai vadă pînă la învierea cea din veac.

Atuncea, apropiindu-se, și-a pus mîna în creștet și și-a mînat broboada neagră pe cafă. Aducîndu-și după asta degetele ca niște ghiare asupra frunții, a părut că vrea să-și smulgă ochii.

A strigat:

— Gheorghită! de ce m-ai lăsat!

Cu așa glas a strigat, încît prin toți cei de față a trecut un cutremur. S-a dărîmat în genunchi; și-a rezemat fruntea de marginea sicriului.

Cucoana Maria s-a repezit spre dînsa ferind lumea cu palmele într-o parte și într-alta, s-a aplecat, a cuprins-o de umeri și a tras-o la o parte. Vitoria s-a lăsat dusă. Apoi, s-a întors iar lîngă Lipan și-a îngenunchiat.

— Să vie și băietul! a țipat ea.

Băiatul era aproape. A venit, acoperindu-și ochii cu brațul drept. Nu știa ce să spună. Îi era rușine să bocească față de bărbați ca o femeie.

Cucoana Maria a săltat iarăși în sus pe munteancă și oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. Îndată l-au coborit și s-a auzit huruitul bulgărilor de pămînt. Vitoria s-a întors mai liniștită și a zvîrlit și ea asupra soțului său un pumn de țarină.

XVI

La poarta țintirimului au stat ajutor lîngă Vitoria domnul Toma și cucoana Maria s-a dat fiecăruia dintre cei ce ieșeau, întru pomenirea mortului, un sfert de pîne și-un păhărel de rachiu. Bărbații și femeile șopteau închinarea rituală: Dumnezeu să-l ierte!

După ce făcură împărțeala pomenilor și a colivei, preoții își scoaseră de pe ei odăjdiiile. Mai aveau un crîmpei de slujbă, care nu era dintre cele mai ușoare. Vitoria grăbi spre ei, ca să-i poștească la praznic, acasă la domnul Toma. Acolo aveau să se adune și oamenii stăpînirii, cu domnul subprefect, și gospodarii străini veniți de peste munte.

Cînd s-au așezat la masă, soarele era în asfințit. Răposatul își găsisese în sfîrșit hodina cei vii începură să mănînce găluște de post și curechi prăjit cu

oloi de cîinepă. Preoții și cu domnul subprefect stăteau la locul de cinste, în fundul odăii. Gospodarii de la Doi Meri mai către margine. Vitoria se așeză în apropierea lor.

După ce cinstiră cîteva pahare, începură a vorbi despre treburile de pe lumea asta.

— Dumneata, domnule Calistrat, zise munteanca, mi se pare că nu prea mănînci.

— Ba mănînc, slavă Domnului și bogdaproste.

— Atunci nu bei. Se cuvine să bei pentru un prieten.

— Ba mai ales am băut. Mă gîndesc că sîntem departe și avem a porni la drum asupra noptii.

— Ce are a face asta? Parcă dumnitale ți-i frică noaptea? Văd că ai baltag.

— Am.

— Frumos baltag. Ia mai bea un pahar, ca să văd și eu. Și pe urmă vei mai bea și altele, după pofta inimii dumnitale. Arată-mi și mie acel baltag. Pofteșc să-l văd. Are și Gheorghîță, flăcăul meu, unul, alcătuit întocmai la fel.

Bogza rînji nu cu voie bună și trecu femeii baltagul, prin latura mesei. Femeia își chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghîță, ia vezi și tu. Pare-mi-se că tot așa-i ș-al tău. Numai că al tău abia a ieșit din foc de sub ciocan. Acestalalt e mai vechi și știe mai multe.

Rîzînd, nevasta trecu feciorului baltagul.

Calistrat întinse mîna spre armă; apoi și-o retrase. Flăcăul îi cerceta cu luare-aminte scuțișul curb și părțile late.

— Lasă-l să se uite și să vadă, domnul Calistrat, zise munteancă. Dumneata poftim și mai cinstește un pahar de vin de la Odobești. Dumneata cunoști și știi tare bine el asemenea vin mai ales îi plăcea și lui Nechifor Lipan. Eu cred așa, vorbi ea deodată cu alt glas, întorcîndu-se către meseni. Eu cred așa, domnul Calistrat, că soțul meu umbla singur la deal pe drumul Stînișoarei și se gîndea la oile lui. Poate se gîndea la mine. Eu n-am fost de față, dar știu. Mi-a spus Lipan, cît am stat cu dînsul, atîtea nopti, în rîpă.

— Ce ți-a spus? rîse Bogza.

— Mi-a spus cum a fost, răspunse munteancă privindu-l ațîntit și zîmbind.

— Asta n-oi mai crede-o.

— Ba s-o crezi. Îți aduci aminte, domnul Calistrat, că Lipan avea cu el ș-un cîine?

— Mi-aduc aminte, îi zicea Lupu. Era harnic cîine, și viteaz.

— Ei, vezi, domnul Calistrat? Eu știu și asta, că acel cîine s-a pus pentru stăpînul lui, cînd i-a văzut în primejdie viața.

— Se poate să se fi pus.

— Crezi că a pierit și cîinele?

— Nu cred. Mai degrabă s-a prăpădit.

— Așa zic și eu. Dar dacă s-a prăpădit, se poate găsi.

— Asta-i mai greu.

— Greu pîn-într-afîta nu-i, domnul Calistrat, cînd este voința lui Dumnezeu. Te rog să mai bei ș-acest pahar. Să-ți spun cum s-a întîmplat?

Masa tăcuse. Interesat, domnul subprefect Balmez își puse coatele pe ștergar și-și întoarse urechea stingă, cu care auzea mai subțire, privind în același timp și cu coada ochiului.

Simțindu-se observat, Bogza se neliniști.

— Dumneata știi și eu nu știu, zise el cu îndrăzneală. Dacă știi, spune.

— Să-ți spun, domnul Calistrat. Omul meu se gîndea, vra să zică, la ale lui și la mine și umbla la deal în pasul calului, suind Crucea Talienilor.

Femeia se opri.

— Ei? o îndemnă, zîmbind, domnul subprefect. Spune. De ce te-ai oprit?

— Unii ar putea zice că venea la vale. Dar eu știu mai bine că se ducea la deal. Dar nu era singur. Avea cu el cîinele. Și se mai aflau în preajma lui doi oameni. Unul dăduse călcîie și grăbise spre pisc, ca să bage de seamă dacă nu s-arată cineva. Al doilea venea în urma lui Lipan, pe jos, și-și ducea calul de căpăstru. Să știi că nu era noapte. Era vremea în asfințit. Unii cred că asemenea fapte se petrec noaptea. Eu am știință că fapta asta s-a petrecut ziua, la asfințitul soarelui. Cînd cel din deal a făcut semn, adică să n-aibă nici o grijă, că locu-i singuratic, cel care umbla pe jos a lepădat frîul. Și-a tras de la subsuara stîngă baltagul și, pășind ferit cu opincile pe cărare, a venit în dosul lui Nechifor Lipan. O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci cînd vrei să despici un trunchi, Lipan a repezit în sus mîinile, nici n-a avut cînd să țipe; a căzut cu nasul în coama calului. Întorcînd baltagul, omul s-a opintit cu el în deșertul calului, împingîndu-l în ripă. Chiar în clipa aceea cîinele s-a zvîrlit asupra lui. El l-a pălit cu piciorul dedesubtul botului. Calul tresări de spaimă. Cînd a fost împins, s-a dus de-a rostogolul. Cîinele s-a prăvălit și el. S-a oprit întîi hămăind întăritat; omul a încercat să-i deie și lui o pălitură de baltag, dar dulăul s-a ferit în rîpă și s-a dus tîriș după stăpîn. Asta-i. Cel din urmă a încălecat ș-a grăbit după cel din vîrf muntelui, și s-au dus. Nu i-a văzut și nu i-a știut nimeni pînă acuma.

Munteanca tăcu și se uită, cu buzele strînse, către cucoana Maria. Nevasta lui domnul Vasiliu, ca și cei care erau de față, sta într-un fel de încremenire și așteptare, în toată lumea de-acolo erau bănuieli. Vorbele și iscodirile lucraseră cu hărnicie. Deci toată lumea înțelegea întrucîtva istorisirea muntencii. Numai cît cei mai mulți nu-și puteau da seama de ce muierea asta străină umbla cu pilde și răutăți. Dacă are vreo bănuială, să spuie; dacă are vreun prepus, să-l deie pe față.

Asemenea cuget se aduna, cu mîinie, mai ales în Calistrat Bogza. El de la început, de cum a văzut-o întîi și întîi, a priceput că nevasta oierului vine asupra lui. Pe urmă îndoindu-se că s-ar putea cumva descoperi asemenea faptă care n-a lăsat după ea nici o urmă. Femeia are să se zbată fără folos și după aceea are să se ducă în treaba ei.

Dar ea nu se ducea. Umbla cu vorbe și cu intrigi proaste. Punea la cale pe nevasta lui Cuțui. Strecura vorbe de vrăjmășie Ilenei. Stîrnea pe oameni cu fel de fel de închipuiri. O lăsa. Ce-i putea face? Îi era și milă de dînsa într-o privință, căci era o văduvă care-și căuta bărbatul.

De mare mirare este cum l-a putut descoperi într-o rîpă așa de prăpăstioasă și de singuratică. Mai de mirare sînt alte vorbe pe care le scornește din nou. Și acuma povestea întîmplării.

Prost ar fi să-și închipuie că ea a fost de față. Mai prost ar fi să creadă că mortul a putut vorbi. Asta n-o mai crede nimeni în ziua de azi. Și totuși muierea asta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas. Să fie adevărat, cum spune Ileana, și cum arăta Gafița cînd nu era încă așa de otrăvit de dușmănie, să fie adevărat că se pot face vrăji și sînt oglinzi în care poți privi lucruri trecute și viitoare? Un bărbat nu poate crede asta; deși, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

La urma urmei, să arate de unde știe și să deie pe față lucrurile cum sînt. Stic, poate, ceva de la nevasta lui Ilie Cuțui. Nepotrivit lucru este să ai de a face cu asemeni prieteni și tovarăși ticăloși. Dar nici Ilie Cuțui n-a putut vedea în totul lucrurile cum s-au petrecut, în toate amănunțimile lor. Mai ciudat este că nici el nu știa bine cum a fost. Abia acum vede că a fost așa întocmai.

Pe cînd i se învălmășeau aceste cugetări, Bogza, simțindu-se privit, bău pe nerăsuflăte un pahar de vin, și încă unul. După aceea, fără să știe cum, luă deodată o hotărîre năpraznică. Muierea-i muiere și bărbatu-i bărbat. El era un bărbat, de care încă nu-și bătuse joc nimeni în viața lui.

— Dă baltagul, vorbi el, încă stăpînit, întinzînd mîna îndărăt către Gheorghită.

— Mai stai puținel, îl opri femeia, ca să încheiem praznicul după cuviință. Ce te uiți, Gheorghită, așa la baltag? întrebă ea după aceea, rîzînd; este scris pe el ceva?

— Ascultă, femeie, mormăi cu mînie Bogza, de ce tot mă fierbi și mă înțepi atîta?

Ai ceva de spus, spune!

— Nu te supăra, domnul Calistrat, eu întreb pe băiat dacă nu citește ceva pe baltag.

— Destul! răcni gospodarul bătînd cu pumnul în masă și înălțîndu-se de la locul lui.

Tacîmurile se învălmășiră, mesenii se ridicară speriați. Ceea ce se făcea nu era bine, căci era la un praznic. Bogza avea întrucîtva dreptate.

— Destul! răcnea omul, destul!

Glasul îi răguși dintrodată.

— Destul! Pentru o faptă, este numai o plată. Chiar dacă aș fi eu, mi-oi primi osînda de la cine se cuvine. Dar nu sînt eu. Ce ai cu mine?

— Gheorghită, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sânge și acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău.

Calistrat se smulse din locul lui, repezindu-se spre flăcău, ca să-i ieie arma. Cuțui i se puse în față — poprindu-l cu brațele încordate, ca pe un mal. Dar în gospodarul cel mare izbucnise crâncenă mîinie. Păli cu pumnul pe Cuțui în frunte și-l lepădă la pămînt. Bătu cu coatele pe cei de aproape și-i dărmă și pe ei. Se zvîrli cu capul pe ușa deschisă, mugind. Vitoria filfi cu brațele ca din aripi după el. Într-o clipă fu și ea în prag, țipînd:

— Gheorghită! dă drumul cîinelui.

Flăcăul avea de mai înainte hotărît cum să facă. Se încurca însă în lanțug, în cotlonul șurii. Prin lucirea amurgului, Bogza îl văzu și se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cîinele dădu un urlet fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi zugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lanțugul. Bogza îl ocoli, cercînd să apuce, dintr-un salt, brațul feciorului cu baltagul.

Împuns de alt țipăt al femeii, feciorul mortului simți în el crescînd o putere mai mare și mai dreaptă decît a ucigașului. Primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu muchea baltagului, în frunte. Calistrat Bogza șovăi. Cîinele se năpusti la beregată, mestecînd mormăiri sălbatice cu sînge.

Oamenii fură îndată asupra lor. Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc jandarmii de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii. Veniră și jandarmii în fugă. Ilie Cuțui se supuse numaidecît. Cele două femei boceau, blăstămînd răutatea acelei muieri străine. Oamenii despărțiră pe cîine, băfîndu-l cu despicături de lemn, vârsînd asupra lui apă, învelindu-l într-un țol și trăgîndu-l. Aduseră pe Bogza pe brațe și-l întinseră pe prispă.

Se făcuse întuneric. Cineva așeză pe prichiciul ferestrei, înăuntrul geamului, o lumină. Nevasta lui domnul Iorgu Vasiliu ceru numaidecît apă. Îi aduse Vitoria cofa din casa cea mică. Amîndouă stropiră pe rănit.

Bogza gîfîia și pufnea, încet-încet se liniști și-și întoarse privirile obosite într-o parte, înspre oamenii adunați.

Munteanca întrebă cu voce dură:

— Mai vrei ceva, omule?

Omul făcu semn cu pleoapele. Mai voia ceva.

— Ce vrei?

— Vreau să mă mărturisesc.

Se făcu tăcere. Preotul cel bătrîn și burduhos își făcu loc, gîfîind. Bărbații se descoperiră.

Jandarmii vorbeau tare în preajma șurii, punînd felurite întrebări lui Cuțui. Cei de lîngă rănit îi țistuiră. Ei tăcură și veniră în vîrfurile degetelor spre adunare, aducînd și pe prizonier.

Cuțui mormăia:

— N-aveți să mă asupriți; n-aveți să mă ucideți. Eu spun de bună-voie. Și să se știe că a fost întocmai cum a arătat femeia mortului.

Oamenii țistuiră din nou. Omul cel mare, întins pe prispă, începea să vorbească.

— Părinte, zise Bogza, gîfîind iar; eu văd că se poate întîmpla să pier. Pentru asta, fac mărturisire aicea, să se știe că eu am pălit într-adevăr pe Nechifor Lipan și l-am prăvălit în rîpă, după cum a dovedit nevasta lui. N-am înțeles de unde știe; dar întocmai așa este.

— Părinte, șopti munteanca, să spuie și de ce.

Rănitul pricepu.

— Am făcut fapta asta, ca să-i luăm oile. Am socotit că nu s-a mai afla nimic. Acuma turma oierului să se întoarcă înapoi, după dreptate.

— Bine, grăi către sine Vitoria.

Bogza își aținti ochii asupra ei. Erau ochi umezi în care pîlpîiau luminiți. Ruptura buzei de sus părea un rîs straniu.

— Părinte, vorbi el iar, cu neliniște, să nu mă leși să mor așa. Pune asupra mea patrafirul și cetește-mi deslegarea. Mă rog de nevasta asta și de feciorul ei, să mă ierte.

Vitoria făcu semn lui Gheorghîță să se apropie.

— Iertați-mă.

— Poate să trăiască, șopti Vitoria. Stăpînirea facă ce știe cu el!

— Iartă-mă, femeie! ceru muribundul. M-a sugușat cîinele. Mă duc și eu după Nechifor Lipan și trebuie să mă ierți.

— Dumnezeu să te ierte, îi zise Vitoria.

Își strînse buzele, îl privi neclintit o vreme. După aceea se retrase.

SUGESTII ANALITICE

Romanul «Baltagul» este capodoperă a prozei sadoveniene, este «un poem al naturii și al sufletului omului simplu». Ca și ciobanul din «Miorița», Nechifor Lipan este omorît de tovarășii săi pentru a-i lua oile. Deci, avînd ca punct de plecare motivul din balada populară, subiectul este simplu și se desfășoară într-o societate cu tradiții și obiceiuri păstorești. Soții Lipan, Vitoria și Nechifor, sînt țărani de sub munte cu o etică și un comportament care își trage seva din datinele străbune, care își duc viața și gospodăria după datini și obiceiuri: bărbatul cu oile, femeia cu treburile casei și creșterea copiilor, pe care îi învață legele existenței și bunele moravuri. Statornicia și tăria morală se formează pe legele nescrise ale tradiției. Cînd Minodorei «nu-i mai place catrința și cămașa», Vitoria bănuiește că fiică-sa se îndepărtează de obiceiuri și de aceea îi zice: «Nu mai știi ce-i curat, ce-i sfînt și ce-i bun de cînd te cheamă domnișoară. Nici eu, nici bunică-ta, nici bunică-mea n-a știut de acestea și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu». Cît de sever apără cei vîrstnici respectul pentru credință

și obiceiuri! Îndepărtându-te de la legile stabilite de secole, consideră ei, pierzi din cinste și demnitate.

După structură, romanul poate fi împărțit în trei părți. Simpla descriere a vieții păstorilor începe partea întâi. Viața familiei Lipan se compune din câteva episoade: gospodăria, întoarcerea din munți a feciorului Gheorghită împreună cu argatul Mitrea. Tot acum începe și neliniștea Vitoriei: soțul său întârzie să vină acasă. Urmează plecarea la părintele Dănilă, la biserică, apoi — la Piatra.

Vitoria presimte moartea soțului și pornește în căutarea lui, refăcând drumul parcurs de Nechifor. Din han în han, din sat în sat, pînă la Sabasa, unde îl găsește pe Lupu, cîinele cu care pornise la drum ciobanul. În cele din urmă, dă de rămășițele pămîntești ale lui Nechifor. Starea e de înaltă tensiune psihologică. Toate aceste acțiuni au loc în partea a doua.

În cea de-a treia parte sînt descrise acțiunile Vitoriei pentru îndeplinirea datinei de cinstit și pomenire a mortului. Se fac și cercetări despre cei vinovați. Ea revine acasă, apoi urmează praznicul pentru mort. Aflarea și pedepsirea celor doi criminali — Calistrat Bogza și Ilie Guțui — constituie deznodămîntul romanului.

Drumul parcurs de Vitoria în căutarea adevărului este axa romanului. Ea reprezintă munteanca ce duce o viață aspră și grea. Este o femeie ageră, mîndră și deșteaptă. Logica întrebărilor îi permite Vitoriei să-i descopere pe vinovați foarte repede: «Gheorghită, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sînge și acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău...» Cuvintele femeii produc criminalilor un adevărat șoc. În tot ce face Vitoria este dragoste și statornicie, inteligentă și tărie morală. Dragostea pentru soțul ei este nemuritoare, e drumul unei vieți. Deși e mort, chipul lui Nechifor trăiește în memoria plină de dragoste a Vitoriei. Dragostea lor se transformă într-o comunicare deosebită: el i se arată în vis, indicîndu-i calea.

Portretul lui Nechifor este asemănător cu cel al ciobanului din «Miorița»: mustață neagră, ochi și sprîncene care o ard și acum. Bărbat harnic, curajos, gospodar vrednic.

Povestea soților Lipan ne aduce rînduieli, vieți și suflete omenești dintr-un cadru mioritic.

Medităm, conversăm

1. Descoperiți semnificația titlului operei?
2. Găsiți în text secvențe ce ne permit să afirmăm că familia Lipan e dintr-un sat moldovenesc de pe vremuri.
3. Compuneți, oral, portretul lui Nechifor Lipan apelînd la conținutul romanului și la imaginația creatoare proprie.
4. Intitulați, cu ajutorul proverbelor de mai jos, unele fragmente sau romanul. Argumentați-vă alegerea.

- După faptă și răsplată.
- Cine seamănă vînt culege furtună.
- Omul pentru om este lup/prieten.
- Domnul dă — Domnul ia.
- Ce ție nu-ți place altuia nu-i face.

5. Care este momentul culminant al romanului?

6. Ce apreciați și admirați în caracterul Vitoriei? Ce dezaprobați? Însenați o judecată cu învinuiri și avocați.

7. Alcătuiți rugăciunea de mulțumire a Vitoriei, adresată Domnului.

8. Scrieți trei întrebări pe care le veți adresa Vitoriei într-un interviu.

9. Reflectă romanul «Baltagul» o dramă umană? Dacă reflectă, în ce constă drama.

10. Comparați balada «Miorița» și romanul «Baltagul», faceți concluzii în planul asemănării și deosebirii: motive, personaje, situații dramatice, datini, credințe. Ce detalii de la începutul romanului sugerează comunitatea motivelor celor două opere?

11. Inițiați un dialog în legătură cu alte personaje ce individualizează calități morale și de caracter ale țăranilor cu felurite preocupări. Care din ele manifestă tenacitate, voință fermă, perseverență, corectitudine? Dar care dovedește cruzime, perfidie, lașitate? Cum explicați aceste însușiri?

Romanul

Romanul este o specie a genului epic, de proporții mari, cu conținut bogat și complex, în care se reflectă un cerc larg de evenimente din viață cu toate complicațiile ei și la care participă un număr mare de personaje.

Termenul *roman* apare în evul mediu. În această perioadă în Europa apuseană limba literară era cea latină, în care se scriau majoritatea operelor literare. În sec. XII–XIII, pe lângă opere scrise în limba latină, încep să fie scrise și povestiri într-una din limbile romanice: franceză, italiană, portugheză. Aceste opere, avînd deseori o atitudine antifeydală, purtau denumirea de *conte roman*, adică *povestire romană*. Mai tîrziu adjectivul «roman» capătă un sens de sine stătător — opera epică de dimensiuni mari, indiferent de limba în care era scrisă.

Romanul a trecut printr-o perioadă îndelungată de dezvoltare, ajungînd în secolul XIX una din cele mai răspîndite specii literare. Apar romane-dilogii, trilogii și chiar romane — epepee, oglindind viața unei întregi epoci istorice.

Primul roman moldovenesc este «Istoria ieroglică» (1705)? scris de D. Cantemir.

După tematica lor romanele se clasifică în: istorice, sociale, filozofice, psihologice, de moravuri, de aventuri ș. a.

Medităm, conversăm

1. Dați definiția romanului ca specie literară.
2. Când a apărut romanul?
3. Cine a scris primul roman moldovenesc?
4. Demonstrați că «Baltagul» este roman.

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

M. Sadoveanu

ISTORISIREA LUI ZAHARIE FÎNTÎNARUL

Înainte de ași sfârși povestirea orbul, Salomia începuse a nu mai avea astîmpăr, mușcîndu-se de buze. Iar cînd Ancuța îi dete de mîncare ajunse la culmea supărării căci ea socotea că asemenea oameni ca orbul nu trebuiau să fie așa apreciați și luați în serios cu povestirile lor, căci ea știa un om cu o povestire mult mai frumoasă decît a lui Zaharie fîntînarul. Și începuse istorisirea lui.

În vremea tinereții acestuia un anume boier, Dinachi Manza, îi dăduse sarcină să construiască o fîntînă în poiana lui Vlădica Sas. Unde va avea loc o vînătoare unde va participa și domnitorul țării. După ce a isprăvit lucrarea Zaharie, fiind la curte, află despre necazul fiicei boierului, Aglaița, care era îndrăgostită de fiul unui mazil, Ilieș Ursachii și pentru care ar fi facut orice și tatal ei nu îl plăcea pe acest băiat.

La venirea domnitorului toți se pregătiră pentru mare vînătoare. În acea zi Zaharie se îndreptă spre fîntînă cînd o zari pe Aglaița care îi destăinuise dorința de a se arunca în fîntînă pentru unica sa iubire adevărată. Atunci Zaharia își dădu seama de gravitatea situației și îi venise o idee și anume: ca cei doi îndragostiți să aștepte în coliba de lîngă fîntînă pînă cînd va veni domnitorul și cu vînătorii să bea apă și atunci Zaharie îl va îndemna spre colibă unde îi va zări pe cei doi tineri în genunchi și ei îi vor destăinui necazul lor. Și toate se petrecură după plan. Domnitorul văzîndu-i pe cei doi tineri le acordă dreptul de ași uni destinele pentru totdeauna. Și nunta a avut loc la Iași, însă prima toacă au jucat-o aici, la hanul Ancuței.

După această istorisire romantică pe toți de la han îi apucă somnul și fiecare s-a culcat pe unde a putut. Astfel s-a terminat o noapte plină de miresme, a doua zi va urma alta cu alți oaspeți care mai de care mai petrecăreți, însă doar hanul va domni veșnic peste veacuri și ne va aminti despre aceste vremuri de legendă.

LITERATURA UNIVERSALĂ

CÎNTEC DESPRE OASTEA LUI IGOR

Nu se cade oare,
Fraților, să-ncepem
cu bătrînești cuvinte
povestea de răstriște
a oastei lui Igor,
Igor al lui Sviatoslav?

I. Glazunov. Boian

Hai să-ncepeapă cîntecul acesta
așa precum în fapt se petrecură toate,
iar nu pre-chipuirea lui Boian.
Căci meșterul Boian,
dacă voia cuiva
un cîntec să-i strunească,
se strecura cu gîndul
ca vererița-n pom,
ca lupul sur pe pămînt,
ca șoimul cu pană porumbă sub nouri.
A pomenit el, zice,
gîlcevi din alte vremuri.
Atunci mi-a slobozit
șoimi zece într-un pîlc de lebede;
pe care mi-o prindea,
aceea și cînta
un cîntec pentru Iaroslav bătrînul,
pentru Mstislav viteazul,
acel ce pe Deredea l-a-njunghiat
în fața oștilor casoge,

și pentru Roman cel frumos,
născut din Sviatoslav.
Boian, de fapt măi fraților,
nu zece șoimi a slobozit
în pîlcul lebedelor,
ci degetele lui măiestre
le-a petrecut pe strune vii,
și ele pentru cneji slavă vuietară.
Să-ncepem dar povestea, fraților,
de la bătrînul Vladimir
la Igor cel de-acuma,
cel ce-și încinse mintea cu virtutea-i,

cu bărbăția inima și-o ascuți;
și, plin de duh de luptă,
porni cu oștile-i viteze
în Țara poloveților,
pentru Țara rușilor.
Privi atuncea Igor
la luminatul soare
și-l vede-ntunecându-se,
și cu-ntunerice
învelindu-i oastea.

A. Kotuhina. Palekh miniatură în lac. 1956

Și zice Igor cneazul
către oaste:
— «Măi frați și măi oșteni!
Mai bine să ne taie
decît s-ajungem robi!
Hai, fraților,
să-ncălecăm pe caii noștri repezi
și-apoi să ne uităm
la Donul mieriu».
Îi adumbri lui Igor mintea
un dor neistovit,
iar setea de-a gusta din Don
seninul arătat l-acoperi:
«Ori am să-mi rup,
măi fraților, grăi,
sulițaîn șesul poloveț
și capul să mi-l dau, măi ruși,

cu voi alături,
ori voi bea cu coiful meu din Don».
Hei! Boiane,
tu privighetoarea vremii vechi!
Tu să fi cîntat aceste oști,
sărind cu-nchipuirea sus în pom,
ori zburînd, privighetoare,
pe sub nori cu mintea,
încheind în slavă,
a timpului pulpane amîndouă,
scormonind pe drumul lui Troian
din cîmpie pînă-n munte,
așa i-ai fi cîntat
nepotului lui Igor:
«Nu furtuna îmi aduse șoimii
pe cîmpia-ntinsă,
ciorile în cîrduri se grăbesc
către Donul mare»,
Ori așa i-ai fi cîntat,
meștere Boiane,
Nepotului lui Veles:
«Nechează caii la Sula,
la Kiev mai sună slava.
Trîmbiți trîmbițează-n Novgorod,
steagurile-s gata la Putivl».
Igor doar pe frate-său l-așteaptă
pe iubitul-i frate Vsevolod.
Și-i grăi atuncea
Vsevolod cel aprig ca un zimbru:
«Singurul meu frate, singura lumină,
Igore, ești tu!
Amîndoi sîntem noi
fii din Sveatoslav.
Pune șeaua, frate,
pe caii tăi repezi,
Căci ai mei în fața Kurskului
gata stau cu șeile pe ei;
iar kurskanii mei
sînt voinici de seamă:
din pruncie înfășați
în scutece sub trîmbiți,
legănați sub coifuri

și hrăniți din vîrf de sulii:
ei știu cărările, cunosc vîrtoapele,
au arcurile-ntinse,
li-s tolbele deschise,
săbiile ascuțite,
și sar ca lupii suri pe cîmp,
cautîndu-și sie-și cinste,
iar cneazului lor slavă.»

I. Glazunov. Cneazul Igor. 1962

Atuncea cneazul Igor
urcă-n scăriță de aur
și plecă în cîmp deschis. (...)
Vineri pînă-n ziuă
ei călcară cetele păgîne polovețe,
și se repeziră
cu săgeți pe cîmp,
răpiră mîndre fete polovețe,
și aur mult cu ele,
alese țesături,
mătăsurii scumpe;
din mantii
și din contoșe,
și din podoabe polovețe
făcură poduri peste bălți
și peste locuri mlăștinoase.
Roșu steag, prapur alb,
roșu tui pe coadă de argint –
pradă-s a viteazului

fiu din Sveatoslav!
Așa a fost în luptele acelea,
în bătăliile de-atunci;
ci bătălii ca asta nici c-au fost:
din zori de zi și pînă seara,
de seara-pîn-a se crăpa de ziuă
zburau săgețile călite,
izbeau-se de coifuri săbii,
suliți vîjîiau în cîmp necunoscut,
în țara poloveților.
Pămîntul negru, sub copite,
e semănat cu oase, cu sînge e udat:
amar ei au adus în Țara rusească.

Au izbucnit în plîns
femeile rusoaice și au bocit:
«De scumpii noștri noi de-acum
Nici cu visul n-avem ce visa,
nici cu gîndul n-avem ce gîndi
Nici cu ochii n-o să-i mai vedem,
Iar aur și argint,
în mîini, n-om mai ținea!»
Și gemu, măi fraților,
Kievul de amar,
Iar Cernigovul de năpaste:
durere grea s-a revărsat
și-a năpădit Țara rusească; (...)
Partea a II-a

5

Atunci mărețul Sviatoslav
cuvînt grăi de aur,
amestecat cu lacrimi;
Și zise:
– «Fiii mei.
Igor și Vsevolod!
Prea degrabă începurăți
să împlîntați voi paloșul
în țara poloveților,
căutîndu-vă doar slavă.
Ci fără slavă-i înfruntarăți,
căci fără biruință ați vărsat
sînge de păgîn.

Inimile voastre vitejești
din vîrtos oțel sînt făurite,
și călite-n îndrăzneală.
Ai! dar ce făcurăți voi
pletelor mele argintii!
Eu nu mai văd puterea
bogatului în oști,
viteazului meu frate Iaroslav,
cu boieri și voievozi din Cernigov,
și cu tatrani și cu șelbiri
și cu topciaci și cu revugi și cu olberi.
Căci aceștia fără scut,
doar cu cuțitul din tureac,
sar cu strigăt și zdrobesc dușmanii,
făcînd să sune strămoșeasca slavă.
Dar voi v-ați zis:
«Hai, noi să fim bărbații!
Să dobîndim noi slava viitoare,
iar celei vechi tot noi să-i fim părtașii!»
Au de mirare-i, fraților,
ca iarăși un bătrîn să-ntinerească?
Cînd șoimul, primăvara,
penetul și-l noiește,
gonește păsările sus,
iar cuibul nu și-l lasă în obidă.
Dar altu-i nenorocul –
eu de la cneji n-am ajutor:
«vremurile s-au întors în rău.
Iată cei de la Rimov
gem sub săbii polovețe,
iar Vladimir de răni.
Vai și-amar de al lui Gleb urmaș!»

Partea a III-a

1

Cîntă sulițele!
La Dunăre s-aude
glasul Iaroslavnei;
ca cucul, nevăzut ea cîntă-n zori.
– «Zbura-voi — zice ea -
ca un cuc pe Dunăre,
muia-voi în apele Kaiaiei
mîneacă de castor,

obloji-voi cneazului
sîngerînde rănile
pe trupul său voinic.»
Bocește Iaroslavna pînă-n zori
la Putivl pe ziduri și grăiește:
– «O, vîntule, tu, viforos,
de ce sufli, doamne, așa tare,
de ce repezi pe-aripile-ți ușoare
săgeți hinoviene
peste oștenii celui ce mi-i drag?
Au nu-ți ajunge ție-n înălțimi
să sufli pe sub nouri,
să legeni vasele pe mare?
De ce bați tu în bucuria mea
cum bați, doamne, firul de negară?»
Iaroslavna-n zori de ziuă cîntă
în cetate la Putivl pe zid:
– «O, tu, Niprule mărite!
Tu munți de piatră sfărîmat-ai
prin țara poloveță;
luntricele lui Sviatoslav le-ai legănat
pînă la oastea lui Konceak:
leagănă tu, doamne, pîn-la mine
pe iubitul meu,
lacrimi să nu-i mai trimit
dimineața-n zori pînă la mare.»

K. Kriucicova. Plînsul Yaroslavnei

Iaroslavna plînge pînă-n zori
pe zid la Putivl așa grăind:
– «Soare, tu, de trei ori luminate!
Tuturor ești cald și mîndru.
Pentru ce, stăpîne, ai trimis
razele tale fierbinți
peste oștenii dragului meu drag?
În cîmpul fără apă
arcurile le-au plesnit de sete,
tolbele li s-au chircit de-amar.»
freamătă în miez de noapte marea,
vin vîrtejele cu neguri,
Dumnezeu lui Igor
îi arată drumul din țara poloveță
în Țara rusească
la părintescul tron de aur.
Cînd Igor ca un șoim zbură,
Ovlur ca lupul alerga din urmă,
roua scuturînd-o de pe ierburi:
căci, sub ei amîndorura
caili repezi li se prăpădise.
Și grăi Donețul:
«O, tu cneaze Igor,
nu e mică fala ta,
dar nici ciuda lui Konceak,
nici veselia
în Țara rusească!»
Și răspunse Igor:
«O, Donețule!
nu e mică fala ta,
de-a legăna un cneaz pe valuri,
și de-ai așterne pat pe iarbă verde
pe țărmurile tale argintii,
ori de-a-l învălui în cețuri calde
la umbra arborelui verde;
l-ai păzit în apă
cu nagîții-n stoluri,
cu pescărușii tăi pe valuri,
cu rațele în cîrduri prin văzduh.»
Nu-i tot așa, se spune,
apa Stugna,
cu scurgerea-i înceată,

înghițind la văi străine
și la gârle, lărgindu-se la gură,
a zăvorit în fund
pe cneazul tânăr Rostislav.
La țarmu-i negru
se topește maică-sa
După cneazul tânăr Rostislav,
florile s-au ofilit de jale,
iar codrul de amar
crengile-și îndoaie la pământ.
Dar nu țarcile pornesc să țipe,
ci pe urmele lui Igor
vine Gzak și cu Konceak.
«De zboară șoimul către cuib,
vom săgeta pe șoimuleț
cu săgeți de-a noastre daurite.»
Konceak zice către Gzak:
«De zboară șoimul către cuib,
pe șoimuleț în lanț îl prindem
Cu-o prea frumoasă fată.»

Și-i spuse Gzak iar lui Konceak:
«De-om pune împreună șoimulețul
cu fata cea frumoasă
nici șoimuleț nu vom avea
nici fata cea frumoasă,
și păsările ne vor bate
chiar aci în șesul poloveț.»
A zis Boian și cu Hodîna
zămislitori de cîntece
ai lui Sveatoslav,
ai lui Iaroslav celui bătrîn,
de Oleg iubiți:
«Greu i-e fără umeri capului,
trupului mai greu e fără cap» —
așa Țării rusești fără de Igor.
Strălucește soarele pe cer —
cneazul Igor în Țara rusească.
La Dunăre fetele cîntă,
glasurile lor străbat
peste mare la Kiev.
Prin Boricev

I. Glazunov «Printul Igor»

Igor, călare
merge către Pirogoștea
la hramul Născătoarei.
Stelele se bucură,
cetățile sînt vesele
Iar de cîntarăm cnejilor bătrîni,
hai să cîntăm apoi și celor tineri:
Lui Igor Sveatoslavici slavă,
și aprigului zimbru Vsevolod,
și fiului lui Igor, Vladimir.
Să trăiți voi cnejii
și voi oșteni,
să luptați pentru creștini
împotriva oștilor păgîne!
Slavă cnejilor și oastei!
Amin.

(Traducere de M. Beniuc)

SUGESTII ANALITICE

În anul 1795, A. I. Musin-Pușkin, un pătimaș adunător de manuscrise vechi, a cumpărat de la o mănăstire un sbornic, în care, între alte manuscrise cunoscute și mai înainte, se găsea unul cu totul necunoscut *Cuvînt despre oastea lui Igor*. Manuscrisul acesta, o copie făcută prin veacul al XV-lea sau al XVI-lea probabil după un original alcătuit în veacul al XII-lea, reprezintă cel mai de seamă monument al literaturii ruse vechi.

Cine cunoaște această remarcabilă operă literară, nu poate să nu fie fascinat de profunda ei originalitate specific rusească, de măiastră îmbinare în ea a poeziei cărturărești cu cea folclorică, de marea ei frumusețe de stil și de imagini poetice, de viziunea ei realistă asupra lumii și vieții, din vremea cînd a fost scrisă, și de marele avînt patriotic care o străbate de la un capăt la altul.

În anul 1185, cneazul Igor de Novgorod-Seversk, adică Novgorodul de nord, pornește cu oaste împotriva poloveților sau cumaniilor, cum sînt ei cunoscuți în cronicile apusene, și suferă o înfrîngere, el însuși căzînd în captivitate. Această expediție a lui Igor constituie subiectul poemului.

În anul 1184, marele cneaz din Kiev, Sveatoslav Vsevolodovici, vărul lui Igor, în urma unei astfel de expediții, înfrînge pe poloveți, însă nu în mod hotărîtor.

În vara anului următor, 1185, cnejii din cnezatul Novgorod-Seversc, sub conducerea lui Igor Sveatoslavici, în primăvara aceluiași an, pornesc ei campania împotriva poloveților, de data aceasta nu spre Nipru, ca Sveatoslav, ci spre Don.

Anume, parcă, pentru a sublinia greșeala lui Igor de a fi plecat de capul lui cu oaste împotriva dușmanului și pentru a chema pe cnejii la luptă unită, este scris «Slovo o polku Igoreve».

Respectînd adevărul istoric al vremii sale, autorul ia atitudine față de oameni și față de faptele lor, arată eroismul lui Igor și al oastei sale, care pleacă să se bată «pentru țara rusească», dar și greșeala lui de a fi neglijat unirea cu toți cnejii.

Într-o Vineri, la 23 aprilie, anul 1185, cneazul Igor Sveatoslavici din Novgorod-Seversc (Novgorodul de nord din cnezatul cu același nume, la nord-est de Kiev, între Nipru și Don), fratele său Vsevolod din Trubcevsic, nepotul său Sveatoslav Olgovici din Rîlsc și fiul său Vladimir din Putivl, împreună cu o oaste de coui (nomazi așezați), trimiși de Iaroslav Vsevolodovici din Cernigov, pleacă împotriva poloveților de pe Don. Ajungînd la Doneț, Igor băgă de seamă într-o zi spre seară că soarele era ca o seceră.

Întîlnindu-se la rîul Salnița cu cercetașii pe care-i trimiseseră înainte, aceștia vestesc pe Igor că au văzut poloveți înarmați și gata de luptă și că ar fi mai bine ca să se întoarcă oastea acasă. Această «rușine de moarte» însă Igor nu vrea s-o vadă, adică să se retragă fără să fi dat lupta, fără să fi văzut dușmanul.

Oastea rusă, adăpostită de întuneric, a mers toată noaptea. Ziua următoare, Vineri, pe la ora 11, ajungînd la rîul Siurlia, au zărit pe celălalt țărm poloveții. Rușii au atacat numaidecît, zdrobind pe poloveți și luîndu-i prizonieri. Au luat și trăsurile acestora, cu bogată pradă.

După aceasta, rușii s-au veselit și s-au odihnit. După spusele cronicii, însă, în aceeași noapte Igor a vrut să înceapă retragerea pentru a nu rămîne în mijlocul stepei polovețe, înconjurat de dușmani. Dar unitățile care urmăriseră pe poloveți s-au întors noaptea tîrziu și Sveatoslav Olegovici, susținut de Vsevolod, s-a opus să plece numaidecît cu caii frînți de oboesală. Drept care oastea s-a culcat în cîmp.

A doua zi, Sîmbătă, pînă în zori, poloveții atacă din toate părțile. Lupta durează toată ziua. Continuă și a treia zi. Poloveții îi împiedică pe ruși să ajungă la apă. Couii încep să cedeze și să fugă. Igor este rănit, încearcă să-i oprească pe fugari, dar, îndepărtîndu-se prea mult de ai săi, este luat prizonier. Vsevolod continuă să se bată. Pînă la urmă, însă, toți cnejii sînt luați captivi. Rușii au pierit în cea mai mare parte în luptă sau înecați în mare. Au scăpat vreo cincisprezece, iar dintre coui și mai puțini.

Prin înfrîngerea lui Igor, li se deschide poloveților drumul spre inima Țării rusești. Într-adevăr, haniul Conceac și Gzac porniră atacul în două direcții, primul spre Kiev, al doilea spre Putivl.

Sveatoslav, marele cneaz al Kievului, află de înfrîngerea lui Igor. Cu acest prilej rostește el acel «cuvînt de aur», pe care îl pune în gura sa autorul poemului, chemînd cnejii la luptă împotriva cotropitorilor și deplîngînd destinarea și uneltirile care dăunează Țării rusești.

În timpul acesta, Igor se găsea în captivitate. Ajutat, însă, de un poloveț, Ovlur, el se pregătește să fugă și reușește să scape. Gonașii trimiși după ei nu-i pot ajunge din urmă. În două zile cei doi fugari străbat stepa și ating «vadul rusesc», după ce, în timpul goanei, li se pierduseră caii. De la Doneț pleacă pe jos către Novgorod-Seversc.

Aceasta este povestirea istorică a faptelor din poemul despre oastea lui Igor.

Cine o fi fost autorul acestui poem nu se știe.

Însuși poemul are trei părți bine distincte:

1. Expediția și lupta lui Igor; 2. Cuvîntul lui Sveatoslav, prin care îndeamnă cnejii la unire și-i cheamă la luptă «pentru Țara rusească și pentru rănilile lui Igor»; și 3. Fuga lui Igor din captivitate.

După o introducere, în care-și precizează punctul său de vedere, poetul, definind întinderea poemului său de la bătrînul Vladimir (Monomahul) la Igor, începe cu plecarea lui Igor «în Țara poloveților, pentru Țara rusească». Natura începe să-i dea semne că n-a pornit pe un drum bun; dar nici întunecimea de soare, nici furtuna, nici urletul fiarelor, nici țipătul păsărilor nu-l înduplecă să-și schimbe gândurile: el rămîne la hotărîrea sa nestrămutată de a gusta «cu coiful din apa Donului».

Însăși trecerea prin stepă este foarte viu descrisă, în imagini puternice, totul fiind mereu luat pătaș la acțiunea oamenilor. Noaptea, telegile poloveților, care vin spre Don, se aud ca niște lebede speriate. Rușii împresoară cîmpul cu scuturile lor purpurii. Dinspre mare se ridică nori grei: lupta va fi cumplită. În sfîrșit, lupta lungă se apropie de capăt, pentru că rușilor nu le-a mai ajuns «vinul sîngelui» pentru ospaț. Peste pămîntul rusesc se lasă Fecioara-Obida, plescăind cu aripi de lebadă pe mare. Cnejii nu se mai bat cu păgîinii și începe să zică frate către frate: «acesta e al meu și acesta tot al meu» și să numească mare ceea ce e mic. Zidurile orașelor se întunecă.

Totul este zugrăvit în imagini foarte precise și în culori puternice, cu o dragoste profundă pentru eroismul rușilor și cu tot atît de profundă amărăciune din pricina neînțelegerii dintre cnejii, care face cu puțință năvălirea cotoritorilor în țară.

Partea a doua, cea despre Sveatoslav, constituie o culminație a poemului. Cu mare patos cnejii sînt chemați la luptă din toate părțile Rusiei, însuși Sveatoslav simțindu-se întinerind ca un șoim care-și schimbă primăvara penele și e gata să pună pe goană păsările care se apropie de cuibul său. E un apel și o cîntărire a forțelor în această parte, cu îndemnuri și cu aspre judecăți.

Remarcabil e și visul lui Sveatoslav, în care fiecare element este grăitor, înfățișînd în simboluri nenorocirea ce s-a întîmplat cu Igor, care, atît pentru poet cît și pentru Sveatoslav, rămîne un erou plecat împotriva păgîinilor pentru țara rusească, chiar dacă Sveatoslav se plînge de ceea ce a făcut pletelor sale cărunte Igor și Vsevolod.

Puternică este și imaginea dată de boieri, anume că «în acea zi» a înfrîngerii, «doi sori» și «două luni» s-au întunecat pentru Rusia, arătîndu-se prin aceasta gravitatea dezastrului și a căderii în captivitate a cnejilor.

Însă dominant rămîne totuși acel strigăt al lui Sveatoslav către toți de a se uni «pentru Țara rusească și pentru rănile lui Igor».

Partea finală începe cu plînsul Iaroslavnei, soția lui Igor. La început acest «plîns» este o chemare la luptă împotriva păgînilor, apoi se transformă într-un fel de conturare a forțelor naturii, la care parcă natura răspunde, trimițînd ceața ce va face cu puțință fuga lui Igor. Fuga este descrisă patetic, cu aceeași colaborare dintre om și natură pentru atingerea scopului. Igor sare în apă ca o helge între trestii, apoi ca lișița albă în apă. Vorbește Donețului ca unui frate ce l-a ajutat să scape.

O trăsătură fundamentală a poemului este că acțiunea omului nu e dirijată în mod fatal de forțe naturale, ca în poemele homerice, ci omul însuși este acela care se frămîntă și se luptă, pentru a atinge scopul pe care el și le-a pus. Însă omul nu este singur, ci profund împrietenit cu natura, față de care el are o mare dragoste. Ceea ce impresionează și mai mult este spiritul de tovărășie dintre oameni, sentimentul de a fi în colectiv și de a lupta pentru aceeași cauză. Igor nu ne apare ca un erou izolat. Înzestrat cu forțe suprapămîntești, ci ca unul mai de seamă și mai viteaz dintre ai săi, cu care el are legătură, cu care se sfătuește. Dragostea de natură și legătura cu semenii nu este însă ceva abstract, ci ceva foarte concret, tradus în adîncul simțămînt de dragoste și de legătură cu Țara rusească, cu fiii Rusiei, cu tradițiile poporului rus, cu năzuința lui spre libertate, cu ceea ce constituie cu un cuvînt patria.

Poemul era menit să fie cîntat cu acompaniament de instrumente cu coarde, probabil așa cum se cîntau la noi cîntecele bătrînești.

Medităm, conversăm

1. Împărtășiți-vă impresiile despre cele citite. Din cîte părți este alcătuită opera?
2. La ce perioade din viața poporului rus se referă evenimentele oglindite în «Cîntec ...»?
3. Cine este Boian? Cum vi-l imaginați? Comparați descrierea poetului antic făcută de dumneavoastră cu viziunea pictorului Ilia Glazunov.
4. Care este rolul eclipsei de soare în operă? Cum credeți de ce Igor a neglijat această prevestire rea?
5. Determinați starea de spirit generală a adresării lui Igor către armata sa. Care a fost ideea lui?
6. Caracterizați-l pe Igor — protagonistul «Cîntecului...»
7. **Meditați!** A procedat corect Igor, atunci cînd a pornit împotriva dușmanilor fără binecuvîntarea celor apropiați?

8. Priviți reproducerea tabloului lui I. Glazunov «Prințul Igor» (pag. 207). Descrieți-l. Cum credeți, a reușit pictorul să redeie starea de spirit a operei literare?
9. Descrieți-l pe Sveatoslav în momentul când pronunță următoarele cuvinte:
.....
Lămuriiți cum înțelegeți cuvintele cneazului Sveatoslav.
10. Căror forțe ale naturii se adresează Jaroslavna? De ce învinuiește ea natura și ce cere de la ea?

Unitatea dintre conținutul și forma operei literare

Tema operei literare o formează aspectele de viață zugrăvite de autor. Acestea pot fi luate atât din viața oamenilor, cât și din lumea lor sufletească, adică pot fi sentimente, gânduri, aspirații.

Alegerea aspectelor sau a fenomenelor realității descrise și felul cum sînt descrise, dezvăluie atitudinea scriitorului față de ele, arată cum anume le înțelege și le apreciază, într-un cuvînt, arată ce părere, ce idee are el despre aceste aspecte. Ideile și senimentele scriitorului în legătură cu aspectele de viață zugrăvite formează **conținutul operei literare**. Aceleași aspecte de viață pot fi înțelese și apreciate în mod diferit, de diferiți scriitori, conform concepției lor asupra vieții.

Imaginile artistice, chipurile oamenilor, prezentate în acțiunile, trăirile și relațiile lor, redată cu ajutorul limbii artistice și al compoziției, constituie **forma operei literare**.

Conținutul și forma operei literare nu pot exista una fără alta, ele formează o unitate inseparabilă. În această îmbinare a conținutului și formei într-un tot unitar rolul conducător îi revine conținutului.

Medităm, conversăm

1. Ce anume formează conținutul operei literare?
2. Formulați definiția operei literare.
3. Într-o operă de mare valoare, toate elementele formei se află în perfectă armonie cu conținutul operei. Demonstrați această afirmație în baza unui fragment din «Baltagul».

RENAȘTEREA

FRANCESCO PETRARCA

(1304–1374)

Francesco Petrarca s-a născut în orașul Arezzo, unde, după venirea la putere a guelfilor «negri», și-au găsit refugiu mai mulți exilați politici din Florența, printre care și tatăl lui Petrarca, notar florentin și prieten al lui Dante. Apoi familia s-a stabilit la Avignon, în sudul Franței, unde se afla atunci Curtea papală. Aici Petrarca a început să învețe, îndrăgind literatura latină. A studiat dreptul la Montpellier și la Bologna. După moartea tatălui său, Petrarca a hotărât să se dedice activității de cărturar și literaturii găsindu-și un prim patron dintr-o lungă serie care avea să-i asigure subzistența revenind

la Avignon, unde a intrat în ierarhia clericală și a cunoscut îndeaproape viciile Curții papale, criticate mai târziu în opera sa. Affîndu-se în slujba familiei Colonna, tînărul Petrarca capătă faima unui rafinat cunoscător al culturii antice, începe să scrie versuri. Petrarca a călătorit mult prin Italia și prin alte țări, fiind atras de manuscrisele autorilor antici, de monumentele de artă. Petrarca s-a bucurat de ospitalitatea unor oameni bogați, care îl invitau la curțile lor, dar a preferat mai mult ca orice independența și singurătatea, pentru a studia și a-și scrie operele. Poemul *Africa*, scris în limba latină, i-a adus faima de poet încoronat cu lauri pe colina Capitoliului din Roma. Dintre operele scrise în latină se evidențiază *Epistole fără nume*, *Epistole latine*, *Epistole familiare*, *Epistole de bătrînețe*, *Epistole diverse*, *Epistolele metrice*, *Despre bărbații vestiți*, *Despre viața singuratică* ș.a., iar dintre cele scrise în limba italiană, poemul alegoric *Triumfurile* și vestitul *Canțonier*. Petrarca a fost un mare patriot și a încercat prin autoritatea sa de poet și erudit să influențeze viața politică din Italia nu numai prin poezia sa civică, ci și prin implicare în activitatea politică.

Petrarca a contribuit la dezvoltarea

Monumentul lui Petrarco în Arețto

umanismului european, care reunește aceste doua ideale. Alături de Dante Alighieri, Petrarca este unul din principalii precursori ai Renasterii. Activitatea sa științifică a contribuit la revigorarea preceptelor clasice în Europa, motiv pentru care și-a câștigat renumele de «primul scriitor al Renașterii». Petrarca poate fi considerat și primul om de litere cu adevărat profesionist, care a stabilit statutul poetului în societate.

Francesco Petrarca este primul umanist în sensul adevărat al cuvântului, deși unii istorici literari, în virtutea reminiscentelor medievale din gândirea și concepția sa despre om și despre lume, îl consideră scriitor de tranziție, un scriitor al prerenașterii, reprezentând mai curând preumanismul. A fost un mare patriot și adept al unificării Italiei. Activitatea de savant-filolog și pasiunea pentru studiul antichității l-au consacrat ca întemeietor al filologiei clasice. Prin versurile scrise în limba italiană, reunite în celebrul *Canțonier*, Petrarca pune începuturile liricii renașcentiste. Atât opera de erudiție, scrisă în latină, cât și poezia, cea mai mare parte fiind scrisă în italiană, dezvăluie procesul anevoios și complex al eliberării personalității umane din captivitatea dogmelor religioase medievale, încercarea omului de a se elibera de transcendentul ce îl obsedează și îl înfricoșează. Meritul lui Petrarca și importanța sa pentru evoluția poeziei europene moderne este că nu numai a conștientizat conflictul dintre vechi și nou, dar l-a și rezolvat — deși nu fără ezitări sau îndoieli — în favoarea noului, adică a idealului umanist. Petrarca recurge la lirică pentru a exprima gândurile, emoțiile, stările sufletești ale personalității umane în proces

de emancipare. Ceea ce ține de epocal, de general este redat în lirica sa ca ceva trăit, gândit, simțit, suferit personal, aceasta părând a fi marea descoperire poetică a lui Petrarca. Este vorba de celebrele sonete dedicate Laurei pe care a iubit-o și a cântat-o în poeziile sale din ziua când a văzut-o pentru prima dată și pînă la moartea ei, incluse, împreună cu alte poezii, în culegerea *Canțonierul*, care cuprinde în total 366 de poezii, numite uneori și *Rime*. În sonetele incluse în *Canțonier* poetul italian, ca și premergătorii provensali și italieni, inclusiv Dante, și-a cântat iubirea platonică pentru o femeie pe care o numește Laura (acest nume are la Petrarca o semnificație simbolică).

În virtutea faptului că umanismul și Renașterea s-au manifestat mai devreme în Italia, aici au apărut și primele modele de poezie epică renașcentistă. Interesul uma-

Monumentul Laurei la Paris

niștilor italieni pentru valorile clasice ale Romei antice, imitarea și valorificarea lor au determinat și încercările de a reînvia tradiția marilor epepei antice.

Personalitate reprezentativă pentru începuturile umanismului renascențist, fervent admirator al antichității latine, descoperitor al unor manuscrise cu discursuri de Cicero, partizan al restaurării republicii romane, autor de opere în limba latină, F. Petrarca a fost unul dintre cei mai mari poeți italieni, fapt recunoscut încă din timpul vieții, când a primit la Roma, pe Capitoliu, cununa de lauri. Petrarca nu a avut o puternică vocație politică, adevărata sa vocație fiind creația.

Ultimii ani i-a petrecut retras în Padova, Veneția la o vilă din Arquà. Aici își sfârșește zilele pe 18 iulie 1374. A fost înmormântat în curtea casei parohiale din localitate, mai târziu osemintele sale au fost transferate într-un cavou de marmoră alături de biserică.

Medităm, conversăm

1. În ce perioadă a vieții sale Francesco Petrarca a hotărât să se dedice activității de cărturar și literaturii?
2. Prin ce se explică tendința poetului de a călători și de a-și schimba locurile de trai?
3. Caracterizați succint genurile literare de bază în care s-a evidențiat Petrarca.
4. Ce importanță a avut Petrarca pentru evoluția poeziei europene moderne?

Sonetul CXXXII

A. Bronzino. Portretul Laurei Battiferri

De nu-i iubire focul meu, ce este?
Iar dacă da, ce-s flăcările-i oare?
De-i rău-n ea, cum de-i alinătoare?
De ce, de-i bună, mi-e durere peste?

De-i bucurie-n chin, de ce proteste?
Dacă n-o vreau, de ce suspin cu-ardoare?
Tu moarte vie, lung ispititoare,
Cum de înfrîngi puterile-mi celeste?

Ci nici la voia-ți n-aș putea rămîne.
Bătut de vînt spre-adîncul ce mă-mbie
Plutesc pe-o luntre și supus durerii

Păcatele îmi port ca pe-o stihie
Nemaiștiind de mi-au rămas stăpîne:
Sînt rug în iarnă, sloi în miezul verii.

(Traducere de O. Boeriu)

SUGESTII ANALITICE

«Cartea cîntece» este o colecție de sonete scrise de Petrarca și dedicate frumoasei Laura — femeie, care a luminat viața poetului de dragostea cerească. Prin intermediul celor 14 versuri ale sonetului Petrarca ne dezvăluie suferințele iubirii și reflecția eroului liric.

*De nu-i iubire focul meu, ce este?
Iar dacă da, ce-s flăcările-i oare?
De-i rău-n ea, cum de-i alinătoare?
De ce, de-i bună, mi-e durere peste?*

Prima strofă arde focul pasiunii, și sfîșie sufletul eroului. Se pun întrebări, dar nu au răspunsuri clare. Prin urmare, patru dintre cele șase propoziții ale primei strofe sînt cu semn de întrebare. Reflecțiile sînt dureroase. Ca un strigăt, evadat din adîncul sufletului, răsună ultimul vers din prima strofă: «De ce, de-i bună, mi-e durere peste?»

Nu poate fi chinul dulce, dar așa este! Este imposibil să-l înțelegi. Poți, doar să-l accepți numai.

Fiecare dintre următoarele strofe are întrebările sale, dar acestea sînt tot mai puține și mai puține.

Strofă a treia este o reflecție a poetului cu privire la modul cum se simte omul în această imensă mare de sentimente și cine le controlează? Din nou, nici un răspuns. Însă poetul nici nu caută răspunsuri la ele. Numai sentimentul dureros de singurătate și teama de necunoscut și imensitatea dezastrului îl preocupă.

Și, în ultima, a patra strofă întrebările dispar.

*Păcatele îmi port ca pe-o sthie
Nemaștiind de mi-au rămas stăpîne:
Sînt rug în iarnă, sloi în miezul verii.*

Fiecare alege ce-i place și singur poartă răspundere.

De-i bucurie-n chin, de ce proteste?

Poetul se compară cu un canotor, care a ieșit în marea liberă pe o barcă șubredă. Însă și acest lucru nu este cel mai rău, ci faptul că nu există acel cineva care poate să te îndrumeze spre calea cea dreaptă, pentru a te ajuta. Tu ești singur cu sentimentele tale.

Eroul simte neputința de a rezolva conflictul sufletesc, incapacitatea de a răspunde la întrebările pe care însuși le pune.

Poetul este aruncat în mod constant de la speranță la disperare, de la bucurie la chinuri. Suferința — sinonimul dragostei. Intersectîndu-se, ele dau naștere unui nou personaj.

Medităm, conversăm

1. Ce emoții vă trezește sonetul? Argumentați cu citate din poezie.
2. Cum este descrisă în sonetul CXXXII natura contradictorie a dragostei?
3. Dați exemple de îmbinare a contrastelor, cu ajutorul cărora poetul descrie sentimentul de dragoste.
4. În baza sonetului citit dezvăluiți caracteristicile specifice genului liric.

Sonetul LXI

Slăvite fie clipă, ceas și loc,
meleag și an, și anotimp și lună,
și ziua-n care ochii tăi, stăpînă,
în mine-aprins-au vîlvătăi și foc.

Și-n veci slăvit dintîiul dulce dor
În care-am ars cu dragostea-nfrățit,
și arcul cu săgeata ațintit,
și rănile ce-adînc în piept mă dor.

Slăvite fie vorbele ce eu,
(o, cîte!) le-am rostit chemînd spre tine,
și lacrimile, și suspinul greu,

și versul scris ce faima ta prin mine
o spune lumii-ntregi, și gîndul meu
ce-i doar al tău și neîmpărțit cu nime.

(Traducere de O. Boeriu)

Medităm, conversăm

1. Ce emoții vă trezește sonetul LXI. Puteți spune că această poezie este contemporană?
2. Care moment din viața poetului este cîntat în operă?
3. Observați, sînt oglindite în poezie trăsăturile unei femei concrete?
4. Citiți sonetul și explicați în ce scop autorul recurge la tehnica repetiției și a enumerării.
5. Ce idee de bază exprimă Petrarca în ultimele versuri ale acestui sonet?

Sonetul CXXXIV

Nici pace n-am, nici lupta nu mă-mbie;
mă tem și sper, și ard și sînt de gheață,
și zac răpus și zbor pînă-n tărie,
nimic nu prind și-o lume strîng în brață.

Stăpîină am ce-n mîna ei mă știe,
dar nu mă vrea, nici nu mă lasă-n viață;
iubirea-ntr-ajutor nu vrea să-mi vie,
nici viu mă vrea, nici cum să scap mă-nvață.

Văd fără ochi, strig fără limbă-n gură,
să mor rîvnesc și chem după-ajutoare,
mi-s ceilalți dragi și mie-mi caut vină.

Zîmbesc în lacrimi, totul mi-e tortură,
viața și moartea-mi sînt la fel de-amare
și numai tu, stăpîină, ești de vină.

(Traducere de O. Boeriu)

Medităm, conversăm

1. Va plăcut sonetul citit? Argumentați.
2. Sînteți de acord cu afirmația că chipul îndrăgostitului și iubitei lui, create de poet, devin simboluri atemporale?
3. Observați în sonetul CXXXIV antiteza și explicați-i funcția.
4. Ce efecte produce utilizarea repetată de către Petrarca a unor perechi de noțiuni contrastante?
5. Pregătiți comentariul personal al sonetului.

Sonetul

Termenul **sonet** este derivat din cuvîntul provensal «sonet» și din cuvîntul italian «sonetto», amîndouă însemnînd «cîntecel». Începînd cu secolul al treisprezecelea a ajuns să semnifice un poem cu formă fixă de paisprezece versuri care respectă o schemă de rimă foarte precisă și o structură logică. Acestea s-au schimbat de-a lungul timpului. Acest articol se concentrează asupra sonetului italian sau petrarchist. Schema rimelor în catrene este ABAB, ABAB, iar în terțete — CDE, CDE.

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

F. Petrarca

CXXVIII

Italia mea, deși vorbesc zadarnic
căci rănilor-ți de moarte
n-așteaptă leac din vorba dreaptă — ori bună,
aș vrea măcar, de-aicea de departe,
suspînul meu amarnic
nădejdea țării pusă-n el s-o spună.
Spre tine în furtună,
Hristoase, chem; spre țara ta cea dragă
întoarce-ți, Doamne, ochii și privește
ce crunt se războiește
și-ncinge scut fără temei, și ghioagă.
Înmoaie și dezleagă
acele inimi pline
de ură azi și-ncrîncenare crudă,
ca glasul tău prin mine,
nevrednicul, Stapîne, să-l audă.
O, voi, cei puși de soartă-n fruntea țării,
grădină-ntre grădine,
de-a cărei milă ați uitat a plînge,
ce caută-atîtea spade-aici straine?
Vreți pînă-n geana zării
țărîna verde să-i mînjiți cu sînge?
Hrăniți nădejdi natînge
și-amar vă-nșeală scurta judecată,
de-n mercenari vreți să găsiți credință.
Vrăjmași, nu biruință
cîștiga cel ce-adună oști cu plată.

.....

(Traducere de O. Boeriu)

MOLIER (JEAN-BAPTISTE POQUELIN) (1622–1673)

În istoria teatrului și literaturii universale Moliere este considerat pe bună dreptate creator al comediei clasice, cel mai mare poet comic al tuturor timpurilor. Comedia lui Moliere reprezintă o culme a artei clasicismului francez din secolul al XVII-lea și, totodată, o punte de legătură între realismul renascentist și cel al vremurilor noi.

Jean-Baptist Poquelin (acesta era numele adevărat al lui Moliere) s-a născut la 15 ianuarie 1622 la Paris, în familia unui tapițer. A studiat la College de Clermont, apoi

la o școală iezuită din Cartierul Latin, iar în 1642 își ia licența de avocat la Orleans. Dar n-a vrut să se facă, nici tapițer, nici avocat. Fusese atras din copilărie de teatru și hotărî să devină actor. În 1643 fondează o trupă — «Ilustre Theatre» — «Ilustrul teatru». Numele de Moliere apare în 1644: semnase un contract pentru trupa sa. Se presupune că acest pseudonim l-ar mai fi avut cineva dintre actorii francezi mai înainte. Însă «Ilustrul teatru» își încetă în curînd existența. După închiderea teatrului în 1646, Moliere intră în trupa de comedianți a lui Dufresne, cu care avea să străbată provinciile Franței mai mulți ani în șir, iar din 1650 se plasează în fruntea ei, dîndu-i denumirea primei sale trupe — «Ilustrul teatru». Peregrinările prin țară l-au făcut să cunoască profund viața, moravurile vremii, firea omenească sub cele mai diverse aspecte. În 1658 Moliere revine la Paris cu o bogată experiență de viață și de conducător de teatru. Capătă favoarea regelui și autorizația de a juca mai întîi la Petit-Bourbon, unde împarte scena cu o trupă italiană, iar apoi trece cu «Ilustrul teatru» la Palais-Royal. Astfel începe strălucita-i carieră de om de teatru.

Moliere nu visase să devină autor dramatic, fiind la început doar actor și organizator de teatru, însă repertoriul sărac al trupei îl face să pună mîna pe pană. Inițial se limita doar la prelucrarea și adaptarea unor farse italiene, mai tîrziu, însă, renunță la această practică în favoarea scrierii unei comedii de tip nou, originale, în care se resimt tradițiile comediei antice, ale farsei italiene și spaniole cît și reminiscențe ale teatrului popular francez. Moliere a scris 36 de comedii, toate jucate în timpul vieții autorului. După moartea dramaturgului teatrul său s-a contopit cu cel de la Hotel-de-Bourgogne, astfel, puțin mai tîrziu, luînd naștere celebra «Comedie Franceză», considerată cel mai vechi teatru din Europa, iar Moliere este numit pe drept cuvînt ctitorul teatrului francez.

La baza comediei lui Moliere se află un sistem filozofic și estetic integral, în care se împletesc gîndirea umanistă și înțelepciunea populară, izvorîta din

cunoașterea profundă a realității. Pentru Moliere menirea comediei este corectarea viciilor omenești. Comedia se naște, după părerea lui, din studierea vieții și a caracterelor, dramaturgul trebuie să pătrundă adânc ridicolul din oameni, să zugrăvească moravurile timpului, să prezinte în mod artistic adevăruri care ar stîrni rîsul. În arta sa dramaturgul francez pornește de la bunul simț, ce caracterizează toate părțile componente ale comediei.

A.Watto. Comedie franceză

Moliere demască moravurile și plăgile sociale, în primul rînd pe cele ale nobilimii și burgheziei. El scria: «Dacă rostul comediei este de a îndrepta viciile omenești, nu văd pentru care anume motiv ar exista vicii privilegiate». De aceea în majoritatea cazurilor satira lui este îndreptată împotriva degradării morale a claselor avute, simpatiile autorului fiind de partea oamenilor simpli. Criticînd relele din societate, Moliere pledează pentru o morală umanistă. Cele mai cunoscute comedii au fost scrise în perioada de creație, care cuprinde anii 1664-1673: «Tartuffe» (1664), «Don Juan» (1665), «Mizantropul» (1666), «Avarul» (1668), burghezul gentilom» (1673) ș. a.

Negustorul Jourdain — protagonistul comediei «Burghezul gentilom», se face ridicol în primul rînd prin imitarea manierelor și felului de a fi al nobililor, pe care încearcă să și le însușească de la niște parveniți, și mai incuți decît el însuși.

Molier este în general un neîntrecut maestru al efectelor comice, în care abundă comediile sale. Întreaga-i operă are o deosebită valoare educativă, care este actuală și în zilele noastre. Celebrul dramaturg ne avertizează împotriva multor vicii posibile — ipocrizia, lăcomia, zgîrcenia, lingușirea etc. — comediile lui ne instruiesc, propagînd bunul simț și onestitatea.

Opera lui Moliere era cunoscută și apreciată dincolo de hotarele patriei sale în timpul vieții autorului, exercitând o mare influență asupra dezvoltării dramaturgiei europene, inclusiv asupra celei moldovenești. Prima traducere din creația lui Moliere îi aparține lui C. Negruzzi, care a tălmăcit comedia «Vicleșugurile lui Scapin». Comediile lui Moliere au fost și continuă să fie jucate pe scenele teatrelor din lume.

BURGHEZUL GENTILOM

Comedie-Balet

PERSONAJELE:

<i>Domnul Jourdain</i> — burghez	<i>Maestrul de dansuri</i>
<i>Doamna Jourdain</i> — soția lui	<i>Maestrul de scrimă</i>
<i>Lucile</i> — fiica domnului Jourdain	<i>Maestrul de filozofie</i>
<i>Nicolette</i> — servitoare	<i>Croitorul</i>
<i>Cleante</i> — un tânăr îndrăgostit de Lucile	<i>Ucenicul croitorului</i>
<i>Coville</i> — sluga lui Cleante	<i>Doi lachei</i>
<i>Dorante</i> — conte, îndrăgostit de Dormene	<i>Muzicieni, muziciene, instrumentaliști, dansatori, bucătari, ucenici, croitori și alte personaje participante la intermedii și balet.</i>
<i>Dorimene</i> — marchiză	
<i>Maestrul de muzică</i>	
<i>Ucenicul profesorului de muzică</i>	

Acțiunea ce are loc la Paris.

ACTUL ÎNTÎI

Uvertura este executată de un ansamblu mare de instrumente. În centrul scenei, șezînd la masă, ucenicul maestrului de muzică compune o melodie pentru o serată ce i-a fost comandată de domnul Jourdain.

SCENA I

Maestrul de muzică, Maestrul de dansuri, doi cîntăreți, o cîntăreață, doi vioariști, patru dansatoare.

Maestrul de muzică (către cîntăreți și muzicieni). Poftim, intrați în această sală și odihniți-vă pînă la sosirea dumnealui.

Maestrul de dansuri (dansatoarelor). Și dumneavoastră, la fel — stați de partea asta.

Maestrul de muzică (ucenicului). Melodia-i gata?

Ucenicul. Gata.

Maestrul de muzică. Ia să vedem... destul de bine.

Maestrul de dansuri. E ceva nou?

Maestrul de muzică. Da, e o melodie pentru o serenadă. L-am pus s-o compună pînă se va trezi sucitul nostru de stăpîn.

Maestrul de dansuri. Îmi dați voie să văd?

Maestrul de muzică. O veți auzi împreună cu dialogul, cînd are să vină stăpînul. Acuși trebuie să apară.

Maestrul de dansuri. Vom fi ocupați pînă peste cap.

Maestrul de muzică. O, da! Am găsit în casa asta un om exact care ne trebuie. Domnul Jourdain cu aiurelile lui despre noblețe și curtuazie e pur și simplu o comoară pentru noi. Dacă toată lumea ar semăna cu el, muzicii mele și dansurilor dumneavoastră nu le-ar fi trebuit nimic.

Maestrul de dansuri. Ei, nu-i chiar așa. Personal aș fi vrut ca dumnealui să devină mai priceput în cele ce căutăm noi să-l învățăm.

Maestrul de muzică. E drept că se pricepe cam prost, în schimb ne plătește cum se cuvine, iar artelor noastre nu le trebuie acum altceva decît bani.

SCENA II

Domnul Jourdain, în halat și cu scufia de noapte pe cap, doi lachei, Maestrul de muzică, Maestrul de dansuri, vioariști, cîntăreți și dansatori.

Domnul Jourdain. Ei, domnilor, cum vă merg treburile? O să-mi arătați acum flecuștețul dumneavoastră.

Maestrul de dansuri. Cum ați spus? Ce fel de flecușteț?

Domnul Jourdain. Ei, flecuștețul acela... cum se numește el? Prologul ori dialogul vostru cu cîntece și dansuri.

Maestrul de dansuri. A! A!

Maestrul de muzică. După cum vedeți, este gata.

Domnul Jourdain. V-am făcut să mă așteptați un pic. Chestia e că vreau să mă îmbrac ca un gentilom, iar croitorul mi-a trimis 6 perechi de ciorapi atît de înguști, încît, ca să spun drept, n-am crezut că am să-i pot îmbrăca.

Maestrul de muzică. Sîntem la dispoziția dumneavoastră.

Domnul Jourdain. Vă rog să nu plecați pînă cînd nu-mi va fi adus noul meu costum. Vreau să-l priviți cum stă pe mine.

Maestrul de dansuri. Dacă vă face plăcere.

K.Lakrua. Schița costumului domnului Jourdain

Domnul Jourdain. O să vedeți că am să fiu îmbrăcat din cap pînă-n picioare așa cum se cuvine.

Maestrul de muzică. N-aveam nici o îndoială.

Domnul Jourdain. Mi-am cusut un halat din pînză indiană.

Maestrul de dansuri. E un halat admirabil.

Domnul Jourdain. Croitorul meu mă încredințează că asemenea halate le poartă dimineața gentilomii.

Maestrul de muzică. Vă șade minunat de bine.

Domnul Jourdain. Lacheu! Ei, unde-s cei doi lachei ai mei?

Primul lacheu. Ce dorește domnul?

Domnul Jourdain. Nu vreau nimic. Am vrut doar să controlez cît de atenți sînteți. (*Către maestrul de muzică și maestrul de dansuri.*) Cum vă plac livreele lor?

Maestrul de dansuri. Minunate livree.

Domnul Jourdain. (*desface halatul: Jourdain apare în pantaloni de catifea roșie și camzol din catifea verde.*) Iar acesta e un costumăș de casă pentru exerciții.

Maestrul de muzică. E făcut cu mult gust!

Domnul Jourdain. Lacheule!

Primul lacheu. Ce doriți, domnule?

Domnul Jourdain. L-am chemat pe celălalt lacheu, nu pe tine.

Al doilea lacheu. Ce doriți, domnule?

Domnul Jourdain (*își scoate halatul*). Ține-1. (*Către maestrul de muzică și maestrul de dansuri.*) Ei, cum arăt eu îmbrăcat?

Maestrul de dansuri. Foarte bine. Nici că se poate mai bine.

Domnul Jourdain. Acum să ne apucăm de treabă.

Maestrul de muzică. Mai întîi de toate aș vrea să ascultați melodia pe care el (*îl arată pe ucenic*) a compus-o pentru serenada ce-ați comandat-o. E ucenicul meu și pentru asemenea lucrări are un talent deosebit.

Domnul Jourdain. Tot ce-i posibil, dar nu trebuia să-i comanzi ucenicului, încă nu se știe dacă ești dumneata însuși capabil pentru asemenea lucru, nu tocmai ucenicul acesta.

Maestrul de muzică. Cuvîntul «ucenic» nu trebuie să vă supere. Asemenea ucenici se pricep în muzică mai bine decît unii maeștri. O melodie atît de frumoasă; zău că nu știu cine ar putea compune. Ascultați-o.

Domnul Jourdain (*către lachei*). Dați-mi halatul — în halat e mai comod să ascuți... Stați, pare-se că e mai bine fără halat. Ba nu, dați-mi-l încoace, în halat e totuși mai bine.

Cîntăreața. N-am tihnă nopti de-a rîndul și chinu-n mine crește, Iris, m-ai fermecat cu ochii tăi cerești. De-1 cucerești așa pe cel ce te iubește, cum te comporti cu-acel pe care îl urăști?

Domnul Jourdain. După mine e un cîntec atît de urît, încît te face să adormi. Te-aș ruga să-1 faci un pic mai vesel.

ACTUL DOI

SCENA I

Domnul Jourdain, maestrul de muzică, maestrul de dansuri.

Domnul Jourdain. Zău, că nu-i rău deloc. Aș zice că se fiție destul de bine.

Maestrul de dansuri. Când e însoțit de muzică, dansul capătă un efect și mai mare. O să vedeți cât de fermecător e baletul pe care l-am compus pentru dumneavoastră.

Domnul Jourdain. O să am nevoie de el chiar azi. Persoana pentru care aranjez toate acestea îmi face onoarea de a lua masa cu mine.

Maestrul de dansuri. Totul e pregătit.

Maestrul de muzică. O persoană atît de strălucită cum sînteți dumneavoastră și cu înclinații spre artele frumoase, ar trebui numaidecît să dea concerte casnice în fiecare zi de miercuri ori de joi.

Domnul Jourdain. Dar gentilomii din societatea înaltă dau concerte?

Maestrul de muzică. Bineînțeles, domnule Jourdain.

Domnul Jourdain. Atunci am să dau și eu. Crezi că are să iasă ceva?

Maestrul de muzică. Fără îndoială. Aveți nevoie de trei voci: soprano, contralto și bas — un clavecin, iar pentru returnele — două voci.

Domnul Jourdain. N-ar strica să adăugați și o trompetă marină. E un instrument care îmi place foarte mult și e plăcut pentru auz.

Maestrul de muzică. Lăsați-ne că aranjăm noi totul.

Domnul Jourdain. Vedeți și nu uitați să angajați cîntăreți să ne cînte la masă.

Maestrul de muzică. Va fi totul ce vă dorește inima.

Domnul Jourdain. Principalul e să fie un balet bun.

Maestrul de muzică. O să rămîneți mulțumit, îndeosebi de unele menuete.

Domnul Jourdain. A, menuetul e dansul meu preferat. Priviți cum îl execut eu. Ia hai să-ți arăt, domnule maestru.

Domnul Jourdain ia pălăria lacheului său și o pune peste scufia din cap. Profesorul de dans îl ia pe Domnul Jourdain de mînă și, fredonînd o melodie, dansează împreună cu el.

Maestrul de muzică. La-la-la, la-la-la, la-la-la, la-la-la, bis; la-la-la. La-la-la, la-la-la, la-la-la. Țineți cadența, vă rog. La-la-la, nu îndoiiți genunchii. La-la-la, la-la-la, la-la-la. Nu vă lăsați prea tare umerii în jos! La-la-la, la-la-la, la-la-la. Capul sus. Tălpile în lături. La-la-la. Corpul țineți-l drept.

Domnul Jourdain. Ei, cum?

Maestrul de dansuri. Nici că se poate mai bine.

Domnul Jourdain. Apropo. Învățați-mă cum să fac o reverență pentru a saluta o marchiză — curînd o să am nevoie de asta.

Maestrul de dansuri. O reverență pentru a saluta o marchiză?

Domnul Jourdain. Da, o marchiză, căreia îi zice Dorimene.

Maestrul de dansuri. Dați-mi mîna.
Domnul Jourdain. Nu. Arată-mi nu-
mai cum se face, și eu am să rețin.

Maestrul de dansuri. Dacă vrei să o
salutați cu mult respect, trebuie să vă re-
trageți cu un pas înapoi și să vă închinați,
apoi să vă apropiați cu trei reverențe și, în
sfârșit, vă aplecați în fața ei în genunchi.

Domnul Jourdain. Arată-mi cum se
face. Bine?

Lacheul. Domnule Jourdain, a venit
maestrul de scrimă.

Domnul Jourdain. Spune-i să intre și
să înceapă lecția. Vreau să vedeți cum fac
scrimă.

A.I. Arhipova. Domnul Jourdain

SCENA V

Croitorul, ucenicul croitorului, aducînd costumul domnului Jourdain,
Domnul Jourdain, lacheii.

Domnul Jourdain. A, în sfârșit! Eram de acum înfuriat pe tine.

Croitorul. N-am putut veni mai devreme, douăzeci de ucenici au trebuit să
lucreze la costumul dumneavoastră.

Domnul Jourdain. Mi-ai trimis niște ciorapi atît de înguști, că de-abia
i-am tras pe picioare. Și-ndată s-au rupt două ochiuri.

Croitorul. Nu vi-s deloc strîmți, domnule.

Domnul Jourdain. Cum așa nu-s deloc strîmți?

Croitorul. Nu, v-asigur că nu vi-s strîmți.

Domnul Jourdain. Dar eu îți spun că-s strîmți.

Croitorul. Asta vă pare numai.

Domnul Jourdain. De-atîta și-mi pare, că mă dor picioarele. Altfel, de ce
mi-ar părea?

Croitorul. Poftim, primiți cel mai frumos și mai asortat costum de curte.
E o capodoperă la care a trebuit să-mi depun toată iscusința, deși nu e de
culoare neagră. Jur că nici cel mai vestit croitor n-ar putea coase un costum
ca acesta.

Domnul Jourdain. Dar ce mai este și asta? L-ai făcut cu florile îndreptate
în jos.

Croitorul. Oare mi-ați spus să-l fac cu florile îndreptate în sus?

Domnul Jourdain. Dar ce, trebuia numaidecît s-o spun? (...)

Croitorul. Numaidecît. Toți gentilomii își fac costume doar în felul acesta.

Domnul Jourdain. Gentilomii poartă florile îndreptate în jos?

Croitorul. Da, domnule.

Domnul Jourdain. Hm. E într-adevăr frumos.

Croitorul. Dacă vrei, le pot întoarce în sus.

Domnul Jourdain. Nu, nu.

Croitorul. Spuneți-mi, dacă doriți.

Domnul Jourdain. Păi nu ți-am spus că nu trebuie? E cusut bine. Cum crezi, are să șadă bine pe mine?

Croitorul. Ce mai vorbă! Un pictor nu l-ar face cu penelul atât de frumos și bine să șadă pe dumneavoastră. Am un ucenic: în privința pantalonilor e un geniu, iar altul în privința camzolorilor amîndoi sînt mîndria timpurilor noastre.

Domnul Jourdain. Peruca și penele cum îmi șed, bine?

Croitorul. Toate sunt în regulă.

Domnul Jourdain (privindu-l pe croitor). Ah, domnulle croitor, cum văd, stofa de pe haina dumitale e din camzolul acela pe care mi l-ai cusut data trecută! Am recunoscut-o îndată.

Croitorul. Mie, permiteți-mi să vă spun, mi-a plăcut atât de mult stofa ceea, că mi-am croit și mie un caftan.

Domnul Jourdain. Ai fi putut să-ți croiești caftanul și din altă stofă, nu numaidecît dintr-a mea.

Croitorul. N-ați vrea să faceți măsura?

Domnul Jourdain. Dă-1 încoace.

Croitorul. Așteptați. Așa nu se face. Am adus niște oameni să vă îmbrace sub acompaniamentul muzicii. Asemenea costume pot fi îmbrăcate numai după un ceremonial anumit. Ei, începeți!

Primul intermediu de balet.

(Intră, dansînd, patru ucenici de croitor și se apropie de Domnul Jourdain. Doi din ei îi scot pantalonii, alții doi — camzolul, după care tot timpul, mișcîndu-se în tact cu muzica, îl îmbracă cu noul costum. Domnul Jourdain se plimbă printre ei, iar ei îl cercetează cum stă costumul pe dînsul.)

Un ucenic. Domnule gentilom, dați-le ceva ucenicilor ca ei să cinstească în sănătatea dumneavoastră.

Domnul Jourdain. Cum m-ai numit?

Ucenicul. Domnule gentilom!

Domnul Jourdain. «Domnule gentilom.» Iată ce înseamnă să te îmbraci ca oamenii în societatea înaltă. În schimb, dacă ai să umbli în strai de burghez, nimeni n-are să-ți zică «domnule gentilom». (Le dă bani.) Na, primește asta pentru «domnule gentilom».

Ucenicii. Vă mulțumim din suflet! Mergem să tragem o dușcă în sănătatea monseniorului nostru!

SCENA VI

Doamna Jourdain, Cleante, Domnul Jourdain, Lucile, Dorante, Dorimene, Covielle.

Doamna Jourdain. Ce naiba? Ce mai este și asta? Lumea zice că dumneata vrei să-ți măriți fiica după un măscărici.

Domnul Jourdain. Taci odată și-odată, obrăznicătură! Tot timpul vii să ne amesteci cu extravagantele dumitale și n-ai chip să prinzi măcar oleacă la minte.

Doamna Jourdain. Asta ție nimeni n-are chip să-ți bage mințile înapoi în cap. De fiecare dată te poți aștepta de la tine la o nouă nebunie. Ce-ai mai scornit și ce-i cu adunătura asta de oameni?

Domnul Jourdain. Vreau s-o mărit pe fiica mea cu fiul sultanului turc.

Doamna Jourdain. Cu fiul sultanului turc?

Domnul Jourdain. Da (arătându-l pe Covielle). Transmite-i stima și respectul tău prin tîlmaciul acesta.

Doamna Jourdain. Nu-mi trebuie nici un fel de tîlmaci. Am să-i spun eu singură verde-n ochi că n-are să-mi vadă fiica, precum nu-și vede coatele.

Domnul Jourdain. Ai să taci, în sfîrșit, ori nu?

D o r a n t e. Scuzați-mă, domnule Jourdain, oare chiar să renunțați la onoarea asta? Chiar nu vreți să-l aveți de ginere pe alteța sa turcă?

Doamna Jourdain. Vă rog, în numele Domnului nu vă amestecați în treburi străine.

Dorimene. E o cinste foarte mare, căreia nu trebuie să-i dați cu piciorul.

Doamna Jourdain. Și pe dumneata, Madam, te-aș ruga să nu te bagi acolo unde nu-ți fierbe oala.

D o r a n t e. Prietenia ce o avem față de dumneavoastră ne face că vă susținem interesul.

Doamna Jourdain. N-am nevoie de prietenia dumneavoastră. (...)

D o r a n t e. Dar fiica dumneavoastră a consimțit să se supună voinței părintești.

Doamna Jourdain. Fiica mea consimte să se mărite cu un turc?

D o r a n t e. Fără îndoială.

Doamna Jourdain. Oare 1-a uitat pe Cleante?

Dorante. O, ce numai n-ar jertfi o femeie, numai ca să devină o damă de lumea mare.

Doamna Jourdain. Dacă e în stare de o asemenea mîrșăvenie, am s-o sugrum cu mîinile mele proprii.

Domnul Jourdain. Ai luat-o razna iar! Ți-am spus-o, nunta are să aibă loc numaidecît.

Doamna Jourdain. Ajunge atîta pâlăvrăgeală!

Lucile. Mămico!

Doamna Jourdain. A, dute-ncolo, fetișcană scîrboasă.

Domnul Jourdain (soției). Nu cumva o cerți pentru că îndeplinește voința părintelui ei?

Doamna Jourdain. Da, ea este în egală măsură și a ta, și a mea.

Covielle (doamnei Jourdain). Doamnă!

Doamna Jourdain. Iar dumneata ce mai vrei să-mi spui?

Covielle. Un singur cuvânt.

Doamna Jourdain. N-am nevoie de vorba dumitale. Ce să fac cu ea?

Covielle (domnului Jourdain). Domnule, dacă soția dumneavoastră va fi dispusă să stea de vorbă cu mine între patru ochi, vă jur că are să declare că e de acord.

Doamna Jourdain. N-am să consimt niciodată.

Covielle. Ascultați ce-am să vă spun!

Doamna Jourdain. Nu!

Domnul Jourdain. Ascultă-1!

Doamna Jourdain. Nu doresc să-1 ascult!

Domnul Jourdain. Dumnealui are să-ți lămurească...

Doamna Jourdain. Nu vreau să mă lămurească.

Domnul Jourdain. O, cât de încăpăținate sînt femeile.

Covielle. Dumneata ascultă-mă, dar poți face pe urmă ce-ai să crezi de cuviință.

Doamna Jourdain. Ei, ce vrei să-mi spui?

Covielle (încet, doamnei Jourdain). E de-acu o oră întregă, Madam, de cînd vă facem niște semne. Oare nu vă dați seama că totul ce am pus la cale aici e numai pentru a ne acomoda la ciudățeniile domnului Jourdain? Îl ducem de nas cu mascarada asta. Fiul sultanului turc nu este altcineva decît însuși Cleante.

Doamna Jourdain (încet, lui Covielle). Ah, vasăzică așa e!

Covielle. Iar eu, Covielle, îl fac pe tălmaciul.

Doamna Jourdain. Dacă-i așa, cedez!

Covielle. Numai să nu ne dați de gol.

Doamna Jourdain. Da, totul e bine, consimt să se mărite.

Domnul Jourdain (încet). Ei, iată că toți și-au revenit. (Sofiei.) Iar tu nu vroiai să-1 ascuți... Știam bine că are să-ți explice ce înseamnă un fiu de sultan turc.

Doamna Jourdain. Mi-a explicat foarte clar și-s mulțumită. Trimiteți după notar.

Dorante. Minunat! Iar pentru ca dumneavoastră, Madam Jourdain, să fiți liniștită și mulțumită pe deplin, și de azi înainte să nu mai fiți geloasă pe soțul dumneavoastră, ne vom folosi de același notar pentru a consemna căsătoria doamnei Marchize cu mine. Doamna Jourdain. Sînt de acord și cu asta.

Domnul Jourdain (încet, lui Dorante). O faceți așa, de ochii lumii?

Dorante (încet domnului Jourdain). Las' să se mai amuze soția dumitale cu mascarada asta.

Domnul Jourdain. Bine, bine! Trimiteți mai iute după notar.

Dorante. Pînă cînd are să vină și va drege contractul de căsătorie, să primim baletul nostru și să-i dăm prilejul alteței sale să se distreze.

Domnul Jourdain. Bună idee. Să ne așezăm.

Doamna Jourdain. Dar Nicole?

Domnul Jourdain. O dau tălmaciului, iar pe soția mea i-o las cui are s-o vrea s-o ia.

Covielle. Vă sînt foarte recunoscător, domnule Jourdain. (*Aparte.*) Ei, așa un trăsnet ca el te miri dacă mai găsești pe lume!

Comedia se termină cu un mic balet pregătit dinainte.

(Traducere de Pavel Starostin)

SUGESTII ANALITICE

Piesa «Burghezul Gentilom»(a fost tradusă la început cu titlul «Bădăranul boierit») a fost scrisă în 1670 și reprezentată pe scena teatrului de la curtea regelui în același an. Este o comedie de moravuri, de situații și de caracter.

În sec. XVII burghezia devine o pătură socială importantă în Franța. Mulți dintre reprezentanții burgheziei, posedînd averi mari, caută să se înnobileze, adică să intre în rîndurile aristocrației. În acest scop se recurge la aceste false, care să demonstreze că ei se trag din familii aristocratice. Titlul de nobil e mult rîvnit de burghezie, deoarece nobilimea e cea mai privilegiată clasă și n-are nici o povară, nici o obligație față de stat. Afară de aceasta, nobilimea e clasa suspusă pe care toți trebuie s-o respecte și căreia toți trebuie să i se închine. Situația nobililor e indicată de burgeoisie care, avînd averi, n-avea onoarea cuvenită.

În piesa «Burghezul Gentilom» pe primul plan se află un reprezentant al burgheziei, stăpînit orbește de o pasiune: dorința de a deveni nobil. Negustor de postavuri și fiu de postăvar, domnul Jurden începe să-și uite, treptat, modesta sa origine și își închipuie că se trage dintr-o familie de nobili. Mania de a deveni nobil îl face pe Jurden (Jourdain) să piardă bunul-simț al realității și să fie ridicol la fiecare pas.

Odată cu aceasta, pe Jurden pune stăpînire sentimentul vanității, al deșertăciunii. Considerînd că poate deveni nobil, el se lasă lingușit de acei care sînt interesați să cîștige de pe urma lui. Învățătorii lui de muzică, de dans, de filozofie îi susțin mania, numindu-l nobil, și pentru acest fapt sînt răsplătiți cu sume mari de bani.

Încrederea oarbă în nobilime îl pune pe Jurden în situația de a fi despuiat nemilos de bani mai ales de contele Dorante. Visurile aristocratice îl împiedică să-și deie seama de pungășiile contelui Dorant, care e în stare să-l ruineze cu împrumuturile și ospăturile. Prefăcîndu-se prieten al lui Jurden, contele Dorant stoarce bani de la acesta pentru a cumpăra cadouri și pentru a o ospăta regește pe amanta sa Dorimen (Dorimene). Iar domnul Jurden risipește banii în dreapta și în stînga numai pentru faptul că îi este lingușită vanitatea.

Molier rîde nu numai de vanitatea burhezului Jurden. El ridiculizează pretențiile învățătorilor de muzică, de dans, și filozofie, pedantismul lor. Deosebit de acută este satira orientată împotriva contelui Dorant. El e reprezentantul tipic al unei nobilimi care pretinde a avea o morală în care excrocheria și abuzul de încredere par foarte firești împotriva oamenilor din alte categorii sociale. Din moment ce Jurden e un negustor, un țopîrlan care și-a pierdut mințile, Dorant socoate normal să facă abuz de încrederea lui și să-l jefuiască de bani.

Doamna Jurden, soția burghezului, vede toate greșelile soțului și caută să-l trezească din nesăbuitele lui visuri aristocratice, să-l trezească din letargia maniei sale, dar doamna are trăsăturile clasei sale: e lacomă, hrăpăreață.

La prima vedere s-ar părea că Dorimen, amanta lui Dorant, ar avea unele trăsături nobile de caracter, dar, de fapt, ea nu se deosebește cu nimic de amantul său, nutrind un sentiment de dispreț față de Jurden, cînd afirmă din vârful buzelor că acesta ar fi om de treabă. Figuri luminoase în comedie sînt îndrăgostiții Cleont (Cleante), om dintr-o pătură socială de jos, și Lucilia (Lucile), fiica lui Jurden. Zugrăvind dragostea lor, Molier arată că acest sentiment curat, sincer e mai presus de orice tagmă socială, iar hotărîrea lui Jurden de a-și căsători fiica cu un nobil și nu cu cel care-l iubește ea, subliniază lipsa de umanitatea care există acolo, unde societatea e împărțită în clase.

Personajele secundare, oamenii din popor — slugile Coviell (Covielle) și Nicol (Nicolle) — sînt figurile cele mai umane din piesă. Ca și în alte piese ale lui Molier, oamenii din popor au bunul-simț al realității și sînt plini de viață.

Scena finală, în care domnul Jurden capătă titlul nobil de «mamamuși», e una din cele mai pline de farmec comic. Acesta este deznodămîntul logic a comediei. Imaginîndu-și că a devenit socrul sultanului turc, domnul Jurden se află în culmea fericirii. Scena e cu atît mai comică, cu cît el știe că a devenit de fapt, socrul lui Cleont, tînăr de modestă origine socială. Domnul Jurden rămîne pînă la sfîrșit fascinat de visul său aristocratic.

«Burghezul gentilom» se caracterizeaza printr-un număr mare de elemente comice. Molier ocolește exagerările satirice: el nu reprezintă personajele sale în aspecte urîte sau revoltătoare, pentru ca pe urmă să fie scoase, din acestea, învățăminte morale sau didactice. Molier nu biciuește moravurile, dar rîde de ele. Natura comicului în piesă e umoristică. Autorul ne face mai mult să rîdem de prostia și vanitatea omenească, întruchipate în domnul Jurden, decît să le condamnăm cu mîinie.

Dialogurile comediei sînt foarte voioase. Vorbirea, replicile personajelor scot la iveală trăsăturile lor de caracter.

Multe replici din «Burghezul gentilom» au devenit proverbiale. Printre acestea e faimoasa constatare a lui Jurden: «Pe legea mea: peste 40 de ani zic întruna proză, fără s-o știu pînă acum!» Aceste cuvinte sînt folosite acum ca sentință, avînd sensul că ignorantul nu distinge firea lucrurilor.

Strălucita comedie «Burghezul gentilom» rîde de vanitatea omenească.

Medităm, conversăm

1. În ce constă subiectul criticii lui Molier în comedia «Burghezul gentilom»?
2. Numiți trăsăturile fundamentale de caracter ale lui Jurden.
3. Grupați personajele comediei după asemănarea comportării și a trăsăturilor de caracter:

Tagma lui Jurden	Reprezentanții poporului
1.	1.
2.	2.
3.	3.

4. În baza textului piesei, numiți mijloacele prin care Molier obține efecte comice.
5. Din punct de vedere compozițional, comedia lui Molier se bazează pe comicul de situații, de moravuri și de caracter. Demonstrați această particularitate compozițională, completând schema.

comic de situații	comic de moravuri	comic de caracter

6. Amintiți-vă principiile clasicismului — curent literar. «Burghezul gentilom» este o operă clasică? Argumentați.

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

Moliere

TARTUFFE ori IMPOSTORUL

Comedie în cinci acte

PERSONAJELE:

Doamna Pernelle — mama lui Orgon	Cleante — cumnatul lui Orgon
Orgon — soțul Elvirei	Tartuffe — un fățarnic
Elmire — soția lui Damis	Dorine — camerista lui
Damis — fiul lui Orgon	Mariane
Mariane — fiica lui Orgon, îndrăgostită de Valere	Domnul Loyal — executor judiciar Ofițerul
Valere — tânăr îndrăgostit de Mariane	Filipote — slujnica doamnei Pernelle

Ațiunea se petrece la Paris în casa lui Orgon

ACTUL ÎNTÎI

SCENA I

Doamna Pernelle și Flipote, servitoarea sa, Elmire, Mariane, Dorine, Damis, Cleante.

Doamna Pernelle

Plecăm, Flipote! Hai! N-am ce face-n casa asta.

Elmire De-abia v-ajung. Ce e cu graba dumneavoastră?..

Doamna Pernelle

Stai bine noră-mea, acolo unde ești. Să mă petreci degeaba mi te fasolești.

Elmire

Nu — îndeplinesc decît o datorie sacră. De ce ne părăsiți, stimată mamă-soacră?

Doamna Pernelle

Pentru că-acest cămin îmi e nesuferit,

Un pic de-atenție voi nu mi-ați oferit

Cum vreau să spun ceva, sînt contrazisă-ndată,

De-aceea plec de-aici grozav de supărată.

Strop de respect n-aveți, ci doar strigați în cor,

Ca niște sărăntoci cerșind lîngă pridvor.

Dorine

Dar...

Doamna Pernelle

Nu-i, draga mea, pe lumea asta servitoare

Atît de-obraznică și de cicălitoare,

Ce-și bagă nasul peste tot fără de rost.

Damis

Dar eu...

Doamna Pernelle

Nepoate drag, — ești un zevzec, un prost.

Ți-o spune-acum bunică-ta.

Sărmanul tată, l-am prevenit din timp și nu numai o dată

Că crești un pierde-vară de prostie plin

Ce-o să-i aducă numai neplăceri și chin.

Mariane

Eu cred...

Doamna Pernelle

A! Soră-ta ce se preface sfîntă

Și pare-atît de liniștită și de blîndă!

Vicleană însă-i tihna apelor din lac

Precis că și în tine zace-ascuns un drac.

Elmire

Dar, mamă...

Doamna Pernelle

Spusa mea obidă grea îți pare,
Deși cum te comporti e o rușine mare.
Ai trebui să fii drept pildă tuturor,
Cum le fusese răposata maica lor.
Risipa ce o faci mîinia mi-o stîrnește,
Mereu văzîndu-te-mbrăcată-mpărătește.
De vrei numaidecît bărbatului să-i placi,
Cu-atîta lux pompos nu trebuie să te-mbraci.

Cleante

Și totuși, doamnă,...

Doamna Pernelle

Eu, pe tine, ce-i ești frate,
Te prețuiesc cu mult respect și bunătate.
De-ai fi tu fiul meu, te miri de-ai fi lăsat
Să intre-n casa mea un astfel de cumnat,
Pentru că-mpărtășești convingeri deșucheate
Ce-ar fi păgubitoare pentru-a fi urmate.
Ce am pe inimă eu nu ascund nimic,
Așa e felul meu — deschis totul vă zic.

Damis

Tartuffe s-a aranjat, cum văd eu, foarte bine...

Doamna Pernelle

El e un sfînt. Să nu-l ascuți e o rușine.
Și chiar de fața mea nu-l voi lăsa bîrfit
De tine, care ești un prost, un bînguit.

Damis

Cum? Eu pe fariseu să-l las să ne-ndrumeze
Ca un despot pe toți să ne tiranizeze,
Iar noi să nu putem să ne distrăm un pic
Fără consimțămînt de la acest calic?

Dorine

Orișice pas ce-l faci, după a lui morală,
Considerat e drept o faptă criminală.
Pe toți îi critică cu-n aer de-nțelept.

Doamna Pernelle

Ca voi să nu greșiți vă critică pe drept,
Pe-al izbăvirii drum el vrea să vă întoarcă.
Ba chiar și să-l iubiți să vă insuffle-ncearcă.

Damis

Bunică dragă, eu sub nici un fel de-aspect
Nu pot fi obligat de nimeni să-l respect.

Și-aș fi un ipocrit de nu v-aș spune-n față
Că nazurile lui, da! — îmi provoacă greață.
Dar într-o bună zi, m-aude Dumnezeu,
Să știți că am să-l pun la punct pe fariseu.

Dorine

Da, e o chestie destul de scandaloasă,
Cînd un nepricopsit îți cade plească-n casă
El ni s-a-nfațișat, curat un cerșetor,
Desculț și zdrențăros, fără de nici un chior
Și-acum, neobrăzat, își umflă țanțoș pieptul
Și-i ia la rost pe toți, făcîndu-l pe deșteptul.

Doamna Pernelle

Nu mă-ndoiesc deloc că mult mai bine-ar fi,
Cuvîntului său sfînt de vă v-ați potrivi.

Dorine

El sfînt? Cum să trăim în stare să ne-nvețe?
Trăsnăi! E un viclean, din cei cu două fețe!
Doamna Pernelle Șerpoaica!

Dorine

Pentru el ori pentru sluga sa, Zălog să las cuvîntul meu n-aș cuteza.

Doamna Pernelle

Ce fruct e sluga lui s-o știu eu n-am de unde,
Dar de stăpînul ei cu capul pot răspunde,
Îl socotiți de rău și ne-ngăduitor,
Cînd adevăru-ntreg vi-l spune tuturor,
Păi el pe toți vrea să vă scape de păcate
Și nu din interes, ci doar din pietate.

Dorine

O fi! Dar spuneți-mi, cînd vine cineva
De ce se supără pe noi domnia sa?
Oare e greu păcat s-aduni în casă lume,
Că-i blestemă pe toți făcînd la gură spume?
Dar, dacă vreți, aflați tot dedesubtul lui...
(*Arătînd-o pe Elmire*). Eu cred că pe Madam gelos e dumnealui.

Doamna Pernelle

Taci! Cîntărește-ți gîndul și apoi vorbește!
Nu numai el, ci multă lume vă hulește.
Vizitatori buluc, gîlceava și frămînt,
Rădvane și călești la poartă veșnic stînd,
Lachei și servitori dau buzna cu mulțimea,
De zvonuri fel de fel umplînd împrejurimea.
Nu-i cine știe ce că faceți tîmbălău,

Doar șoapte umblă-n jur, și-anume asta-i rău.

Cleante

Deci ați fi vrut, Madam, ca toți de-aici să tacă?

Păi viața noastră-ar fi prea tristă și săracă,
Dacă ne-am fi plecat urechea la nebuni,
Ferindu-ne pe-ascuns de amicii noștri buni.
Să presupunem că ne vom feri, vom tace.
Dar gura lumii cum să tacă o vom face?
De bîrfă nu mai scapi de-aceea, vrei nu vrei,
Cu mult mai bine e în seamă să n-o iei,
Deci să trăim păstrînd noblețe sufletească,
Lăsîndu-i pe flecari cum vor să ne hulească.

Dorine

Daphne oare nu cu debilul ei bărbat,
Sînt cei care pe cap ne spală ne-ncetat?
Păi numai cei ce-s plini de vicii și păcate
Pe alții îi bîrfesc cu multă răutate.
Dacă observă doar un pic de-atașament
Iscat între doi inși, că vestea la moment
Cu toții solidari o răspîndesc prin lume
Văzută-n felul lor, pe dos întoarsă-anume.
Faptele altora cum vor le tîlcuiesc
Și-apoi pe ale lor și le îndreptățesc,
Pentru ca apărați de-o falsă-afinitate
Să dea nobil aspect propriilor păcate.
Spre alții abătînd săgețile în zbor,
De gura lumii rea trimise-asupra lor.

Doamna Pernelle

Cele ce spui acum nu au nici o valoare.
Oranta, o știu toți, virtuți frumoase are.
O sfîntă este ea și, cum o înțeleg,
Condamnă cele ce aicea se petrec. (...)
Exemplu-i minunat. Da, sfîntă e, firește,
Și e adevărat că nu păcătuiește,
Dar că-i așa cum e, de vină-i vîrsta ei,
Căci dacă te-ofilești ești sfîntă vrei nu vrei.
Atîta cît la trup era atrăgătoare
S-a folosit din plin de el cu rîvnă mare.
Văzînd apoi că ochii nu-i mai străluceau,
Să uite-a hotărît de cei ce-o părăseau
Și a sfînțeniei maramă — potolită -
A tras-o peste frumusețea-i ofilită.

Aşa-s cochetele ce au îmbătrînit -
Le este foarte greu, cînd toți le-au părăsit
Și, văduve aflîndu-se de-acu-nainte,
Grăbite sînt să se prefacă-n niște sfinte.
Severitatea lor devine un tipic
Ele condamnă totul neiertînd nimic,
Și-i beștelesc pe cei ce-i cred plini de păcate
Din zaviste și niciodată din dreptate,
Văzînd că oamenii se-nfruptă din plăceri
Pe care nu le mai întorci de-alaltăieri.

Doamna Pernelle

(Către Elmire.)

Dar văd că-ți place cum ea-și toarnă tevatura.
Încearcă, dacă poți, de-a-ți mai deschide gura,
Că ți-o închide brusc luîndu-te pe sus.
Și totuși am și eu cîteșiceva de spus;
Ferice de-al meu fiu, de clipa norocoasă,
Cînd pe-acest om cucernic l-a adus în casă.
El e trimis de Ceruri vouă, niște răi,
Să vă întoarcă de pe rătăcite căi
Și trebuie să-l ascultați cumiņi în toate,
Căci știe cum să vă ferească de păcate.
Aceste baluri, vizite și întruniri
Nu sînt decît ale Satanei uneltiri
Nu mai auzi cuvînt rostit cu pietate,
Ci numai cîntece și glume deșucheate,
Și nu mai scapi de gura lor nevătămat —
Te fac cu ou și-oțet, te iau la scărmănat.
Deștept să fie omul — dacă nimerește
Printre nătîngi, nu mai rezistă, se prostește,
Căci îl bîrfesc cum vor nesinchisiți deloc.
Și cum mi-a spus mai ieri un doctor teolog,

SCENA II

Cleante, Dorine

Cleante

Dar eu nu mă grăbesc.

Nu vreau și chiar mă tem mai rău să n-o pățesc

Cu cotoroaņa asta.

Dorine

Ah, ce rău îmi pare,

Că dumneaei să ne audă chip nu are.

Ți-ar fi ea arătat ce merită acel
Ce doamnele ca ea le poreclește-astfel.

Cleante

O, cum s-a-nfuriat de la un fleac stîrnită!
Vorbea despre Tartuffe de parc-ar fi vrăjită!

Dorine

E mult mai ageră decît e fiul ei,
Ce umblă hăbăuc de papă-lapte ce-i.
La greu dezbin dovadă dînd de cumpătare,
El tronul l-a servit cu multă-ndemînare.
însă de cînd Tartuffe s-a pus pe capul lui,
Exact ca un năuc se poartă dumnealui.
Și de atuncia îl tratează ca pe-un frate
Mai drag decît i-s rubedeniile toate.
La rîndul său Tartuffe l-a luat drept confident
Și orice pas de-al lui îl îndrumează-atent.
Iar el îl tot alintă și de drag îl cată
Mai mult decît pe o amantă răsfățată.
La masă-l pune primul, foarte bucuros
Văzînd că el cît șase -nfulecă vîrtos.
Tot ce e mai gustos i-aduce de mîncare,
De-l vede rîgînd îi zice; «Poftă mare!»
(«Poftă mare!» zice-o slugă.)

El e un idol, un erou cum nu mai sînt
Și trebuie să i te-nchini pîn la pămînt,
Iar tot ce face fărdecît e o minune
Și-a Domnului poruncă este tot ce spune.

Tartuffe

Văzînd în fața sa un biiguit,
Cum vrea de nas îl duce pîn-la nesfîrșit.
Izvor de pricopseală-i pentru el minciuna,
Face ce-i place, ne povățuiește-ntruna.
Pînă și sluga lui — un tontălău, un prost
— Lecții ne dă mereu și tot ne ia la rost,
Dă buzna-n casă și-aruncă pe podele
Dantelele, cutiile cu rumenele.
De o batistă într-o carte sfîntă dînd,
A sfîșiat-o bucățele declarînd
Că noi am săvîrșit păcat grozav de moarte
Sclivisituri diavolești punînd în carte.

Comedia — specie a genului dramatic

Comedia (fr. *comédie*; lat. *comoedia*; gr. *komoida*, «cîntec de sărbătoare», de la *komos* — procesiune veselă + *ode* — cîntec, adică un cîntec în timpul unei procesiuni vesele) este o specie a genului dramatic cu subiect și deznodămînt vesel, ce provoacă rîsul prin ridiculizarea moravurilor și viciilor sociale.

În Moldova comedia se dezvoltă, la început, în forma ei populară, în special, la teatrul de păpuși, avînd un pronunțat caracter satiric. Comedia scrisă apare mai tîrziu (sec. XIX). Comediile se deosebesc după conținutul lor. Ele se clasifică astfel: a) *comedii de intrigă* sau *de situații*, în care comicul e creat, mai ales, prin ridicolul situațiilor și prin înlănțuirea faptelor («Iorgu de la Sadagura», V. Alecsandri); b) *comedii de moavuri*, unde comicul e provocat de critica moravurilor și a obiceiurilor («Chirița în Iași», V. Alecsandri); *comedii de caracter* — comicul rezultă din prezentarea critică a caracterelor personajelor («Chirița în provincie», V. Alecsandri).

Această deosebire e, desigur, convențională: în comedia de moavuri, de exemplu, se întîlnește comic de caracter (și invers), iar intriga comică nu poate lipsi din nici un fel de comedie.

ALEKSANDR SERGHEEVICI PUȘKIN
(1799-1837)

Aleksandr Sergheevici Pușkin s-a născut la 26 mai (stilul vechi) 1799 în familia maiorului în rezervă Serghei Lvovici Pușkin. Mama viitorului poet, Nadejda Osipovna, era nepoata lui Hanibal, adus la începutul sec. XVIII din Africa. Despre dînsul va scrie mai tîrziu în povestirea «Harapul lui Petru cel Mare».

În familia sa se comunica în limba franceză. Limba rusă a însușit-o de la bunicăsa, Maria Alexeevna, și de la dădaca Arina Rodionovna.

În anul 1811 devine elev al liceului din Țarskoe Selo, astăzi orașul Pușkin, unde trebuia să învețe 6 ani.

Studiile în liceu au avut o mare importanță pentru A. Pușkin: aici s-a afirmat ca poet, aici și-a consolidat talentul.

După terminarea liceului, pleacă la Peterburg, unde este primit la Colegiul afacerilor externe. În Peterburg ia naștere o nouă perioadă a activității sale. Aici a fost terminată povestea «Ruslan și Ludmila», pe care o începuse în liceu.

Povestea «Ruslan și Ludmila» a fost editată când Pușkin nu mai era în Peterburg. Pentru exprimările neadecvate, epigramele îndrăznețe a fost exilat la sud, sub supravegherea generalului Inzov.

În 1812 vine la Chișinău, centru al mișcării decabriste în acea perioadă. A fost de nenumărate ori în Ucraina, a vizitat orașul Ismail. În timpul aflării la sud, A. Pușkin scrie mult. Aici au fost scrise «Poemele sudice».

Monumentul lui A.S. Pușkin la Odesa

Pușkin sosește în Odesa după exilul din Moldova. A trăit un an de zile, căci după un conflict cu general-gubernatorul M. Voronțov, Pușkin a fost exilat la Mihailovsk, gubernia Pskov. Anume aici, în Mihailovsk, devine Pușkin adevărat poet. Termină poemul «Țigani», lucrează intens asupra romanului «Evghenii Oneghin», scrie tragedia «Boris Godunov».

După răscoala din 1825 A. Pușkin se întoarce în Peterburg. În anul 1828 scrie poemul «Poltava», iar în 1835 — poemul «Călărețul de aramă».

Nu mai puțin importante sînt și operele în proză ale lui Pușkin. Printre ele se numără romanul neterminat «Harapul lui Petru cel Mare», un ciclu de opere în proză «Povestirile lui Belkin».

În anul 1831 se întoarce la Moscova, unde s-a căsătorit cu Natalia Nicolaevna, cu care a avut 4 copii.

Ultima operă de volum, terminată și publicată în timpul vieții lui A. Pușkin, a fost «Fiica căpitanului». Pușkin a avut parte de o soartă vitregă. Moare în urma unui duel la vîrsta de numai 38 de ani. E vorba de un duel care trebuia să apere cinstea familiei sale, care pentru A. Pușkin era divinitate supremă.

A. Pușkin este deschizător de drumuri în literatura rusă, reînnoind-o în toate genurile, ca poet, prozator, dramaturg. Opera lui este expresia unei concepții artistice înaintate, a unui artist — cetățean, care cîntă durerile și bucuriile poporului său. Receptiv față de literatura europeană, valorifică în opera sa tradițiile naționale, folclorul și istoria patriei. El este creatorul liricii moderne

ruse, al poeziei de meditație filozofică, inițiatorul romanului istoric («Fiica căpitanului»), al nuvelei sociale («Doamna de pică»). Pune bazele dramei istorice prin «Boris Godunov», realizează, prin romanul în versuri «Evgheonii Oneghin», o frescă a societății ruse din vremea sa. Ca poet, abordează specii variate: epistole, romane, balade, elegii, satire, poeme. Imaginea poetului romantic cîntăreț al libertății, marchează o parte importantă a liricii sale.

Teme și întrebări

1. Povestiți scurte date biografice despre A. Pușkin.
2. Care a fost cauza exilării lui A. Pușkin la sud?
3. Alcătuiți, consultînd literatură suplimentară, harta călătoriilor poetului prin Ucraina și Moldova.
4. Numiți speciile abordate de Pușkin.
5. Faceți notițe în urma materialului cules și pregătiți informația: «Pușkin în Ucraina» (variante: «Pușkin în Kamenka», «Pușkin în Crîm», «Pușkin la Ismail»).

EVGHENII ONEGHIN

(Fragmente)

CAPITOLUL I

«Și-n viață se grăbește,
și-n simțuri — se pripește...»

Cneazul Viazemski

I

«Mi-e unchiu-n toate om corect:
De cînd căzu la pat și zace,
El le-a pretins la toți respect
Și nu putea mai bine face.
Exemplul lui e-nvățătură,
Dar, Doamne, oare nu-i tortură
Să stai c-un bolnav zi și noapte,
Pășind tiptil, vorbind în șoapte?...
Ce josnică fățarnicie:
Pe-un muribund să-l delectezi,
Sub coaste perna să-i așezi,
Trist să-l îmbii cu doctorie,
Offînd, cuprins de-un gînd mișel:
Cînd naiba voi scăpa de el!»

II

Așa, gonind în diligentă,
Gîndea un tînăr zvăpăiat;
Pe orice rudă la scadență
S-o moștenească i-a fost dat.
Și Zevs îl copleși cu mila...
Amici ai lui Ruslan, Ludmila,
Permiteți-mi, într-un cuvînt,
Pe-al meu erou să vi-l prezint:
Oneghin, bunul meu amic,
Născut pe-al Nevei țarm slăvit,
Pe unde poate-ai strălucit,
Drag cititor, și tu de mic,
Pe unde m-am plimbat și eu,
Dar Nordul... nu-mi priește, zău!

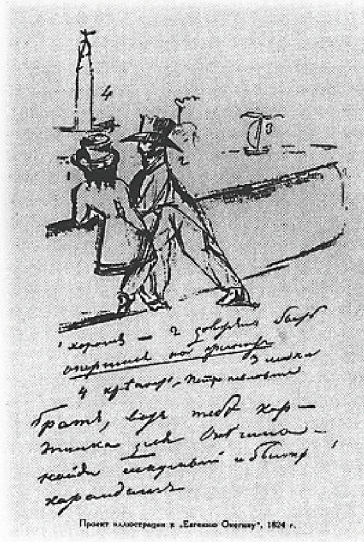
III

Slujbaș distins, plin de noblețe,
În datorii bogatu-i tată
Dădea pe an vreo trei oște
Și-și irosi averea toată.
Evgheni fu cruțat de soartă:
Întîi, Madame de mîină-1 poartă,
Apoi Monsieur o-nlocuia:
Copil ștregar, dar bun era.
Monsieur l' Abbe, franțuz sărman,
Nu-1 îndopa prea mult cu carte;
Din toate-1 învăța o parte,
Mustrîndu-1 rar pe năzdrăvan,
Și-n seri de vară, pe sub arc,
Adesea îl plimba prin parc.

IV

Iar cînd aprinsa tinerețe
Și la Evgheni a sosit,
Trezind speranțe și tristețe,
Monsieur din curte-a fost gonit.
Oneghin zburdă-n libertate!
Un dandi strălucit în toate,
Deprins cu viața lui comodă,
Tuns după cea din urmă modă,
În lume a pășit în fine:
Știa să scrie, să citească

Perfect în limba franceză,
 Dansa mazurca foarte bine.
 Ce vreți mai mult? Toți spun anume
 Că e deștept și om de lume.

Pagini din manuscrisul romanului Evgenii Oneghin

VII

Lipsit de patima-i firească,
 În cântul vieții ditirambic,
 El nu știa să osebească
 Un vers troheu de unul iambic,
 Bîrfea pe-Omer și Teocrit
 Și îl citea pe Adam Smith
 Era-n concepții optimist,
 Chiar un profund economist:
 El calcula, cu agerime,
 Cum poate-al statului tezaur
 Pași prosper și fără aur;
 Cînd prisosesc materii prime...
 Iar tatăl său, necalculat,
 Moșia și-a amanetat.

X

Cum de copil era fățarnic,
 Nutrea nădejdi și gelozie,
 Necredincios, cu sine darnic,

Încins în crusta-i de mândrie:
Cînd sobru, și docil, și-atenț,
Cînd rece și indiferent,
Cînd tandru, taciturn, superb,
Cînd izbucnind — vulcan în verb.
În scrisu-i cîtă tinerețe,
Și ce uitare-a lui de sine:
El te iubește doar pe tine!
Iar în privire ce tandrețe!
Din ochii-i galeși, sub sprîncene,
Lucește-o lacrimă sub gene.

LII

Și iată că, de bună seamă,
Vestiră de la intendență
Că unchiul pe nepot îl cheamă
La el să vină de urgență:
Să-și ia adio, să-i dea sfat...
Citind misiva, tulburat,
Evgheni la întrevedere
Se-avîntă fără-ntîrziere...
Și, de pe-atunci, a prins sărmanul,
Să joace pentru bani, meschin
Rol trist cu ofuri și suspin
(Cu-aceasta-mi începui romanul)
Dar, cînd sosi el la moșie,
Găsi pe unchi — pe năsălie...

LX

Mi-am înjghebat în minte planul
Cu ce erou, cu care titlu...
Dar, deocamdată, cu romanul
Mi-am încheiat primul capitol.
Am răsfoit din nou prin pagini,
Sînt contradicții în imagini;
Să corectez — nu mă gîndesc:
Cenzurii polița-i plătesc!
Spre cină, criticilor, vouă
Dau rodul muncii mele-aieve!
Te du spre țărmul mîndrei Neve,
Creațiunea mea cea nouă,
Ca să-mi aduci cununi de glorii,
Invidii și bîrfeli notorii...

CAPITOLUL II

O, rus! Horațiu, Rusie.

I

Cătunu-n cari tînjea Evghenii
Era un colț de farmec plin!
Alt om, în pacea din domenii,
Putea slăvi pe cel divin...
Conac: o curte izolată,
Sub deal, de vînturi apărată,
Pe-un mal de rîu... în depărtare
Zăreai cîmpiile în floare:
Fînețe, holde dînd în spic;
Ici-colo sate presărate,
Prin lunci pasc turme revărsate
Cu umbra lor peste colnic,
Și parcul vast cu-alei bătrîne
Unde-s driadele stăpîne...

III

El se mutase-n odăița
Bătrînului de-același neam,
Certîndu-și veșnic chelnărița
Și muștele strivind pe geam.
E totul simplu-aci: pe jos
Podea de cer, divan pufos,
Vechi scrinuri și o masă goală
Nu afli pată de cerneală...
Oneghin trage un sertar:
Un catastif de cheltuieți,
Lichioruri, cidru — fel de fel
Din anul opt un calendar
Uitat... Cu gîndu-n alte părți,
Bătrînul nu privise-n cărți...

IV

Stăpîn deplin peste domenii
Cu treburi vremea să-și mai treacă,
De la-nceput gîndi Evgheni
Orînduiri mai noi să facă;
În trista lui pustietate
El chibzui-nțelept că poate
Să schimbe jugul boieresc
C-un bir mai drept, mai omenesc...

Cu soarta robu-i mulțumit,
Dar un vecin hain și-avar
S-a supărat pe el amar,
Iar altu-n ciudă a zîmbit
Și-au spus cu toții, mînios,
Că-i un smintit primejdios...

V

Întîi, veneau vecini cu carul;
Dar el prin curți din dos — la scară
Încălecîndu-și armăsarul
De Don — gonea pe cîmp afară,
Cum auzea că iarăși vine
Convoiul droștelor vecine...
Văzînd în fapta lui jîgnire,
Boierii și-au ieșit din fire:
«Vecinu-i fire prost crescută,
Un farmazon un om năuc:
Bea roșul vin ca un haiduc,
La doamne mîna nu sărută,
Doar da și nu, nicicînd «poftim»,
Îl osîndiră unanim.

XII

Frumos e Lenski și bogat,
Dorit ca ginere fățîș,
Astfel de obicei e-n sat:
Pe fete — pentru măritiș —
Le-arată, fără de prepus,
Acestui tînăr semi-rus.
Cum intră vorba și aduc:
Ce tristă-i viața singur cuc!
O iau colea, pe ocolite,
Iar Dunia vine-n pas sprintar,
Servește ceai din samovar...
I-aduc ghitarra... Doamne sfinte,
Cum miorlăie pițigăiat:
Te-astept, iubite, în palat!

XIII

Dar Lenski, nicidecum dispus
Să-și pună jugul căsnicieii,
Cu-Oneghin a dorit nespus
Să-ntindă punți prieteniei,

Și se-nțîlniră: val — cu piatră;
Cu gheața — flacăra din vatră;
Cu proza — versul, bunăoară.
Diversitatea îi separă.
Ei — unul pentru altul — fură
La început ca doi străini!
Dar, zilnic, tot mai buni vecini
Se-mbrățișară cu căldură...
Și din plictis (mărturisesc)
Doi oameni se-mprietenesc.

XV

Zîmbind îl asculta-n tiradă
Pe Lenski, tînăr înzestrat,
Mlădia minții judecată
Și ochiul pururi inspirat:
Totu-i părea atît de nou
Și-n suflet îi trezea ecou!
Oneghin, să nu-i stingă-avîntul
Pe buze își frîna cuvîntul,
Gîndind: ar fi nesăbuință
Să-i frîng un vis de fericire —
Credința în desăvîrșire,
A lumii-nalta năzuință;
Lăsăm mereu pe cei prea juni
Să creadă-n visuri și minuni!

XXI

Cu Olga, din adolescență,
Ei se iubeau ca doi copii!
La jocu-i pururi cu decentă
Pîrtașul de zburdălnicii;
Ei nu simțeau un chin în inimi,
La umbra crîngului, de nimeni
Supravegheați, zburdau cumiți
Vecini, și rude, și părinți
Le prococeau lor cununie...
Iar Olga,-n umbra tăinuită,
Creștea frumoasă și smerită,
O lăcrămioară timpurie,
Din iarba nevăzută bine
De roi de fluturi și albine...

XXIII

Discretă și ascultătoare,
Voioasă ca o dimineață,
Frumoasă, ca o sărbătoare,
Ca prima sărutare-n viață;
Albaștrii ochi — cer luminos —
Și zîmbetul misterios:
Mișcare, voce, corp mlădiu —
În Olga totul este viu!...
Voi, răsfoind orice roman,
Al ei portret puteți afla,
Drăguț... eu l-am iubit cîndva;
Dar, zău, ajuns-am la aman:
Mi s-a urît... dragi cititoare,
M-atrage sora ei mai mare!...
Surorii-i zice Tatiana...

XXIV

Și cu-acest nume poporan
Gingaș vom boteza codana
În paginile din roman...
Ei și ? Doar numele-i sonor
De vremuri vechi amintitor
Și de domnițe... Sînt silit
S-o spun: un farmec deosebit
Nu vei găsi nici într-o doară
În noi, și-n numele purtate
(Și chiar în versuri, din păcate),

Iar — în cultură, bunăoară —
Pe rînd, cu toții mai ades,
Cu fandoseala ne-am ales?..

XXV

Așadar se numea Tatiana,
Nici frumusețile surorii,
Nici prospețimea-i diafana,
Ca rumenelele-aurorii,
Ea nu le-avea... Mereu tăcută,
Mereu pe gînduri, abătută,
Chip sperios, de căprioară,
Această gingașă fecioară
Părea — în casa-i — orfelină.
De părinteasca dezmiardare

Beliucin D.A. Tatiana scrie
scrisoare lui Oneghin

Ea nu știa, nici de-alintare;
Ades, între copii, străină,
De joacă nu știa...
Sihastră, stătea de veghe la fereastră...

XXVI

Visarea, veșnică părtașă,
Din zile fragede, din leagăn,
Cu închipuirea-i pătimașă
Îi înflorea pustiul tragăn,
Și degetele ei, nici ele,
Nu-s înțepate de andrele:
Cu flori și cu sături frumoase
Nu-nviora cîmp de mătase...
De mică se visa stăpînă
Și pe păpușa ei s-o-ndrume,
Spre-a ști, cum să se poarte-n lume.
La joc o dădăcea în mînă,
Și-ale mămichii sale lecții
Le repeta cu predilecții...

XXVII

Chiar pe păpușa ei trufașă
Tatiana-n brațe n-o lua,
Nici după moda din orașe
Cu dînsa-n joc nu zăbovea.
Copilăreștile capricii
N-o amuzau... Numai piticii:
Iubea în nopți întunecate,
De iarnă — basme fermecate...
Dădaca, vrînd ca la un loc,
Pentru Olguța, pe cîmpii
S-adune fetele zglobii,
Tatiana nu intra în joc:
Privind la droaie, cum petrece,
La rîs și joc stătea tot rece...

XXVIII

Ei îi plăcea-n balcon s-aștepte
Ivirea rumenelor zori,
Cînd, dalbe, razele, pe trepte,
Se prind cu stelele în hori,
Iar vîntul, sol al dimineții,
Îndepărtează vâlul ceții;

Cînd iarna, cu a nopții umbră,
Și-ntinde mantia ei sumbră,
Întreg pămîntul să-l cuprindă,
În taciturna-i sărbătoare,
Iar răsăritul trist, din zare
Lumina-ntîrzie s-aprindă:
Tatiana-n zori cînd se trezea
Aprinse luminări găsea...

XXIX

Romanele-i plăceau de mică,
Aflînd în ele tot ce vrea;
Din Richardson sorbea cu frică,
Iar pe Rousseau îl îndrăgea...
Părintele-i era om bun,
Întîrziat din veac străbun,
Vedea în carte-o jucărie
Și, necitind, nu sta să știe,
Ce cărți copila lui citește
Și ce ascunde ea sub pernă,
Păstrînd enigma ei eternă:
Cu ce se îndeletnicește?! –
Cît despre soața lui prea bună.
Tot după Richardson nebună...

CAPITOLUL III

I

— Cum, pleci?... Ciudați sînteți, poeții!...
— Oneghin, te-am lăsat, cu bine!...
— Nu te rețin! Dar rostul vieții
Pe unde-l aflî-n seri senine?...
— La Larini!...
— Iată un miracol!...,
Și ție nu ți-e greu, săracul,
Să caști cu ei în orice seară?...
— De loc!...
— Nu pot pricepe iară,
Și asta o observ prea bine:
Întîi (ascultă — n-am dreptate?...),
O casă rusă, simplă-n toate,
De oaspeți bucuroși — ca tine –
Dulceața și discuții goale:

De ploi, de câmp, despre-animale...

III

— Să mergem!.
Și-au plecat amicii.
S-au prezentat... Și foarte-amabil
Au fost primiți de toți, aici,
Curtenitor și serviabil...
E-un obicei străvechi la țară:
Dulceață pe-o farfurioară,
Și din ulcior în cupe toarnă
O zeamă roșie de coarnă...

IV

Spre casă-n goană, pe-nserate,
Pe drumul cel mai scurt plecară:
Să le-ascultăm, pe furișate,
Chiar convorbirea lor de seară...

V

— Dar, spune-mi, care-i Tatiana?
— Aceea care sta sihastră
Și taciturnă, ca Svetlana.
Intrînd s-a tras lîngă fereastră...
— Cum, o iubești pe cea mai mică?
— De ce? De-aș fi poet, adică,
O preferam pe ceealaltă.
În chipul Olgăi nu tresaltă
Viața. Ea o madonă pare
De-a lui Van Dyck: e dolofană,
Ca luna rumenă, profană,
Pe orizont nepăsătoare...
Răspunse Lenski abătut,
Apoi tot drumul a tăcut...

VI

Oneghin, la Larini intrînd,
A fost un oaspe remarcabil,
Pe toți vecinii-nviorînd,
Tipicul său atît de-amabil,
Iar ei, răstălmăcindu-i gîndul,
Tatianeii mire alegîndu-l,
Pornesc guri rele, din păcate,
Să macine verzi și uscate:
Că nunta lor e proiectată,

Dar n-aveau la bijuterie
Inele noi de cununie...
De altfel, totul este gata!...
Cît despre Lenski, toți știu bine,
Că nunta... e pe drum... și vine!...

VII

Tatiana asculta cu ciudă
Aceste zvonuri, dar în taină,
Prea bucuroasă să le-audă
Un gând își ascundea sub haină:
Și-n inima-i — zălog simțirii —
Căzu grăuntele iubirii,
Cum cade-n brazda milenară
Sămînța-n zori de primăvară...
Închipuirea ei, de mult,
Ardea cu patimă tirană,
Flămîndă de fatala-i hrană,
Tînjind cu-al inimii tumult;
De mult în pieptu-i jinduia
Și aștepta... pe cineva...

VIII

Și a sosit... Cu ochii trează,
Privind: «Acesta-i el!» și-a zis.
Și zi, și noapte — cît veghează,
Torcîndu-și tainicul său vis —
De el e plină. Pe fecioară
Iubitu-i chip o înfioară...
Nimica-n lume n-o mîngîie,
Vrînd singură să tot rămîie:
De slugi și vorbele lor fuge
Pe gânduri dusă și tăcută,
Nici cu vecinii nu discută
Și prinde blesteme să-ndruge,
Cînd musafiri îi vin în casă,
Ba zăbovesc și după masă.

XV

Tatiana, draga mea Tatiană!
Cu tine lăcrimez la toartă:
Pe mîna-i de monden, tirană
Ți-ai dat necruțătoarea soartă! (...)

XXI

Dar inima-i zbura-nainte
Tatianeii tînguind la lună
Și-un gînd îi fulgeră prin minte...
— Acuma lasă-mă, fii bună,
Dar adu-mi pană și hîrtie...
Vreau să mă culc, ora-i tîrzie;
Să-mi tragi măsuța... Noapte buna!.,.
E singură. Tăcere. Lună.
Stă păru-i luminat de-o rază...
Tatiana stă proptită-n cot –
Evgheni o robi de tot.
Și-n scrisul ei naiv visează
La dragostea-i... Dar cum, nu-mi spui,
Tatiana, cui îi scrii tu, cui?

XXXI

Scrisoarea Tatianeii, iată,
O țin ca pe-o relicvă sfîntă,
Cînd o recit, imaculată
În suflet dragostea-i îmi cîntă...
O, cine-n slova-i elegantă,
În neglijența-i captivantă
I-a pus nimicuri dulci și sterpe,
A inimii nebune verbe
Suave și periculoase?...
Nu înțeleg! Dar iată,-n grabă,
Și tălmăcirea lor prea slabă –
Imagini vii deși sfioase,
La fel cum opera *Freischütz*
Printre eleve o ascuți.

Tatiana

SCRISOAREA TATIANEI CĂTRE ONEGHIN

*Vă scriu, mai mult ce vă pot spune?
Ce alt cuvînt mi-ngăduiți?
Sînt la capriciul voiei bune:
Puteți să mă disprețuiți!
Dar, pentru cruda-mi soartă-anume
Un strop de milă veți avea:
Eu știu că nu mă veți lăsa...
Dintîi, am vrut să nu vă scriu:
Mă credeți, rușinoasa pată
N-ați fi aflat-o niciodată,
De-aș fi nădăjduit să știu,
Că doar la săptămîină-o dat'
Ne vom vedea la noi, în sat,
Și-ntr-un crîmpei de convorbire
Să vă aud cuvîntul bun,
Eu doar o vorbă să vă spun;
Și-apoi un vis de fericire
Să-mi torc în taină — zi și noapte
Să-mi depăn gîndurile-n șoapte —
Pîn' la o nouă întîlnire...
Trăiți retras, ca-ntr-o pustie,
Ursuz și plictisit — o știm...
Iar noi... cu ce să strălucim?...
Dar te-așteptăm... cu bucurie!...
La noi de ce v-ați abătut
În colț pustiu, în sat străin?...
Nicicînd nu v-aș fi cunoscut...
Și nu-nduram amarul chin!...
Și-a sufletului meu suspin,
Frîngînd — cu timpul — (cine știe?...)
Mi-aflam un soț și un cămin,
Să-i port credință-n căsnicie
Și, poate, chiar — de bună seama —
Să fiu o virtuoaasă mamă!...
Un altul?... Nu!... nicicînd în lume!..
Altuia inima n-aș da!...
E hotarît de sus anume:
De cer sortită, sînt a ta!...
Zălog îmi este viața-ntreagă,
De la-ntîlnirea cea dintîi!*

*Trimis de Providența dragă,
Pîn' la mormînt o să-mi rămîi!...
Tu, nevăzut de mine încă,
Îmi tulburai amarul vis:
Privirea, glasul tău deschis
Vibrau în inima-mi adîncă!...
De mult? Nu! asta n-a fost vis!..
Te-am cunoscut, cum ai intrat,
Și toată m-am cutremurat:
Și-n gînd: Acesta-i El!... mi-am zis,
Nu-i drept?... Eu te-auzeam pe tine
Și tănuiam în noi tăcerea,
Cînd la săraci le dam eu pîine,
Sau cînd prin rugăciuni divine
În suflet potoleam durerea?...
Și, chiar acum, cînd bate clipa,
Nu tu, vedenie-adorată,
În noaptea mea înfrigurată,
Ușor ți-ai sprijinit aripa
De fruntea mea înfierbîntată?...
Nu tu cu dragostea-ți curată
Mi-mbii speranțele în șoapte:
Mi-ești înger păzitor în noapte,
Sau un ispititor perfid?...
Dezleagă-mi gîndul împietrit,
Destramă-mi tainica-ndoială,
Ce poate-i numai rătăcire,
A sufletului amăgire,
Deșertăciune, vai, fatală!...
Și alta-mi este-a mea menire?...
Dar, fie!... Soarta mea umilă
Ți-o-ncredințez, de astăzi, ție:
Cerîndu-ți ocrotire, milă,
Vărsîndu-mi lacrima tîrzie...
Închipuie-ți: sînt singurică
Și nimenea nu mă pricepe...
Și mintea mea, în nopți, de frică
Să rătăcească-n van începe...
Au va veni a mea pieire?!...
Te-aștept... c-o singură privire
Nădejdea inimii mi-o-mbie:
Sau curmă-mi visul pe vecie...*

*C-o meritată dojenire!...
Închei!... Să recitesc aceste...
Mă prinde frica și-o sfială...
Chezaș, onoarea voastră-mi este:
Și mă încred cu îndrăzneală!...*

XXXIII

Ea nu zărește cum vin zorii,
Plecîndu-și fruntea-nfierbîntată,
Și peste pagina scrisorii
Nu-i monograma ei presată...
Lung scîrțîind ușa-n țîțni,
Intră Filipievna bătrîna,
Ducîndu-i ceaiul pe tăviță.

XXXIV

– Dădacă, fă-mi, te rog, un bine!...
– Poftim, draguță, poruncește!
– Să nu gîndești ceva... de mine...
Dar, vezi... să nu mă lași, firește...
– Ah, scumpa mea, pe sfînta lege!...
– Trimite-l pe nepot, s-alerge
La O... cu-această scrisorică,
Dar sa nu-i spună lui nimica,
Să nu-i vorbească de la cine-i
Nici un cuvînt, de-o să-l întrebe...
– Dar cui să dea scrisoarea trebe?...
Căci sînt p-aici destui vecinii...
Nici nu-i mai știu acum la număr,
Cu anii grei ce-i port pe umăr...

XXXV

– Ah greu mai înțelegi tu, *neanea!*...
– Doar sînt bolnavă, fată dragă!
Bătrîna și uitucă, Tania;
Am fost și eu cu mintea-ntreagă,
Cînd la porunca boierească...
– Ah, iar pornește să-mi vorbească...
Dar ce nevoie-am de a ta minte?...
Nu vezi, ia bine tu aminte:
E vorba de-o scrisoare, doară,
Pîn' la Oneghin... — Bine! bine!
Tu nu te supăra pe mine...
Pălești?... Doar lumea n-o să piară?!...

– Nimic nu se întâmplă, zău!
Trimite-l pe nepotul tău!...

XXXVI

Trecu o zi, răspunsul nu e...
Trecu și alta: nu-i și nu-i!...
Și, ca o palidă statuie,
Așteaptă ea răspunsul lui...

XXXVII

Se însera. Sclipind pe masă,
Fierbea luciosul samovar...
Tatiana sta lângă fereastră,
Și-n geam sufflînd, cînd aburea,
Cu degetu-i mereu scria,
Îngîndurată și sihastră,
Aceleași scumpe monograme:
Un O și-un E acum pe geam e!

XLI

Și iată, răsuflînd în fine,
Se saltă de pe banca ei.
Dar nu făcu un pas mai bine
Cînd dintr-o dată, din alei,
Evgheni cu ochi plini de foc
O pironi din mers pe loc
Și, ca atinsă de-un cărbune,
Nu mai putu o vorbă spune...
Dar, despre această întîlnire,
Eu, astăzi, dragii mei amici,
Nu pot să povestesc aici,
Îmi trebuie o păsuire:
Să mai mă plimb și eu, ca omul
Pe altădată!... Mi-nchid tomul.

CAPITOLUL IV

«La morale est dans la nature des choses»

Necker

IX

Evgheni stă pe gînduri dus,
Că-n tinerețea-i timpurie
A fost în rătăcirii sedus
De-a patimilor vijelie...
De unda vieții dezmiardat,

Era de-o clipă fermecat,
Și dezgustat de-o altă clipă,
Dorința, patima — în pripă —
Îl îmbătau prin cucerire:
În jinduire după plăcere,
În zarva lumii și-n tăcere,
Umbrind în suflet răzvrătire;
Opt ani, între căscat și rîs,
El tinerețea și-a ucis.

XI

Primind scrisoarea Tatianii
Oneghin fu adînc mișcat:
Graii feciorelnic, visuri stranii,
Roind în gînd, l-au tulburat.
Și-o aminti pe Tania dragă,
Gingașu-i chip, paloarea vagă:
Și-n dulce-vis — fără păcat —
Tot sufletul și-a cufundat...
Și patimi vii, de altădată,
Pe-o clipă, poate, l-au momit,
Dar, nu! să-nșele n-a voit
Încrederea-i nevinovată!...
Și-acum — în parc — la Tania-n zbor
Să mergem la-ntîlnirea lor...

XII

Tăcură două-trei minute,
Apoi, pășind spre ea, a zis
Oneghin: — Fără vorbe multe,
Să recunoașteți că mi-ați scris...
Eu v-am citit mărturisirea,
Din suflet revărsînd iubirea:
Îmi place-a ei sinceritate,
Căci pasiuni de mult uitate
Mi-au răscolit simțirea iar;
N-o spun spre lauda deșartă,
Mărturisirea-mi fără artă
Primiți-o, drept răsplată, dar
Destăinuirea mi-ascultați,
Apoi, vă rog, mă judecați...

XIII

Dac-aș fi fost merit de soartă
Să-mi înfirip un cald cămin,
Să fiu un tandru soț și tată,
Din voia blîndului destin,
De-ar fi — la rînd cu altă lume —
Un cuib plăcut să-mi fac anume,
Mă credeți, nu-mi aflam sub soare
Mireasă mai încîntătoare!
Și, fără flori de madrigal,
V-o spun, mărturisind pe față,
C-aleasă mi-ați fi fost pe-o viață;
Să-mi fii tu vechiul ideal,
Zălog frumosului în toate,
Chiar fericit aș fi fost, poate!...

XIV

Dar nu-s născut spre fericirea
Cuiva, mi-e sufletul străin:
Vă e-n zadar desăvîrșirea,
Eu nu sînt vrednic de-un cămin
Credeți-mă (pe conștiință!),
Viața ne-ar fi doar suferință,
Și întrucît nu v-aș iubi,
Deprins altfel, v-aș dușmăni...
Și-atunci, doar hohote în perne!...
Și lacrimile ce-ați vărsa
N-or împlînzi inima mea:
Gîndiți, ce roze ni-o așterne,
În căsnicie, Himeneu
Ținîndu-ne legați mereu!

XV

Ce poate fi mai rău pe lume,
Decît căminul, unde soața
De soțul său — nedemn de nume —
Și-ar plînge zi și noapte viața?!
Unde bărbatul, prețuind-o
(Și totuși soarta-i blestemînd-o),
Mereu e încruntat, tăcut,
Gelos și pururi abătut!
La fel sînt eu... Luați aminte!
Atare om ați căutat,

Cu suflet pur și-nflăcărat,
Cum scris-ați simplu și cuminte?
Și-atît s-aducă-ntr-un cămin
Răsplata crudului destin?...

XVI

Ce-a fost, să-ntorci nu se mai poate
Nici ani, nici suflet, e-n zadar...
V-o spun că vă iubesc ca frate,
Și, poate, și mai gingaș chiar...
Să m-ascultați fără mînie:
Fecioara tînă ră se-mbie
Să-și schimbe visul c-un alt vis,
Cum schimbă florile-un cais
În primăvara revenită:
Așa a hotărît Preanaltul,
Curînd vei îndrăgi pe-un altul!...
Dar fiți, vă rog, mai stăpînită:
Nu toți la fel vă vor cunoaște
Și ceasul rău din umbră paște!

I. Kușevskii. Tatiana și Evghenii

XVII

Așa îi predica Tatianii Evghenii...
Cu-ochii în pămînt
De lacrimi plini, fără jelanii,
Tatiana n-a spus un cuvînt...

Oneghin brațul i-a întins
(Ea mașinal doar l-a atins),
Tatiana l-a urmat tăcută,
Pe gânduri dusă și-abătută!
Pornind spre casă, prin răzoară,
Se-ntoarseră-amîndoi grăbit,
Și nimeni nu i-a bănuțit:
Are și viața de la țară —
Noroc de libertate-o dată,
Ca-n Moscova cea-nfumurată!

XVIII

Tu, cititorule, cu mine
Vei fi de-acord: amicul meu
Cu Tania s-a purtat prea bine,
Și nu e-nțîia oară, zău!...
Mereu a dovedit noblețe,
Deși alți oameni (injustețe!)
Nu au cruțat la el nimic:
(Nu-s două noțiuni opuse!)
Toți îl cinsteau — la fel — pizmaș
Dar care om n-are vrăjmași?!...
De-amici păzește-ne, Isuse!...
Ah, nu-n zadar, iubiți amici,
Vă pomenesc pe voi aici!...

XXII

Pe cine să iubim noi, dară,
Ce nu ne va trăda nicicînd?
O, preastimate cititor,
Nu-ți pierde munca fără spor:
Iubește-te pe tine însuși!
Căci știi — un alt obiect solemn
De stîma ta nu e mai demn!

(Traducere de A. Busuioc)

SUGESTII ANALITICE

Romanul în versuri «Evghenii Oneghin» a fost început, conform notițelor autorului, în Chișinău la 9 mai 1823. A fost continuat în Mihailovsk, iar ultimele părți au fost finisate la Boldino (1830).

Scrisoarea lui Oneghin către Tatiana, scrisă cînd textul romanului era deja gata, a fost terminată pe 5 octombrie 1831.

La început, Pușkin intenționa să scrie un roman din 9 capitole. În procesul lucrului asupra romanului capitolul al 8-lea a fost extras. Fragmente din acest capitol au fost publicate aparte cu titlul «Fragmente din Călătoria lui Oneghin». A început să lucreze și asupra capitolului X, care era consacrat temeii decabriste, dar poetul l-a nimicit în 1830. Au ajuns pînă la noi doar cîteva mici fragmente, șifrate cu grijă, minuțios de Pușkin. Ele au fost citite și publicate în secolul XX. Deci, poetul a lucrat asupra creației sale mai bine de 8 ani.

Scopul pe care l-a urmărit poetul — zugrăvirea eroului tipic, reprezentant al tineretului decepționat, care nu și-a aflat locul în lumea înconjurătoare — a fost realizat în acest roman.

Subiectul romanului e simplu. Moștenind pe un unchi bogat în domenii, gospodar, dar ferit de demonul luminilor, căci pe masa lui nici o pată de cerneală n-ar putea fi identificată, Evghenii Oneghin, posesor al unei vechi experiențe mondene, care a făcut din el un dezgustat de oameni, se înfundă la țară, unde plictiseala îl urmărește. Se împrietenește «din plictis» cu tînărul Lenski, poet romantic și adept al libertății, care o iubește pe Olga, prietenă din copilărie și sora Tatianei, pe care Oneghin o cunoaște într-o vizită la Larin. Cînd Tatiana se îndrăgostește fulgerător de Oneghin, îi scrie o scrisoare, dar e respinsă de acesta. Cu toate acestea, participă la onomastica fetei, valsînd tot timpul cu Olga. E provocat la duel de Lenski, pe care întîmplător îl omoară. Oneghin călătorește mult. Tatiana ajunge la Moscova, pătrunde, grație căsătoriei cu un general erou, în înalta societate. Oneghin, după mult timp, o întîlnește din nou pe Tatiana, se îndrăgostește de ea, îi scrie și o imploră să-i răspundă, dar e respins de aceasta cu demnitate; n-ascunde totuși dragostea pe care i-o mai păstrează.

Oneghin se afundă în noi lecturi, în care încearcă o palidă consolare.

Oneghin, eroul romanului, e tipic, dar, în același rînd, posedă trăsături individuale. Are un caracter contradictoriu, e înzestart cu trăsături ce-l fac un om «de prisos» în societatea altor tineri. Termenul «om de prisos» este mai degrabă o trăsătură negativă a societății, în care persoanele distinse devin incomode, inutile. Într-o astfel de societate nu poate fi vorba de om fericit în toată plinătatea lui. Oneghin e un tip neobișnuit. În cabinetul acestuia se află portretul lui Byron, bustul lui Napoleon. Și totuși, societatea în care și-a format caracterul a influențat asupra lui Oneghin; din cauza acestei influențe n-a putut-o înțelege pe Tatiana. Asupra evoluției caracterului lui Oneghin a influențat călătoria întreprinsă după moartea lui Larin. Abia acum, după mult timp, el e în stare să înțeleagă frumusețea spirituală a Tatianei, sacrificiului ei. Înainte se temea să-și piardă libertatea, acum el o numește «odiosă».

Dar... sosește și răzbunarea. Tatiana nu-l crede, întocmai așa cum odată Oneghin nu a crezut în dragostea ei. A înțeles oare Tatiana că în fața ei a apărut un nou Oneghin, refăcut? Sau poate dragostea lui Oneghin e un fleac, «un sentiment mărunț»?

Romanul conține multe semne de întrebare! Ce s-a întâmplat cu Oneghin mai târziu? Patimile sale au deșteptat noi chinuri? Sau i-au distrus sufletul, iar nostalgia s-a transformat într-o apatie moartă? Nu cunoaștem răspunsurile și nici nu face să le aflăm, când viața acestei firi nu are sens, iar romanul e fără sfârșit.

Tatiana, eroina romanului, este opusă lui Oneghin. E înconjurată de natura rusă, de lumea folclorului rusesc. Ea este așa-zisul «suflet rusesc». Citește cărți în limba franceză, dar are vise pur rusești. Cele mai distinse trăsături ale Tatianeii au fost educate de dădacă.

Tatiana e micul ideal al poetului. Este cinstită, sinceră, e o fire spontană. Nu în zadar poetul o prezintă în opunere cu soră-sa Olga, care e o ușuratică.

Nu numai în sat, ci și în oraș rămâne Tatiana solitară sufletește. Cu toate deosebirile dintre Oneghin și Tatiana, o trăsătură îi apropie: ei sînt cei mai buni în această societate, de aceea rămîn străini pentru cei din jur. Deci tragedia constă și în aceea că ei devin străini unul altuia.

La fel ca și despre Oneghin, continuă discuțiile despre lumea internă a Tatianeii. Unii consideră că ea nu s-a schimbat: căsătorindu-se, la insistența mamei, cu un om pe care nu-l iubește, nimerind în înalta societate, ea nu simte influența mediului înconjurător. Alții cred că Tatiana n-a cucerit lumea, ci mediul, zi de zi, a influențat tot mai mult asupra ei. Mediul a lipsit-o de credință în oameni, de aceea ea nu este în stare să-l creadă pe Oneghin. Tatiana rămîne fidelă convingerilor sale morale. Aceasta e lesne de înțeles din răspunsul pe care îl dă lui Oneghin: cu durere în suflet își amintește de trecut și cu aceeași sinceritate i se destăinuie în dragoste. Dar, în același rînd, ea nu mai este cea Tatiana din trecut.

Romanul «Evghenii Oneghin» este primul roman realist în literatura rusă, prin faptul că a fost realizat principiul relatării realiste: perceperea personalității în orice împrejurare social- istorică.

Subiectul romanului este simplu, dar acțiunile nu sînt terminate. Nu se cunoaște soarta de mai departe a lui Oneghin și Tatiana. În astfel de cazuri se spune că «finalul e deschis».

Pentru romanul său, Pușkin a inventat un tip nou de strofă, «o strofă oneghiană». Ea este alcătuită din 14 versuri: 3 catrene cu rimă diferită și 2 versuri cu rimă împerecheată.

După moarte Pușkin, a fost numit soarele poeziei ruse. Într-adevăr, geniul strălucitor al poetului a luminat, asemeni soarelui, atît pentru contemporani, cît și pentru generațiile viitoare.

Teme și întrebări

1. Povesteți istoria apariției romanului «Evghenii Oneghin».
2. Cine este Oneghin? Caracterizați-l.

3. În partea întâi Pușkin descrie detaliat ziua eroului său. Cum credeți, de ce?
4. În capitolul VIII se spune despre eroină: «Cît de mult s-a schimbat Tatiana». Se are în vedere schimbarea exterioară sau internă?
5. Cum înțelegeți noțiunea de «final deschis» al unei opere?
6. Care este deosebirea dintre sonet și «strofa oneghiană»?
7. **Discutați!** Belinskii l-a numit pe Oneghin un «egoist suferind». Cum puteți interpreta aceasta?
8. Unii literați consideră că, dacă romanul ar fi fost continuat, Pușkin și-ar fi adus eroul în tabăra decabriștilor. Dumneavoastră ce părere aveți?
9. Dacă ar trăi Tatiana în mijlocul dumneavoastră, ce sfaturi i-ați da? Exprimați-vă «sfaturile» în scris.

Realismul

Realismul (lat. *realis* — material, substanță) este o metodă principală de creație literară și artistică, ce se bazează pe înțelegerea adîncă, multilaterală a realității obiective cu trăsăturile ei tipice.

Realismul presupune o zugrăvire exactă a amănuntelor vieții, o oglindire care să contribuie la redarea cît mai profundă a realității, la evidențierea esenței și sensului vieții sociale, redarea fidelă a unor caractere tipice în împrejurări tipice.

Realismul a trecut prin mai multe etape de dezvoltare. O etapă însemnată în dezvoltarea realismului a fost apariția realismului critic — metodă de creație artistică, ce tinde să reprezinte viața socială în trăsăturile ei tipice, accentuînd, mai ales, aspectele ei negative, fără a indica însă căile reale de corijare a răului social.

Apariția realismului critic se explică prin înăsprirea contradicțiilor din societatea burgheză, creșterea conștiinței sociale și printr-o atitudine critică față de această societate.

Realismul critic dezvăluie sensul social al evenimentelor, evidențiază latura socială a psihologiei eroilor, descoperă relațiile între condițiile sociale și comportarea personajelor.

Realismul critic a dat naștere romanului social, care permite scriitorului să reflecte viața în toată varietatea și complexitatea ei.

Alături de romantism, în Moldova încep să se dezvolte și elemente ale realismului critic. Primele elemente de critică realiste se întîlnesc în fabulele lui A. Donici, în «Scrisorile» lui C. Negruzzi, în operele lui A. Russo și V. Alexandri. Tendințele realiste și critice se adîncesc în creația scriitorilor secolului XIX B. P. Hașdeu, M. Eminescu, I. Creangă.

Realismul critic a jucat un rol important în dezvoltarea societății umane.

Romantismul

Romantismul este o mișcare literară și artistică, apărută în Europa la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX ca rezultat al procesului de prăbușire a orânduirii feudale și de instaurare a orânduirii capitaliste.

Romantismul combate dogmatismul estetic, raționalismul abstract. Miltiază pentru principii artistice noi: primatul subiectivității, afirmarea originalității, spontaneității, a liberei inspirații personale; promovează fantezia și sentimentul, cultul eului și libertatea de expresie.

Istoria, tradiția, folclorul devin principale izvoare de inspirație ale artei romantice.

Romanticii au lărgit cu mult cadrele esteticii literare, introducând în literatură categorii estetice noi: grotescul, feericul, fantasticul, culoarea locală. Sînt introduși eroi noi din păturile sociale, considerate anterior inferioare; se dezvoltă specii literare noi.

În Moldova romantismul a cunoscut mai multe etape de dezvoltare: în etapa înfloririi romantismului predomină lirica militantă și patriotică, evocările istorice. Principiul tipizării este deosebit: sînt prezentate caractere neobișnuite (Duca din «Domnia Arnăutului» de A. Hîjdău, Despot din drama «Despot-Vodă» de V. Alecsandri).

Medităm, conversăm

1. Ce este realismul?
2. Prin ce se caracterizează realismul?
3. Cum explicați apariția realismului critic?
4. Numiți scriitorii moldoveni, în operele cărora se întîlnesc elemente ale realismului critic.
5. Cînd a apărut romantismul?
6. Care sînt trăsăturile esențiale ale romantismului?
7. Romanul «Evghenii Oneghin» este unul realist sau romantic? Argumentați.

MOZZART ȘI SALIERI

(Fragment)

SCENA I

O cameră

SALIERI

Se zice: nu-i dreptate pe pământ.
Dar nici în ceruri nu e. Lucrul ista
Îmi este clar ca cea mai simplă gamă.
Am fost născut în dragoste de artă;
Copil fiind, în vechea catedrală
Cînd își urca acordurile orga,
O ascultam cu patimă, și lacrimi
Îmi rourau involuntar obraji.
Am renunțat de tînăr la petreceri;
Mă dezgustau științele și-atunci
Le-am ignorat cu mîndră cerbicie,
Ca să-mi consacru muzicii silința.
Doar armoniei! Greu e primul pas
Și-ntîiul drum — urît. Dar am învins
Tot ce-a fost vitreg. Fundament al artei
Am pus dintru-nceputuri meșteșugul.
Am devenit meșteșugar; supusă
și mlădioasă pînă mi-am făcut,
Și credincios auzul. Ucigînd
al sunetului miez — l-am disecat
Ca pe-un cadavru și-am pătruns adînc
Cu mintea în algebra armoniei.
Abia atunci, a toate știutor,
Am cutezat să mă dedic întreg
Vrăjitoriei dulci de a crea.
Și am creat: în liniște și taină,
Neîndrăznind la slavă să aspir.
Închis adesea zile-n șir — lucrăm
Uitînd de somn și hrană, zguduit
De lacrimi și extaz — ca să arunc
Apoi în foc, și rece să contemplan
Cum gîndul meu și sunetul dispar
În chip de fum ușor, născut din flăcări.
Dar ce vorbesc eu! Cînd semețul Gliuk.

Ne-a dezvelit adânci și noi secrete,
(Secrete-ntr-adevăr zguduitoare!)
N-am aruncat eu oare tot ce-aveam,
În ce credeam și ce iubeam cu sete,
Ca să pornesc docil pe urma lui,
Cum un drumeț din calea-i abătut
O ia pe-nțiu drum ce-l duce-aiurea?
Dar, în sfârșit, cu aprigă-ndârjire
În perfecțiunea artei am atins
Și treptele de sus. Scăldat în glorii
În suflete și inimi am aflat
Răsunet pentru tot ce zămisleam.
Ferice soarta mea! Mă delectam
De truda, de succesul și de slava
Ce-mi surîdeau și nu-mi uitau amicii —
Tovarășii mei buni în ale artei.
Nu! Niciodată nu am fost pizmaș, Niciicînd!
Nici chiar în ziua cînd Picini
Solomonea sălbatecul Paris,
Și nici în ziua cînd mă-nmărmurea
Acordul prim al marei Ifigenii!
Cine-ar putea să spună — Salieri
A fost un arogant ros de invidii,
Un șarpe veninos zdrobit de oameni,
Mușcînd în neputința lui pămîntul?
Nu poate spune nimeni! Ci eu spun:
Sînt un pizmaș! Invidiez adînc,
Chinuitor și dureros! O, ceruri!
Dreptate nu-i, cînd harul vostru sfînt,
Al geniului har nu e merit
Să răsplătească jertfa, străduința,
Istovitoarea trudă, zelul, ruga —
Ci-ncoronează-o frunte de smintit,
Un cap de haimana!.. O, Mozart, Mozart!
Intră MOZART.
MOZART
Ah, m-ai văzut! Și tare mai voiam
Să-ți joc o festă pe neașteptate.
SALIERI
Erai aici? Demult?
MOZART
Din clipa asta.

Veneam la tine să-ți arăt ceva:
Dar cum treceam prin fața crîșmei, iată,
Aud un viorist... O, Salieri,
Să mor, în viața ta n-ai auzit
Ceva mai dandana! Un orb bătrîn
Cînta voiche sapete. O minune!
Eu n-am putut răbda și ți-am adus
Diblarul să te bucur și pe tine
Cu arta lui. Hai, intră!
Intră un bătrîn orb cu o vioară.
Zi-i din Mozart!
Bătrînul cîntă o arie din Don Juan
Mozart rîde cu hohote.
SALIERI
Și poți să rîzi?..
MOZART
Dar, dragă Salieri.
Tu nu găsești că e caraghios?
SALIERI
Nu! Eu nu pot să rîd, dacă Madona
Lui Rafael pocită-i de-un zugrav,
Eu nu pot rîde, cînd un saltimbanc
Pe Dante-Aligieri-l necinstește! Bătrîne, pleacă.
MOZART
Stai! Bea un pahar
În sănătatea mea.
Bătrînul pleacă
Tu, Salieri,
Nu-mi pari prea vesel azi.
Vin altădată.
SALIERI
Voiai, îmi pare, să-mi arăți ceva?
MOZART
Un fleac... O bagatelă. Noaptea asta
Pe cinste chinuit de-o insomnie
Mi-au dat prin cap niște idei. Și iată
Le-am așternut aici. Voiam să știu
Cum ți se par. Dar văd că nu-ți prea arde
De insomnia mea...
SALIERI
Ah, Mozart, Mozart!
Cînd n-am avut eu vreme pentru tine?

Stai jos. Te-ascult.
MOZART
(se așează la pian)
Închipuiți... Pe cine?..
Să zicem, chiar pe mine... Dar mai tânăr.
Îndrăgostit. Un pic. Abia-abia...
Stau cu-o duduie... Sau cu un prieten...
Cu tine... Și sînt vesel. Cînd, de odată —
O nălucire sumbră și macabră...
Se face beznă... Sau... Mai bine-ascultă.
(*Cîntă*)
SALIERI
Cu asta îmi veneai și ai putut
Să te oprești la cîrciumă s-ascuți
Pe orbu-acela-ngrozitor? — O, doamne!
Tu nu ești demn de tine însuși, Mozart!
MOZART
Îți place, zici?
SALIERI
Atîta adîncime!
Ce eleganță suplă, cît curaj!
Ești, Mozart, zeu și n-ai habar!
Dar eu, Eu știu!
MOZART
Ei zău! Serios? Dacă zici tu...
Dar zeului din mine-i e cam foame!
SALIERI
Păi să prînzim în doi la vreo tavernă:
La «Leul cel de aur»?
MOZART
S-a făcut.
Cu bucurie. Dar mă duc pe-acasă
Să dau de veste soatei că nu vin
La masă.
(*Pleacă.*)
SALIERI
Du-te! Vezi, să nu te-aștept.
Nu! Nu mai pot să stau potrivă sorții:
Sînt cel ales ca să-l opresc — altfel
Pieri-vom toți cei ce ne-am închinat
Destinul armoniei; nu doar eu —
Firav stăpîn pe slava mea plăpîndă...

O, ce folos că Mozart va trăi
Și alte culmi de glorii va atinge?
Va înălța și arta astfel? Nu!
Ea se va prăbuși cu el odată,
Căci nu rămîne după el urmaș.
Nici un folos de el! Un heruvim
Ce ne-a adus cîntări de paradis,
Ca să așîte-n noi, cei din țărîină,
Avînturi fără aripi și — să zboare!
Deci zboară! Cît mai iute! E mai bine.
Acesta-i darul ultim al Izorei:
Venin. Îl port de optsprezece ani.
De-atuncea viața mi-a părut o rană
Nemeritată. Cu acest vrăjmaș
Am stat adesea la aceeași masă,
Dar niciodată n-am putut ceda
Tentației; deși nu-s un fricos,
Deși mă dor jignirile, iar viață
Nu-mi este scumpă — eu nu m-am grăbit.
Dar mă rodea dorința de-a muri!
Să mor voiam, ci mă gîndeam că viața
Îmi poate da un dar neașteptat;
Nădăjduiam ca inima-mi să bată
Al zămislirii inspirat avînt,
Ori, poate noul Haidn s-aducă lumii
Ceva măreț, ca să mă delecteze...
O, cum benchetuiam cu răul oaspe,
Nădăjduind să aflu un vrăjmaș
Și mai hain; mai crîncenă obidă
Nădăjduind să-mi cadă din înalt,
Ca darul tău, Izora, să nu piară!
Și n-am sperat în van! Eu l-am aflat
Pe-acel dușman: el este, noul Haidn,
Ce m-a-mbătat cu vraja ca divină!
E timpul! Azi, tu, al iubirii dar —
În cupa amicitiei te varsă!

(Traducere de A. Busuioc)

MIHAIL IURIEVICI LERMONTOV

(1814-1841)

Mihail Lermontov s-a născut în 1814, la Moscova, într-o familie de militari. Copilăria și-a petrecut-o alături de familie, apoi a urmat cursurile pensionului universității din Moscova. Acolo, la vârsta de 14, a început a scrie primele sale poezii. Ulterior, Mihail Lermontov a fost admis la Universitatea din Moscova și a avut șansa de a învăța doar doi ani. Din cauza faptului că a participat la performanțele studenților împotriva profesorilor conservatori, el a fost forțat să părăsească studiile. Împreună

cu bunica tânărul se mută cu traiul la Peterburg cu scopul de a-și continua studiile la universitate. Circumstanțele sînt de așa natură încît Lermontov își face studiile la școala de cadeți — instituție superioară de învățămînt, care pregătea ofițeri. Astfel a absolvit școala militară din Sankt-Peterburg.

Lermontov și-a început cariera militară în Unitatea de husari. În scurt timp, însă, pentru poezia (*Moartea poetului*) scrisă după moartea lui Aleksandr Pușkin, Lermontov este arestat și pe parcursul unei săptămîni a fost exilat în Caucaz.

În timpul exilului caucazian, Lermontov desfășoară o prodigioasă activitate de creație. Mai mult, poetul începe să picteze. Acolo au fost scrise celebrele *Mîiri* și *Demonul*.

În scurt timp, Lermontov este eliberat și revine la Sankt-Peterburg. Publică o mulțime de creații și devine cunoscut în Rusia.

Totuși această perioadă nu durează mult. Pentru un duel, este din nou exilat în Caucaz, unde a participat la acțiuni militare.

În ultimii ani ai vieții 1840-1841, conflictul dintre poet și despotismul țarist se ascute la maximum. Scandalizat peste măsură în momentul plecării în al doilea surghiun — unde, ca și marele său premergător Pușkin, își va găsi moartea într-un duel absurd — poetul este copleșit de amărăciune, luîndu-și rămas bun de la acea Țară de robi și de stăpîni sătui.

Lira lui Lermontov, cu rezonanțe adînci și bogate, a vibrat pentru tot ce este simțire înaltă și gînd înaripat, iar alături de admirabilele simboluri care vădesc resursele nemăsurate ale unui romantism activ de factura revoluționară, poetul și-a închinat multe versuri lirice patriei pe care, fidel și generos a iubit-o cu toată puterea sufletului său furtunos.

M. Lermontov s-a format citindu-i pe Goethe, Schiller și Byron și avîndu-l pe Pușkin ca figură parentală. Poemele pe care le-a scris au fost cenzurate în repetate rînduri în timpul vieții.

Lungul poem despre care se spune că a transformat realmente uzul limbii ruse a fost pus sub lupa cenzurii chiar și în varianta adaptată pentru scenă. Anton Rubiņstein, muzicianul care a fondat conservatorul din Sankt-Peterburg a încercat adaptarea *Demonului* într-un spectacol de operă, cenzurat la rîndul lui și considerat un sacrilegiu.

Dintre poemele pe care le-a scris, doar un volumaș a apărut în timpul vieții, urmate de trei volume postume. *Primăvara* și *Moartea poetului* (scrisă după moartea lui Pușkin) sînt două dintre cele mai cunoscute.

În scurta lui viață a fost un dușman declarat al țarismului, al asupririi și nedreptății, întreaga lui operă fiind un aspru și necruțător rechizitoriu la adresa celor care, la adăpostul puterii, erau deasupra legii. Biciuind cu versul lui de fier și pară viciile societății contemporane și nedreptățile acesteia, propovăduind iubire și adevăr, Lermontov și-a afirmat înalta lui concepție despre rolul poetului și poeziei.

În timp ce se întorcea din exil, Lermontov moare: își pierde viața într-un duel. Avea doar 27 de ani. Motivul duelului nu este clar nici pentru cercetători.

Mulți cercetători și critici literari cred că geniul lui Lermontov este comparabil cu geniul lui Pușkin, iar uneori chiar superior lui.

Medităm, conversăm

1. Enumerați principalele etape ale vieții lui M. I. Lermontov?
2. Care a fost motivul pentru primul și al doilea exil al poetului?
3. Cum a influențat formarea creatoare a lui M.I. Lermontov cînd a fost exilat în Caucaz?
4. Cine din scriitorii celebri au fost contemporani ai poetului?

MOARTEA POETULUI

*O, rege, răzbunare, răzbunare!
Îți cad la picioare.
Fii drept și pedepsește pe cruntul ucigaș
Osînda lui în vremuri viitoare
S-arate lumii dreapta-ți judecată,
Să fie-o pildă pentru ticăloși!*

Sclav al onoarei, suflet drept,
Jignit de clevetiri mărunte,
Poetul cu un glonte-n piept
Muri plecîndu-și mîndra frunte!...
Ocara lumii și minciuna
L-au supărat, nu l-au supus,

Și singur ca întotdeauna
S-a răzvrătit... și-a fost răpus!
Răpus! Ce rost mai are plînsul
Și corul laudei deșarte
Și scuza foanfă pentru dînsul
În fața împlinitei soarte?
Oare nu voi ați prigonit
Talentul lui cu-nverșunare
Și ca să rîdeți ați stîrnit
Din foc ascuns văpaie mare?
Fiți veseli! A căzut învins
În cea din urmă crudă luptă
Și-acuma geniul lui e stins,
Cununa lui de lauri ruptă.

Calm, ucigașul a țintit
Și-a tras. Și inima-i păgîină
Urma să bată liniștit;
Nu-i tremura pistolu-n mîină.
E de mirat? Un venetic
Zvîrlit la noi din întîmplare,
Umblînd pe-aici la vînătoare
De ranguri, suflet de nimic;
Bătîndu-și joc în chip obraznic
De limba noastră și de țara-ntreagă,
El a lovit în gloria noastră dragă
Și n-a putut să înțeleagă
Ce om doboară brațul lui năpraznic.

Și-acum poetul în mormînt e-nchis
La fel cu cîntărețul drag pe care
Atît de minunat ni l-a descris,
Ros de-ndoieli chinuitoare,
Și care ca și el a fost ucis
De-o mîină rea, necruțătoare.

Lăsîndu-și buni prieteni și bucurii senine
De ce-a venit în zarva acestei lumi meschine,
Vrăjmașa sufletelor îndrăznețe?
Dînd mîna cu un ipocrit mișel,
De ce-a crezut în vorbe și-n chipuri false, el
Care-i știa pe oameni demult, din tinerețe?

Cununa lui de lauri i-au scos-o și i-au dat
 Una de spini cu lauri împletită;
 Dar spini bine-ascunși l-au înghimpat
 Rănindu-i fruntea lui slăvită,
 Ceasul din urmă i l-au otrăvit
 Cu glume grosolane în șoaptă strecurate,
 Setos de răzbunare a murit
 Scîrbit că-i sînt speranțele-nșelate.
 S-a stins dumnezeiasca lui cîntare
 Și n-o să mai răsune nicicînd și nimănu;
 Și unde-i el acuma e întuneric mare;
 Pecetluită este gura lui.

Duelul lui Pușkin cu Dantes

Voi, însă, fii înfumurați
 Ai unor tați vestiți prin mîrșăvie,
 Care cu tălpi de rob călcați
 Vlăstarele lovite de urgie;
 Voi care, lacomi, lîngă tron pitiți,
 Ucideți Libertate, Genii, Glorii,
 Cînd apăreți, de lege ocrotiți,
 Muțește adevărul și tac judecătorii!
 Dar este-n cer un strașnic judecător cinstit
 Care pe voi, aleșii desfrîului, v-așteaptă;
 Cu aur el nu poate fi plătit

Și știe orice gând și orice faptă.
Zadarnic veți veni cu vorbe rele
La judecata cea de sus:
Tot negrul vostru sânge nu va putea să spele
Sângele poetului răpus.

(Traducere de A. Philippide)

SUGESTII ANALITICE

Poezia «Moartea poetului» a fost scrisă sub impresia imediată a morții lui Pușkin. Vestea morții poetului l-a șocat pe Lermontov și a doua zi, el a scris poezia «Moartea poetului», iar o săptămână mai târziu a scris ultimele 16 versuri ale acestei poezii, care l-a făcut imediat celebru, au fost copiate și învățate pe de rost. Poezia lirică a unit caracteristici ale elegiei (prima parte) și satirei (ultimele 16 strofe). Chiar dacă este vorba despre soarta tragică a unei anumite persoane, Lermontov interpretează incidentul ca o manifestare a luptei eterne a binelui, luminii împotriva răului și cruzimii. Astfel, soarta lui Pușkin este conceptualizată ca soarta poetului în general. Principalele teme ale poeziei sînt conflictul poetului cu mulțimea, un dar divin sortit pieirii.

Este demn de atenție la ambiguitatea expresiei «suflet drept». De obicei, în legătură cu discuția despre detaliile biografice ale morții lui Pușkin, Lermontov scrie se pare, nu atît despre onoarea manierată cît despre onoarea poetului, care nu e gata să-și schimbe adevărul, talentului care i-a fost dat de sus.

În prima strofă este descrisă imaginea romantică a poetului. Cuvîntul cheie al versului doi — «ucigașul». Chipul lui este complet lipsit de euforie romantică. El nu e dușman, nu e duelist, el e anume ucigașul. În această privință, moartea poetului este concepută ca o prezicere, ca «singurătatea sorții»: ucigașul are «inimă goală», el ne-a fost aruncat (abandonat) «prin voia sorții», acesta nu este privit ca o anumită persoană, dar în calitate de executor «verdictul sorții».

Următoarea parte a poemului (23 de versuri) este o elegie, plină de referiri la lucrările lui Pușkin. «Ucis, la fel ca el, de o mîină nemiloasă» — o analogie cu Lenskii.

Cea de a doua parte este întregită cu antiteze, care ilustrează imposibilitatea înțelegerii între poet și «lumină», mulțime. În prima parte, autorul a apelat la mulțime, iar acum se adresează la poet. Sfirșitul celei de a cincea strofe e similară primei: «s-a răzvrătit» — «setos de răzbunare», «jignit de clevertiri» — «glume grosolane în șoaptă strecurate», «e stins» — «e întuneric...».

În partea finală a poeziei (ultimele 16 strofe) Lermontov solicită în mod deschis vinovatul real de moartea lui Pușkin. El a fost ruinat «fii înfumurați ai unor tați vestiți prin mîrșăvie».

Poezia «Moartea poetului» deține un loc aparte în istoria literaturii ruse. Acesta este cel mai vechi și cel mai puternic răspuns la moartea lui Pușkin, care exprimă durere fără margini și indignare civilă a tuturor oamenilor progresivi. Poezia este pătrunsă de sentimente sincere, profunde pentru Pușkin, care anunță apariția în literatură a marelui poet.

Medităm, conversăm

1. Ce gânduri și sentimente v-a trezit poezia «Moartea poetului»?
2. Ce părere aveți, de ce această operă a fost percepută în anumite circumstanțe ca un apel la revoluție?
3. În câte părți relative se poate împărți această poezie? Argumentați-vă părerea.
4. Datorită căror mijloace artistice M. I. Lermontov atinge o intensitate emoțională sporită?
5. De ce numele lui Pușkin nu este menționat în textul poeziei?
6. Cum îl caracterizează pe autor această poezie?
7. Care este scopul poetului și al poeziei în interpretarea poetului? Sînteți de acord cu modul lui de a cugeta?

Text pentru rubrica «Lectură individuală»

POETUL

Pumnalul meu lucește-n podoaba-i aurită,
Tăiș fidel și veșnic treaz;
Oțelul lui păstrează, misterios călită,
Tăria orientului viteaz.
Slujind fără simbrerie unui voinic în munte,
Prin câte locuri n-a ajuns!
A pus pe multe piepturi dușmane urme crunte
Și multe paloșe-a străpuns.
Își însoțea stăpînul la luptă cît de grea;
Jignit, din teacă se grăbea să iasă.
Pe-atunci, o încrustare de preț i se părea
Nevrednică și rușinoasă.
Un dîrz cazac îl smulse stăpînului răpus
La Terek, într-o bătălie.
Pe urmă, multă vreme, a stat pe-o masă pus,
La un armean, în prăvălie.
Zdrobită-i vechea teacă.

Și el, odinioară
A fost tovarășul unui erou,
Neglorios și pașnic atîrnă-acum de-o sfoară
Sclipind în aur, ca un bibelou.
Nu se gîndește nimeni să-l mîngîie, să-l șteargă,
Și nici un credincios smerit
Nu-i mai citește slova săpată cînd se roagă
În zori, întors spre răsărit.
În veacul nostru lînced acum și tu la fel,
Poete, ți-ai uitat menirea:
Ai dat în schimb pe aur puterea ta de-oțel
Care uimea pe vremuri omenirea.
Odinioară ritmul vînjos al vorbei tale
Putea la luptă pe ostași să-i mîie;
Poporu-avea nevoie de el ca de pocale
La mese, și la rugă de tămîie.
Și versul tău în lume, duh sfînt peste toți vecii,
Își răspîndea înalta lui solie
Cum clopotul, pe vremuri, suna în turnul Vecii
Și la restriște și la bucurie.
Dar simplul, mîndru-ți cîntec ne pare sterp și van;
Nouă ne place fastul și spoiala.
Bătrînă, lumea noastră se dă cu suliman
Ca să-și acopere zbîrceala.
Te vei trezi tu oare, profet batjocorit?
Vei scoate tu vreodată la lumină
Din teaca lui de aur pumnalu-acoperit
De jalnica disprețului rugină?

(Traducere de A. Philippide)

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

1. Autorul romanului «Viața lui Ștefan cal Mare» este:
  - a) C. Negruzzi?
  - b) M. Sadoveanu?
  - c) Moliere?
2. Numiți opera și autorul despre care se spune că are final deschis.
  - d) Burghezul în nobilime (Moliere)
  - e) Moartea poetului (M. Lermontov)
  - f) Evghenii Oneghin (A. Pușkin)

3. În poezia Moartea poetului (M. Lermontov) și-a afirmat înalta lui concepție despre
  - a) ideal și realitate;
  - b) ocrotirea naturii;
  - c) rolul poetului și poeziei;
4. Opera Evghenii Oneghin (A. Pușkin) este alcătuită din:
  - a) zece capitole?
  - b) șase capitole?
  - c) opt capitole?
5. «Bădăranul boierit» este titlul tradus la început al operei:
  - a) «Evghenii Oneghin», A. Pușkin?
  - b) «Poetul», M. Lermontov?
  - c) «Burghezul gentilom», Molier?
6. Micul ideal al lui A. Pușkin în romanul «Evghenii Oneghin» este:
  - a) Larin?
  - b) Tatiana?
  - c) Oneghin?

II. 1. Romantismul este o mișcare literară și artistică apărută în Europa la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX. 2. Romanul în versuri «Evghenii Oneghin» e o frescă a societății din vremea lui A. Puskin. 3. Igor protagonistul «Cîntecului...» a pornit împotriva dușmanilor fără sfatul celor apropiați. 4. Comediile, ca specii literare, se clasifică astfel: a) comedii de situații; b) comedii de moravuri; c) comedii de caracter. 5. Autorul comediei «Tartiuf» este M. Lermontov.	A F A F A F A F A F

- III. 1. Identificați elementul subiectului romanului «Baltagul» (M. Sadoveanu): expoziția, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant, deznodământul.
2. Scrieți o compunere cu tema: «Eroul meu preferat din literatura universală».

MIC DICȚIONAR DE TERMINOLOGIE LITERARĂ

- Adresare retorică** (fr. *adresser*) — figura de stil ce constă în adresarea directă a autorului către erou, cititor sau un fenomen din natură pentru a se evidenția obiectul dat.
- Acrostih** (gr. *akrostichis* — rând de la margine) — poezie în care literele inițiale, citite vertical, alcătuiesc un cuvânt sau, mai rar, o propoziție.
- Alegorie** (gr. *allegoria* — de la *allos* — altul; *agoreuein* — a vorbi) — figură de stil care constă în reprezentarea unor noțiuni abstracte (idei, concepte) sau a unor acțiuni prin imagini al căror sens imediat este doar aparent și trebuie interpretat simbolic.
- Anafora** (gr. *anaphora* — repetare) — figura de stil ce constă în repetarea aceluiași cuvânt sau a unor grupe de cuvinte fie la începutul versurilor, fie la începutul propozițiilor alăturate într-o operă artistică în proză.
- Barbarism** (lat. *barbarismus* — străin) cuvânt, expresie sau construcție, împrumutată dintr-o limbă străină și care nu corespunde normelor limbii literare respective.
- Basn** — specie a genului epic (în proză sau în versuri), în care se povestesc întâmplări fantastice, iar eroii sînt înzestrați cu puteri supranaturale, ce luptă pentru victoria binelui și a adevărului, ieșind întotdeauna învingători.
- Dedicație** (lat. *didicatio* — închinare) — text scris la începutul unei opere literare, care exprimă omagiul sau afecțiunea autorului față de o persoană.
- Disonanță** (lat. *dissonantia* — ce sună diferit) — rimă imperfectă, caracterizată prin lipsa de armonie a vocalelor accentuate în cuvintele rimate.
- Epigraf** (gr. *epigraphe* — scris deasupra) — text scurt (de obicei, un citat din altă operă în proză sau în versuri), pus la începutul unei opere literare sau a unui capitol (motto) și care rezumă ideea principală sau indică tema, sensul general, spiritul operei date.
- Epilog** (gr. *epilogos*, *epi* — după + *logos* — cuvînt) parte finală a unei opere artistice, în care autorul comunică cititorului anumite idei, evenimente mai însemnate, ce au urmat în viața eroilor după sfîrșitul acțiunii din operă.
- Hăitură** — cîntec popular, ritual ce se recită în ajunul Anului Nou de către colindătorii, care umblă cu plugușorul.
- Iamb** (lat. *iambus* — instrument muzical din Turcia) — picior de vers bisilabic cu accentul pe a doua silabă.
- Ideea** (gr. *ideea* — noțiune, gînd) operei literare este gîndul principal, concluzia ce reiese în mod consecvent și logic din problema pusă de autor în opera sa; dezlegarea acestei probleme.
- Idilă** (gr. *eigyllion* — poezie mică) — operă lirică, în care este zugrăvită, într-o formă idealizată, natura și viața rustică.
- Cazanie** (v. sl. *scazanie* — povestire) — culegere de predici, cu caracter beletristic, răspîndită în literatura medievală.

- Conflict** (lat. *conflictus* — ciocnire) — desfășurarea evenimentelor într-o operă literară prin ciocnirea intereselor și pasiunilor care însușesc personajele principale.
- Letopiseț** (v.sl. *letopisi* — descrierea anilor) — scriere cu caracter istoric (cronică), caracteristică pentru evul mediu, în care sînt înregistrate cronologic evenimentele istorice, sociale, politice și culturale.
- Literatură** (lat. *litera* — literă) — totalitatea operelor orale, scrise și tipărite din orice domeniu al culturii și activității omenești (opere științifice, artistice, filozofice ș.a.), aparținînd unui popor, epoci, grup social sau întregii omeniri.
- Metonimie** (gr. *metonymia* — înlocuirea numelui) — trop ce constă în înlocuirea unui cuvînt, pe baza relațiilor reciproce ale obiectelor sau fenomenelor, denumite de aceste cuvinte.
- Motiv** (fr. *motif* — termen luat din muzică) — în literatură denumește una din temele secundare sau elemente componente ale subiectului unei opere literare.
- Nodul acțiunii** sau **intriga** — eveniment esențial, cu care începe desfășurarea acțiunii, a conflictului dintr-o operă.
- Onomatopee** (gr. *onomatopeicia* — derivarea, formarea denumirilor) — cuvînt întrebuințat în vorbirea poetică, ce imită sunete din natură, contribuind la sporirea expresivității artistice a limbii.
- Parabolă** (gr. *parabole* — apropiere) — scurtă istorioară alegorică cu un conținut moral sau religios.
- Prozator** (lat. *prosa* — proză) — scriitor, autor de opere literare în proză.
- Rimă** (fr. *rime* — proporție, concordanță, coincidență) — potrivirea sunetelor finale a doua sau mai multe versuri.
- Ritm** (gr. *rhitmos* — corespundere) — repetarea sistematică și regulată (în versuri, proză) a silabelor accentuate și neaccentuate.
- Strofă** (gr. *stropho* — rotație) — grupă de două sau mai multe versuri, reprezentînd, de obicei, după intonație și sistemă de rimă, o unitate de versificație într-o poezie.
- Subiect** (lat. *subiectus*) — totalitatea evenimentelor din viață, strîns legate între ele, prezentate în dezvoltarea lor succesivă, din care reiese conținutul esențial al unei opere literare.
- Temă** (gr. *thema* — problemă) — crîmpeie de viață, cerc de evenimente, ales și reflectat de scriitor într-o operă literară, care sintetizează într-un tot unitar varietatea materialului concret vital.
- Trilogie** (gr. *trilogia*) — serie de trei opere literare, ce aparțin aceluiași autor, sînt legate prin subiecte, idei, personaje comune, reprezentînd trei momente succesive din viață.

Навчальне видання

Фетеску Лариса Іванівна

Кьося Віра Вікторівна

Інтегрований курс ЛІТЕРАТУРА (молдовська та зарубіжна)

Підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних
закладів з навчанням молдовською мовою
(молдовською мовою)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Підручник відповідає чинній програмі
«Інтегрований курс «Література» (молдовська та зарубіжна)»
для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням молдовською мовою».
Містить художні твори, теоретичні відомості,
теоретико-літературні поняття, методичний апарат.

Фотографії, малюнки та портрети на стор. 23-25, 28, 53, 97,
130, 131, 142, 154, 161, 179, 198 взяті з відкритих джерел
інтернету або інших ЗМІ

Підписано до друку 02.06.2017 р.
Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. 23,08
Наклад прим. 409

ФОП «Сухачов»
65023 м.Одеса, вул. Садова,14
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 4362 від 13.07.2012 р,
тел.: (098) 457-75-00, (050) 552-20-13,
E-mail: osvita.odessa@gmail.com, www.svitknigi.com

